

EGAN

PATXI SALABERRY

**Axularren aribide
erretoriko-argumentatzaileaz**

ANA URKIZA

**Afrikako ahozko literatura,
memoria kolektibotik kritika sozialera**

LUIS MARI MUJICA

**EGAN-en kondaira hurbiletik
(1948-1991)**

Kritikak eta erreseinak

1999-1/2

AURKIBIDEA

AZTERKETA LITERARIOAK

JUNES CASENAVE, Ziberoako antzertia	5
PATXI SALABERRI MUÑO, Axularren aribide erretoriko-argumentatzaileaz	29
UR APALATEGI IDIRIN, Atxaga 90. hamarkadan, edo bigamia literarioaren gozo-garratza ..	65

SORKUNTZA

Ahozketasuna

ANA URKIZA, Afrikako ahozko literatura, me- moria kolektibotik kritika sozialera	95
---	----

HAUR ETA GAZTE LITERATURA

MARI JOSE OLAZIREGI, Behi euskaldun baten memorien irakurketa	161
MARI JOSE OLAZIREGI, "Galtzagorri Elkartea" euskarazko haur eta gazte literatura sus- tatzeko ahaleginean	159
IÑAKI ZUBELDIA, Haur eta gazte literatura. Mielanjel Elustondori entrebista	179

ADABAKIAK

EGAN-en kondaira hurbiletik (1948-1991) ...	181
EGAN-50 urte	197
"Benta Berri", zaharragoa berri	208
"Lurkantak"?	211
Hizkuntzen auziaz	212
Euskal Herria Pierre Loti-ren ikuspegiz	214
EGAN aldizkaria, mende erdi literaturgintzan ..	219
Emozioz betetako Xabier Aizarnaren oroitza- pena	221
Xabier Aizarna politikoa	224

EGAN

Mari, Salvador Carrera sculpsit

EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETINA"-REN EUSKARAZKO GEHIGARRIA

Idazkaritza: Euskalerrriaren Adiskideen Elkarte. Gipuzkoako Saila
3.263 Postakutxatila — DONOSTIA

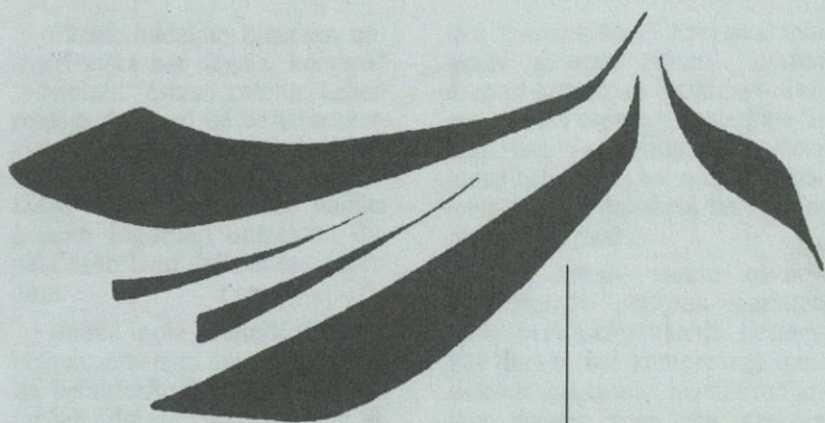
*Gipuzkoako Foru Aldundiak
eta
Eusko Jaurlaritzaren Kultura Sailak
diruz lagundutako aldizkaria*

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak
ez du derrigorrez bat etorri behar
EGAN aldizkarian agertzen diren edukiekin.

ERREDAKZIO BATZORDEA

Zuzendaria:	Luis Mari Mujika
Zuzendariordea:	Iñaki Zumalde
Idazkaria:	Gillermo Etxeberria
Administraria:	Jesús Ferro Larequi
Bokalak:	Jose M ^a Urkia Juan Garmendia Larrañaga Abel Muniategi

ISSN: 0422 - 7328. EGAN
Legezko Gordailua: S.S. 289/1958
Inprimategia: BIZKER, S.L. - Lasarte-Oria

AZTERKETA
LITERARIOAK

Ziberoako antzertia

Junes CASENAVE

Guziek badakite Ziberoan antzerki mota bat dagola, komunki "pastorala" esaten zaiona. Lehen sotik ondo ageri da beste antzerkiek ez bezalako arauak badituela, haietarik oso berezia dela. Antzerki bezala, holako edo halako gaiaren inguruan antzeztua da; gaia asko izan daiteke eta ezberdina.

Haatik nola emanik den eta nola zuzen eman daitekeen ezinago beharrezkoa da jakitea, bere jokoan edo erabilkan zer lege jarraitzen duen. Lege hori ez da nolanahikoa eta ez daiteke alda norberaren nahitara, horrek baitu oroz gain antzerkiaren berezgoa ozkatzen.

Beraz, antzerki esaten badugu, hori da gaiari begiratu, aldiz antzerti esaten dugu era edo jokamoldea begiratu.

Gure ohiko antzerkiak zernahi gai aipa badezake, antzertia ez da edozeinahi beste antzerkien arabera. Azterkatu behar da zer

den "pastoralaren" berezgoa, zein legek gidatzen duen. Horren arauak antzertian aurkitzen ditugu. Bestela esateko, antzertiak du manatzen antzerkia, bai nola idatzi behar den, bai nola ere ohotetan eskeini daiteken, bere izatek ez baztertzeko.

Orai artino, batere nekerik gabe herriko ohiturak igaraiten ziren belaunaldi batetik bestera. Bai dantza bai kantore bai ipuinak herrian berean herritarren artean ikasten ziren, eta etxeetan burasoek haurrei erakasten zizkieten. Antzerki zaharrari doakioenez, hala hala zen eta denek bazakiten "usantsa" zaharren berri.

Gaur egun herriak eta etxeak gehiago kanpoari idekiak baitaude, kanpoko gauzek eragin handia hartzen dute. Arriskua bada, edo uste ukeitea kanpotiarrentzat aldaketa batzuk beharrezkoak direla edo modu oso berri bat jarri behar dela gizarte honen arabera.

Telebista gure kulturari arrotz dago eta gure herriko ez diren gaiak baizik ez ditu erakusten. Hauetan askotan girgilleria digu eskentzen, beldurrez eta ikusentzuleak ditzan neka. Gogobihoztak hazteko eta altxatzeko orde, janari ahul eta maila apalekoa ematen du.

Edo ere han hor, diru meta handiei esker, berreraikidura historikoak edo Ameriketatik heldu ondo plantatuak diren "show business"-ak. Horiek, begi beharrien liluratzaille, gure ohituretatik oker gintzakete eta barnatik maite izan behar genukeena azaletik hartzera erakar.

Bestalde "pastoral" izena emana izan da idatz jokoarteko batzuei edo ikusgai abestidun eta dantzadunei, ez beren idatzantoladuraren gatik, antzerki atal aurkezpenaren gatik baizik. Horien aipatzea pastoral izenareki ez da zuzen, okerreria eta atzamankeria baino.

Burasoek ondorioz helarazi diguten ohiturak, eman ditugun arrazoi horien gatik, galtzekotan izan bailitezke, uste dut ordu dela gogozka gaitezen eta guk euskaldunok hobeki barnatu eta gure barru barruan gorde ditzagun.

Lan honen helburua da horien azterkatzea, antzerki zaharraren idazleek bide onean jarrai dezaten eta pastoraltzaille guztiak lan baikoitzaren epaile argituak izan daitezen. Holatan, ene ustez, iker-

keta honek gure kultura lagunduko du. Antzerki zaharrak edo "pastoralak" oroen jakitetik ez dezake irabazi baizik.

I.- Zahar aztarnak

Pastoralaren berezitasunak ikusi eta, jada ez da dudarik gure antzerkia zahar dagola. Alabaina beharrezkoa dago zahar aztarna batzu aipatzea.

Bere osotasunera soginez, lehena da onaren eta gaiztoaren gudua antzeztuta dagola. Aintzina bazter guzietan gizona bi indarren artean kokaturik bezala zegoen. Pastoralean bi alderdiak aurkezten ditugu, onaren aldekoak eta gaiztoaren aldekoak. Lehenak urdinez jantzirik dira, bigarrenak gorritz. Horiekin batera, lehenen lagun aingeruak; deabruak, batez ere Satan, besteen zirikatzaille. Beraz, guztiz ezberdinak izana gatik, oholtzan nahasiak daude ber aurkezpenari buruz, gizakiak edo mundu honetakoak eta beste mundukoak. Baina alderdika direnean, agerraldiak ezberdinak geratzen dira.

Aintzinatasuna jakina idazkian ere dago. Hola jarririk baita: lehen predikua, historia bera, eta azken predikua. Hala zen ere Greziarren lehen antzerkian: prologoa, episodioa eta exodoa. Aipatu gabe gaia bera historia bat edo bitzita bat dela. Azpimarratzekoa da bertotan idatzirik dela, bertso ezberdinetan, bai eta barruan

sartzen dela poesia mota orotarik: negarregingarrietatik irriekingarrietaraino.

Esan dugunez, errituak leku garrantzitsua dauka. Xiberoak badaki hauek arbasoenganik dituela eta arraheinki gordatzekoak dituela.

Bertsetak goraki emanak daude, kantuaren moduan, betiko izaera herrikoia araberara. Hortakotz ere moztuak dira lau zatitan. Holatan recto tono emanda den mintzakantatuak ezohizko idar bat dauka.

Era zaharra agertzen da ere jarretan, hauek beretatik mintzo baitira, jokolariak bere sentimendua inoiz salatu gabe, aurpegi hotz, aldagabe bat gordatzen duela. Gauza honen markatzeko, antzezki gehienek orai mozorroak ipintzen ez badituzte, hala ere gorriek haboroenetan sudurpeko ordeak baliatzen dituzte. Orobat zahartasuna agertzen da zeinu errituzko zenbait egiten dutelarik: hala nola bertseten bukaeran urdinek bi eskuak altxatzen dituzte otoitz moduan, gorriek aldiz makilak firrindaka erabilten mehatxu moduan.

Halaber herrenkadek hartzen duten zabaltasuna eta ospetsutasuna. Pastoralasi hasi baino lehen tzintzarradak herriaren itzulia egiten du, herriaren gainera ohorea heda dadin. Pastoralaren hasieran eta amaieran, antzezkiak, errege, erregina, gudulari,

aingeru, satan, artzain, musikari, guztiak badabilta haratonat, entseinari bat bere bandera eskuin ezker higitzen duela.

Ber bidean ezar ginitiroke alderdi bakoitzaren ibilerak, musikakak eta neurrizkoak, itxura birakak, dantza antzekoak. Zer esan satanek gorri hilak zuloan ehorzten dituztelarik? Esangabe jaiak kanpoan eman ohi direla.

Ez da dudarik, bada: horiek denek ohitura zaharren herexak dituzte. Enkanteek ere aspaldiakoak izan behar dute.

Azken aztarna legez, ikusten dugu ibilerak, mintzaira, musika, dantza ezin daitezkeela berez, elkar lotuta direla baizik.

II.- Antzerti ezaugarriak

Begirada orokor batez ikusten den lehen gauza da oholtza hutsik dagola pastoralasi hasi baino lehen. Atzean, alde gainean, erakirik dago musikarien ohialezko gela bat.

Jokolariak oholtzara etortzen dira herriko karrikaingurua bukatu eta.

Gaia beraz historia edo bizitza bat dago, hiru pusketan zatikatu: lehen predikua, historia bera, eta azken predikua.

Antzerkian nahasirik daude gizakiak eta beste mundukoak, izan daitezten deabru ala aingeru.

Baina oholtzan bi alderdi dira,

benetan bereziak, bai gizakiak bai mundukoak, alde batean ona sustatzen dutenak, bestean gaiztoa sustatzen dutenak.

Derrigorrezkoa dago hauen berdintasunak eta ezberdintasunak zerrendatzea.

Horra hemen bada berdintasunak.

Antzerkian zehar ondo argi da denak, bai urdinak bai gorriak taigabe higitzen direla.

Irteera eta sartze orokorretan, ber haratonatak egiten dituzte, eta ere guduetan aldizka ber moduan, aurrerat eta atzerat ibiltzen dira. Halaber, irteetan, oholtzaren aurreko bi kantoietan, banak berorengan eginikako bira laurdenekoak, berdinak daude.

Jelkaldien barruan, dute antzezkideek ele egiten. Horretarako bi lagun mintzo direla eta, bata bestetik urruntzen dira berriro hurrentzeko.

Bat, bere herronkatik ateratzen direlarik, bere bertsetaren emateko, itxura birako bat bezala bere ibileran marrazten du.

Bertsetak ez dira ohizko mintzoaren arabera ahozkatuta, recto tono kantatuta baino.

Aritzaileek, makilak lurtean joz, beren urratsak izartzen dituzte.

Bertsetak neurritz kantatzen dituzte, urratsak launaka markatuz zati bakoitzean; bertsu bakoitzak bada zortzi urrats galdegiten

du, orotara hamasei denboraraino.

Gudurako, gudulariek, ala urdinek ala gorriek, sahietsen makila finkatzen dute, ezpata bere zorrotik ateratzen dutela. Gero ezpata goratzen dute aurpegiaren aurreraino gudura abiatu baino lehen.

Gudua bukatu eta irabazleek ezpata ipintzen dute sorbaldan, herronkan baztertzen dira; gero aitzindariak keinu egiten duela, ezpata altxatzen dute besoa luzatuz, eta berriro zorroan sartzen.

Bahitutakoaren eskuak gibelaldean lotuta eta bi etsaien artean eramaten dute.

Zaurituak beren lagun batek narraz beren aterantz dakartza.

Goitutakoak ere herresta doaz, baina txingoka, ezpata sorbaldan euskarrituta.

Azkenean, beste antzerkietan ez bezala, jokolariak ez ditu erakusten ez bere sentimenduak, ez eta ere antzezkideenak, baina beti nortasuneza gordatzen du.

Ea ikus ditzagun orai ezberdintasunak.

Oholtzara irteeteko bi ate dago oihalen bi bazterretan, bata urdin, bestea aldiz gorri.

Bi kolore hauek dituzte bi alderdiak berezten, urdinak onekoak dira, gorriak gaiztokoak.

Baita beste mundukoak oso ezberdinak daude, alde batetik aingeruak, bestetik satanak, lehe-

nak ere onaren aldekoak, bigarrenak gaiztoaren aldekoak.

Denak neurritz badabiltza, hala ere ez dute ber ibilera, berez ari direlarik. Alderdi bakoitzak bere eginmoldea dauka, bai eta alderdian den norberak. Urdinak pausatuki, baina urrats indartsuan badabiltza; aingeruek, lerdin dirala, eta eskuak tzut dituztela eta, urrats txikiak dagitzate. Gorriak berriz burrunbari daude, oinez oholtza joz; urrats gogorak dituzte. Satanak edo dantzan ari dira edo beti lehiati. Mezulariek oinkada luzez oholtzaren itzulia egiten dute. Bi alderdiak bada oso bantzen dira beren ibileran.

Bertsetaren amaieran, urdinek, biratzen diren artean, eskuak altxatzen dituzte, makila esku eskuinak eusten duela den bezala behehirantz tzut. Gorriek bortizki firrindaka erabilten dute bai bertsetaren erdian ikuslei buruz direlarik, bai amaieran ere berengan biratzen diren momentuan.

Urdinek ahotz otzana dute, gorriek aldiz motza eta gogorra. Aingeruek geldi kantatzen dute, ez dira mintzatzen, ez eta recto tono ari, urdinak eta gorriak legez. Satanek, alderantziz, era berezi bat dute, beren elea dantzan ematen baitute.

Heriotzeko menean, sujeta belaukatzen da kuxi batean eta bere azken kantoria han ematen du.

Deabruaren itxura, txotxongi-

loa, geratugabe higitzen da eta gorriak atean sartzetik trabatzen ditu, hauek ezin dira barruratu indarrez baino.

Gorri hilak, Satanek zalu zilorat jaurkitzen dituzte; aingeruek berriz hagetan daramatzaten urdin hilak laguntzen.

Berdintasun eta ezberdintasun horiez beste, puntu erdiuneko batzu daude.

Historia edo bizitzea kondatzen den bitartean, ikusleek berek dute jaija asmatzen. Baina horrek esan nahi du antzertia ezagutzen dutela. Pastoralak bada jai jandi bezala, ospe handitan, bizituta dago. Ikusleen gogo bihotzak ederez betatzen dira.

Eginmolde bakoitzik ez du erakusten zer nola gauzak doazan, antzezkieen irteerak eta sarrerak baizik, ematen dituzten hitzekin batera. Bestela esateko erritualak du jokoa aurrerarazten.

Ibilera, higiera, jarrera, mintzaira ahotsantua, dantza eta dauzkaten beste errituak tinki finakaturik daude, kodifikaturik, eta berorien errepikapenak indar gaitza ematen diete.

Bestalde, gauza horien artean, lokarri sendo bat dago. Zeinu guztiek, mintzairak, kantuak, dantzak ez daitezke bata bestetik bere. Mintzaira, ibileran egiten da, kantuz, eta dantza ezberdinen neurrian.

Azkenean, hor daude ezaugarri behinenak. Bakoitzik ere baz-

tertu gabe, denek hartu behar dute. Hauen batasunak du gure antzerti zaharra moldatzen. Zenbait gordatzen badira, beste batzu utziz, antzertiaren arauak hausten dira eta jaia ez dago haboro pastoralara. Ezaguna da antzertiak denen axola bilatzen duela: idazleak, errejentak, jokolariek eta herriak abtera parte hartzen dute. Horiengan dago pastoralaren geroa, ez dadin edozein antzerki bilaka, ez eta edozein ikusgarri pastoral atxakian aurkeztuta.

III.- Erran nahiak

Pastoralean, bada, aurkezten da onaren eta gaiztoaren arteko borroka. Borroka hori ez da egun batez edo ordu batez, han edo hor, egiten dena, baina mundu guztian eta norberarengan egiten den betierekoa.

1) Betiereko borroka

Mundu guztian bertan daude ona eta gaiztoa, elkarri buruz buru ari dira ea zeinek irabaziko duen. Alor eta sail guztietan eta bizitza osoaren zehar sartzen da gudua eta bi alderdi beti eta beti berezten du, familietan, herrietan, lanean, kiroletan, politikan, ekonomian, zoritxarrez erreligionean ere bai, hots gizarteko harreman oroen artean. Gizakian bestalde onaren eta gaiztoaren ber borroka ikusten da. Bakoitzean biak ari dira elkarren aurka, norberak berarengan bi joera baititu: onerako eta gaiztorakoa. Beraz, alde bate-

ra edo bestera geratugabe erakarriko dago. Borroka betiereko horrek gizaonaren ahulezia eta handitasuna egiten du. Gaiztoa garraitu behar du, ona aldiz gauzatu. Askotan ez bada lehenetik baztertzen, ez badu ere bigarrena burutzen, hala ere hor baliatzen du bere libertatea.

Orotako eta gizakiaren borroka horrek du mundu guztiaren bilbea ehoten. Arren pastoralak, bere gai ezberdinak antzezten dituela, mundu honen eta bakoitzaren barru barrura eramaten gaitu. Zeren eta bi alderdiak azkarki markatzen dituen, ikusleari erakutsiz ona eta gaiztoa non dauden.

Beraz multzo binari bat azaltzen digu, elkarri lotuta dabiltenak

- a) Tokiaren aldetik:

Eskuin	ezker
Gora	behe
Barru	kanpo
Ateratze	sartze
Zeru	infernu
Mundu hau	beste mundua

- b) Izakiaren aldetik

On	gaizto
Adiskide	arerio
Sinestun	sinesgogor
Munduko	beste munduko
Aingeru	deabru

- d) Ondorioaren aldetik:

Argi	ilun
Urdin	gorri
Zorioneko	zoritxarreko

2) Hautua

Jokolariak gauza horietan sartzen dira, berauen antzezkidea betetzeko, berauen tokian, berauen izakiaren arabera, ondorioa gogoan daukatela. Ikusleak berriz ez: jokolariek daramatzate alde batetik bestera. Antzezkideek janzten dituzten egoera guztiak bizitzen dituzte. Hauen artean hautu bat egin behar dute. Zeren eta bizi baitira onaren eta gaiztoaren erdian. Aurkeztuta zitzaien historia edo bizitza berreraikitzen dute, bai antzezkideen elkarrizketatik bai berauen eskarmendutik.

Hautu horren argitzeko, ikus dezagun zer dabilan. Esan dugun legez, ez dira hemen ikertzen antzezkideen gogobihotzen jokararak, borroka betierekoa baino. Beraz sentimenduak ez daude honenak edo horrenak, baina guztienak, orokorrak; ez daude ez hemengoak eta oraikoak, toki eta denbora guztietakoak baino. Horrek ikuslea erakarten du bere bizitzatik urrun, amets bat bizitzen balu bezala. Gauza horren hobeki finkatzeko, erritu ezberdin askoz beterik dago antzertia, ez haatik egitate egunerokoez: mintzatze kantatuz, ibilera neurrizkoz, makila zeinuz, etabar. Bestalde pastoralaren gaia, historia edo bizitza izanez, epe luze batean eta gune anitzetan igaroten da, ikuslea bere bizitzatik harat irteten duela.

3) Antzokiaren eragina

Arren, nola hautua egingo du? Ikusteko, lehen lehenik begirada bat egin dezagun antzokiari. Gehienetan toki bazter batean kokaturik dago. Ikuslearentzat beharrezkoa da bere egunerotako akodinetatik urruntzea, hobeki jarraitzeko pastoralak eskentuko dizkion gertakariak. Antzokia gune sakratu bat bezala baitlitzateke, eliza bat edo otoizgia baten arabera, harat bada biltzen da, berauengan sartzeko, esaten dena aditzen duela eta ikusten duena bizitzen.

Gainera antzoki hori baserriko ingurumen batean jarririk dago, ahalik ederrena: mendiz, harkaitzez, arroilaz, basoz inguratutik den txoko bat. Toki hori mugatuta ez izana gatik, bere bekieki batera, ikuslearen gogoia hegaldai teke gorune mugagaberat. Han gelditzen da. Bere burua ahul eta igarankor sentitzen duela eta, momentu batez, indartsu eta iraunkor bilakatzen da. Holaz bera ibiliko da aldien luzean: lehenaldian, oraialdian, geroaldian. Haboro dena, ez da bera bakarrik horietan sartuko. Bera higitzen den artean, bere alboan dituenak ere hareki higitzen dira. Bera berez, bai; besteak, elkarrekin eta gizon bakoitz bezala, mundu berezi hortan haratonat doaz.

Bestalde taulatua hutsa dago. Beraz ikusleari ez dio deus salatuko, zer egin edo ez egin behar duen. Hutsune horren aurrean

bere libertateari dei egingo dio. Egun guztietako arrenkurak utzi behar dituela oroitarazten dio. Bizitza benetakorik kendurik bezala da, arte batez horren ahazteko.

Antzoki hori mundua bezala da. Munduan gizonak bizi diren arabera, onaren eta gaiztoaren galbideetan jarria. Hemen ere aurkezten ditu gaiztoaren okerrak eta onarentzat egiten den borroka. Holaz munduaren bizitza bera da itxuraturik, onak eta gaiztoak osatutakoa; gizonak, aingeruak eta deabruak nahasirik daude, gizonak beste bien artean gudua daramala. Esan dezagun beraz, pastoralak, ameskeriak baztertuta, berriro egiazkoetarat gakartzala. Baina hasieran ez bezala, birmoldatuak eta garbituak baino. Gaiztoa ari da, baina ikusleak onaren aldea hartzen du eta nahi du hori nausi izan dadin. Gisa horretan, lehenaldian uzkur baze goen, orai arintuta dago, bere gogo bihotzak askatuta sentitzen ditu, berauek libertate osoan hau-tua egin duelakotz.

a) Atearen eragina

Oholtzaren bi aldeetan dauden ateen zer erran nahi dute? Oroit gaitzezen gure antzerkiaren barruan kontatutako bizitza edo historia jelkaldietan zatikatuta dago-la. Antzekideak jelkitzen dira, irteten dira, oholtzaren atzetik aurreraino. Beren bizilekuak uzten dituzte kanporat ateratzeko. Barruan egoten diraino ez da ger-

takaririk. Haatik kanpoan nahasirik daude ona eta gaiztoa. Bertan dute borroka. Gaizkiaren aldekoak gaitza pizten etengabe ari dira, onaren aldekoek bihurritu behar dute. Atea igaroten dute oholtza munduaren antzeko bilakatu baita, haren gainean munduan legez aritzeko. Bi alderdiek beren egitekoak hartan baitituzte, hauei lotu behar dute, eta horretarako ateetatik igaran. Gaiztoaren aldekoak egin ahalak egiten dituzte gaiztoaren hedatzeko, onaren aldekoak behartzen dituztela. Gaiztokoek herioa dute helburua, onekoek berriz askatasuna. Bi ateen itxuratzen dute bizirik heriotzerainoko bidea, baina ere heriotzetik soltadurarinokoa.

Alderdi bakoitzak badu bere atea. Gaiztokoena ezkerrean da: han dago okerra; erasozalearen aldea da. Hau betidanik ikusirik da satanaren eta ilunaren erreinuaren sarbidea. Zoritxarra dakar. Onekoena eskubian dago. Han aurkitzen da zuzena. Indarra eta erdiespena itxuratzen ditu. Horretatik igaraileak zoriona izango du eta Jainkoa bere aldeko. Bi esan nahi horiek Ebanjelioak aipatzen ditu, esaten duelarik artzainak ardiak akerreratik bereziko dituela, lehenak ezkerrean ipiniz, bigarrenak eskubian. Ezkerrekoak madarikatuta daude, eskuinekoak bendikatuta.

b) Zuloaren eragina

Zulo bat ere bada oholtzaren

ezker aldean. Hau da ifernuko iraganbidea. Satanek gaiztoaren aldeko hilak horretatik axolagabe jaurtikitzen dituzte. Ilunpeek hauek iresten dituzte. Gune lazgarria dago. Han sartutakoak oina-zeek jotzen dituzte, su garrek kiskaltzen, egarriak itotzen. Ez litezke ere hortik irten, Ebanjelioan Lazaron eta aberatsaren historian den bezala. Ezin jauzizko leze bat baita. Beraz, itxarogabeko toki bat da. Azkenean, gaiztoak deabruaren bazka bilakatzen dira. Greziarrek toki horri Hades izena ematen zioten.

d) Eskaileraren eragina

Oholtzaren aurrean eta erdian, kokaturik da eskailer bat. Horretatik sartzen dira aritzaile guztiak. Hasieran herrenkadan heldu direla eta, denak oholtzarantz igoten dira, bedera alde entseiniariaren ondotik. Holatan ikusleetatik berezten dira. Oraindik hauen begien bazka izango dira. Pastoralak iraungo dueno, oholtza gune sakratu bat bilakatuko da. Bestalde hemendik harat jokolariek beteko dute. Haratonat ibiliko dira, haren gainean, eskuin ezker, aurrera atze. Ordu zenbaitz, beren tokia egingo dute. Beraz eskailerak goiti doatzalarik, toki horren jabetzera doaz. Benetan horren nausi egingo dira.

Azkenean horretatik Satanak igoten dira. Espantuka bezala, erasokor abiatzen dira. Baina indar batek oztopo egiten die eta

ezin igo dira. Deabrua bere izatez tematsu baita, indarketa baliatzen dute: bortxaz joango dira. Beren balentria guztiei erakusteko, dantzan eskailerak jauziko dituzte eta oholtzara heldu bezain sarri beste jokolariak baino lehen hasiko dira, satan dantza emanez ikusle buruz.

Eskailerak, beraz, oztopo baldin badira, derrigorrezkoak agertzen dira, jokolari guztiek horietatik igotetz baitituzte beren errituak beteko oholtzaren gainean. Gaiztoaren indar handiaren bidea baldin badira eta onaren egiteko traba, onaren aldekoak daraman borroka ere horretatik abiatzen da. Ez da dudarik pastoralak aurkeztuko duen gaia bizitza arruntetik harat benetako ez den batetara iragaiten dela. Bakoitzak eguneroko arrenkurak uzten ditu kanpoan; jokolariak, eskailera igoten dutelarik, bai berak bai ikusleak berauekin batera, toki sakratu batetan sartzen dira.

e) Musika gelaren eragina

Eskaileren beste ertzean, oholtzaren atzean dago musikariena gela. Gora eraikirik dago, bi hiru metro holtza baino gorago. Beraz, denek ikusten dute eta toki hortan ez du ikusmena oztopatzen. Ikusleak handik ondo baino hobeto ageri dira eta nolabait gonbidatzen ditu jokolarien emandia jarraikitzen. Musikariek egitekoa hauentzat daukate. Beren ibileran, guztiak laguntzen di-

tuzte, bai onekoak bai gaizto-koak. Hortakotz ez dago oholtza-
ren berean altxatuta, berez baizik.
Haren izatea garrantzitsua naba-
ritzen da eta.

4) Antzezkideak

Oholtzaren gainean, bada, da-
biltza antzezkideak. Urdinak es-
kuineko atetik jelkitzen dira, go-
rriak ezkerrekotik. Eskubiaren eta
ezkerraren lehiaketa dago eta
hauetatik haratago onaren eta
gaiztoaren borroka. Bi alderdiak
elkarren arerioak daude eta oso
ezberdinak. Urdinak jakitura in-
dartsuan ari dira ona nausi da-
din, gorriak abrekeriaz beterik
daude, gaizkia guztietan hedatu
beharrean. Beraz bi alderdiak,
norbera bere atetik jelkitzen bada
ere, oholtzan nahasirik daude.

Horik dira antzezkide lurre-
koak. Beste mota bat aurkezten
da: hauek dira beste mundukoak.
Aingeruak eta satanak dira.
Hauen artean ere egiten da ona-
ren eta gaiztoaren borroka. Hauek
ere elkarren etsaiak daude. Arren
ber oholtzaren gainean hemen-
goak eta beste mundukoak naha-
siak daude. Bigarrenek lehenak
daramatzate beste mundu bateta-
ra eta gihaur ere hara igaraten
dira. Lurra, zerua eta ifernua ba-
tera bilduta baitira, giza izate go-
ragokoan sartzen girela salatzen
du. Orduan hobeki agertzen da
gure antzerkia onaren eta gaiz-
toaren gudua dagola, ez bakarrik
onen eta gaiztoen borroka. Mun-

du honetako gertakarietatik abia-
tuta, betikotasunaraino jotzen
dugu. Batez ere gure antzerkian
aurkeztutako urdinen eta gorrien
lur honetako onaren aldeko eta
gaiztoaren aldeko borroka da,
mundu hau baino goragoko bat
bilakatzen dena. Antzezkide lurre-
koen eta beste mundukoen eragi-
naz, tamainu betiko bat hartzen
du.

Pastorala egiten duten bi talde
horiek bada binaka daude: ur-
dinak aingeruekin, gorriak sata-
nekin.

Urdinak, egiaren eta zuzena-
ren alde direlakotz, segurantzxa
osoa daukate. Hau darakutsate
beren jarrera eta egintza guztie-
tan. Zaratotsik ez dute entzuna-
razten, eztiki mintzatzen dira, ez
dute zeinu handi eta txarrapata-
nik egiten. Aingeruak, haiek, le-
henbizikorik mezulari on batzu
dira, gehienetan Jainkoaren eta
gizonen arartekoak, noizean be-
hin ere Maria Birjinaren eta gizo-
nen arartekoak azaltzen dira. Gi-
zontzat beti berri ona ekarten
dute, baita ere burutzen. Hauen-
tzat neke bat sortzen bada, hor
daude bihotz ematen, ezinbestean
direnak zaintzen dituzte, paradi-
sua zabaltzen diote eta zeruraino
laguntzen dituzte. Baina berauen
lana beti urguri dago.

Gorriak, urdinetatik oso be-
reizten dira. Handiuskeriaz bete-
rik, urrats ozenez ari dira, ahots
hantuz, firrindakaz, oinez jotzez,
etabar. Beren gaitza ezin dute ez-

kutatu eta beren idnarra hedatu gura dute. Hauen ondoan sata-nak, guztien begirada bildu nahian. Balentria asko egingo dute, zeren eta gaiztoa ona baino ikusgarriago ipintzen duten. Gaiztorako tirria, beren amorrua ere, nabaritzen dute. Inoiz, ezeretan, ez dute huts egiten, denetan baizik daude, non zer bide oker asma eta jar. Bereizkeria sartzen dute gizonen artean, aharrara daramatzate, ona ez dezakete jasan. Furfuiatsu eta herratsu, oro indar dira, bazterrak nahasten dituzte, denetara ilunak zabaltzen. Azpiz zirikatzen dituzte gorriak, beren antzirudiez liluratzen dituztela. Okerrerat eramanez gero, beren bozkario handiena da gorriak ifernurat jaurtikitzea eta han erre-tzea.

Bereziketa hori ondo aipatzen du Iñaki Loiolakoak: bi kapitai-nek, jesukristok eta Luziferrek berenganatu gura dituzte gizonak, norberak bere ikurrinaren azpian.

5) Gauzak

a) Jantzien koloreak

Gauzetan, jakina, jantziak ikus ditzagun lehenik. Pastora-lean bi alderdi izanez, hauek bi koloretan daude. Garrantzi handia badu koloreak, zeren eta alderdiak maiz izendatzen diren, beren kolorearen arabera, gorriak eta urdinak.

Haatik, mundu honetakoez beste, hor ditugu ere beste mundukoak. Hauetan aingeruak: zu-

riz jantzita daude. Kolore honek itxuratzen du argia eta distira. Ogengabetasuna ere, aingeruei doakien arabera. Aipatzekoa da aingeruak agertzen direla pastora-lean urdinei kemen emateko eta paradusuko ateen hauei idekitzeko. Beraz, zuriak agertzen du ahal baikorra alde batetik, eta bestetik erritu sarbideko bat. Bestela esateko, zuriz jantzitako aingeruek urdinak heriotzetik atera eta bizira ekarten dituzte; hauek berjaiotzen bezala dira, zeruko betiereko bizian sartzeko.

Baina zuria urdinari loturik dago. Hau onaren aldekoen kolorea dago eta derrigorrezkoa da, ohizko kolorea delakotz eta ere beren erran nahiaren gatik. Zerua-ren kolorea da. Zeruko aingeruek bezala, lur honetan argia eta gogoia itxuratzen ditu. Horrez jantzirik denak onerantz gogoetak egiten ditu. Zeruertza, bada, mugagabe dagon legez, gogoeta horiek sakon bilakatzen dira; egia-ren bila, betierekotasuneko bidea hartzen dute. Zerutik jaisten dira beharrezkoak diren iguzki eta ebiak. Lurra bizarazten dute eta gizentzen, landare eta fruitu ugari jagoiti ekar baitezake. Beraz kolore urdinak, zerukoa dela eta, urdinez jantzirik direnei eragin ongarrria dakarkie. Zeru urdina nare den bezala, hauek metatzen dute indar otzana, gaiztoa bareki bo-rrokatzeko ahala biltzen baitute.

Gorriak, berriz, indar alderantzizko bat sortzen du, besteen he-

rrara eta zanpatzera eramaten duena. Kolore honek, bere aurretik eta atzetik, bortizkeria ikaragarria dauka. Gaiztoaren aldekoen kolorea dago. Akulatzen ditu gaiztakeriraino eta makurkeriraino. Guduaren tirria du eta odol egarri da. Ahal bultzatzailea du nahikerirantz, bakea higuin duela eta. Bestalde zirikatzeke adorez beterik dago. Edertasunaren itxura izanki eta gizonak liluratzten ditu eta ustegabetarik ere okerrera dakartza. Ber unean, abrekeriari emanik baitago eta aurpegi ezinago ezti bat erakusten baitaki.

Azpmarratzekoa dago errejenta eta musikariak beltzez jantziak daudela; xamarra beltza dakarte, jaietako jantzia zen. Sormen eta emankortasun irudia da beltza.

Pastorala onaren eta gaizkiaren borroka izanki eta, koloreak biengan zatitzen dira, bi kolore nausietan, urdinak alde batetik, gorria bestetik. Ber oholtzean nahasiak, hauen jarkieran ere aurkitzen da, bada, borroka. Hau, edo norberaren barruan igaraten da, edo kanpoko indarrei kontra, edo zeinahi indarren artean. Orduan kolore hauek, elkarren kontrakoak baitaude, izatearen bikuntasuna itxuratzen dute; izate horren maila guztietako, barrueneko bai goreneko indarren gatazkak adierazten dituzte, ikustera gomiatuak gaude, lurraren eta zeruaren lehiaketa bat aurkeztuta baita. Guda hortan, urdinek eta

zuriak elkarganaturik gorria kasutzen dute. Horrela pastoralak hobeki antzeztzen du, norberarengan eta guztiengan egiten den onaren eta gaiztoaren borroka bertierekoa. Oihal zuriak ez ote luke beste esanahi bat? Jainkoa ez da agertzen pastorean. Zuri hori beraz izan litake Jainkoaren itxura. Berezkuntza egiten du atzean ageri ez direnen eta aurrean ageri direnen artean. Atzea zeruaren eta ikustezinaren sinboloa litake. Atzetik ateratzen dena, aterik ez izanez, Jainkoaren gogortik irten da, adibidez ainguruak.

b) Gauza batzu

Hiru motetan zatika genetzake pastorean agertzen diren gauza batzu: oholtzarenak, antzezkideenak eta musikarenak.

Oholtza oihal zuriz, lizar eta ezel kimaz eta ostoz apainduta dago. Honela Besta Berriz alda-reak antolatuz dira. Beraz antzokia aldare balde bilakatzen da. Hor aurkezten den ikusgarria besta bat bezala sentituta da. Baina ez zein nahi besta, besta handi bat baizik: jai eder bat ospatzen da. Besta Berri elizkizun bat den legez, pastorala ospakizun bat dago. Oihal zuriz, kimaz eta ostoz apaintutako oholtzan, egitza bereizi bat betetzen da, sarbidezko erritu bat, guztiak, bai aritzaileak bai ikusleak, borrokan eta bestan sartzera daramatzen erritu bat.

Zertarako bestalde armarriak eta banderak? Lehen lehenik bo-

rroka bat dela eta, ezaugarri bereizgarriak daude bi alderdien aurrean dabiltzan zutoihalak. Ondo bereizirik izan daitezten, bana alde kokaturik daude, bai eta kolore ezberdinekin, bata gorri, beste urdin. Batak eta besteak berenganantz deitzen dituzte eta alderdiak norberaren zutoihalari lotzera erakarririk daude. Hauek horien aurrean izanez, gidari dira, eta ere zaintzaile. Hauen ondotik beldurrik gabe ibil daitezke. Segurantz osoa badute eta ematen dizkiete indar eta kemen. Bandera horiek, batez ere erdian zutik dagon ikurrina, gora altxatzen dira zeruaren eta lurraren artean, zeren eta igaroten den borroka mundu honetakoen eta beste mundukoen borroka den. Bandarak eta beste ezaugarriak goraren eta behearen lokarriak dira, zerua eta lurra bat bihurtzen dira.

Deabruaren edo gaiztoaren itxurak, gorrien atearen gainean dagon txontxongilo adardunak azkarki salatzen ditu zeruaren eta lurraren harreman horiek. Hori ageri ez diren hariz erabilirik den arabera, deabruak gizonen barruko gogoeta gordeak zirikatzen ditu, haren egintzak erabilten, hala nola berak txontxongilo bilakatzen diren. Bestalde ondo ipinirik dago guztien ikusbegian izaiteko. Oroitarazten digu gaiztoa alde orotarar hedatuta dagola, batez ere norberaren barruan ezkutatuta. Gora baita, deabruak erakusten du ifernuaren, munduaren

eta gizonaren ere nausi izan gura duela. Higituz eta bere dantza tzarrapatana emanez, gaiztoan atzamaten duen pozaldia azaltzen du.

Oholtzaren gainean den zuloa idek daiteke. Ondo ikusten da argitik ilunpetarako iragangia dela hau. Ifernuko atea da. Lur honetan gaizto izan direnak ifernura jaurtikitzen dira. Hiltzen direnean, behin betiko, lurpeko erreinuak irensten ditu.

Horra orain antzekideek berek daramatzaten gauzen zerrenda.

Makila. Urritez edo elorri zuriz egina da. Baserritarrak bala lezake bai sugeetatik bai basehizietatik bere buruaren zaintzeko. Haatik gehienetan abiadaren euskarri dago, bereziki mendian. Zer nahi den, ahala, indarra eta kementa agertzen du, batez ere pastoralabentura eta borroka bat denez gero. Makilek zinta bat lotuta badaukate. Hau kolorezkoa da, urdina edo gorria. Kolorezko zinta hauen arabera, makilak onaren eta gaiztoaren borrokan parte hartzen du. Edertasun horrek alderdi bakoitzaren borrokan sartzez ematen dio bikaintasun eta sendotasun.

Ezpata. Bi norabide ikus genezake: gaixtoen eskuetan donge eta hondagarri dago; onen eskuetan, alderantziz, zuzen eta ongari. Altzairuz egina da. Zorrotz da

eta zistatzaile. Bi unetan, jakina, indarra dakar.

Gerrikoa. Honek tinkatzen du eta eusten. Beraz, segurtantza, indar eta ahal ematen du. Hori hainbat haboro ageri da non ez-patak hortatik zintzilikatuta dauden. Gaiztoari kontrako zaindaru da. Onaren aldekoei doakienez borrokan elkar lotzen ditu eta gaiztoaren aldekoak gaiztoan temati bilakatzen ditu.

Eskularruak. Pastoralak jai bat bezala biziturik da. Lehenbizikorik, jokolariek eta herri guztiak badakite gauza handia aurkezten dela. Gero borroka bat edo galtzen da edo irabazten. Beraz eskentzen diguten antzerkiak janzen du edertasun eta sotiltasun oso berezi bat.

Mozorroa. Aitzina antzekide oroek mozorroa zeukaten. Orain gorriek bakarrik sudurpekorde luzeak dakartzate. Jadanik ikusi dugu jokalaria ez dituela bere sentimenduak ez eta antzekideenak argitaratzen. Mozorroak sentimenduen ekarlearen ezauzgarriak dira. Mozorrodunak aldaezin izan behar du. Holatan ere pastoralaren orokortasunaren erran nahia gorderik geratzen da. Bestalde, azaleratzen dira antzekideen joerak. Hala nola sudurpekodunak itsusi agertzen diren eta indar zapatzaileen eta abrean eramale.

Koha. Gorriek, buruaren gainean dakarren buruestalkia dago.

Gorriez besteek ez dute holakorik. Diren baino handiago erakusten ditu. Bere gerizan atxekiz gaiztoalako ahalmena ematen die eta kolorezko ohialetan eta lumaz apainduta baitago, bere aurkakoak baino indartsuago izateko eta hauen lehertzeko irrika sartzen die. Ispiluak baditu, gorriek urdinen itsutu gura baitute; ezkutatu eta azpitik jokatzeko dira hauen errazkiago garaitzeko.

Zaharoa eta gakoa. Biak sata-nenak dira. Lehenaren bitartez, zigortzeko zuzuan hartzen dute, gaizkileak gustuan azotekatzen dituztela. Bigarrenarekin harapatzen dituzte, urratzen, zilorat narrazten. Benetan deavruaren ezaugarriak dira.

Azkenean musikariaren gauzak. Ohidurazkoak atabala eta txülüla daude.

Noiz edo noiz kantu baten bertseten artean jotzen dute, batez ere kantu ukigarrietan edo antzekide baten ordu garrantzitsu edo latz baten paradan. Iku-sentzuleak bihotz biribilkatzera gonbidatzen dituzte. Hemen, onaren munduan gaude. Atabalak dei egiten du horretan sartzeko, zeruaren aierupena dakar. Txirulak berriz, bere txistu urragarriaz airea moztzen du. Txoriaren goizanko edo arratseko kantua bezala dago. Biek bada bizia eta zoriona goraki aipatzen dituzte; biztanle guztiak bakearen gozatzera daramatzate.

Haatik, atabala eta txirula orozgain satanen dantzetan baliatzen dira. Satanak trikimailuz oratuta daude. Beraz, goragoko erran nahi horien arabera, baliatzen dituzte atabala eta txirula, hobeki lilluratzeko eta iruzur egiteko. Jantzyzi ederrez legez, zorion eta bake faltsuz jazten dira. Hala eta guztiz ere, bi musikagailu horiek gerraren mundua oroitarazten digute. Atabalak ondarra eta erasorantz hots egiten du. Biak gaiztorat itzulirik dira. Su emateko elkarreki indarra biltzen dute. Bestalde dantza laguntzen duten bezala eta besta alaitzen gaiztoaren egintzak beste bihurtzen dituzte. Gaiztoaren ospakizuna eskentzen digute.

6) Jelkitzeak

Bi alderdi eta bi kolore diren arabera, bi ate ere dauzkagu. Bata urdinena, bestea horriena.

Biak, beraz, iragangia bat dira. Antzekideen bideak daude, beren barrutik jalgi eta kanporat doatzalarik. Beren etxeetan daudela, badakite nausi direla, han ez dakite zer nola gauzak gertatuko diren, borroka bat baizik abiatuko dutela eta gero amaituko. Ateetatik igaro eta beste bizimolde bat aurkituko dute. Barruan, mundu ezagunean daude, kanpoan alde-rantziz ezezagunean. Beraz ateratzen direlarik, misterio ezkutatu batean bezala sartzen dira, mundu arrunteko alor batetik oholtza den alor sakratura doatza.

Borroka bat egingo dela eta urdinak ateratuko dira gaiztoari topo egiteko, hari bihurtzeko eta haren garaitzeko. Gorriak berriz bereki gaiztoa dakarte, lagundu eta zabaldu gura dute. Edo urdinen aurrean atzeratubeitira, edo nahikoa egin dutela ustebeitute, txotxongilo itxuran den satanak hauen bidean jarten dira eta kanpoan egoteko bulkatzen ditu, gaiztoa egiteari jarrai dezaten.

Gorriek eta satanek gaiztoa munduan nausi ipini nahi dute eta horretarako lana erraza dute. Gizonaren ahulezia handi dago eta haren gaiztakeria mundu guzira hedatzen da; sinesdunen arabera, gizona pekatura erakarrria da eta Satan beti haren ondoan ibiltzen da, noiz azkenean lurra joaraziko dion.

Gaiztoaren egiteko, satanak gorrien beren tzarkeriaz eta hauen ahuleziaz laguntuta daude. Beraz elkarrekin ibil daitezke.

Ez da hala urdinetaz; beren kontzientziaren aurrean dira, libertate osoan doaz, borrokan aritzeko. Hor biltzen dute beren kementa eta garaitbidea. Bestalde beren urratsak zailegi bilakatzen badaude, beren ahuleziak ezin duelarik gaiztoari buru eman, orduan dei egiten dute goiko indar onei eta aingeruak ez berauen atetik, oihalen erditik baizik agertzen dira. Gaiztoa ez bezala, ona gordean egiten da, aingeruek ixilean bezala urgaitzen dute.

7) Egintzak

Egintzak oso kodetuta dira. Benetan errituzkoak dira, ondo ohituretan oinarrituak. Alderdi bakoitzaren eta antzekide taldeen arabekoak dira. Beraz, horien ezberdintasunak hauen saila erakusten digute.

a) *Ibilerak*

Ibilerari eta jarrerari dagokieenez, pastoralaren hasierakoak eta bukaerakoak, lehen eta azken predikuak barne, ikuslei buruz zuzenduta daude. Jokolariek hauek lekuko hartzen dituzte, ikuskari bat eskentzeko ezin hobeto gauza direla. Jokolari guztiek, edozein antzekidea betetzen duten, elkarrekin jai eder bat aurkeztatu gura dute, oroek batera ibilera eta jarrera berari jarraituz, berauen moltzoaren arabera.

Jelkaldietan, urdinak astiro dabilta, oinkada ospetsu batez, zeren eta onarentzat egiten duten gudian, otzan eta ganore diren. Gaiztoari bihurritzen baitira, zuzenean direla zalantzarik ez dute.

Hauen lagun diren aingeruak urrats txikiz doaz, lurrean ibilki ez balira bezala, airean edo zeruan baizik. Zeren eta ez diren mundu honetakoak, bestekoak baino. Bedeinkatzen dituzte ere biztanleak. Hola dute agertzen beren izate zerutarra: gizonen artean Jaungoikoaren mezulari jatorrak daude.

Gorriak, ostera, laster ibilten

dira, oinez ohola bortizki goz. Zeren eta beren ezinegona erakutsi behar duten. Baitakite ez daudela zuzenean, bortxaz bezala beren nahikeria jarri nahi dute. Indarkeria hanbat tematsu daukate, zenbat eginmoldea gogor dute. Ixiltasunean ez daitezke egon, zaratan baizik.

Satanak jauzka jauzka eta lasterka doaz, bai eta ere dantzan. Higidura eta zeinuketa etengabeak dakartzate, beti lehiatsu baitira. Hauek azaltzen dizkiegu satanen azpikeria eta satorlana. Beren tzarkeriaren bururaino irsteko, azkartasuna eta ustegabea behar dute. Azkarrago jokatzen direla eta beste ehikiago iruzur egiten diete. Kemen handirekin sartzen diren horiek beste munduak daude.

b) *Birak*

Badakigu inguruka ibiltea gure antzertiaren ezaugarri behinen bat dagola. Antzerki guztian edireten da, hasierako sarreran, bukaerako irteeran, jelkaldietan. Orokorki iduri luke antzekideak zerbaiten bila doazala, ezin atzema bezala dutena. Inguruka eta inguruka, bornera bere tokira helduko da bere sailaren betatzeko prest izateko; edo indar kontrakoak ari baitira, bai antzekide ezberdinen artean bai antzekidean berauegan borrokatzeko, asko adore biltzeko. Inguruak ere egiten dira mintzatzean. Orduan jokolaria kanpoko alderantz

urruntzen da, berriro barneko alderantz itzultzeko. Horrela urruntzez delarik bere ahulezia nabaritzen du, itzultzen delarik kemena metatzen, inguruaren barruan babespena aurkitzen.

Urdinak eta gorriak berez hartzen baditugu, bi eginmolde ezberdin ikusten dugu. Urdina eskuinerantz itzultzen da, ondorio-tarako sortzen baititu zoriona eta gogo ona. Gorriak ezkererantz itzultzen dira, sorrerazten baitituzte herra eta ere abrekeria.

d) *Gudua*

Pastoral osoa gudu bat bada-go, zer zentzu dute beraz ematen diren gudu bereziek? Hauetarik bat hasi baino lehen, alderdi bakoitzak bere gain ahal guztiak bildu gura ditu. Horra zergatik egiten dituzten mehatxu eta tarridak. Etsaiari buruz narda eginez, uste dute haren indarrak murrizten edo uxatzen dituztela, berauenak berriz eskuratzen eta sendotzen.

Gudu errituzkoak daude, gudu ihakinak, alderdi bat aurrera eta atzera doalarik, onaren eta gaiztoaren borroka betierekoa itxuratzten du. Atzerakoan borroka galitzen da, aurrerakoan irabazten.

Edozein, ezpata esku eskuinaz lepauztaiaren ipinik eutsi eta herrenka baitoa, hura garaituta dago. Urratsean atzera doana, ezpata ere lepauztaiaren, baina gero bere zorroan sartzen duena, harek du nausitasuna lortu.

Esaten balin bada gure antzerkiak ez duela bizitzan dena aurkezten, hala ere gure barruko izanara erakarten gaitu, hau ere baita errealitate bat. Ikusgai osoak, gutzizgain guduak, erakusten digu zer den gizonaren benetakako borroka. Gizona onaren eta gaiztoaren artean dago. Bata-tik bestera beti itzul daiteke. Atergabe onetik gaiztora lerra daiteke, baita ere gaiztotik onera igan. Hor dago bere gorentasuna. Borrokaren bitartez, bere bizitza gutzia hautu bat bilakatzen da.

e) *Makilarekiko egintzak*

Gure antzerki honetan, makilak garrantzi handia badu. Hasi-ratik amaieraino, jokolariek beren eskuan dakarte. Herronkan harathonat doazalarik hareki oholtza jotzen dute. Ibileraren, ahoskeraren, kantuaren lagun dago, neurriak ematen dituen ber unean. Orduan jokoaren errituan baitezpada sartzen da.

Bestalde ibilaldietan baliatzen da makila. Urratsak sostengatzen ditu. Ibiltariari segurtantxa oso bat eskaintzen dio. Pastorablean, jokolaria ibiltaria bezala da. Antzestu izango den historian, bide ezezagun batean abiatuko da. Horretarako uste on izan behar du. Makila eskuan atxikitzen duela eta, badaki ildo berri batean menturatzen dela, euskarri beharra duela.

Makila ikusia da arma bat legez ere, bai basapiztien aurka bai

arerioen aurka behar bada. Orduan eskuan duenaren ahal eta indar bilakatzen da. Hemen ari-tzaileak buru egingo du beraz alde batetik bere jokoari, oso jabe izateko, baina bestetik ere herriari eta ikusleari, hauen aurrean eta izenean oholtzara igo baita. Guztien itxaropenari inoiz huts ez egin gura, bete baizik, jantzitako kemen sendoak horretara bultzatzen du.

Jokolari guztiek, bada, makila era horrez erabilten badute, urdinaren eta gorrien eskuan betatzen du bere sail berezia.

Bere bertsetaren bukaeran, urdinak, oholtzaren barrura biratu eta bere tokian geratuta, eskuak altxatzen ditu makilarekin batera. Zuzenbidearen alde borrokan ari dela erakusten du. Taulatuari sogleitzen du, hor baita trajeria igaraten eta antzekideak eta ikuslariak, zerua eta lurra lekuko hartzen ditu. Eskubidearentzat ari baita, ez du inoren aurrean lotsatzekorik. Bere aurpegia agert dezake guztiei, furfuriarik gabe eta bareki.

Bere bertsetaren bukaeran, baina ere bere ibileran, gorriak, oholtzari bizkarrak jar eta, bere firrindak lekorera egiten ditu. Bere buruaren ezkerrean eta eskuinera airea jotzen du, beregandik aurkako indarren aizatzeko. Ingurugiroak pozoinak eta kinoak dakartzala sinesten da. Hauek aldenuz bere burua zaintzen du. Gehiago dena, bortizki makila

erabiliz, inguruko aurkako ekaien jabe izateko kemena bilbatzen du. Orduan uste du zeruaren eta ifernuaren kontra mehatxuak agert ditzakela, bere nahimenaren derrigortzeko. Ondo eta aski hori agertzen da, ateratzen dela eta, satan den txotxongiloari makila erakusten diolarik, haren etsiarazteko.

f) bertsuak

Esan dugunez, gure abtzerkiak mintzaeran bere berezitasuna badago. Ez da hizlaur eman, izaritan ipini baizik.

Antzekidearen barruan sartzen delarik, jokolaria eguneroko gauzetatik ateratzen da. Gisa horrez erakusten da aukeratzen den gaia biztanleen bizitzatik urruntzen dela. Biztanleen oldetatik eta jokolarienetik, antzekidearen jokomolderantz bideune bat jarten da. Bi mundu direnez gero, eleak ere ezberdina izan behar du. Beraz ez daiteke balia eguneroko hitza, arruntegi baita, baina errealitatetik kanpo erakartzen gaituenen bat. Ez dago berartatik sortzen den hitza, landua baino, artifiziala legez.

Jokolariak, mundu berezi batera joaten baita, uzten ditu bere lanak eta arrenkurak, eta bere herriko lagunak. Oholtzara igoten dela eta, guztiz baztertzen da eta gune sakratu batean kokatzen da. Errituaren jarraitzeko, hitz neuriturik besterik ez dezake erabil. Oholtzaren gainean, altare batean

dago, ibilera eta egintza ezohiko bezala, izartitz magikoez eskaintza egiten du.

Elizkizunetan arabera, erreligione antzeko errituak betetzen ditu. Bertsetak ber otsean herronkatzen direlarik, letaniak kantatzen diren bezala da. Hauen bitartez, batez ere eskatzen duena Jainkoaganik erdiesteko, sinesduna otoitz eta otoitz ari da; antzekideak ber neurrian ekiten du. Berdinak daude antzekideen bertsetak. Urdinak bere zuzenaz ziur baitira eta gorriak beren bortizkeriaren finkatzeko eta hedatzeko, biak beren itzulietako bertsetetan ari dira elizinguruetan letaniak ematen ari direnak bezala, pastoralara ez baita profanoa, nahiz gaiak profano diren.

g) Dantza

Dantza bakarkakoa eta elkarrekikoa gure antzertiaren ezauzgarri behinen bat dago, antzerki osoa dantza bat bezala ikus baidenezake.

Dantzaren medioz ere, jokolaria oholtzara igoten delarik, bestetik bereizten da. Bere bizitzan ez bezala egiten duenez gero, jokoari lotzen denez gero, dantzaz jokoan sartzen da, bere bizitzako eginmoldeak uzten ditu, bere gogobihotzak arintu eta horietatik askatzen ditu. Errealitatea baztertuz, jokoari trabarik gabe eman daiteke.

Bere lansaila mintzairaz ema-

ten badu, dantzaren bidez beste indar bat dakarkio. Dantzak mintzaira osatzen du. Hitzek berek ezin egin liroena betetzen du. Edozein jokolari, edozein alderdi ere bere antzekideari eta bere joko bereziari josita dago. Norbera beregan kokatzen da eta bestetik baztertzen. Dantzaz, mintzairaz bezanbat bere ametsak eta bere lehiak agertzen ditu. Horretarako, urdinek, gorriek, satanek edo aingeruek ez dituzte beren urratsak era berean jarten. Hauek beraz finkoki azpimarratzen dute haien jokabidea.

Oholtzara dantzan igoten bada, jokolariak han dantzan higitzen dira ere. Moldatutako errituek eta bira ibilerek aldarazten dituzte. Lehen, herriko biztanle izanez, besteen idurikoak zeuden. Orai, bestelakatu dira. Ibilera itxura ezberdinek, guztizgain biraketek eta etengabeko joanjinek, erritmoak, hots dantzak bakoitzari ekarten dio oholtzaren gainean bere egitekoaren ondo jarraitzeko ahala eta indarra. Behar duen kementa lortzen du.

Hori agertzen bada antzerki osoan, nabariago dago gudua egitean. Hemen gudularia aurrera eta atzera doala eta, onaren eta gaiztoaren borroka hobeki ulertzen da. Ezpaten erabilketak edo goitzaileen edo galtzaileen erritmoa aldizka ber unean ozentzen baitu, pastoralaren helburu horri oihartzun handiago bat ematen dio. Oraino gehiago, batez ere ga-

raitutakoen dantza herrestak. Beraz, dantzak esan nahi du bai batzuen sendotasuna bai besteen ahulezia.

Gure antzerkiak beraz dantzari anitz zor dio. Esan genezake errituzko dantza bat dagola pastoral osoa, hasieratik amaieraino. Horrek moldatzen dio itxura berezi bat, miresten duguna, ohidurazko gauzetatik urrun delakotz, bitxikeria bat legez ikusten duguna. Dantzak benetan pasterala ospakizun bilakatzen du.

h) Musika

Gure antzerkia, bere osotasunean dantza bat bada, bere osotasunean ere musika laguntzaile du.

Musikagailuek inguratzen dute joko guztia, bai hasierakoa, bai ere bukaerakoa. Antzerkian zehar ere, norberaren eta alderdien ibileren hasieran eta bukaeran. Berarengan pastoralaren atal guztiak tinkatzen dituzte, hauen inguruan muga bat ipintzen baluten bezala. Era horrez, jokolaria erakarten dute taldean bete behar duen tokia edo jokatu behar duen antzekidea hartzera.

Bestalde, denak ixilean daude eta, bai jokolarien bai soegileen gogoak antolatzen dituzte, antzerki berezi bat jarraitzera. Holaz, indar handi bat antzertiaren izaerari jarten dioten bitartean, guztiak liturgia bat ospatzera daramatzate. Beraz beharrezkoak

agertzen dira pastoral ospakizuna aurkezteko eta zuberorearen azken-tu azkardura galduz.

Elkarrizketak ez dira egiten mintzaira ohizkoan, kantuaren antzera baino. Soinu berean bertset guztien herronkatzeraren bidez, jokolariak bere burua ahan-tzarazten du, historiaren segidari entzuleak itzultzeko. Baina hemen ere soinuaren errepikatzea izanki eta, elizkizuneko letaineak bezala bertset horiek otoitz bilakatzen dira. Eske eta eske ari dena legez, hemen bada erran eta erran ari da antzerkian, kontra-koaren indarra trabatzeko edo goitzeko. Berarenganantz kemena eta ahala erdiesteko gura du, kantuz bere itzulginguruak xoratzen dituela.

Alabaina, pastoralaren luzean, badira ere kantua beste kantuen irudikoak. Horiek beharrezkoak daude, tanga garrantzitsu bati indar lotzeko, trageriak gogoari dakarkion egoera erakusteko, baina ere entzuleen aditasuna zorrozteko.

Aipatzekoa da sujetak hil hurren belauniko xaramelatzen duen kantua. Benetan bihotzerdiragarri bilakatzen da, ordu horren herstura azaltzen du. Baina ere momentuko ilunpetatik harantz leiho bat zabaltzen du: egindako saila aipatzen duela eta bizi muga batetara begirada zuzentzen du; denak barreiatu baino lehen, betierekoaren itxaropena pizten die.

Ondo ageri da musikagailuak

eta kantuak ez direla ber unean elkarrekin ari, aldizka baizik. Ahotsak garrantzi handia baduelakotz, musikagailutik banakatzan da. Bien ezberdintasuna nabariago da. Bataren ozentasunetik bestearen argitasuna hobeki agertzen baita. Giza ahotsaren edertasuna indartuta jalgitzen da. Musikagailua ixildu eta belarriak gertu daude entzuteko, ahotsen aldia igurikatzen dute eta pozik eusten dute, batez ere haboroz haboro gozaten. Haiek, bada, nolabait ararteko lansaila betetzen dute ixiltasun orokorraren eta ahotsaren artean. Lehenbizian, ixiltasuna hausten dute eta gero kantatutako mintzairari parte emateko berriro ixiltasuna eser-ten dute.

Jokolariak bere sentimenduak erakusten ez dituzenez gero, musika ez dago holako edo halako antzekideari loturik. Ezaugarri orokorreari erabat emanik da. Gorrinen abrekeriaren markatzeko, doinu gudukalari bat hartzen da, urdinen kemenarentzat berriz, doinu otzan baina bipil bat, aingeru zeruko laguntzailentzat ez-tiago bat.

Bestalde musika ez da antzerkiaren egintza berezi bati buruz jotzen, antzertia bizimode benetakotik urrun dagolakotz. Ordea ibilerari eta higidurari erantsita dago, hauek dute agintzen. Higidura bizkorrago eta musika azkarrago, indartsuago eta etenago. Higidura, alderantziz, astitsuago

eta musika ere egokitzen zaio. Musikaren puntuak antzekide bakoitzari jarten dira, alderdi edo talde bakoitzaren arabera.

Hots musika pastoraletik ezin daiteke ken. Mintzaira, ibilera, higidura, urrats eta dantzarekin lotura tinkoa dakar: ezin daitezke bata bestetik banandu.

IV.- Euskal izatean

Euskal izateari hurranagotik lotuta gauza zenbait ikusi behar ditugu.

Pastoralak historia, bizitza edo trageria bat antzezten badu, hauek kultur beste sailetan ere aurkitzen dira. Gure herritarren eginmolde hori maite dute. Santuak edo gizon ezagunak gisa hortara aipatzen dituzten liburuak irakurtzen edo entzuten gozaten dira. Badakigu kontaketak askotan bertsu eta kantueta moldatzen dituztela, bai eta pastoraletz gainera antzezten.

Jainkoa ez da gure antzerkiko antzekide ikusten. Herriaren bizitzan ere Haren izena bera sakratuta dago. Izen horren arruntki erabiltea pekatua da. Norbaitez esaten delarik: "Jinko karraskaz ari da.", horrek adierazten du ez dela ondo ari, itsusi dela. Horra zergatik ixilkeria bat baden antzerkian: Jainkoa ez da aipatzen.

Bestalde, herritarren gogoan, Jainkoa zuzenaren alde zutik dagola ezaguturik bada, askotan mendekatzaile agertzen da. Gaiz-

kigileak eta okerrak zigortzen ditu. Bakoitza, ez baitaki bera zertan den, zuzen ala ez ari den, beldurrean kokatzen da. Larridurak inguratzen du ea nola gogarako izango zaion, nola bere alde eta lagun bilduko duen. Orduan munduko beste indarrei itzultzen da. Indar hauen mesedeak irabazi behar ditu, hauen kalteak baztertuz. Hola egiten zen Mari, Basajaun edo beste mitoen sinestetan. Hor lezake onaren eta gaiztoaren bitarteko borrokak zentzu har. Pastoralak jendearen pentsamoldean ditu bada bere erroak.

Gure antzerkian makila, hasieratik amaieraraino, etengabe erabilten bada, iduri luke baserriarren bizimoldetik heldu zaiola. Herrenak baliatzen du sostengailu bezala. Baina besteek ere haratonaketan eskuan daukate, batez ere artzainek, eta beste askok abereen lanetan. Beraz anitzen laguntzaile bilakatzen da. Bestalde, makilek, itxura arruntekoek, kakovunek, bai eta makil gorriek beste bi helburu badute eskaldunon eskuetan. Gizonari ematen diote duintasun bat eta edozeini ekar diezaioke taiu sotil bat. Erabil ditzake ere arma legez, bereziki makila gorria; honek esku aldeko muturrean ezten altzairuzko bat dauka, baioneta gisa baliatzeko.

Pastoralean hainbeste marrazten diren biribilak eta inguruak gure ohitura zahar zaharrak daude. Aintzinistoriako harrespilak jada biribil ziren. Gure hilerritako

harriak ere hala ziren eta oraino askotan hala dira. Gure egunetan ikus daiteke etxalde, bordalde eta batez ere olasariak biribil moduan itxuratuta izan direla.

Errituzko egintza batez, gizon indartsu batek aizkora har eta lau hegaletara eragoten zuen. Orduan lau jomuga horietan jarten zuten beren orubea, kanpoko indar gaiztoetatik babestuta bezala. Gure dantzek ber zentzua daukate esan genezake. Biribilka ematen dira edo bederen bira asko badaukate. Izaera errituzko hori sakratua izan lizateke. Besta batzuetan edo elizibilaldia egiten dela eta elizingurua edo karrikaingurua egiten dela esaten da. Elizatik ateratzen den arabera inguruak egiteko, pastoraleko jokolaria ateetatik jeltitzen dira, oholtzaren gainean inguruak egiteko.

Gorriak, gure herrian, koloreaz beste adierarik gordatzen du; hauek ere pastoralarenak berak baitira. Deabrua da gauzen nahaslea, gerla gorria zabaldu gura baitu, eta izena galtzagorri ematen zaio. Zerbait gaitz pairatzen delarik, esaten da gorriak ikusi. Bizitzekorik ez dutenetaz entzuten da edo behar gorrian edo gose gorrian gaudela. Aize bizia deitzen da aize gorria. Inor hasezaren badago, gorri gorria jarri dela diote. Ezerezaren aipatzeko ere aurkitzen da, hala nola jantzirik gabeaz erabilten den biluz gorri edo pikarrai gorri dagola. Be-

raz, gure antzerkian gorrien taldea gogor azaltzen bada, badu egiazki zertaz.

Azken gogoeta horiek, jakina, argitzen digute pastorala gure euskal izaeran oinarriturik dagola, era batez eguneroko egoerak, pentsamoldeak eta bizitzatik urrun irudi duten gauzak lantzen dituela. Oholtzan antzeztuta denak gizonaren gosea eta arrenkura esaten du.

Ondorioa

Ziberoan aspaldidanik dugun antzerkia oraindik bizi dago eta ezerek ez du erakusten itzaltzeko dela.

Belaunaldi batetik bestera zartadagabe eroaten du. Herri batek, gero beste batek, aldizka bere gain hartzen du pastoral baten aurkeztea. Orduan herria ohar-tzen da bere esku dagola haren bizia. Gauza ederra, bada, kate luze baten maila izatea. Horretarako gaztei aholku ematen diete burraso eta zaharrek.

Hauek grina badaukate ohitura zaharrak gordatzeko, guztindako diren ereduak zaintzeko, berek aintzinekoetatik ikasi dutenak beren ondokoei erakasteko. Hauek ere beren aldian hola egiteko.

Eredu horiek ez dituzte hautsi

behar, arbasoetatik berek izan jarraunspena oso igaran dadin gazteagoi. Hala ere eredu horietan izan daiteke ahalbide bat baino gehiago. Herri bakoitzak bere jitea badu eta jaiari ezar dezake bere aztarna berezia. Eredu hauen barruan, bai idazleak, bai errentak, bai edonork, besteekin batera, bere erizpidea eman dezake.

Beraz egiturak ez du antzertia geldiaraztan. Hori jarraitua izanagatik, berrikuntzako bidea zabalik dago. Ondo ezagutzen duenak badaki ikustera doan pastorala ez dagola beste antzerki bat irudi. Aldi bakoitz, ikuskizun berri bat azaltzen da; barnago sartzeko, ikuslea ez da geldo, benetan parte hartzaile baino. Jokolariekin batera, ospakizun sakratu bat betatzeko heldu da.

Abiatutako ildoak ere aurrera idekitzen da. Gure kulturari lotuta dago. Honen esamolde bat da, beste askoren artean. Haatik, esamolde berezi bat, jatorrizkoa, besteetan aurkitzen ez dena. Gure hizkuntza bezala zahar balin bada, bizi dago eta beti berri. Berehala hasiko dugun menderako baliagarri da. Gure ohitura zaharra ez da geratzen. Bere erroetatik atergabe jaiotzen den kemenak XXI. garren mendeko bidea hartzen du.

Axularren aribide erretoriko-argumentatzaileaz

Patxi SALABERRI MUÑOA

Gero liburuan (Bordele, 1643) nabarmen geratzen den ezaugarri garrantzitsu bat Axularren predikari-prestakuntza da, besteak beste urdazubiarrak urte askotan barrena izan bide zuen esperientzia praktikoan erdietsi zuena.¹

Dena den, horretan ziharduten prezeptistek aribide zehatzak proposatzen zituzten predikariak sermoiak edota idazkiak prestatzeko orduan inprobisatu beharrik izan ez zezaten eta gaiak behar bezala gara zitzaten. Axularren kasuan, hark egin eta erakutsita-koan ohiko liburuetan aholkaturiko puntuak isladatzen baitira ia salbuespenik gabe (bilatzeko biderik garrantzitsuena irakurketena —bereziki eskritura sailduen irakurketa eta elizako gurasoen obrena—, hausnartutarena, bestek egindakoaren imitazioarena, etab.).

Zeharkakoa edo zuzenagoa, guztiak isladatzen dira Euskal le-tretan enblematzat hartua izan den *de non procrastinanda poenitentia* liburu honetan, nahiz eta maila eta tratamendu erretoriko desberdinekin, erakutsiko dituzten alderdien arabera, alegia: ohiko exordioaren funtzioa beteko duen atala (batez ere “irakurtzaileari” zuzendutako gutuna, “Gomendiozko karta” delakoak eskaintza-

(1) Gogoratu kontrarreformako predikarientzat ezinbesteko ziren prestakuntza filosofiko-morala eta doktrina kristauarena Axularren kasuan Salamancako egonaldian barneratuak zituela.

rena betetzen baitu), batetik, eta “predikatu” nahi den tesiaren garapenez ihardungo duten hirurogei kapituluak, bestetik.

Oro har, aszetika liburuetakoko genero suasorioak argumentatzeko modu desberdinak eskatzen ditu, harira ekarritako gaiaren arabera eta une hartan lortu nahi denarenera. Axularren liburua ez da salbuespena, nagusiki hiru eratakoa izango baita argumentuak garatzeko modua: *loci*-en bidez, anplifikazioaz eta, logikaren alderditik ikusita, eredu inductiboaren bitartez. Azken honek ahalbide-tuko du tratatzen den gaia *exempla* arlokoen elementu desberdinekin uztartzea:² *exempla*, *auctoritas*, etab.

Ohiko planteamendu honek aszetikaren berezko didaktismoa isladatzen du, eta mezu-hartzaile izan behar duen herri xehearenganako hurbiltasuna areagotu, irudi eta exenpluen bidezko argumentazioa baita lehentasuna jasotzen duena.³

Ildo horretatik, Axularren jokabide “herritarra” agerian geratuko da iturri gisa erabilitako liburuetatik jasotakoa aztertzerakoan. Nabarmena denez, Axularrek aszetikarako elementu ideologiko zuzenak eta pragmatikoenak baino ez zituen jaso liburu haietatik guztietatik, bere obra eta asmoekin ongien ehun zitezkeenak eta kontraesan doktrinalik ezin sor zezaketenak alegia. Aitzaki gisara hartua izan den Granadaren obrekin ere beste horrenbeste egin zuen urdazubiarrak. Ortodoxiaren barnean bada ere, begi bistakoa da, esate baterako, elementu izpiritualak, kontsiderazio abstraktuak eta horien arlokoak erabat baztertuta gelditzen direla Axularrek mailegutzat hartutakoetatik, guztietatik hain zuzen.

Adibide konkretu batera jaitsiaz, esan daiteke domingotarraren *Guía*-ren lehen liburuaeren lehenbiziko parte biak, XVI. kapituluko salbuespena kenduta, erabiltzeke gelditzen direla urdazubiarrarenean. Izan ere parte horietan bertutera hurbiltzeko argudioak tratatzen dira baina era izpiritualegian nonbait Axularren xederako:

(2) “La *inducción* mueve el asenso de los oyentes en cosas que no admiten duda, y aun en lo dudoso, valiéndose de la semejanza” (Cicerón, *De la Invención retórica*, 26-27 or.).

(3) Lehentasun honek ez du inolaz ere ukatzen planteamendu estetikoaren garrantzia; are gehiago, balio estetikoa indarturik agertuko da didaktismo horren kariaz.

Jainkoarekiko obligazioak, azkenkiak —baina teorikoegi planteatuta—, graziaren pribilegioak, ...

Hirugarren partea, berriz, askoz ere pragmatikoagoa da eta bertan “se responde a todas las excusas que los hombres viciosos suelen alegar para dar la mano á la virtud” (Granada, *Guía*, 14), hain zuzen ere Axularrek proiektatuta zeukan lehen parterako gaiaren zati garrantzitsua. Horregatik baliatzen bide da Axular zati honetaz horrenbeste.⁴

Bestalde, ortodoxia doktrinalean hutsarte nabarmenik sor ez dadin, inoiz ezinbestekoa zaio urdazubiarrari testu moldaketa zenbait burutzea. Garrantzitsuenen artean bada jatorrizko testuaren zentzua (ez beti esanahia) desbideratu egiten duenik. Izan ere, edo jatorrizko testuaren zentzua ideologikoki “bideratu” nahi delako, edo mailegatutako testuak agian gaizki ulertu direlako —besteren bitartez hartu izanaren akatsa betiere?—, Axularrek batzuetan ez ditu pasarteak orijinalean diren bezala eskaintzen. Jakina, normalean interpretazio interesatuak izan ohi dira horretara bultzatzen dutenak: mezu-ideietan inolako zalantzarik sortu nahi ez izatea, anbiguotasunak ezabatu gura izatea, etab.

Ildo horretatik, klasiko eta idazle kristauekin bezala, Axularrek antzeko zerbait egiten du printzipioz ukitu ezina den Bibliako pasarte batzuekin ere. Hau da, mezuari hitzei baino garrantzi gehiago emanez, saratarrak maiz asko ez du zalantzarik izango jatorrizko testuari, interesaren arabera, zatiak moztu, isildu edota ezabatze-ko. Horrezaz gain, inoiz, testu biblikoaren ordena aldaturik eman- go du, hau da, aurrekoa bukaeran eta bukaerakoa hasieran. Adibiderik ez dugu faltan aipamen eta kidetasunen eranskinetan. Baina

(4) Granadaren *Guía*-ren bigarren liburuaz Axularrek egiten duen erabilerak gai eta egitura mailakoa dirudi eta ez pasarte konkretuez hornitzeko. Hain zuzen ere, liburu honetako lehenengo hamasei kapituluek *Gero*-ren hainbat kapitulurekin kidetasun edo berdintasun tematikoa erakusten duten arren, tratamendua ez da berdina eta ia ez dago Granadarenetik mailegatutako pasarterik. Horretarako bestelako materialea erakusten du urdazubiarrak, adibide eta exenplutan beteago gazteleraz idatzi zuenarena baino. Aldi berean, eta hau ezaugarri garrantzitsu bat izango da Axularrenean, jokamolde honek grafikotasun eta bizitasun handiagoa ekarriko dio testuari.

hori, berriro diogu, Axularrek argumentatzeko eta testuak garatzeko moduekin lotua dagoen teknika baino ez da normalean.

Desbideraketa ideologikoen adibide gisa, Lais emagalduaren-gana doan filosofoaren kasua ekar liteke hona (*Gero*, 388).⁵ Gelioren liburuaren arabera, Demostenes ezkutuan emagalduaren faboreak galdetzera hurbildu zenean, Laisek eskatu dirutzak atzerarazi bide zuen peripatetikoa eta ez bestek. Ondoren esan zituen hitzek, beraz, zerikusi gehiago zuten arrazoi krematistikoekin, arimaren osasunarekin baino. Kristau tradizioak, dena den, exenpluaz baliatu ahal izateko "moralizatu" eta "kristautu" egin behar izan zuen Demostenesen portaera. Axularrek hori baino ez zuen erakutsi *Gero*-n.

Jakina, aurrekoa ez bezalakoa da San Agustinen bizitzaren gertaera batekin suertatzen dena. Aipamena pertsonak aldatu ematen ditu Axularrek eta protagonismoa sailduarengan pertsonalizaturik, hitzak honek esan izan balituen. *Aitorpenak* liburuan agertzen den errealitatea bestelakoa da baina: Pontizianok lagun batekin izandako esperientzia eta, gero, S. Agustin bera entzule zela, kontatutakoa jasotzen da liburuan, ez besterik.

Honelako aldaketen arrazoiak diskurtsoaren haria anabastu nahi ez izatean egon liteke nonbait. Edozein modutan, ezin ahaz daiteke bestelako arrazoiak ere egon izan direla gurea bezalako liburu mota hauetan (erabilitako testuak gaizki ulertu, besteren bitartez hartu izanaren akatsa,...).

Bestalde, Axularren jokamolde erretoriko-doktrinala dela eta, agian adierazgarriak izan daitezke inoiz tartekatuko desajusteak. Historia doktrinalen, esaterako, ez da falta anakronismorik Axularren testuan, baina, dena esateko, anakronismo bereziak. Esparru erlijiosokoren bat aipatzekotan Kristo jaio aurreko kristauena ekar genezake hona.⁶

(5) Ez dugu ikusmiratik alboratzen erlijio-tradizio konkretu batekoak diren desbideraketa hauek bestek eginak izan zitezkeelako hipotesia. Hemen, jakina, iturrien mediazioaren arazoa planteatzen da berriro ere. Hala eta guztiz, horrelakoen egiletza zalantzan egon daitezkeen arren, bidezkoa litzateke pentsatzea berdintsu jokatu zela urdazubiarrak ere.

(6) Honela "itzuliko" du Axularrek Testamendu Zaharreko pasarte bat: "Eta badio Iob sailduak ere [...] Gristino gristino denak, gerlan dabilan soldaduak bezanbat brabailu iragan behar du" (*Gero*, 476 or.). Ildo berekoak dira Jainkoak

Adierazi bezala, anakronismo “didaktikoak” direla esan genezake, hots, irakurleentzat arlo doktrinalean funtzio argitzailea izateko helburua dutenak. Esate baterako, S. Agustinen hitzak aipatzen ari delarik (“hunela dio san Agustinec”), “Luterac” (!) ere agertuko dira testuan, gainera, funtzio didaktikoa dela eta, historian zehar estigmatizaturiko gizatalde garrantzitsuenekin batera:⁷

Ceren guiristinoric baicen ezta salbatcen, eta gutiac dira guiristinoac, guiristino ez tirenen aldean. Eta hala erraiten denean anhitz direla dituac, eta gutiac hautatuac, aditcen da Ientilac, Mairuac, Turcoac, Iuduac Luterac, eta munduco bertce guztiac direla deituac: Bai—a gutiac, guiristinoac berac hautatuac, eta ez bertceric (*Gero*, 135 or.)

Dena den, inoiz autorearen zabarkeriagatik sortuak dirudite horrelako anakronismoek. Adibidez, Axularrek Salmoen bidez mintzaraziko du Salbatzailea zuzenean:⁸

Ezen gure salbatzailea arrenkuratu ezpazen ere, bere heriotze penatuaz, eta desohorezkoaz, arrenkuratu eta sentikortu baitzen bidegabe hunetzaz, erraiten zuela: *Supra dorsum meum* [...] (Psalm. 128) (*Gero*, 136 or.).

bere diszipuluei esan omen zizkien hitzak ere: “Ene diszipuluak, ene giristino maiteak, badakusazue nola[...]” (328 or.). Anbiguotasuna mantenduko da Testamentu Zaharreko pasarte baten ondoko azalpenean ere: “aditzera emaitteagatik giristino on izanen denak[...]” (402 or.). Argiagoa da, aldiz, Jeremiasen hitzen itzulpenaren ondoren ematen duen azalpena: “Erran nahi du Giristino herrian, arimako eritasunaren sendatzeko[...]” (529 or.).

(7) Estigmatizazioaren beste seinale bat: “Baldin ikhus bazeneza ezen gizon batek meza erraiteko Kaliza aldaretik harturik hartan nori nahi den, ageri diren arlote, errumes eta bertze iende suerte guztiei emaiten derauela kantoin guztietan edatera, zer othe zenerrake? Gutienean bazenerrake hura dela luthertasun handia, gauza itsusia eta eztakizula zer gaztigu ordena halakoari” (262 or.).

(8) Jatorrizkoa edo dirudien testuan honela dio Granadak: “Más le dolió esto al Salvador que la mesma muerte que padescia, pues no quejándose della, *se quejó deste agravio por su Profeta, diciendo*: Sobre mis espaldas [...]” (Granada, *Guta*, 101a; letrakera etzana gurea da).

1.- Axularren aribide-ezaugarriak

Oro har, urdazubiarrak etengabe aplikatu zituen obra guztian zehar erretorikak argumentuak ateratzeko aholkatu printzipioak.

Ezagun da oratoria sakratuak ez duela bereizketarik egiten idatzizkoak izango diren obren eta sermoien arteko tekniketan, berdintzat hartuko baitira normalean, edo, hobeto esanda, ahozko predikazioaren menpekotzat hartuko idatzitakoak.

Axularrek teknika horiek erabiltzen zituela ikusteko, aski izan bedi XI. kapituluan egiten duenari begirada bat ematea. Haren ezaugarriak urte haietan oratoria sakratuaz arduratu ziren tratatuen ildokoak dira, eta, oro har, bat datoz Granadaren erretorika liburuan azaltzen direnekin.⁹

1.1.- Argumentuen sortze-eratzea

Curtiusek zioen legez, "en el antiguo sistema didáctico de la retórica, la tónica hacía las veces de almacén de provisiones; en ella se podían encontrar las ideas más generales, a propósito para citarse en todos los discursos y en todos los escritos" (Curtius 1976, 122). *Inventio* atalean, beraz, *loci* edo "lekuak" izenekoak¹⁰ erabiltzeko printzipio teorikoa sistematikoki baliatuko du Axularrek argumentuak eta gaiak erdiesteko. Eta printzipio teorikoa diogu zeren eta argumentuak eta ideia orokor horiek, ikusi den bezala, bestetatik zuzenean "karriatuak" edota kopiatuak ere izan baitaitezke, eta ez beti *auctoritas* formula argitzaile-berretzailearen pean. Besteak beste, Axularrek liburutzen dituen "kidetasunak" eta aipamenak horren guztiaren adierazle baino ez lirateke izango.

Oro har, argumentuak bilatzeko teknikari buruz, zalantzarik

(9) Metodologikoki gauzak argiago ikus daitezten Axularrena dirudien testuaz baliatuko gara nagusiki. Horrela, haren prosak sortze-egituratze arloan izan zituen ezaugarri erretoriko orokorrak marraztu ahal izango ditugu eta haren tratamenduaren soslaiak (mamiari eta liburuaren fokatzearenari dagozkienak, hain zuzen) atzeman.

(10) "A estos atributos que sobrevienen á las cosas [...]. A estos atributos pues de todas las cosas llamaron lugares, tanto los dialécticos como los retóricos" (Granada, *Retórica*, 509b).

gabe esan daiteke urdazubiarrak erretorika klasikoaren bideetatik abiatzen dela etengabe, bai komuntzat edo hartzen direnen erabileran (gai zabalak, mugagabeak: bekatuak, bertuteak,...) nola pertsonen (pertsona konkretuen, alegia) ingurukoak eta haien zirkunstantzietatik sortuak direnengan. Jakina, ia ez da aszetika liburuetan azken honetako adibiderik, edota sarrera-eskaintzatan ez bada behintzat.

Dagokigun liburuan "Gomendiozko karta"-ko Etxauzen kasua horrelakoa litzateke. Pertsona haren zirkunstantzietatik ateratako gaiak ohiko eskema klasikoari jarraitzen zaizkio (Quintiliano, *Inst. Orat.*, X. kap.; Granada, *Retórica*, 514). Axularrek nagusiki leinua, aberria, izaera eta egindakoak baliatzen ditu eskaintza horretarako. Leinuaren formula, esterako, hiru orrialdetan barrena garatuko du:¹¹

Zu izan zara Echaus, mendi Pirinioetan, Alduideko hegaletan, bethiere zentinelan, eta begiraille bezala, iratzarrik, dagoen iauregi eta gaztelu handi, eder, noble hartako seme. Hango Bizkondeak eta seme guztiak izatu dira bethiere, egundaiñoz gero, erregez enpleguak, estimatuak, fin eta leial frogatuak. Eta bai egiazko fedearen eta legearen defendatzaile, eta aitzinatzaile buruzagiak ere. Nafarroa beheko parte hetan, bertze anhitz lekhutan bezala, lege katolika saindua, iduriz flakatzera, kordokatzen eta erortzen zihoanean, badaki munduak nola zure aita launa, bere etxeaz, onez eta biziaz ere kontu guti eginik, ioan zen Donapalaia, non baitzen orduan Nafarroako Parlamenta. Eta han ausartzia handi batekin, bere bihotz giristino noblearekin, hasi zen, ezpata biluzia es kuan harturik, oihuz, Matatias bat bere denboran bezala, erraiten zuela: Omnis qui habet zelum legis, statuens testamentum exeat post me (2 Mach 2). "Ea giristinoak, giristino izenarekin, izana duzuenak, bertze egiteko guztiak utzirik hurbil zakizkidate, iarraiki zakizkidate eta egiazko legearen eta fedearen mantenatzen eta sostengatzen, lagun zakizkidate". Eta hanbat egin zuen, non

(11) "La primera circunstancia de persona de donde sacaremos la prueba es el linaje, porque comunmente los hijos suelen ser parecidos á quienes los engendraron, y aun de aquí suelen tomar, digamos así, las semillas primeras ó para la virtud, ó para el vicio" (*Inst. Orat.*, 256).

bere herria eta inguruneakoak ere, hetan sartzera zihoan eritasu-
netik begiratu baitzituen. Eta gero handik hartako herraz eta
mendekuz bere iauregi ederra erre zioten. Hunelakoak ziren
zure aita Iauna eta bai bertze aitzinekoak ere.

Bada eztuzu zuk ere zeure arrazaz ukhatu, etzara zeure lei-utik
eta ethorkitik hastandu, berezi eta ez aldaratu [...] Beraz etzara
zu ere, zeure aitzinekoen girstinotasunaren gibelatzaile izatu.

Bada ez eta ohorearen iraungitzaile ere. Aitzitik badirudi ezen zuk
xede aitzinatu duzula, marra iragan duzula[...] (*Gero*, 6-8).

Maila apalagoan agertuko dira beste argumentu iturriak. Lau-
datu nahi den pertsonaiaren aberria edo giza-taldea, esaterako:

Zu izan zara, eta izanen zara, euskaldunen ohorea, habea,
iabea, sostengua eta kantabres fina, naturala eta egiazkoa
(*Gero*, 5-6)

Orobat, izaerari dagokiona:

“Zeren ondotik ere, zure prestutasuna, ohorea eta fama ona,
baliatuko baitzaitza.

Eta zure prestutasunaz, ohoreaz, eta aitzineko eta ondoko,
fama on famatuaz, nork zer erranen du?

Nor da euskal-herrian alde edo moldez, zordun eta obligatu
etzaitzunik? Behartu eta enplegatu etzaituenik? Eta baliatu
etzaitzanik? Zure etxea, egon eta ibili zaren lekhu guztietan,
bethiere izatu da, euskaldunen etxea, pausalekhua eta portua.
Guztiek zuregana laster. Zuri bere arrenkurak, egitekoak, koai-
tak, eta ondikoak konta. Eta zuk guztiak arraiki eta alegeraki
errezibi. Zuhurki konseilla, kida, goberna eta burutan athera”
(*Gero*, 5)

“ [...] zeren utzirik alde batetara zure merezimendu handiak:
eta elizari, erregeri eta komun guztiari, anhitz okhasinotan
egin derauztetzun zerbitzuak eta endrezuak, naturalezak berak
ere anhitz donu, dohain, eta abantail suertez dotatu, hornitu
eta konplitu baitzaitu. Adimendu eder bat, memorio handi bat,
eta borondate onera, ohorera, eta prestutasunera erori bat, isuri
bat, eta eman bat eman baiteratzu” (*Gero*, 9).

Pertsonaiek egindakoak Zizeronek argumentuetarako sailkatu

hamaika zirkunstantzia horietako bat dira. Behar dituenetan tartekatzen ditu Axularrek:

Zeren zuk ere Baionako Ipizpiku zinenean, eta bisitan zenenbiltzanean ikhusirik ezen, elizatik kanpoan zebiltzan iende batzuek, nahi zituztela, bere azken finean, gorputza elizan sarthu eta ehortzi; zeure bisita hautsirik, Nafarroako hirur estatuak bildurik, ioan zinen Gorthera: eta han anhitz travaillu iraganik, kontrakarra izanik, ekharri zenduen, gero ere, behar zen erremedia, eta handik harat, halako desordenuen debekatzeko ordenantza eta manamendua (*Gero*, 7-8).

[...] badirudi ezen zuk xedea aitzinatu duzula, marra iragan duzula, eta Echausko etxearen arropa gorriaz bestitzeko bidetan izan zarela. Zeren ezta eztakienik, ezen erregek hartarakoztat hautatu eta izendatu zinituela. Eta kolpea huts egin bada ere, eztela zure faltaz edo zu hartako ez gai izanez (*Gero*, 8).

Baina "Gomendiozko karta" honetan pertsonen zirkunstantzien erabilpenak distira berezia hartzen du Axularrek egokitutako aplikazio teknikei eskerrak. Baliabide horren bitartez, testuak behar bezalako ehundura izatera iristen dira Axularren eskuetan.

Nolanahi ere den, testu aszetikoetan askoz ere maizago aurkitzen dira komunak diren *loci* edo argumentu-biltegiak. Esan behar da horietan badirela argumentuen iturri desberdinen artean emankorragoak direnak eta Axularrek bere buruari proposatu zion proiektuarekin estuago loturik zihoazenak. Axularren joera nagusia, beraz, bertute eta bizioei buruz tratatu duten klasiko (kristau, moralista edota jentil) gehienena bezala, bide honetatik barrena abiatuko da *Gero* liburuan.¹² Ez dira besterik saratarraren obran bekatuek sortzen dituzten kalteei buruzko atalak eta kapituluak.

(12) "[...] *entre estos lugares el mas fértil es el que se toma de los efectos y de los adjuntos, estén ellos juntos á la cosa necesaria ó innecesariamente [...]* Porque, aunque es mejor conocer las cosas por sus causas y principios; con mas frecuencia y facilidad argüimos de las causas por sus efectos, siéndonos estos mas notorios que aquellas. Con el uso pues de este lugar de los efectos adjuntos, alabamos por una parte las virtudes cuando explicamos sus frutos y efectos, y todo, cuando va unido á ellas; y por otra reprehendemos también los vicios, cuando acordamos y amplificamos los efectos, y todos los males que consigo traen" (Granada, *Retórica*, 511a; gure da letrakera etzana).

Baina argumentuen lehen iturria eta garrantzizkoena subjektu eta predikatuaren atribuetako hori den arren, Axularrek liburuaren planteamenduan eta erredakzioan bertan ere ez ditu baztertuko gauzen generoari dagozkionak, hots, erakutsi nahi den horren arloan dauden maila edo generoen arabekoak. Horrela, bekatutik atera (“konbertitu”) nahi izateak genero-mailakatze gisako bat onartuko luke argumentuetarako, izan ere *Gero*-ren hasierako asmoetan planteatzen zen lehen partearen eskema orokorra bera (“cenbat calte eguiten duen luçamendutan ibiltceac, eguitecoen gueroco utzteac” — bekatu buruzagien kalteak) eredu horri baitzegokiokeen nonbait.¹³

Ezin ahaz daiteke, bestalde, Axularrek bekatu konkretuen tramendurako argumentuak bilatzean darabilen metodo klasikoa, hots, “aurkakoena”. Horren arabera, gauza bat (bertutea, Axularren kasuan) are erakargarriago bilakatuko da irakurle-entzulearentzat zenbat eta gaitzetsiago izan baita haren aurkakoa, arbuiau nahi dena (bekatua) alegia. *Gero* liburuaren giltzetariko bat den “kalte” hitzak, adibidez, bekatuen arbuia garritasuna areagotu luke eta, ondorioz, aurkako bertuteen aldeko jarrera bizkortuko.

Oro har, beraz, hauexek izango dira Axularrek argumentu eta gaien bilketa eta planteamendurako erakutsiko dituen teknika nagusiak eta obraren eredu gisa gauzatuko duen jokabidea.

1.2.- Topika

Esan berri dugu nagusiki argumentuen biltegi zirela erretorika klasikoko *loci* edo *topica* izenekoak, diskurtsoen burutzapenerako ezinbestekoak ziren elementu eta formulak eskaintzen zituztenak alegia.

(13) “[...] podrá declarar primero cuánto peligro hay en permanecer mucho tiempo en pecado mortal, acordando todos los males que trae consigo el pecado; los que podrán colegirse de todos los lugares: esto es, de todas aquellas cosas que al pecado se atribuyen. Descendiendo después al género inmediato ó próximo [...] En tercer lugar llegará a tratar de los propios atributos [bekatu horrenak, alegia] [...] para argüir por las propiedades de la cosa, que es mucho mas oportuno” (Granada, *Retórica*, 512a).

Alabaina, jatorrizko norabidea eta xedeak galtzean, erretorika literatur genero guztietan barneratu zen, haren sistema landua forma literario berrien oinarri eta altxor bihurtu zirelarik.¹⁴

Ondorioz, literatur erabilera berriarekin *loci* horiek denboran barrena “cristalizaron en modelos que podían ser introducidos en los “patrones” correspondientes” (Mortara Garavelli 1991, 98), exordioa bezalako patroietan alegia.

Topos kontzeptuaren literaturatze hori —esan bezala, Curtiusi dagokion meritua, izan ere berea izan baita *topoi* horien formalizazio teoriko-literarioa— honela definitu izan da:

pensamiento infinito (formulado o no en su forma de expresión infinita) que, en un círculo de cultura, bien por formación escolar y tradición literaria o por la acción de instancias educativas análogas ha llegado a ser posesión común de ciertas capas de la sociedad y ahora es aplicado finitamente por un escritor a su objeto finito de tratamiento ya sea de forma prolija, ya sea de forma breve (ik. Lausberg 1983, 56).

Ildo horretatik, *topoi* direlakoek obra erretoriko-literarioetan dauden ohiko ataletako elementuak eskaintzen zituzten oro har: sarrera-bukaeratarako formulak, entzule-irakurlearen *captatio benevolentiae* delakoa lortzekoak, etab.

Topiko hauetatik interesgarrienak, Axularren kasuan, liburuaren atari bikoitzean agertzen dira sakabanaturik, “Gomendiozko karta” izenekoan eta “Irakurtzaileari” zuzendutako atalean hain zuzen. Ez dugu berriro errepikatuko liburuaren exordioaren funtzioa betetzen duela testu hauetako bigarrenak batik bat, eta, neurri handi batean, exordioei zegokien *topoi* izenekoak agertzen direla bertan. Lehenengo testuak, hau da, “Gomendiozko karta” delakoak bete-betean kokatuko litzateke eskaintzaren topos-ean. Hona hemen nabarmenenak:

(14) Curtiusek berak azpimarratzen duen bezala, “este hecho fué el más rico en consecuencias de toda la historia de la antigua retórica; hizo que *también los tópicos adquirieran una nueva función, que se convirtieran en clichés literarios aplicables a todos los casos* y se extendieran por todos los ámbitos de la vida literariamente concebida y formada” (Curtius 1979, 109; letrakera etzana gurea da).

1.2.1.- "Gomendiozko karta"

Eskaintzaren topikoaren arloan (Curtius 1976, 132-133) sartzen den karta honetan badira zenbait elementu topoi desberdinen erabilera argi dezaketenak.

Kasu honetan, idatzi zenerako hilda zegoen Bertran Etxauzkoari eskaintzen zaio "Gomendiozko karta", obraren "aitatasuna" hari egotziz eta bizirik balego bezala mintzatuz:

"Zeren iduritzen zait ezen orai-o bizi zarela, begien aitzinean zaitudala: eta halatan, hala baitzinitut bezala, mintzatu nahi natzaitzu" (*Gero*, 4).

Jakina, heriotzaren aurrean bilatzen den kontsolamenduaren topos-arekin zerikusirik duen argudioa aurkitzen dugu bertan:

Bai ordea ioan zara: lekhuz aldatu zara: hemengo aldia egin duzu.

Egia da, hala da. Eta aldez damu dut, eta aldez atsegin.[...]

Atsegin. Zeren nola ezpaikara bi mendetako eta zuk zeurea, hain ongi, hain ohorezki eta dohatsuki iragan baitazu, esperantza baitut zeruko lorian, Iainkoaren konpai-ian, kredit handiarekin zaudela: eta hortik helduko zatzaizkidala, eskua emanen derautazula: eta arranoak, airean dohanean, bere umetara bezala, zuk ere enegana begia edukiko duzula. Eta gero nik ere (hemengo aldia egin hurran baitut), Iainkoaren garaziarekin eta zure arartekotasunarekin batean, zure zortha ona erdietsiko dudala: eta orduan guztiez eskerrak errendatuko derauzkitzudala (*Gero*, 10-11)

Topos mota baten erakusgarri gisa, ez dira faltako karta honetan eskaintza-jasotzailearen aldeko laudorioak. Horretarako, *Überbietung* edo gorentze bidea erabiltzen da. Curtius-ek dioen bezala, "para probar la superioridad y unicidad del hombre o del objeto elogiados, se les compara con los casos famosos tradicionales" (1976, 235). Ez da besterik Axularrek Etxauzekin egiten duena Euskal Herrian arlo erlijiosoan famatua zen Etxauzen aitarekin erkatzen duenean (ik. *Gero*, 6-7).

Bestalde, "cuando el elogio se refiere a un hombre, se ponderan con el mismo procedimiento su fuerza, su valor, su sabiduría y

otras virtudes” (Curtius 1976, 236). Ez da horretan lerrorik falta, panegiriko bilakatzen baita kartaren zatirik handiena.

Aldi berean, pertsona bat goraiatzeko beste topos bat denek miresten zutela esatea zen. “Omnis sexus et aetas” eta ildo berekoa den “toto orbe cantabilis”, etab., kultur kosmos txiki-hertsia zeukan Axularrenean honako honetan laburbilduko lirateke:

nor da Euskal herrian alde edo moldez zordun eta obligatu etzaitzunik... (*Gero*, 5).

Guztiarekin ere, laudorioaren topos horren garrantzia areagotuta geratzen da Axularrek honako *incrementum* hau darabilenean:

Bai-a zertako sartzen naiz ni itsas hondar gabe hunetan? Ezin athera naitekeien oihanean? Zure laudorioen aiphamenean? Berak dira bere buruz asko gora mintzo: berak dira bere baitan asko klar eta ozen. Utz ditzadan beraz nik hek, hutsik etzagidan (*Gero*, 6-7).

Ludorioen topiko honek, agerian denez, beste bi mota klasiko erakusten ditu: batetik, idazlearen “insufizientzia”, eta, bestetik, laudorioek berek bere burua gorentzen dute.

Horiezaz gainera, Axularrek liburuaren muinean egongo den “otiositas” delakoaren topikoa tartekatuko du, ekidin beharrekoa den alferkeriarena¹⁵ hain zuzen:

Heldu nintzen. Ezterautazu iguriki. Ordea eneak dira faltak, enea da hobena. Gerotik gerora ibili naiz, eta hala dabillanari gerthatzen ohi zaikana egin zait niri ere (*Gero*, 3-4).

1.2.2.- “Irakurtzaileari”

Exordioetarako bazen erretorika klasikoan eredu mota bat hiruzpalau topoi nagusi zituena: *captatio benevolentiae* delakoarena,

(15) Literatura klasikoan barrena agertzen den topiko mota honen adibide ezagunenak jasotzen ditu Axularrek bere liburuan: Senekaren *Otium sine litteris...*, Ovidioren *Queritur Aegistus...* eta *Otia si tollas*, etab.

idazlearen apaltasuna adieraziz, idazteko arrazoiak azaltzen zituen, etab.

Ildo horretatik, ez da atal honetan horrelakorik falta. Curtiusek zioen bezala, "todo autor debía tratar de crear en el lector un estado de ánimo favorable; con este fin, se le recomendaba [...] presentarse con términos de modestia. En seguida, el autor debía atraer al lector hacia su tema" (Curtius, 1976, 123). Hori baino ez du egiten Axularrek atal honen hasieran.

Modestia faltsuaren topos-a zela medio,¹⁶ idazle eta predikariek entzule-irakurleen arreta eta gogoa eskuratu behar zituzten berbaldia egokiro burutu ahal izateko. Horretarako nork bere ahulezia aipatu behar izaten zuen, bere prestakuntzarik eza edota zerbabilen hizkuntzaren pobrezia eta apaltasuna. Ez ziren bakarrak baliabide horiek: sermoia egiteko orduan predikariak urduri zegoe-la esatea bezain eraginkortzat zuen erretorikak idazkietan lagunek bidalita edota bestek aginduta idazten zela aitortzea: "A menudo se vincula la fórmula de modestia con la afirmación de que el autor sólo se atreve a coger la pluma porque un amigo, protector o superior se lo ha sugerido, pedido o mandado" (Curtius 1976, 130).

Ildo horretatik, Axularrek "Irakutzaileari" zuzendutako hitzetan bestek aginduta idazten duela "aitortzen" du, honela mintzo delarik:

Egun batez, konpafiña on batean, euskaldunik baizen etzen lekhuari nengoela, ekharri zuen solhasak, izan zen perpausa, etzuela, deusek ere hanbat kalte egiten arimako, eta ez gorputzeko ere, nola egitekoen geroko utzteak, egunetik egunera, biharretik biharrera luzatzeak. Eta on zatekeiela, gauza hune-

(16) Granadak honela zehazten zuen modestiaren azalpena: "[...] que nada digan de que puedan con razon ofenderse los oyentes: esto es, que nada digan con insolencia, nada con arrogancia, nada con descaro, nada con desvergüenza, nada injurioso, nada soez, nada chocarreramente, nada baja, nada licenciosa, indecente y viciosamente; sino que todo el carácter de la oracion represente modestia, humanidad, caridad, celo de la comun salvacion, y un deseo fervoroso de la verdadera piedad. Mas esta modestia que debe resplandecer en todas las partes del sermon, señaladamente conviene á los exordios, los cuales deben ser humildes y vergonzosos" (Granada, *Retorica*, 599b).

tzaz liburu baten, euskaraz, guztiz ere euskararik baizen etzia-kitenentzat, egitea: eta hartan, gero dioenak bego dioela erakustea. Konpañia berean galdegin zen berehala, ea nori emanen zeikan liburuaren egiteko kargua. Eta bertze guztien artetik, hasi zeizkidan niri neroni aditzera emaiten, lehenbizian kheinuz eta aieruz, eta gero azkenean, klarki eta agerriz, nik behar nituela, egiteko hartan eskuak sarthu [...] hain zinez eta batetan lothu zeizkidan, non ezetz erraiteko bide guztiak hertsit baitzerauzkidaten” (*Gero*, 15).

Honako baieztapen hau egia izan ala ez,¹⁷ garbi dago Axular oso hedatua zegoen topiko batez baliatu zela. Curtiusek gogoratzen duen bezala, “muchísimos son los autores medievales que aseguran escribir por mandato de alguien; las historias de la literatura suelen considerar la afirmación como moneda contante y sonante, pero *por lo general no es sino un tópico*” (Curtius 1976, 130; gurea da letrakera etzana).

Jakina, exordioaren topikari jarraikiz, Axularrek ohiko bihurtua zen beste hau ere baliatuko zuen, hots, idazlea ez dela gai gauzak ganoraz edota egokitasunez esateko dioena:

Ordea nola ezpainintzen neure buruaz fida [...] (*Gero*, 15).

Areago, ba omen da horrelako lanetarako idazlea baino gaiago eta trebeago denik ere:

[...] anhitz izan baita orainokoan, eta baita orai ere, ni ez bezalakorik, ni baiño hunetako gaiagorik, eta anzatsuagorik [...] (*Gero*, 16)

Topikoa, bada, hedatuaz joan da besteren gaitasuna handiagoa dela aitortuz, baina egin beharrekoak eginkizun jarraitzen dela adieraziz. Topos honek bestelako *topoi*-ak ekarriko ditu ondorio

(17) Gogora bedi, topikoaren gaintetik, autore batzuek Sarako Eskolaren errealitatearen frogatik ikusi dutela aipatu pasarteetan (ik. Urgell 1991, 909-910). Bada horretarako arrazoirik, jakina, zinez pentsa baitaiteke letren esparruan erreformistek erakutsi zituzten antolamendua eta fruituak ikusita, kontrarreformismo katolikoak ezinbesteko joko zuela euskal letren esparruko adituen barne antolamenduaren beharra etsai erlijiosoen eraginari behar bezala aurre egin izateko.

gisa: inoiz idatzi ez diren materiak tratatuko direla azaldu, ezinbesteko izango da egilearen parte hartzea:

[...] ezpaitute guztiarekin ere, orainokoa, hunelako materia-tan, hunela ausartziarik eta eskudantziarik hartu. Baitirudi ezen asko behar lizatekeiela arrazoin haur ene gibelatzeko eta gelditi arazitzeko ere. Bai-a ene kontra dela dirudien arrazoin hunek beronek, ni esportzatzen eta aitzinatzen nau, hunek bi-hotz emaiten deraut, haur edireiten dut nik neure alde eta fabore, zeren enseiukarrean bezala egiten diren lehenbiziko obrek eta enseiuek, zenbait huts eta falta izanagatik ere, badi-rudi ezen, zeren lehenak diren, barkhakizun direla, eta bat bederak disimulatzeke, ez ikhusi iduri egiteke, eta are desenku-satzeko dituela (*Gero*, 16-17)

Beste topos "modernoago" bat, inprentarekin ugalduko dena hain zuzen: obra baten bigarren parte, lehenengoari egingo zaion harreraren arabera argitaratuko dela (ala ez dela argitaratuko) dioena.¹⁸

Eta halatan hartu dut gogo, lehenbiziko parte hunen, lehenik benturatzeko, eta berri iakitera bezala aitzinerat igortzeko. Hunek zer iragaiten den, zer begitarte izaiten duen, eta nor nola mintzo den, abisu eman diazadan. Gero abisu haren arauaz ethorkizunerat gobernatzeko: eta bigarren partearen kanporat atheratzeko, edo barrenean gelditzeko eta estaltzeko (*Gero*, 16)

1.2.3.- *Bestelakoak*

Oro har, ez da *Gero* bestelako topikoak erraz onar ditzakeen liburua, haren ezaugarri tematikoei eta formalek zail egiten baitute testu narratibo edo poetikoetan samurrago ager daitezkeen to-poi-en presentzia: *locus amoenus* bezalakoak, adibidez. Ez da gu-xtiestekoa, gainera, *Gero*-k besteren hitzekin duen "dependentzia".

Topos ezagunen artean, bukaera laburbiltzekoa eta entzu-

(18) Horiatarikoa da, halaber, Trujilloren pasarte hau ere (1583): "No me he dado prisa a publicarlo porque quería ver cómo era recibido el primero" (apud Olmedo 1960, cxvii)

le/irakurleen sentimentuetan eragiteko eta jarrera aldaraztekoa genuke. Batik bat asmo didaktikoa zeukaten obretan (eta hori baino ez da gurea bezalako aszetika liburu bat) agertu ohi zen bukaeratako topikoa. Horren arabera, honako ezaugarri hauek ohi zituen: “[...] resumir los puntos principales y dirigirse después a los sentimientos de oyente, es decir, moverle a indignación o a compasión” (Curtius 1976, 136).

Horrelako iburuak, beraz, *peroratio* batez bukatzen dira. Barnean, eta bukatzeko, *peroratio* horrek entzule/irakurleari (haien gogorari, hobe) zuzendutako *petitio* bat daramalarik, borondatea Jainkoaren itzalpean jar dezan:

La petición insta al alma a modificar su conducta hacia “lo útil” y “conveniente” -*loci* obligados en toda deliberación (Artaza 1988, 316).

Axularren liburuan eskaera hori “konbertsio” premiara mugatzen da, Horrezaz gain, badira zenbait kapitulu *loci* direlako horiek beste batzuk baino nabarmenago dakartzatenak. Axularren obratik hona ekar litezkeen adibideak, nagusiki kapitulu batzuen bukaeretatik hartuak lirerateke:¹⁹ VIII. kap., 110 or.; XV. kap., 218 or.; XVIII. kap., 249 or., etab.

1.3.- Argumentazioa

Tematikoki, irakurle mota nolakoa den, horren arabera aukeratu du autoreak argumentazioa eta arrazoitzeko modua. Granadaren hitzak gogoratuz:

... es de advertir que hay dos géneros ó calidades de hombres: uno ignorante y rústico, que siempre prefiere la conveniencia á la honestidad, otro bien instruido y civilizado, que antepone á todo la dignidad. Para con este tienen mayor nervio los argu-

(19) Formalki liburuak ez du izango konklusio orokor borobilik amaieran. Izan ere liburuaren izaera eskurtsibo-erredundanteak aski garbi uzten du hasieratik beretik zer nahi duen eta noraino iritsi nahi duen. Hori bai, izaera propioa, autonomia duten kapituluek edo kapitulu-sortek konklusio propioak erakutsiko dituzte.

mentos de lo honesto, mas para con aquel los que se toman de lo útil (Granada, *Retórica*, 561b).

Bi gizaki mota horien artean aukeratzean (eta honekin ez dugu arazoa sinplifikatu nahi), Axularrek lehenengoaren alde egi-ten du nabarmenago, nahiz eta nolabaiteko oreka mantentzen ere saiatuko den. Eta aukera hori ez da bakarrik argumentazio mote-tan ikusiko; liburuan barrena erabiliko diren irudi eta erreferen-tziak —guztientzat ulergarri gerta zitezten— beti egongo dira hur-bilago “ignorante y rústico” bezala irudikatutako horiengandik besteengandik baino.

Bestalde, ezaguna da edozein diskurtso edota berbaldi suaso-rioren gunea den argumentazioari dagokiola demostratu nahi de-naren frogatzea (mota guztietako frogak ekarriz) eta aurkako iri-zien deusestapena.

Honako liburu honetan, estilo bereko guztietan bezalatsu, fro-gatze moduak teknika erretorikoaren bidez eratuak ohi dira eta *exempla* alorreko frogetara mugatuko dira nagusiki.

Beste modu batez adierazteko, obran barrena demostratu be-harreko “tesiak” analogikoki frogatuko dira, normalean hurbileko mundutik jaso daitekeen esperientzian oinarrituta. Oro har, garai-ko teologiaren ibilbidetik beretik abiatu-rik agertuko da Axularren planteamendua:

Bajo el influjo del humanismo, la teología aspira a una nueva motivación y a un nuevo método; pasa de los argumentos racionales a los de autoridad y tradición, de la dialéctica escolástica a la investigación de fuentes, del procedimiento especulativo al “positivo” [...]. En el lugar del sistema filosófico viene a colocarse la “tópica” teológica, esto es, la ciencia, no de los argumentos generales propios para la silogística, sino de las fuentes de la fe, contenidas en la Revelación y en la tradición (Curtius 1976, 767).

Arrazonamendu analogiko horreraren ondorioz, beraz, aipame-nak eta exenpluak izango dira gaia garatzeko eta argumentatzeko formularik hedatuena, Axularrena barne.

Ez da artikulua honetako helburua eredu horren erabilpen ze-

hatza aztertzea, baina argigarria izan daiteke oharkizunen bat egitea argumentazioaren ildoak zeintzuk eta nolakoak diren ezagutzeko.

Oro har, Aristoleleren erretorika liburutik aurrera erabat definituta geratu ziren dialektika eta erretorikaren arteko erlazioa eta haien arteko paralelismoak. Horrela, ezaguna da dialektikan indukzioa dena erretorikan exenplua dela. Estagirakoaren hitzak parafraseatuz, metodo honek honako hau ahalbidetuko luke: “zerbait modu batekoa dela demostratzea antzeko kasu desberdinetan oinarriturik” (*Ret.*, I, 2). Kasu horietaz hornitzea exenpluei egokituko litzaieke. Eta horixe da Axularrek nagusiki egiten duena.

Adibideak exenpluak bezainbeste liratekeenez gero, ekar dezagun hona horien guztien erakusgarri den bat, eta, iukurrago izan dadin, lehenengo kapitulutik bertatik aterako duguna.

Axularrek “nola [...] alfekeriatik ihes egiteagatik ere behar den trabailatu” (21 or.) tesia demostratu ahal izateko —eta behin kontzeptuak argitzeko derrigorrezko iruditzen zaizkion interpretazioak jaso edo egin ondoren—, berehala joko du tesia sustatzeko ezinbestekoak diren exenplu historikoen baliabidera, gertatutako antzeko kasuetara.

Gerta liteke, alabaina, horri guztiari ere irakurleak gutxi eriztea, eta horrexegatik hain zuzen areagotuko du urdazubiarrak indukzioaren karga filosofo “desbideratu” batzuen interpretazioarekin eta, garrantzitsuago dena, naturaren lekukotasunarekin:²⁰ “Munduko gauza guztiek kondentzen dute alferra...” (34 or.). Ondoko adibideak, Axularrek defendatzen duen tesiaren alde naturak eskaintzen dituen elementuez osatuak izango dira: eguzkia, landareak (zuhaitzak) eta animaliak (erleak eta xinaurriak).

Baina demostrazioetarako argumentazio modu orokor horrezaz gainera, erantsi behar da Axularren ibiltzeko modua ere beste-

(20) Horrelakoetan, ezin ahaz daiteke aldeztu aurretik onartutako entimema erretorikoak (edo silogismo dialektikoak) daudela eta horietaz baliatzen direla predikariak ere. Honako honetan naturaren jainkozko prefekzioa eta eredugarritasuna onartaraztea eraman duena genuke.

ren interpretazioen, irudien eta exenpluen bitartez ere burutu izan dela.

Bestalde, eta gai desberdinen garapenerako argumentatzeko mota zehatzetara jaitsiaz, eredu klasikoak erakutsiko ditu. Halaz ere, esan genezake argumentatze-garitze mota tipikoa dela orain aipatuko duguna. Har dezagun, esaterako, 359-360 orrialdeetan agertzen den adibide hau.

Lehenengo aipatu egiten da garatu nahi den tesia ("arrazoiña", alegia), kasu honetan *auctoritas* bat dela medio (latinez eta euskaraz)

Halaber bigarren arrazoiña emaiten du San Jeronimok bereak lekhu berean: *Quod varietate dulce est, assiduitate vilescit.* (Prov. 9). Bethierekoak, higuintza emaiten du, alda nahia ekhartzen du (*Gero*, 359)

"Nola...hala(tan)..." konparatze formulak balioko du tesiaren hedapen konkreturako, haragiaren bekatuari egokitzeko

Nola gizon ezkonduak bethi ere baitu bere emaztea bere esku-ko, bereaz frankia, eta bertzerenaz eskasia, eta eskas den gauza maitaro eta iarraikiz izaiten dena, desiratzenago eta gozoago iduritzen baita, halatan presuna ezkondua berea utzirik, bertzerenera lehiatzen da, alda nahitzen da eta handik galtzen da (359-360).

Egoeraren ondorioak "zeren..." formularen bidez arrazoituak agertuko dira: familiari "gibela eman" -> agian "errumeztu"

Zeren amorantea egifnez gero, harengana egotzten du bere go-go, harekin gastatzeintu bere onak; handik harat bere emazteari eta harenganik izan dituen hurrei gibela emaiten deraue. Eta baldin on handiak ezpaitu, ezin dateke errumeztu gabe (360).

Konparazio baten bidez, txirotze egoerara eramango duen amorantearen izaera definituko da, elementu konparatuari ekarritakoaren ezaugarriak gotziko zaizkiolarik:

Zeren amorantea, eta guztiz amorante miaüa eta eskalea, huntzadarra bezala da.

Huntzak inguratzen du zuhaitza, besarkatzen du, edoskitzen du, eta azkenean ihartzen du. Hala bada amoranteak, biphiltzen du, larrutzen du, ariman eta gorputzean ihartzen du (360).

Egoeraren balorazioa eta zeharkako exhortatioa ere, bekatu horretara inor joan ez dadin

Urrikalkizun da halakoa: eta bai amoranteaganikako haurra ere. Zeren nola ezpaita lejitimo, nola baita bastart, bort, ezkontzaz kanpoan egina, ezin mintza diteke libreki iend'artean, ezin bururik ailtxa dezake: berehala lehenbiziko liskarrean, puta seme deitzen dute (360).

Tesiaren berretzailea izango den *auctoritas* biblikoa eta anplifikazio-puntua:

Hargatik erraiten du Salomonek edo haren ahotik Spiritu Sainduak: *De patre impio quaeruntur filii, quoniam propter ipsum sunt in opprobrio* (Eccli. 41). Aita gaixtoaz errenkuratzen dira semeak, zeren hura dela kausa baitira desohorezko. Seme bastartak berak eztu hobetik, baiña bere aitarenagatik ekharri behar du burua behera (360-361).

Adibide honen bitartez, aski garbi ikus daiteke Axularrek darabilen formula argumentatiboaren eskema orokorra, elementu anti-tetikoa barne. Ezaguna denez, Zizeronek egokiro definitutako (*De inventione* 72, 40) *argumentatio bipertita* delakoaren aurrean geundeke nabarmenkiro: "A diot zeren B" litzateke eskema orokorra. Lázaro Carreter-ek dioen bezala, "es la estructura más simple del razonamiento, la *figura del vigor*" (Lázaro Carreter 1988, 112). Gaztelerazko idazle askok bezalatsu (Guevara ospetsuak, besteak beste), Axularrek ere gehien erabiliko duen egitura argumentatiboa izango da hau. Irakurle arruntari obra bat helarazteko planteamendu erretoriko egokiena ziurrenik.

Aipatua dugun parametro antitetikoa ere argumentazio bipertita delako horren osagarri moduan agertuko da, betiere baieztutakoa indartzeko, behar denean elementu kontrastiboak azpimarra-

tzeko eta nolabaiteko eragozpena suposa dezaketen elementuen bidez argumentazioaren garapena lortzeko.

Planteamendu orokor honekin, Axularrek ikusmiran zuen jende xehe eta arruntaren munduko pentsamenduaren mekanismo lauak isladatzea lortzen da, obrak eskatzen zuen *aptum* edo egokitasun maila ezin aproposago bihurtzen delarik.

Beraz, arrazoitzeko oinarri-oinarrizko egitura bipertita honetan "zeren" lokailu honek protagonismorik handiena eramango duen arren, esan daiteke badirela bestelako elementu batzuk testuaren garapenarekin batera agertuko direnak eta argumentazioa sustatuko dutenak. Edonola ere, arlo sintaktikoari dagokionez, konfigurazio erraza izango da Axularren argumentazioaren ezaugarri nagusia.

Oro har, testuan barrena argumentazioa modu argi, adierazgarri eta didaktikoan egiteko premia dela medio, honelako eskema aurki daiteke hedaturik, elementu bakoitzak juntagailu edo lokailu mota bat daramalarik:

- a) Baieztapena: "erraiten da" eta aipamenetarako formula ezberdinak.²¹
- b) Baieztapenaren arrazoia, azalpena: "zeren..."
- d) Eragozpenak, kontrargumentazioa,...: "baina...", "ordea...", etab.²²
- e) Konklusioa: "beraz...", "halatan..", etab.

Eskema honetan, ikusi den bezala, elementu guztien atzean onar daiteke bigarren mailako esplikaziorik ere, normalean "zeren" lokailua erantsirik dutela.

Alabaina, azpimarratzekoa da testuan tartekatzen diren exen-

(21) "eta San Ambrosioci dioen beçala" (25), "...emaiten du bertce arraçoïn bat... erraiten duela" (22-23), "Contatcen du Casianoc" (23), "Declaratcen du Glosac, erraiten duela" (40), "Dio Oratioc , alferrez mintzo dela" (38), "Galdeguiten du San Crisostomoc" (38), etab.

(22) Besteren ideia antitetikoak azaltzeko honako formulazio hau erantsita ager daiteke: "Ihardesten du San Thomasec, erraiten duela" (22), "Ihardesten du doctor batec" (24), "Baïña San Crisostomoc emaiten du bertce arraçoïn bat, ni narraican pontuari, hobequi hurbiltcen çaicana, erraiten duela" (22-23), etab.

pluen eta kontakizunen ezaugarri sintaktikoen artean emendiozko juntagailuak direla areagotuko direnak. Haien artean, eta ahozko hizkuntzaren erraztasunaren bide ekonomikotik abiatuz, maiz agertuko da Axularren hizkera narratiboan "eta" juntagailua.

1.4.- Anplifikazioa

Argumentuetan eta aszetika arloko autoreetatik jasotako aipamenen itzulpenetan nabarmenagoa den arren,²³ ohiko bihurtuko da *Gero*-n zehar anplifikazio teknikak eurrez erabiltzea, hots, ideiak garatzeko testu gehiketak eranstea, batik bat azpimarratu nahi duen mezua biltzen duten perpausetan. Gogokoak ditu Axularrek mezu-zabaltze horiek esaldi adierazkorretan eta irakurleen baitara iritsi eta hunki dezaketenetan (ez horrela pasarte narratibotetan). Horietako arrazoi bat Ongek gogora dakarren hartan aurki liteke ziurrenik:

Las culturas orales estimulan la fluidez, el exceso, la verbosidad. Los retóricos llamarían a esto *copia*. Siguieron alentándola, por una especie de inadvertencia, cuando habían modulado la retórica de un arte del discurso público a un arte de la escritura. Los primeros textos escritos, a través de la Edad Media y el Renacimiento, a menudo son rellenos con la "ampliación", exasperadamente redundantes según criterios modernos (Ong 1987, 47).

Baina, dena aitortzeko, jokabide horren azpian oratoria sakratuan hedatua zegoen printzipio bat ere aurkitzen da: "[...] es propio de la ampliación, no solo convencer al entendimiento para que crea ser la cosa máxima en su género, sino *inducir también a la voluntad al amor, ó al odio, ó á otro cualquier afecto*" (Granada, *Retórica*, 530b; gurea da letrakera etzana). Izan ere, "por este medio abrimos camino para mover las pasiones, persuadir, disuadir, alabar ó vituperar; porque para estas tres cosas principalmente conduce la razon de amplificar" (*Idem*, 530a).

(23) Honela zehazten zuen Letamendiak anplifikazioaren erabilpena itzulpenetan: "La adición por ampliación consiste fundamentalmente en la proliferación de estructuras binarias y ternarias ordenadas paralelamente, en isocolon, conforme a las rimas de las simlicadencias" (Letamendia 1981, 231).

Baina anplifikazioaren kontzeptua tinkotua geratuko da testua espero den irakurleriaren ezaugarrien arabera moldatzean:

Pues así como los oídos eruditos gustan de la brevedad y agudeza de las sentencias, y de un estilo sucinto; *así los rudos é indoctos se mueven con la copia ó abundancia de razones*. A esta copia pertenece que traigamos á la causa cuanto se puede decir apta y cómodamente, según el asunto lo pidiere, y no pasemos por alto nada de cuanto sea conducente á su defensa (Granada, *Retórica*, 611a; gurea da letrakera etzana).

Jakina, horrek, kontzeptuen ugaritasunaz gain, hiztegi aberatsa ere eskatzen du, hain zuzen ere Axularrek etengabe demostratuko duena, askotan hain kritikatu izan zen asianismotik²⁴ hurbil egotera eramaten zuena.

Genera amplificationis direlakoetatik Axularrek konparazioen bidez egiten direnak²⁵ eta *congeries* izenekoaren ildoko plurimembrazioak izango ditu gogokoenak,²⁶ besteak beste sinonimo eta hitz multzoen bilketari dagozkionak. Axularren obran azpimarragarria da *commoratio una in re* bezala ezagutzen den anplifikazio modua, hots, errepikapen kontzeptuala, hizkuntz forma desberdina erabiliz. *Incrementum* delakoaren bidez egindako anplifikazioak ez dira asko. Halere, ongi taxutuak eta efektu ederrekoak dira. Honako honetan, adibidez, nolabaiteko gradazioa izan ondoren, goren gradura iristarazten da anplifikazio-gaia (=laudorioa), idazleak areagotu baino gehiago lardaskatu egin omen dezakeenera²⁷ hain zuzen:

“Baiña zertako sartzen naiz ni itsas hondar gabe hunetan?”

(24) Granadak dioen legez, “usaban de oraciones muy prolijas é innecesarias, y se dilataban con un vano amontonamiento de palabras” (Granada, *Retórica*, 611a).

(25) “Así el que habla de este modo, se vale de ejemplos y símiles, en cuya comparacion la cosa que quiere alzar de punto parezca la mas excelsa” (Granada, *Retórica...*, 536b).

(26) “[...] acumulación [...] de sinónimos [...] o de miembros enumerativos [...]” (Lausberg 1983, 54).

(27) “[...] es este un género de aumentar: abultar tanto una cosa, que no pueda crecer más” (Granada, *Retórica...*, 536a).

Ezin athera naitekeien oihanean? Zure laudorioen aiphame-
nean? Berak dira bere buruz asko gora mintzo: berak dira bere
baithan asko klar eta ozen. Utz ditzadan beraz nik hek, hutsik
eztagidan" (*Gero*, 6-7).

Oro har, anplifikazio-modu hauek bai esaldi eta pasarte des-
berdinak gehitzeko erabiltzeaz gain, kapituluak puzteko ere balio
izango dute. Kapitulu asko (gehienak!) anplifikazioaren fruitua
dira. Horren adibide ikusgarri bat bekatu buruzagiei eta zegokien
erremedioei eskainitako hogeita sei kapituluetan aurkitzen dugu
(erka bedi hori guztia, garaiko liburuetan mezu bera zabaltzeko
idatzi ziren liburuetakoa tratamendu laburragoekin).

Testuaren jatorriaren arabera, bestalde, bi modukoak dira na-
gusiki urdazubiarrak burututako anplifikazioak: batetik, pasarte
aitortuetan (hots, aipamen zuzenetan, latinez daudenetan alegia)
itzulpen hutsa baino gehiago diren anplifikazio erredundante xa-
marrak egin ohi ditu. Bestetik, aitortu gabeko testuak darabiltza-
nean askatasun gehiagorekin jokatzeko du Axularrek, moldaketak
edo itzulpen gisakoak ez ohi dira hain zuzenak eta berdin lotzen
ditu pasarte desberdinetako atalak lerro beretsuetan, moderno-
goak diren fitxa sistemen antzera hain zuzen, testu batetik zati
zenbait jaso ondoren, nahi bezala antolatuta eta emanda baitirudi-
te, beharrezkoak diren jostura-pasarteak tartekaturik. Edozein mo-
dutan, ez leudeke perifrasietatik zein parafrasi interpretatiboetatik
urrunegi, bietakoak erabiltzen baititu urdazubiarrak normalean
esanahia ulertarazteko.

Ildo horretatik, sermoiak prestatzeko ohiko teknikaren aurrean
gudela esan liteke, izan ere, predikariak, argumentuak bilatu on-
doren, elementu eta iruzkin propioak tartekatu behar izaten baitzi-
tuen gaia bideratzeko aukeratutako pasartearen artean. Axularrek,
esaterako, horrelako zerbait egiten du hamaikagarren kapitulu-
an: 4. atala tartekaturik dago iruzkin gisa, 3 eta 5. atalaren inspirazio-
iturriak Granadaren *Guía* -n jarraian dauden bitartean (*Guía*, 105a;
Gero 145-146). Beraz, testu bat "txikitu" ondoren, Axularrek beste
berri bat osatzeko erabiltzen du, tartean bestelakoak (propioak zein
besterenak) ezarriko dituelarik.

Modu berean, XII. kapituluaren 2. ataleko aipamenei jarraiki

(*Gero*, 159-163 or.), garbi azaltzen da Senekaren lehen epistola aprobetxatzen duela Axularrek, diskurtsorik gehiena tartekaturik uzten delarik.

Horrelako zenbaitetan, *digressio* moduko irudi baten aurrean aurkitzen garela esan liteke. "esta figura ha de ser muy rara" (Terrones del Caño, *Instrucción...*, 142 or.), eta beti ere ondo neurtua. Halere, digresioa luze ateratzen bada, harira itzultzeko diskulpatu egin behar da.

Azpmarratzekoa da Axularrek darabiltzan anplifikazio teknika hauek lotura handia dutela liburua taxutzeko aukeratutako generoarekin, suasorioarekin alegia. Genero honek bereziki eskatzen du anplifikazioaren etengabeko erabilera, erretorikaz arduratu ziren tratadistek aholkatzen zuten bezala:

... en este género parece deberse principalmente aconsejar, que [...] amplifiquemos cuanto nos sea posible los bienes y los males, las comodidades é incomodidades que proponemos en este asunto para persuadir ó disuadir. Porque cuanto mas las abultáremos, tanto con mayor vehemencia presuadirémos (Grana, *Retórica...*, 561b)

Bitxikeria gisara, liburuan zehar agertzen diren tartekatze eta digresioetako batzuetan gero harira itzulteko arazoak sortzen dituztenak ere badira. Bestetan, aldiz, Axularrek berak aitortuko du interesgarria dela horretaz baliatzea zerbait komentatzeko. Adierazgarria da zeharo 56. orrialdean horrelako batean barneratzeko darabilen formula:

Baiña iragaitzaz bezala, gure heriotzera kondenaturik egoiteko puntu haur ukhi dezadan (*Gero*, 56; gurea da letrakera etzana).

1.5.- Testuen itzulpen-moldaketak

Ezaguna da Axularren itzulpen-moldaketei buruz esan izan direnak: laudorioak gehienbat, baina laudorio funtsatuak, haren bertsoiak euskararen zaporea galtzen ez dutelako. Hona hemen *Gero* sakon baino sakonago ezagutzen duen Villasantek dioena:

La doctrina que él debe enseñar ha sido vaciada y expresada en

lenguas sabias muy distintas del euskara. ¿Cómo verterla a esta lengua? Es un problema serio, un obstáculo ante el que se descorazonaban y fracasaban muchos. Axular cree haber descubierto el camino: no atarse a la materialidad de los términos y construcciones de la lengua extraña, y coger el meollo o contenido y expresarlo con las categorías y giros usuales con los que se expresa habitualmente el euskaldun, el vascoparlante. Así, y por eso nos ha ofrecido tantas traducciones modélicas, por así decirlo, en su libro (Villasante 1974, 31)

Egia esan, obraren oso zati garrantzitsua osatzen duten iturri moduko testuak (biblikoak zein bestelakoak) txertatzerakoan Axular tratamendu desberdinez baliatuko da, eta burutuko dituen moldaketak erretorika klasikoaren ohiko bideetatik joango dira beti.

Horietan guztietan, ezaugarri bezala aitortu behar da saratarra bai mezua eta bai mezuaren forma "etxekotzen" saiatu zela normalean, irakurleentzat egokiago egiten azken finean (*aptum* delakoaren ildotik). Ildo horretatik, Intxauspek nabarmentzen zuen ezaugarria testu guztiari zabal lekioko ziurrenik:

Harc euscara euscaraz mintçatu du eta esquiribatu; euscara garbia mintçatcen den toquietan, Zugarramurdin bere sor lekhuan, eta Saran bere erretorian, erraiten den beçala (Inchauspe 1864, x or.; gurea da letrakera etzana).

Agerian da, baina, "etxekotze" lan horretan arrakasta handia izan zuen arren, sarritan hizkuntz kalkoak eta bestelako antz asko ere atzematen direla iturri bide ziren haiekin erkatuz gero.

Nolanahi ere den, itzulpen eta moldaketetan antzematen diren gehikuntza moduko horiek, Mitxelenak dioen bezala, anplifikazioarekin lotuta doaz eta, zalantzarik gabe, Axularrenak berarenak dirudite:

La amplificación hay que cargarla en cuenta, sin duda, de Axular. Es bien sabido, en efecto, que éste nunca vierte uno de los muchos textos latinos que aduce en otras tantas palabras: el texto es siempre pretexto para una especie de glosa o comentario que lo alarga y desmenuza para dejar al descubierto todas sus implicaciones. Esto nunca se convierte en una pura exhibición — aunque, por libre que estuviese de vanidades mundana,

difícilmente pudo Axular dejar de darse cuenta de su hábil maestría en este ejercicio retórico—, sino que tiene muy en cuenta la capacidad y necesidades de sus posibles lectores. Pero, sea por lo que fuere, el hecho es que parafrasea más bien que traduce (Mitzelena 1971, 167).

1.5.1.- *Itzulpenak*

Itzulpenei gagozkielarik, Axularrek hizkuntzaren sena gordezera joko du etengabe. Villasantek behiala zioen bezala, “esta traducción está hecha con tal galanura, genio vasco y aproximación al *ethos* del euskaldun concreto que él conocía, que no puede menos de cautivar y admirar” (Villasante 1974, 31).

Halaz ere, jokabide horrek bazuen erretorika-liburuetan oinarri eta aholku teorikorik ere, beste hizkuntzetatik karriatutakoa ahalik egokien itzul zezaten euren hizkuntzetara aholkatzen baitzitzaizen predikariei etengabe. Hemen ere Granadarena dugu erreferentziarik aproposena:

[...] debe tambien mirarse que las sentencias que trajéremos ó de las sagradas letras, ó de los santos padres, de tal suerte las interpretemos, que conservando fiel é íntegramente el sentido de las sentencias, las virtamos con tan propio y agraciado estilo en nuestra lengua, *que no parezcan traducidas de la latina, sino nacidas en la nuestra* (Granada, *Retórica*, 566a; gurea da letrakera etzana).

Izan ere, hizkuntzaren erabilpen-moduari eman behar zitzaion garrantzia handia izan behar zuen predikazioek eta honelako liburuek helburua erdiestea nahi bazen.²⁸

(28) Granadak berak abisatzen du hor egiten diren akatsak handiak izan ohi direla: “unos vierten los testimonios latinos de modo que guardan la propiedad de la lengua latina, y así quitan gran parte de gracia á las sentencias. Porque como cada lengua tenga su propio dialecto y modos de hablar, la habilidad y perfeccion de un traductor es convertir las propiedades de la lengua latina en las de otra lengua, que tengan igual valor. Otros, por huir de este defecto, gastan una ridícula retórica, y deleitándose en un estilo pomposo y redundante, ni conservan la gravedad ni la verdad de la sentencia que alegaron” (Granada, *Retórica*, 566a).

Oro har, beraz, itzulpentzat har daitezkeen testuetan Axularrek ohiko jokabidea erakutsiko du, guztietatik nabarmenena agian interpolazioen teknika izango delarik.

Interpolazio edo tartekatze horiek azalpen funtzioa duen hitz batez edo hitz sorta batez eginak izan daitezke. Zenbaitetan, dena den, pasarte luzeagoak ere aurkitzen dira bertan, gehienetan esandakoa argitzeko asmoarekin eginak. Edonola ere, Letamendiak gogoratzen duen bezala, “su conducta ante la cita latina puede variar desde un empleo como mero ornato, en que prácticamente ni la traduce, hasta detenerse en consideraciones gramaticales y etimológicas de ciertos términos latinos” (Letamendia 1981, 231).

Baina aipamenen itzulpenak alboratuz, garbi dago Axularrek maisutasunez darabilela bestelako testuak orokorrean itzultzeko teknika, jatorrizkoa iragazita eta moldaturik ematen baitu gehienetan. Batzuetan, alabaina katiximetako itzulpenetako eredu bortxatuaren inpresioa geratzen zaion irakurleari:

Nola aditzen da bada haur?

Aditzen da, galduak goazilla, ez zeren ikhusten dugun iguzki hunek egiten duen arratsaldean itzala handiago eta luzeago, baina zeren gure arratsaldean, zahartzean, adina irauliaz eta behehituaz dohanean eta dihoakunean [...]; hargatik erraiten du galduak goazilla (*Gero*, 192-193).

Edonola ere, erdarazko bertsioa euskaratzerakoan euskal eredu gailentzen da nabarmenki, “jatortasuna” edo hizkuntzaren sena agerian utzirik. Ondoko adibidean, esate baterako, begi bistakoa da hori:

Porque con el pecado se oscurece el entendimiento, [...] y se debilita más el libre albedrío, y *se hace menos señor* de sí y de sus obras (*Granada, Guía*, 92b; gurea da letrakera etzana)

Axularrek badaki euskaraz “menos señor de sí” esateko modurik ez dagoela eta erkaketari buelta ematen dio, pertsonaia berri bat sartuz baina esanahia mantenduz eta, nahi bada, aurkezten duen irudi praktikoa argiago eta bortitzago utziz:

Hanbatenaz deabrua jaunago eta nabusiago (Gero , 83; gurea da letrakera etzana)

Bestalde, bada azpimarratu nahi genukeen puntu bat ere. Testuetan nolabaiteko maila narratibo-deskriptiboa ageri denean, badirudi Axularrek zuzen eta hitzez-hitz itzultzen duela jatorrizko testua, begien aurrean izan bide duena alegia. Aldiz, afektuen hunkipenarekin zerikusia duten pasarteak badira, anplifikazio-tekniak hasten dira funtzionatzen. Ez dugu, tamalez, lehenengoetariko (testu deskriptibo-narratibo) horien adibide askorik *Gero*-n, are gutxiago horien artean jatorrizko testua identifikatuta ditugunetatik. Halere, ondoko adibide honek argiago utz lezake hemen esaten ari garena.

San Martinen exenplua eskaintzean, alboan ez da inolako erreferentziarik ematen, ez eta Jainkoaren hitzak testualki latinez transkribatzean ere. Garbi dago, dena den, nonbaitetik hartua dela:

Iondone Marthiek bere kaparen erdia probeari eman zioenean abiatu zen lainkoa gau hartan berean, kapa hartaz estalirik, erraiten zuela sendagaillaz: *Martinus, hac me veste contextit.* (*Gero*, 226-227).

Alabaina, eta hauxe da azpimarratu nahi genuena, pasartearen agertzen den narrazio zatiak, Axularren sormenak egoki zezakeenak hain zuzen, badu hitzez-hitzezko paralelorik literatura erlijiosoan, urdazubiarraren joera ezin garbikiago adierazten diguna:

Cum enim pallium medium egeno partitus fuisset, apparuit ei Christus in nocte, eadem veste inductus, dicens: Martinus adhuc catechumenus hac me veste contextit.²⁹

Nabarmenezko modukoa da Axularrek daraman jokabide honek batzuetan lortu izan duen arrakasta, itzulpena erabat "etxekotua" bihurtzeraino hain zuzen. Horren adibide moduko bat izan liteke betidanik euskal errefrauek edo atsotitz bezala hartua izan den honako hau: "Dabillan harriari etzaika goroldiorik lotzen" (38 or.).

(29) Hildebertus Cenomanensis: *Sermones*, in Migne: *Patrologia Latina* (PLD).

Horren jatorria Axularrek zeharka baino ezagutzen ez bide zuen Publio Siro-ren *Sententziak* liburuan izango genuke, inondik ere.³⁰

1.5.2.- *Testu-ezabaketak, laburpenak eta beste*

Iturri izan bide ziren aipatu testu horiek direla eta, ezin ahaz daiteke urdazubiarrak egiten zituen testu-ezabaketak. Ezabaketa hitza bi adieratan hartu nahi genuke. Perpaus edo hitzen bat jatorrizko testutik espreski ezabatzen denean litzateke lehen adiera. Horrelakoak ezabatzen dituenean testua formarik neutroenean uzteko izan ohi da. Horiatariko adibide harrigarri bat "Padre Eterno" ezabatzen duenean izan dezakegu:

Pues ¿qué mayor locura que disponer un hombre por su autoridad lo que ha de ser adelante, como si tuviese en su mano la presidencia de los tiempos y momentos que el Padre Eterno tiene puestos en su poder? (Granada, *Guía*, 92a).

Pasartea honela emango du Axularrek (jatorrizko testuaren inolako erreferentziarik gabe, jakina):

Zeren zer da erhokeria handiagorik, geroko denboraz, bertzeren eskuan eta benturaz dagoenaz, bere eskuan eta segurean baillu bezala ordenatzea baiño? (*Gero*, 76)

Bigarren ezabatze-modua jatorrizko testuan zatiren bat espreski baztertzen denean gertatuko litzateke. Hau da, esaterako, gorago aipatu den adibidearen kasua. Gutxienez Granadaren liburu bitan agertzen den "Remedios contra la pereza" izeneko kapitulu batetik hartua bide du Axularrek 34-37 orrialdeetarako materiala. Alabaina, kidetasuna nabarmena bada ere, kapitulu horretan dagoen lehenengo erremedioaren aztarnarik ez da agertzen Axularrenean, hain zuzen ere Kristo, apostolu eta aita sainduei buruz kontsideratzea aholkatzen duena.³¹

(30) "Piedra que rueda, no cría musgo" (*Sentencias* liburuan, eranskin gisa eta bestelako erreferentziarik gabe in Aulo Gelio-ren *Noches áticas*, Madrid, 1921, 326 or.).

(31) Gorago adierazi da kontsiderazio mota hori, hots, izpiritualegia edota ez oso pragmatikoa iruditzen zitzaiona berariaz baztertua izan ohi dela Axularren planteamenduan.

Ezabaketa hauek oinarri gehiago eskainiko ligukete Axularrek liburuari duen izaera pragmatikoa areagotu nahi izan ziola baieztatzeko, elementu horiek, liburu guztia orokorrean hartuta, ez baitirudite gabezia doktrinalen edota sinesmen dibergente baten ondorio. Ildo horretatik, "gabezia zenbait ulertzeko" atalean esandakoa baieztatatu baino ez lukete egingo, beraz.

Aipatu ezabaketa mota hauetatik hurbil, laburpentzat har daitezkeen pasarteak ere ohi ditu Axularrek. Jatorrizko testuan modu zabalean adierazitakoa Axularrek hitz gutxitan ematen du maiz, gogoan duen irakurleari testua zail eta korapilatsu gerta ez dakion nonbait.

Adibideek garbi adierazten dute estilo sutsu-garaia duten pasarteetan, esate baterako, Axularrek estiloa apaldu egiten zuela eta hizkuntz maila erraztu, espero zuen irakurleriari egokituz. Horrela, perpaus multzoak ere laburtu egiten zituen mezuak behar zituenera. Hortik aurrera, behin pasartearen muina isolatuz gero, Axularrek bere tratamendu anplifikatzailea aplikatu ziezaiokeen testuari, itxura berri bat emanez.

Erraz burutzen ditu Axularrek testu eraketa berriak, hots, inoren testu bat moldatu nahi duenaren erreferentzia orokor gisa hartuta, beste autore baten pasarteak tartekatzea, testuari jarraipena eta osotasuna emanez. Normalean *exenpluak* tartekatuz egin ohi ditu osaketok urdazubiarrak. Horren adibide nabarmena *Gero XVII*. kap., 239 orrian gertatzen dena litzateke. Hango hartan, orrialdean garatzen ari den mezuaren haria Granadarena bide da, baina testua historia konkretu edo exenplu batez argitu dezakeela ikusten duenean, beste baten obrara jotzen du. Santa Luziaren exenplua, esaterako, Surioren obraren bitartez osatua bide da.

Axularrek, bestalde, orduko eta oraingo idazle gehienek bezalaxe, erraz asko atzeman daitezkeen bestelako erak erabiltzen zituen testuaren osaketarako. Batzuk baino ez aipatzearren, hona hemen ezagunenetarikoak.

Askotan inon aurkitutako gai edo ideia batez baliatuko da kapitulua(k) garatzen joateko. "Haragiaren bekatutik begiratzeko zazpigarren erremedioa" delakoaren hasieran, esate baterako, Granadan aurkitzen duen/dugun "portale"-aren irudiak balioko dio

hurrengo kapitulu batzuen sarrera ere erredaktatzeko (ik. 41-42-43 kap.). Areago, antz gehiago izango dute jatorrizko ereduarekin geroago idatziek eta tematikoki urruntzen joan direnek, hau da, urdazubiarrak Granadaren testuan aurkitutakoa moldatua emango du puntu komun hori tratatzean eta askoz ere gehiago imitatuko du Granadakoaren eskema, jatorrizko puntutik aldenduz, beste bat tratatzen duenean.

Ildo horretatik, beraz, ohiko bihurtuko da materialeak bildu eta berriro antolatzearena. Ikus, adibidez, "mihiaz" mintzatzen duenean (395-hk.), nola bereizten eta, aldi berean, nahasten dituen kapitulu berean mintzatzeko arazoa eta gularena (396 or.). Berre-raketa teknika horiek aski ondo ikus daitezke XI. kapituluan, esaterako.

Aitortu behar da, bukatzeko, zenbaitetan beste liburu eta egile batzuen eraginaren susmoa hartzen zaiola Axularrenari, baina arazoa ez dela batere garden geratzen, gorago aipatu den *fondo komun* horretatik edoskitakoa izan baitaiteke gurearen planteamendua, ideia edota esaldia. 402. orrialdeko atalaren sarrerak, esaterako, Granadaren *Memorial* liburuaren 216b-217a plametako inpresioa uzten badu ere, ezin gauza gehiegi baieztatu daiteke, ez bada 403. orrian dagoen "okhasino bekhatu eragiteko" horrek Granadaren "ocasiones de pecados" (Granada, *Memorial*, 217a) delakoaren pareko zuzena dirudiela.

Oro har, teknika klasiko horiek direla eta, argi esan genezake liburu honetako kapitulu askotan agertzen dela beste autoreren pasarterik (nahiz eta sarritan identifikatugabe egon). Halaz ere, guztietan antzematen da urdazubiarraren jostura edo berriraketa teknika pertsonala, maiz asko, eta ezaugarri gisa, testu "txikitu"-ari antolamendu kuasi-kiaistikoa aplikatzen zaiolarik, hasierakoa bukaeran jarritz, eta alderantziz.

Bibliografia

Artaza, Elena, 1988, *El "Ars Narrandi" en el siglo XVI español. Teoría y práctica*, Bilbao, Universidad de Deusto.

Axular, *Guero*, Bordele, 1643 (faksimila: Bilbo, Euskaltzaindia, 1988)

- Cerdan, Francis, 1988, "El sermón barroco: un caso de literatura oral", *Edad de Oro*, VII, 59-68
- Ciceron, *Obras completas*, I eta II, (itzulpena: M. Menéndez Pelayo, Madrid, Sucesores de Hernando, 1913 eta 1914)
- , *Rhetorica ad Herennium*, Barcelona, Bosch, 1991.
- Curtius, Ernst Robert, 1976, *Literatura europea y Edad Media latina*, 1 eta 2, Madrid, F.C.E. (1. ed.: *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Berna, A. Franke, 1948).
- Gelio, Aulo, *Noches áticas*, Madrid, 1921.
- Granada, Luis de: *Guía de Pecadores*, Lisboa, Joannes Blavio de Colonia, 1556 (lehen edizio hau orain: Madrid, Espasa-Calpe, 1953; edizioa, hitzaurrea eta oharra: Matías Martínez Burgos)
- , *Guía de Pecadores*, in *Obras del V.P.M. Fray Luis de Granada*, I, Madrid, Imprenta de la Publicidad (BAE VI), 1944, 1-470 or.
- , *Memorial de la Vida Cristiana*, in *Obras del V.P.M. Fray Luis de Granada*, II, Madrid, Imprenta de la Publicidad (BAE VIII), 1945, 203-411 or.
- , *Retórica Eclesiástica o de la manera de predicar*, in *Obras del V.P.M. Fray Luis de Granada*, III, Madrid, Imprenta de la Publicidad (BAE XI), 1945, 488-642 or.
- Herrero Salgado, Félix, 1993, "La *Rhetorica ecclesiastica* de fray Luis de Granada y las retóricas cristianas del Siglo de Oro", in A.A.: 1993, 265-302.
- Inchauspe, M., 1864, "Aitcinsolhasa" in Axular: *Gueroco guero*, 3. edizioa (Inchausperen edizioa).
- Lausberg, Heinrich, 1983, *Elementos de Retórica Literaria. Introducción al estudio de la Filología Clásica, Románica, Inglesa y Alemana*, Madrid, Gredos (*Elemente der Literarischen Rhetorik*, München, Max Hueber, 1963)
- , 1991, *Manual de Retórica Literaria*, 3 lib., Madrid, Gredos (*Handbuch der literarischen Rhetorik. Eine Grundlegung der Literaturwissenschaft*, München, Max Hueber, 1960).
- Lázaro Carreter, F., 1988, "La prosa de Fray Antonio de Guevara", *Academia Literaria Renacentista*, V-VII, Salamanca, Universidad de Salamanca, 101-117.
- Letamendia, J.A., 1977, "Erretorika klasikoaren eragina Axularren aipamenen itzulpenetan", *Euskera* XXII, 157-167.

- , 1981, "Equivalencias léxicas vasco-latinas en el GERO de Axular", *ASJU* XV, 165-234.
- Mitxelena, Koldo, 1971, "Descubrimiento y redescubrimiento en textos vascos", *FLV* 3, 149-169.
- Mortara Garavelli, Bice, 1991, *Manual de retórica*, Madrid, Ed. Cátedra.
- Olmedo, Félix G., 1960, "Prólogo", in Terrones del Caño: *Instrucción de Predicadores*, Madrid, Espasa-Calpe, IX-CLVI or.
- Ong, Walter J., 1987, *Oralidad y lenguaje. Tecnologías de la palabra*, Mexico, FCE.
- Quintiliano, Fabio: *Instituciones Oratorias*, I eta II, Madrid, Perlado Páez y Compañía (Sucesores de Hernando), 1916 (itzulpena: Ignacio Rodríguez eta Pedro Sandier).
- Terrones del Caño, Fco., *Instrucción de Predicadores*, Granada, 1617, [orain: Olmedo (ed.)1960, Madrid, Espasa-Calpe].
- Urgell, Blanka, 1991, "Axular eta Larramendi", *ASJU* XXV-3, 901-928.
- Villasante, Luis, 1974, "Características de la obra *Gero*, de Pedro de Axular. Y puesto que a una tal obra corresponde en la Literatura euskaldun actual", *FLV* XVI, 29-38.

Atxaga 90. hamarkadan, edo bigamia literarioaren gozo-garratza¹

Ur APALATEGI IDIRIN

Luzea eta neketsua suertatu den ibilbide literarioaren ostean —oroit bedi 1972koak direla asteasuarraren lehenengo bi idazki argitaratuak— Bernardo Atxagak aspalditik amesturiko idazle profesional eta buruaskiaren estatusa erdiesten du 1989an, irabaziriko sari gogoangarria dela medio. Paradoxa bat aurkitzen da halere, eta ez nolana hiko, arrakasta horren oinarrian, arrakasta bera problematikoa egiten duena (eta ondorioz aztertzeko txit interesgarria). Zertan datza paradoxa? Ordura arteko borroka literarioak soilik euskal literaturaren esparruan² eramán ditu Bernardo Atxa-

(1) Artikulu hau 1998-ko apirilean administratiboki Pabeko Unibertsitatearen barne dagoen Baionako Fakultatean defenditu nuen Doktorego tesiaren zati batean inspiratzen da. Tesi hau ikuspegi sozioanalitiko batetik Bernardo Atxagaren lana bere osotasunean (1972-1997) interpretatzen saiatzen da. Frantsesez idatzita dago eta laster argitaratuko da jatorrizko hizkuntza horretan. Titulua honako hau da: "Evolution de la problématique littéraire de Bernardo Atxaga, du champ littéraire basque au champ universel. Socioanalyse du pathos atxaguien".

(2) "Esparru" hitza darabilgunean Pierre Bourdieu-ren teoria soziologikoaren ardatzetariko bat den "champ" konzeptua euskaratu besterik ez dugu egiten. Hona hemen "esparrua"-ren definizio bat: "Esparrua giza-espazio egituratu bat da, indar esparru bat —nagusiak eta menperatuak daude, desberdintasunezko harreman etengabeak gertatzen dira espazio horren baitan— zeina baita ere borroka esparru bat den indar-esparrua bera iraultzeko ala bere horretan atxikitzeko. Bakoitzak, unibertso horren barnean, daukan indarra (indar beti ere erlatiboa,

gak, eta berau izan dugu, baita ere eta zer duda, literaturaren berezitasunaren eta burujabetasun sinbolikoaren eragile nagusienetako bat Euskal Herriko kultur ingurumen politizatuari beti ere bortizki aurre eginez. Onartu beharra dago, haatik, idazlearen arrakasta pertsonala —eta, bidenabar, euskal esparru literarioaren txikitutasunaren aldean zertxobait neurritz kanpokoa dirudien arrakasta horrek sozialki zilegiztatu eta indartu duen literaturaren konzeptioarena— erdal esparru literarioaren eskutik etorri zaiola autoreari. Hau da, euskal literatura xume eta hauskorraren lehiakide zuzen eta erraldoia den espainiar literatur esparruaren eskutik. Egongo da esango duenik ez dagoela Atxagaren ibilbidearen bila-kaera dela-eta paradoxaz hitzegiterik, kontutan hartzen bada idazten hasi zenetik —bederen Pott-en garaietik— Atxagak euskal idazlearen elebitasuna eta nortasun kultural anitza aldarrikatu izan dituela. Eta hala da. Alabaina, paradoxa, nonbait egotekotan, ez legoke idazlearen ideologia pertsonalean —Atxagaren idazki teorikoen berri zehatza duen edonor ohartzten baita berauetan aditzera ematen duen ideien iraunkortasun eta koherentzia harrigarriez— baizik eta ezusteko eta bat-bateko aipaturiko arrakasta horrek sortu duen egoera soziologiko kontraesankorreen. Euskal literatura eta espainiar literatura diren esparru soziologiko kontrajarrien arteko muga arriskutsuan kontrabandoan bezala dabilen idazle bakarti eta ausartaren kezka eta estrategia izkutuak agerian uztea izango da, hain zuzen ere, artikulu honen xede nagusia.

1. Egoera berri bat: *Post Obaba Spero Lucem...*

Espainiako narratiba sari nazionala Atxaga bezalako idazle bati eskaintzea gertaera historiko bakarra da, alde batetik euskaraz idatzitako obra bati tasun espezifikoki literarioa ezagutzen zaiolako eta bestetik tradizio literario unibertsalean partaidetza ematen zaiolako —potentzialki bada ere— euskaraz idatzitako literatur lan orori. Baina, aldi berean, sari honek (emailearen eta hartzailea-

espazio horretan dagokion tokia zehazten duena eta bere estrategiaren ezaugarriak baldintzatuko dituena) jokoan ezartzen du besteeikiko lehian." P. Bourdieu, *Sur la télévision*, Ed. Liber, Paris, 1996, 46. or.

ren kokapen soziologikoari dagokienez) euskal literaturaren berezko zilegiztatze eta sagaraztatze instantzien ahultze erlatibo ezinbestekoa dakar. Hemendik aurrera, bi literatur esparru lehiakiddeen arteko indar mediatiko eta eragin sozialen desoreka dela medio, Madrilgo epaimahaiaren eskutan dago euskal idazleen arteko ondasun sinbolikoaren banaketa. Nola parekatu, izan ere, euskal merkatuan hala liburu gehien saltzea (Joan Mari Irigoien) nola Euskadi Saria Irabaztea (Aingeru Epaltza) nahiz Kritikaren Saria eskuratzeak (Juan Luis Zabala) suposatzen duen kapitalizazio sinbolikoa —beste hitzetan, *izena*, autorearen izenari ezagutzen zaion balore soziala— Espainiako Sari Nazionala jasotzeak eragiten duen erabateko antzaldaketarekin: uholde mediatikoa, itzulpenak, argitarapen mugagabea, kontagiaz lortutako sari zaparrada (liburu salduenarena, besteak beste),³ etabar luze bat.

Saria lortu aurretik iadanik Atxaga euskal esparruan nagusi bazen (euskal idazle hoberenatzat zeukatenentzat, behintzat), sari-az geroztik —sariaren iturburua dela-eta— beste maila batean kokatzen da, hau da, *primus inter dispares* dateke euskal idazleen artean. Egia esan, hemendik aurrera ez da euskal idazlea soilik; espainol idazlea ere bada.⁴ Aldi berean bi esparru ezberdinetan dabil Atxaga izeneko gizona, gudu zelaiean agente segetua baill-tzan mugitzen denaren zuhurtzia estrategikoaz. Egoera bikoitz honen zantzu eta sinbolizapenak ez dira bakanak idazlearen 90. hamarkadako idazkietan, Sara izeneko gizonaren kokapen politiko anbiguotik hasi eta bakardadean bizi den Karlos ETA-kide ohiaren isilpeko jarrerekin jarraituz:

(3) Ez da alferrikakoa oroitaraztea *Obabakoak* liburuaren euskarazko (beraz, jatorrizko) bertsioaren salmentak Espainiako Saria lortu ondoren egin zutela zinez gora, horra artekoak ez baziren lotsatzekoak izan ere.

(4) Zehaztopen honetan garrantzi handia du honako xehetasun itxuraz ez-deusak: Atxagak ez dio inori uzten jatorriz euskaraz idatzi duen testuaren gaztele-razko itzulpenaren ardura (Saizarbitoria batek Juaristirekin egin duen gisan, kasu); berak hartzen du itzulpenaren erantzunkizuna (nahiz eta praktikan laguntzaileak eduki lanaren lodiena burutzeko). Ezin esan daiteke, beraz, erdarara itzultitako euskal idazle bat denik (Lertxundi, Saizarbitoria, Irigoien edo Landa diren bezala). Atxaga eskubide osoz da espainol idazlea, eskubide osoz den modura euskal idazlea euskaraz idazteagatik.

—Badakik, beti izan nauk holakoa. Lehenago ere sekula ez zenuten jakiten zein neskekin nenbilen [...]

—Baina, zer habil orain? Birekin?⁵

Bi esparrutan jokatzea gauza bat da, eta nahikoa zaila gainera. Are korapilatsuagoa bilakatzen da, ordea, egoera hau esparru bakoitzaren ezaugarriak eta barne egituraketa zeharo direnean ezberdinak. Espainiar tradizio literario idatzia ez da gaurkoa eta lehen historiari jarauntsi miresgarria utzi dio mendeetan zehar. Gainerantzeko europear literatur esparruen antzera (ingelesa, frantsesa, alemandarra) egituraketa sendo bat dauka zeinetan literaturtasun mailak eta kategoriak ongi eta argiki bereizten diren —literatura komertziala eta goi literatura (edo literatura aratza), literatura kulta eta herrikoa, literatura beltza, larrosa eta “txuria”, etb. Azkenik, espresabide gisara erabiltzen duen gaztelania soziolinguistikoki ondo baino hobeto erroturik dakusagu. Esan gabe doa euskal literatur tradizioaren garapen eta eboluzioaren baldintza soziologikoak bestelakoak direla. Aipatu berri ditugun erizpideak banan banan hartuz gero, erraz ondoriozta daiteke “normalizazio” prozesu iraunkor batean sartuta egonagatik esparruaren egituraketa heina azalekoagoa dela. Tradizio idatziaren aintzinasunari bagagozkio, euskal hizkuntzaren “primiziak” 1545ekoak dira, baina kontuz, datu honek ez dakar *sistema literario* baten lekukotasun historikoa. Baiezta daiteke, azken mendeotako aintzindarien irainik egin gabe, euskal literaturaren lehen sistematizazio ahalegina —zoritxarrez Historiaren galernak hilartua— *Euskaltzaleak* (1927) taldearen ingurumarian eman zela, 30. hamarkadaren hasieran. Literatur sistema ez da esparru soziologikorik gabe esistitzen (idazle multzo bat lehia literarioan murgilduta, iruzkin egileak —kazetari zein unibertsitariak— idazleen emaitzei balio sinboliko jakin bat ematen saiatuko direnak, merkatu bat, instituzionalizazio minimo bat —Sariak, elkarteak, Akademia bat—). Laburtuz eta zorrotzuz: ez dute obrek egiten Literatura, alderantziz gertatzen da. Gerra-osteko hamarkadetan ugaldutako Euskal Literaturaren historiak asko lagundu dute itxuraz deskribatu baizik egiten ez zuten objektua (Euskal Literatura)

(5) *Gizona bere bakardadean*, Pamiela, Iruñea, 1993, 20.or.

errealitate bihurtzen. Ez dute Axular, Leizarraga eta gainerantze-koek aukeratu eta egin Euskal Literatura, Euskal Literaturak (esparru edo sistema sozial egituratu gisa antolatzen zen une historiakoan berean) ditu aukeratu aintzindari gisa. Beraz, eta gure gogoeta nagusiaren hariari berriro helduz, Atxaga bi esparru literariotan mugitzen bada aldi berean, ez da pentsatu behar aipaturiko bi esparruok antzekoak direnik, ezta gutxiago ere. Zenbat eta gehiago barneratu idazleak 90. hamarkadan bizi duen egoera bikoitzairen azterketan eta nabarmenagoa egiten da bere eginbehar literarioa baldintzatzen duen testuinguruaren konplexutasuna.

Alabaina, konplexutasunaren zurubian maila berri bat igoko dugu zera azaltzerakoan: parte hartzen duen literatur esparrutako bakoitzean toki edo posizio oso ezberdinean kokatzen dela Bernardo Atxaga. Euskal literatur esparruan lehen tokian aurkitzen da —sariaz geroztik eginiko sailkapen guztiak lekuko (Torrealdairena, kasu)⁶ — eta “autonomiaren belaunaldiaren” eragile gisa literaturtasun aratzenaren bozeramailetzat dauka euskal idazle-irakurle-koak. Literatur esparru espainiarrean, aitzitik, Atxaga euskal nortasun erregional (eta beraz exotiko) baten enbaxadore ofizial izendatu dute *Obabakoak* sagaratu. Aitortu behar irakurri ere gaizki samar “irakurri” (hau da, interpretatu) dutela *Obabakoak* sari nazionaleko epaimahaikideek ezezik gainerantzeko irakurle askok ere. Izan ere, eta historiak badu ironiaren zentzu mingotsa, Atxagak beti aurkeztu baitu bere burua literatura unibertsalaren alde eta literaturaren ikuspegi nazional edo identitarioen aurrean mesfidati, eta *Obabakoak* baitlitzateke, hain zuzen, inoiz euskaraz idatzi den literatur eginkizunaren ikuspegi unibertsalista goethearraren adierazpen eder eta sakonena. Beste hitzetan eta laburbilduz, euskaraz adierazitako ideologia unibertsalistaren paradigma. Espainia moderno eta autonomikoaren aniztasun kulturalaren erakusgarri eta bozeramaile izatea ez da, asmatuko zenutenez, Atxagak berak gutiziatzen zuen patua eta ez da, ezta ere, literatur esparru espainolean goiko postuetan kokatzeko modurik hoberena (hau da, besterik gabeko literaturi —“benetakoari” eta ez erregionalistari— dagokion toki goren hura).

(6) J.M.Torrealdai, *Euskal kultura gaur*, Jakin, Donostia, 1997, 475.or.

Ez pentsa ezer asmatzen ari garenik. Gezurra badirudi ere, eta inor gutxi (autorea bera kenduta) ohartu bada ere,⁷ Sari Nazionalarena huts egin duen komunikazio baten historia da. Bernardo Atxagaren ametsa ez da bete erabat sariarekin eta sariari esker lorturiko nazioarteratzearekin. Espainiar literatur esparruan egokitu zaion tokiak (onartu nahi izan dioten tokiak) ez du asebetetzen idazlea:

[...] los escritores nacidos en lugares pobres suelen ser por lo general de talante democrático y amantes de la gastronomía, el deporte y otras manifestaciones populares, y porque, además, ésta es la razón fundamental, no les [queda] otro remedio que recurrir a esa materia. Al fin y al cabo, ¿De qué van a escribir los escritores nacidos en una aldea de Marruecos o, personalizo, del País Vasco ? Raro sería que, al menos en sus primeros libros, dieran en hacer metaliteratura o novela de campus al estilo de Oxford. Más raro sería aún que el mercado editorial europeo, o el mismo público, aceptaran que uno de esos escritores hiciera lo que los escritores de la metrópoli. "Ya tenemos novelas intelectuales, novelas sofisticadas, novelas vanguardistas", diría la metrópoli a través de su coro de voces, "lo que necesitamos es literatura de la memoria, noticia de otros lugares marginales. Un poco de exotismo, por favor, o en su defecto, literatura reivindicativa, la historia de lo mucho que sufren en su país bajo la bota del dictador".⁸

Bati baino gehiagori kapritxu hutsa iruditu liezaioke asteasuarren kexa, kontutan hartzen bada bere literatur-kide euskaldunei erkatuz lortu duen guztia, baina Atxagaren aldarrikapen teorikoen historia ezagutzen duenari ez, ordea. Nola ez ulertu, alajaina, euskal gizartearen testuinguru txit politizatuan beti eta suharki literaturaren berezitasun eta burujabetasunaren alde egin duen gizon batek kexatzeko arrazoiak dituela espainiar esparru literario oparoan sartzearen truke ordaindu beharreko prezioa etiketa identitario-regionalista-exotikoa bizkarrean itsatsita eramatea bada?

Atxagaren 90. hamarkadako problematika pertsonal eta litera-

(7) Ez dugu oraindik inon jaso, ez prentsa iruzkinetan ez eta atxagiar exegeta unibertsitarien azterketetan, *Obabakoak*-en sakoneko mezu unibertsalistaren ez-rezepzio (edo de-zepzio) horren berririk.

(8) B. Atxaga, "Horas extras", in *Horas extras*, op.cit., 43.or.

rioaren zinezko korapiloa honako hau dateke: nola kendu bizkarretik idazle regional (edo nazional, euskal ikuspuntu batetik begirata) eta exotikoaren etiketa (gaurko zibilizazio hiritarretik ikusita errurala den oro exotikoa bihurtzen baita), zeinari esker lortu ahal izan duen espainiar esparru entzutetsuan barneratzea (barneratze horrek dakartzkion abantaila guztiekin: gazteleratik gainerantzeko hizkuntzetara itzulia izateko aukera, egoera ekonomiko hobea eta profesionalizatze erabatekoa, ondasun sinboliko edo *izen* askoz handiagoa) nola kendu aipaturiko etiketa hori estatus berri horrek suposatzen duen guztia kolokan jarri gabe? Bestalde, bigarren arazo bat gaineratu behar zaio honi espainiar esparruarekin ezezik bere jatorrizko euskal literatur esparruarekin zerikusi zuzena duena: nola adostu edo kontziliatu espainiar irakurlegoa seduzitu beharra eta euskal irakurlegoarekin leiala izaten jarraitzeko xedea? Ba al dago azken hau baino gauza zailagorik? galdetuko du “euskal arazoa”-ren berri izan duen edozeinek. Galdera hauek osatzen dute Atxaga post-obabiarraren problematikaren korapiloa eta gure gain hartuko dugu, orain, literatur lanaren irakurketa soziologiko bat proposatzen duen azterketaren bitartez korapiloa desegitea, Atxagak egindako aukerak eta eraturiko estrategiak argitara emanez.

2. Publiko zabal eta anitzari egokitzea

Atxagak, prentsa idatziari emandako elkarrizketetan batik-bat, maiz adierazi du zein nekagarria den idazle batentzat testu bera birritan idatzi beharra. Are nekagarriagoa kontutan hartzen bada bigarren aldiz idazterakoan gogoan daukan irakurlegoa ez dela jatorrizko bertsioa idazterakoan gogoan zuen bera. Atxagak luma hartzerakoan, edo ordenagailuaren teklatura behatzez ferekatzerakoan, nolako irakurlea dauka buruan? Dударik izpirik gabe irakurle ezberdinak agertzen zaizkio euskaraz idazten ari denean eta espainolez ari denean. Hortaz, H.R. Jauss-ek esango lukeen modura, “igurikimen horizonte” ezberdinak —kontrajarriak esango dute batzuk— dituzten bi irakurlego (euskalduna eta espainola)⁹ naba-

(9) Noski, bikote honek (euskalduna/espainola) zehaztapen batzu eskatzen ditu sinplismoan erori nahi ez bada. Hobe litzateke, apika, euskalduna/gaztelarduna binomioaz hitz egitea bertan garbiago ikusten bait da non kokatzen diren

ritzen ditu Atxagak bere zai, eta biak asetzeko asmoaz ekiten dio idazketa lanari. Horrelako egoera baten aurrean autore batek bi aukera nagusi ditu Alain Vialaren ustez :

Lehena poligrafia nabartu batean oinarritzen da: autore baten idazkiak tonuz eta manieraz ezberdintzen dira bakoitza dago-kion destinatarioari egokitzeko. Bigarren aukeran, berriz, idaz-lea igurikimen ezberdinak batera asetzeko modu baten bila da-bil, idazki bakar batean nola autorearen obra guztian onespen anitzak eskuratzea posible egingo lukeen "idazkera" baten bila.¹⁰

Nahiz eta, une labur batzuetan besterik ez bada ere, Atxagak poligrafiaren tentazioa pairatu duen —ikus *Horas extras* ipui eta gogoeta bilduma, gazteleraz idatzia eta nabarmenki irakurlego es-painol bati zuzendua—, orain arte aukeratu duen bidea irakurlego heterogeneoari zuzendutako idazki bakarrarena da.¹¹ Eta bide ho-rrek hor arte bereak ziren topoi estilistiko-tematikoen —80. hamar-kadako topos obabiarra, adibidez, edota *Ziutateaz* eta *Etiopia* libu-ruetako topos abangoardista— berregituraketa eskatzen du ez baitira (bere horretan, behintzat) baliagarriak irakurlego espainia-rrari begira ez eta *Obabakoak*-en sagaratzeak dagoeneko itxuralda-tu duen euskal irakurlegoaren igurikimen horizonteari begira. Zein topos estilistiko-tematikok erantzun ahal izango die, testu bakar

Euskal Herriko elebakar erdaldunak. Bestalde binomio berri honetan nazioarteko irakurlea eskas da (frantsesa, ingelesa, finlandiarra,...) eta badu azken honen presentziak ere influentziarik Atxagaren literaturgintzaren bilakaeran. Arazo hauen azterketa zehatz eta sakonago bat nahi bada gure Doktoregotzako Tesiaren azken bi kapituluetara jotzea gomendatzen dugu. Artikuluaren neurriak berak ezartzen dizkigu hemen mugak eta hurrengo orrialdeetan irakurlego euskalduna eta espainiarraren presentzia baizik ez da kontutan hartuko. Bego garbi, halere, azken binomio hau dela, gure iritziz, Atxagaren problematika literarioarengan eragin egituratzaile handiena duena.

(10) A.Viala, *Naissance de l'écrivain*, Ed.Minuit, Paris, 19, 168.or.

(11) Ohartaraztekoa da, *Horas Extras* bilduma argitaratu bezain laster eus-kal irakurlegotik erasiaka hasi zaizkiola Atxagari egindako espainol irakurleari bakarrik zuzentzeko aukera zela-eta. Ikusi, adibidez, Pako Aristik *Egunkarian* (1997-9-5) egindako erreseina erresumindua.

batean eta aldi berean, aurrean zai dakusan ezaugarri sozio-kultural kontrajarriekiko irakurlegoei?

Noski, estiloa (Barthes-ek ulertzen zuen zentzuan) ez da arrazonomendu hotz eta kalkulatu baten emaitza, "estiloaren izenpean mintzaira autarkiko bat osatzen da idazlearen mitologia pertsonalean baizik ez dena barneratzen",¹² hau da, "bere jatorri biologikoa aintzat hartuz, estiloa arteaz kanpo aurkitzen da, erran nahi baita idazlea eta gizartea lotzen dituen itunetik kanpo".¹³ Alabaina, guri, hain zuzen ere, idazlea eta gizartea lotzen dituen ituna zaigu hemen axola eta Atxagaren bat-bateko topos estilistiko-tematikoaren aldaketaz ari garenean Barthes-ek "idazkera" konzeptuari ematen zion edukia datxikagu gogoan: "hizkuntza eta estiloa objektuak dira; idazkera berriz funtzio bat: sorkuntza eta gizartearen arteko harremana da".¹⁴

Irakurlego espainiarraren (edo nazioartekoaren) presentziaz oharturik Atxagak ezin dezake jarraitu euskal esparru literarioaren barne problematikarekiko bakarrik zentzua izango luketen aterabide literarioak proposatzen. *Obabakoak*-en egiten zituen hizkuntz erregistroekiko jokuak (gipuzkera zaharrarekin *Camilo Lizardi* ipuiean) nahiz *Etiopia*-ren bitartez modernismoaren arazoari ematen zion erantzunak nekez ulertu ditzake euskal kultura idatziaren testuinguru historikoaren jabe ez den irakurleak. Ez da kasualitate hutsa *Obabakoak*-en itzulpenean aipaturiko erregistro aldaketa (bere ortografia arkaiko eta guzti) desagertu izana. Ez gaitu harrituko, ezta ere, jakiteak *Etiopia* bere osotasunean ez duela gazteleara itzultzeko asmorik azaldu Atxagak. Ildo beretik jarraituz, *Bi anai* gazteleara itzuli duenean, *Dos hermanos*-en hitzaurrean airtortzen duen modura, Atxagak moldaketa zenbait egin behar izan dizkio jatorrizko testuari eta luzaz epel aurkitu du bere burua testua gazteleaz argitaratzeko ideiarenean aurrean. Aspaldi idatzitako obra hauen itzulpenaren arazoaren atzean arrazoi bera dakusagu. Intertestualitatearen teoriek ongi erakatsi ziguten literatur idazki

(12) R.Barthes, *Le degré zéro de l'écriture*, Seuil, Paris, 1953, 12.or.

(13) *Ibid.*, 13.or.

(14) *Ibid.*, 14.or.

bat beste idazki askoren oihartzunek zeharkatzen dutela eta hauei erreferentzia eginez baizik ezin daitekeela ulertu bere zentzuaren osotasuna. Eta *Etiopia* zein *Obabakoak* obretan literatur tradizio unibertsaleko hainbat obraren zantzuak barreiatu agertzen baizikio irakurleari (honi esker da testua “irakurgarria” —neurri bateraino— irakurle ez-euskaldunarentzat), begibistakoa da, baita ere, euskal idazkiei edota ahozko tradizioari egindako erreferentziak ugariak direla. Are gehiago, baieztatu daiteke orohar, literatura unibertsalari egindako erreferentziak autoreak euskal literatur tradizioak (edo tradizio-erak) pausatzen dizkion arazoak konpontzeko eta gainditzeko “erabiltzen” dituela idazleak. Hau da, bai *Etiopia* eta bai *Obabakoak* euskal literatur esparruaren baitatik idatziak daudela (esparruaren barne-historiak utzitako jarauntsi problematikoa beteki asumituz) nahiz eta, preseski, euskal esparru horren muga estu eta itogarrien zabaltze, nahaste edo urratzea izan obra horien bitartez xerkatzen dena, jarauntsiz jasotako problematikaren iraulketa, euskal esparrua esparru unibertsalari lotzeko asmoz burutua.

Hunkitu dezakeen irakurle goaren zabaltze baten aurrean aurkitzen den idazle orok konpondu behar izaten du erreferentziaren eta erreferentzia literario zein kulturalen arazoa. Kazuo Ishiguro,¹⁵ kasu, Ingalaterran bizi den familia japoniar batekoa da eta japoniar erbestetatuak sortzen dituen nortasun kulturalerako kezken gainean oinarritutako idazkera utzi behar izan du bere obrak nazioarte mailan itzultzen hasi direnean:

Oso laister, nire eleberriak atzerrian itzuli dituzte eta nire irakurle goaz neukan oharmena errotik aldatu da. Bistan da ez dudala irakurle daniarra bereziki kontutan hartzen idazterakoan, baina ezin esan dezaket, ezta ere, haren presentziaz ohartzeko ez naizenik... Ez zait gustuz ingelesaren erabilera berezi batean bakarrik oinarritutako pasarteak idaztea, zeren joku guzti horiek itzulpenean desagertu egiten baitira. Era be-

(15) Kazuo Ishiguro-ren *Egunaren arrastoak* eleberria James Ivory errealizazioa pantailaratu zuen orain dela urte gutxi, Anthony Hopkins eta Emma Thompson aktore nagusi zituela.

rean, kontu handiaz sahiesten ditut erreferentzia kultural kokatuegiak.¹⁶

Zenbat eta publiko zabalago batengana heltzeko aukera izan —hauxe da Atxagaren kasua Sari Nazionalaz geroztik— eta idazlearen hautaketa estilistiko zein tematikoei *irakurgarritasunerantz* jotzen dute. Hizkuntza bere erreferentzia lokalistetaz hustu eta zaporegabea bilakatzen da (ikus *Camilo Lizardi*-tik Atxagaren azken idazkietara dagoen aldea); elitismo estilistikoa baretu eta “erraztasun demokratikoak” ordezkatzeko du (idatziko al luke gaurko Atxagak *Etiopia* bezain testu hermetikoa, azken urteotan irabazi duen irakurlego zabala eta ekonomikoki emankorra murrizteko arriskua hartuz?); generoaren hautaketa bera ere komertziala bilakatzen da (*Gizona bere bakardadean* arte Atxagak beti egin izan ditu testu generikoki atipikoak, ez zitzaizkienak sail jakin baten arau tradizionaleraino egokitzen); azkenik, gaien hautaketa ere publikoaren aniztasunaren arabera bihurtzen da (zein da bereziki euskaldunena izanagatik espainolena ere eta baita mundu guztia-rena —irakurle daniarrarena, kasu— den gaia? ETA-ren borroka armatuarena, nola ez, eta orokorkiago euskal arazo politikoa: *Gizona bere bakardadean, Zeru horiek, Sara izeneko gizon bat*).

1991-tik 1997 (barne) arteko produkzio atxagiarrak aintzakotzat hartzen badugu ez da ausarkeria ondoko baieztapena egitea: hamarkada berriko problematika literario atxagiarrak berria osatzen duten erabaki estetiko eta extra-literario (gogoeta teoriko, eritzi politiko etabar) guztiak irakurlego anitz eta zabalarenganako *testuaren irekitze* baten logikan uler daitezke. Xabier Mendiguren Eilizegik *Gizona bere bakardadean* agertu zenean idatzi zuen bezala, “esango nuke ondo funtzionatuko duela liburuak, irudi-eskubideak ere erosiko dizkietela egileari filmeren bat egiteko edo,¹⁷ baina kontsumoko literaturatzat hartzeko arriskua du hala ere, literatu-

(16) Kazuo Ishiguro-ri Sylvain Bourmeau-k egindako elkarrizketa batetik ateratako hitzak, *Inrockuptibles* astekaria, Paris, 88.zkia., 1997-1-22, 34.or.

(17) Atxagak berak prentsari aitortu dionez izan ditu dagoeneko liburuak filme egiteko proposamenak baina oraingoz behintzat —proposamenaren “izpirituari” desegokia eritziarik— ezezkoa eman du beti.

raren kontsumoa berez txarra ez den arren”.¹⁸ Gorago genion ez zutela klasikoek egiten literatur sistema, sistemak aukeratu eta “eraikitzen” zituela klasikoak. Hemen ere antzeko gogoeta bat egin beharrean aurkitzen gara, *boutade*-aren gehiegikeria neurri batean bederen bigarren graduan hartuko zaigulakoaren itxaropenaz. *Ez du idazleak aukeratzeko bere irakurleagoa. Irakurleagoak moldatzen du idazlea bere beharretara*. Nola ulertu, bestela, abangoardista, “heterodoxoa”, hermetikoa, post-modernoa etabar luze bat izandakoa supituki —dixosozko Sariak eragindako irakurleago aldaketaren ondorioz, egia esan behar bada— idazle komertzial eta ezin konbentzionalagoa bihurtzea?¹⁹ Atxagak hamarkada honen hasieran jasandakoari zinezko “konbertsio estetiko” dei dakioke eta idazlea bera da konbertsioaren nondik-norakoak eta funtsaren funtsa hobekien teorizatzen dakiena:

[...] gaurko egunerako egokiagoa iruditzen zait Patricia Highsmith-en jokaera Baudelairek eduki omen zuena baino. Jakina, lehengo mendean, idazle bati edo poeta bati, elite batekoa zela sinistea errezagoa zitzaion. Lehengo mendean, auskalo, behar bada jendearen erdiak ez zekien irakurtzen ere. Eta gaur egun, jendeak badaki irakurtzen, eta jendeak badaki batek historiaz, besteak kulturaz eta hurrengoak badaki zibernetikaz. Beraz, publikoak tarte hori ikusten duenak, gutxien baten partaide sentitzen denak, lehengoak baino askoz lan gehiago dauka.²⁰

Filosofia literario berri honen muina, Atxagak hitzaldi berean Arnold Bennet idazleari mailegatzen dion formulak laburbiltzen du; “artista argiak bere burua errespetatzen du, baina baita publikoa ere”.²¹ Eta kokka honetan datza: zein publiko errespetatu, eus-

(18) X.Mendiguren, “Atxaga gure artean”, Jakin, Donostia, 80.zkia.,1994, 95.or.

(19) Gera dadila garbi konbentzionala izenlagunaren pean ez dela balore edo kalitate epaiketa bat izkutatzen. Badira konbentzionala izanagatik oso lan ona egiten duten idazleak eta baita ere, agian uste baino gehiago, konbentzioetatik kanpo mugitu arren kalitatearen izeberg-a sahiestea maisuki lortzen dutenak.

(20) B.Atxaga, “Norentzat idatzi, gehiengo ala gutxiengo batentzat?”, op.cit., p.113.

(21) Ibid., p.114.

kalduna (zeinen baitan gehiengo naturala abertzalea den, hitzaren zentzu zabalean), espainola, Euskal Herriko irakurlego erdaldun elebakarra, irakurle daniarra, ala guztiak batera? Kontraesankorrrak diren beharrei erantzuteko ahalmenean neurtuko da, 90.hamarkadako testuetan, Atxagaren maisutasun estrategikoa eta lortutako orekaren zolitasun hauskorra.

3. Haustura (estetika berri bat)...

Hamarkadaren sentian Atxagaren topos estilistiko-tematikoak aldaketa errotikakoa jasaten du²² idazketaren testuinguru makrosoziologikoaren antzaldaketak eraginda. *Behi euskaldun baten memoriak* eleberritxoak suposatzen duen trantsizio eta arnasaldi laburraren ostean idazlea lanean murgildu eta ondorengo urteetako ezaugarri guztiak izango dituen obra paradigmaticoaren idazketan

(22) Gurea den ikuspegi sozioanalitiko honetatik ikusita, *Behi euskaldun baten memoriak* trantsiziozko idazki bat da, eta hortaz, toki berezia merezi du orain arte bilbatu ditugun hipotesietan eta baita hemendik aurrera harilkatuko ditugunetan. Tematikaren aldetik itxuraz Obabako baserri giroan badarrai idazleak, elementu berri baten agerpenak —"h" handi batekiko Historia, gure herriko historia politikoa, beraz, Gerla Zibilaren itxura hartuz— autorearen unibertsoaren hurrengo lanetako bilakaera historizantea iragartzen du. Bestalde, Mo behiaren joera indibidualista hurbilago dago Karlos, Irene zein Martin Saldiasenarengandik aurreko hamarkadetan agertzen ziren pertsonai ez-romaneskoengandik baino. Orokorki, azkenik, narrazioaren tonu distantziatu eta humoretsua euskal literatur esparruan nagusi izatera iritsi den "behi sakratu"-aren garaipen sentimenduaren isladatzat har dezakegu. Badirudi idazlea Mo-ren abenturak paper gainera botatzerako unean —*Obabakoak* doi doia hasi dira gazteleratik beste hizkuntzetara itzultzen— oraindik euskal irakurlego bati begira zegoela nagusiki, eta espainol edo nazioarteko publikoaren presentzia nahiko lanbrotzua eta abstraktua egiten zitzaiola. *Behi euskaldun baten memoriak*, eta Atxagaren irakurle fidelari arrotza eta ez-ohizkoa egiten zaio sentsazio hau, testu euforikoa dugu, zeharo. Komunitate hertsia eta isolatuan bizi zen marginalak (heterodoxoak) bere patetikoari gailendu zaioenean bota duen hasperen ironiko eta lasaitua. Obabako baserrian preso zegoen animaliak baserria eta bere tropel-kide kondizioa utzi eta gizabana-buruaski eta librea bilakatu da patu erromanesko baten bila abiatzeko asmoz. Ondorengo liburuek, dakizuenez, eleberraren tasun klasikoak bereganatuko dituzte, hauean garrantzitsuena loditasun biografikoa daukan pertsonai nagusi indibidual eta indibidualista dugularik.

murgiltzen da. Nola kendu gainetik ipini berri dioten idazle errural erdi-etnografiko erdi-magikoaren etiketa faltsu eta desegokia? Irudi aldaketak aukera garbi eta haztagarriak eskatzen ditu. Ipuiaren alorrean eman baditu fruiturik hoberenak aurreko hamarkadan, ezberdintasuna ongi markatzeko eleberria hautatuko du Atxagak. Et horrez gainera eleberri hiritarra, Historiaren bihotzean kokaturiko trantsizioaren belaunaldi "desenkantatu"-aren thriller politikoa.

Narrazio teknikari bagagozkio badago, *Gizona bere bakardadean* eleberrian, berritasun bat, nimifioa iduri arren berebiziko inplikazio eta esanahia dituena. Aspaldiko partez, eta behar bada inoiz egin izan ez duen bezala, Atxagak instantzia narratzaile orojakile extra- eta heterodiegetiko klasikoenaren aukera egiten du. Atxagaren edozein testu segituan ezagugarri egiten zuen narratzaile-pertsonaia edo pertsonai-narratzailearen arartekotasuna (izan dadila ironikoa —*Etiopia*-ko Piolet poetaren biografoarenaren antzera— zein erruki-sortzailea —*Obabakoak*-eko narratzaile nagusiarena den bezala) erabat desagertzen da hemen. Zein litzateke (edo lirateke) erabaki narratologiko single eta itxuraz ezdeus horren ondorioa? Lehenik eta behin, irakurketaren psikologiari dagokionez, irakurlea errexago eta distantziarik gabe identifikatzen zaiola pertsonaia nagusiari. Testuaren efektuak interesatzen bazaizkigu, berriz, zera esan behar, ezinezkoa dela (narratzailea ez zaigunez hezur-mamizko pertsonaia eritxidun bat bailitzan agertzen, baizik eta instantzia abstraktu eta objektibo gisa) kontatzen zaizkigun gertaerei buruzko epai morala testuan bertan aurkitzea. Testuak ez du irakurtzera ematen diguna epaitzen, irakurlea bera da Karlos-en bizitza eta jarreraren aurrean bere eritzi propioa egin behar duena. Deiktiko narratiboa —narrazioa nundik (geografikoki nahiz ideologikoki zein moralki) egiten den aditzera ematen digun zantzu testuala— desagertuenez gero interpretapena irakurlearen eskutan uzten du errealtate estra-testual empirikoan bizi den idazleak.

Euskal arazo politikoa gaitzat hartzea ezinbestekoa bazen Sari Nazionalak irakurleago ezberdinetan piztutako interesaren su-garra bere horretan mantendu edo areagotzeko, ezin ahanzi dezakegu estrategia ausart horren alde arriskutsua, hau da, su-gar kitzikagarrri hura zentsura (ez beharbada formala, baina bai eiki isiltasun eta indeferentzia mediatikoarena) politikoen sute zigortzaile bila-

katzea.²³ Xede literario berriak bere baitan daraman arrisku potentziala da, gure aburuz, *Gizona bere bakardadean* bezalako eleberri baten tentsio zirrargarriaren iturburu. Liburuia idazteko garaiean idazleak bere heroiak hartzen dituen arriskuaren antzekoak hartzen ditu: izan ere, Carlos-ek ETA-kideak okindegiko sotoan gordeztea erabakitzen duen une berean Atxaga bere ordurarteko literaturgintza alegorikoan ETA-ren inguruko problematika errealista astun eta eztandagarriari babes tematikoa emateko erabaki latza hartzen du. Urte pare bat beranduago, *Zeru horiek* eleberri laburrean (edo ipui luzean, nondik ikusi), Atxagak aurreko eleberriarekin gertatutakoaren berri ematen digu alegoria garden baten bitartez. Irene, Bartzelonatik Bilborantz autobusean dihoan pertsonaia nagusia da idazlearen ordezkotako alegorikoa, eta itzulera bidaia horretan daraman zakuak bidaide dituen serorengan pizten duen susmoa euskal idazleak berak *Gizona bere bakardadean* argitaratzera koan espainiar esparru literarioarengandik pairaturiko mesfidantza giroa islatzen du. Euskalduna izanki, idazlea (Irene) definizioz da susmagarria (ingurumen mediatiko espainolak urteetako lanaz eragindako amalgama ezagunari jarraituz, hau da, euskalduna=terrorista) eta bereak eta bi kostatuko zaio Atxaga-Ireneri susmoaren ustela agerian ezartzen:

—Zer daukazu maleta horretan ? —galdetu zuen bapatean moja zaharrak. Esanak esan, bera ez zegoen oso lasai.

—Bada, begira —esan zion berak maleta bere magalean zabaldu eta bertako liburuak ateraz. Stendhalen *Gorria eta Beltza*, Oteizaren *Quosque tandem* saioa, Emily Dicckinsonen poemak, mende honetako poesia anglosaxoiaren antologia eta Zavattini-ren memoriak mahai gainean geratu ziren.²⁴

(23) *Gizona bere bakardadean* eleberri arrakastatsua izan da, zer duda, baina polemikaz inguraturik atera da, batik bat Espainian, eta zurrumurruek diotenez gaiaren hautaketak —eleberriaren kalitate literarioa auzitik kanpo utzirik— sari berri bat eskuratzea galerazi lioke Atxagari.

(24) B. Atxaga, *Zeru horiek*, op.cit., p. 128. Interpretazio bera eman diezaiokegu *Gizona bere bakardadean* eleberriko pasarte bati zeinetan hotelean dagoen Poloniar futbol selekzioko entrenatzaileak kazetarien aurrean bere burua zuritze-ko beharra sentitzen duen zera esanez, herri komunista batetik badatoz ere ez

Gaiaren komertzialtasunari eutsi eta aipaturiko arriskuaren aurrean babestuz, Atxagak aterabide estetiko berria (bere aurreko produkzioari begira, behintzat) eratu du: narratzaile atxagiaren ingentzia-zale tipikoaren suntsitzea. Horren sinbolizapen eder bat *Sara izeneko gizona* obran ematen zaigu irakurtzera, nahiz eta hain zuzen obra honetan narrazio hibrido batekin jolastu berriro ere Atxagak (erdi objektiboa, erdi partziala edo "eskuhartzailea"). Martin Saldias egungo gatazka politikoaren sinbolizapen bat bezala uler dezakegun karlistadaren zurrumbiloan murgilduta dabil, eta akzioaren geldidune batean santu irudi bati begira ikusten dugu:

Saldias san Isidroren irudiari begira geratu zen. Bere inguruan gertatzen ari zenaren [gudua] axolarik gabe, santua irribarrez zegoen begiak zerurantz altxata.²⁵

Santuak egiten duena bera egiten du Atxagak ere, bere aukera eta estrategia estetikoa aintzat hartzen badugu. Euskal arazoa gaitzat hartu eta errealismo handiz deskribatu ondoren, erdian (hobeto esanda gainean) jarri eta mutu dirau (narratzaile-petsonaiaren desagertzea dela medio). Irakurlea eta Saldias, berriz, egoera berdinean aurkitzen dira: historia eta Historia ulertu nahiko lituzkete, erantzun garbiak nahi lituzkete, baina testuaren jainkoa (hau da, autorea) eta ipuieko santua azalpenetan zuhur agertzen zaizkie... zuhurtzia handiz jokatu, esana gera dadila, bidenabar.

Badirudi, beraz, Atxagak bere egoera berriari egokitzen zaion irtenbide estetiko aproposa aurkitu duela berrikuntza estilistiko-tematiko horri paperezko gorputz gotor bezain erakargarria (*Gizona bere bakardadean*) argitara emanaz. Testu-estrategia osatu berriaren eraginkortasunaren froga bailitzan hartzen dugu Xabier Mendigurenek liburuaren oraindik gertatzeke dagoen balizko harrerari buruz dioena:

Hemengo lagun batek esan zidan bere ustez liburuaren amaiera

daudela Espainian politika egiteko kirolean iharduteko baino. ETA-ren gaia erabiltzerakoan, Atxagaren diskurtsoa ez da bestelakoa, bera ez da politika egiten ari (euskalduna izanagatik), bera literatura egitera joan da Espainiara.

(25) B. Atxaga, *Sara izeneko gizona*, Pamiela, Iruñea, 1997, 122.or.

paktuari egindako kontzesioa zela. Niri ez zait hala iruditzen: liburu osoarekin koherentea da bukaera [...]; nire lagun horren esanak esan, beldur naiz Espainia alde horretan ez ote zaion kontrakoa irudituko, alegia, terroristekiko sentiberegia, condescendiente haien hitzez esateko. Hobe oker banengo.²⁶

Liburuari emango zaion harrerari buruzko zalantzak berak frogatzen du idazlearen xede estrategikoak bere fruituak eman dituela: ez dago eleberriaren interpretazio bakar eta zinezkorik, testua irekia da, polifonikoa (Bakhtinek ulertzen duen zentzuan). Testu ireki guztiek legez, nor bere buruaren aurreritzi ideologikoetaz ohartzeko aukera ematen digu eleberri honek, bere indeterminazio konotatiboarekin topo egitean azaleratzen bait dira irakurlearen igurikimen horizontearen muga eta ezaugarriak.

4. ...eta jarraipena (zentzu berbera)

Haustura estetikoaren berri eman dugu, eta azpi-tituluak ere irakurtzeko ohitura duen irakurle arretatsuak galdetuko du: “eta zentzua? Zergatik diozu berbera izaten jarraitzen duela?” Izan ere galdera egiteak bidezkoa dirudi ezen eta hain dira kontrastatuak Atxagaren garai ezberdinetako topoi estilistiko-tematikoak (70. zein 80. nahiz 90. hamarkadakoa) non nekeza baitirudi zentzu sakonaren iraukortasun baten aztarnarik kausitzea. Haatik hala da.

Denboraren makinan urte batzuek atzera eginez gero ohartzen gara topos obabiarraren bidez irudian ezartzen zen problematika “hirugarren bidea”-rena zela. Hainbat ikerleren lanetan (Gabilondo eta Kortazar-enetan batik bat) hamarnaka orrialdetan zehar behin eta berriro azaldua izan denez, Obaba —euskal mundu abertzalea sinboliza dezakeen komunitate hertsia bat denaren aldetik— pertsonaia marginal edo ezberdina (politikoki ezberdina, hau da, ez-abertzalea?) errepikaken mitiko bati jarraituz behin eta berriro sakrifkatua den toki erdi-madarikatu erdi-erakargarria da, eskena primitiboaren kokagunea. Aipaturiko azterketen konklusioetatik haratago joatera ausartuz, eskema esistentzial jakin baten egonkortasuna soma dezakegu itxuraz eite ezberdina duten Obabako

(26) X.Mendiguren, op.cit., 95.or.

ipui gehienetan (*Bi letter, Esteban Werfell, Post Tenebras Spero Lucem, Camilo Lizardi, Bi anai, ...*). Pertsonaia nagusia —narratzailearen ikuspegi bateratzaileak “fokalizatzen” duen pertsonaia— marginala da Obaban, arrazoi ezberdinengatik; dela kulturalki Obabako ingurumenean “arrotza” den jarauntsi bat bereganatu duelako (Esteban, *Post Tenebras*-eko maistra), dela jaiotzetik dator-kion ikur batek ezberdintasun bat agerian uzten duelako (Daniel elbarritua,²⁷ Javier haur-basurdea). Pertsonai obabatarrari aurrean jartzen zaion aukera singlea bezain kupidagabea da: ezberdin bihurtzen duen ezaugarriari uko egiten badio (eta beraz bere zinezko nortasuna ezeztatzen badu), komunitateak onartu egingo du bere baitan; bestela, sakrifikaturik bukatuko du komunitatearen elkartasuna azkartuko duen sakrifikapen erritoaren objektu bilakatuz.²⁸ Beste hitzetan esanda, *ezinezko aukera* da proposatzen zaiona. Anaia sakrifikatuak ezberdina sentitu arren komunitateak erakartzen jarraitzen duen ez-abertzalearen edo abertzale heterodoxoaren eskizofrenia sinbolizatuko luke beraz. Egoera horren aurrean pertsonaia obabatarrak hirugarren bide bat aukeratuko du halere, komunitateak indarrez ezarritako alternatiba zuzengabeari muzin eginez: Literatura. Komunitatearen mundu sakrifikatzailea bere buruaz beste eginez uztea (Paulo eta Daniel) literaturaren Beste Mundu salbatzailean sartzea da. Horren froga dugu hiltzerakoan (komunitatearen munduan hiltzean) Daniel eta Paulo antzar bilakatzen direla, hau da, liburu osoan zehar narratzaile (idazle) pape-ra jokatu duten animalien (kattagorri, txori, suge, antzar) itxura

(27) Paulo bera ere ezberdintzat jo daiteke Daniel bere anormaltasunaren ikur gisara ulertzen bada. Paulok ezin dezake bere nortasuna Danielengandik berezita irudikatu. Hortaz, Daniel Pauloren eranskin ezberdintzailea dugu eta bi anaia dira marginalak. Ipui berean, Carmen litzateke Pauloren irudi negatiboa —konzeptuaren zentzu fotografikoan, noski—. Carmen-ek aurpegian daraman beltzunea ez du asumitu nahi, ez du bere marginaltasuna onartzen eta bere burua mespretxatzearen truke lortzen du komunitatearen onarpena. Paulok, ordea, Daniel bere baitako zerbait bezala onartzen du, egokitu zaion marginaltasunezko patua besarkatuz (manera oso kritikoa, patetikotasun sublime batera iritsiz), nahiz eta aukera honek komunitatetik kanporatua izatea erakarri.

(28) Merezi luke René Girard-en mito sakrifizialei buruzko gogoetak Atxagaren obrari aplikatzeak.

korporala hartzen dutela. Gauza bera esan daiteke *Obabakoak*-eko narratzaile nagusiaren erotasunari buruz. Erotasuna jasangaitza egiten zaion obabako munduan hiltzearen parekoa da Literatura-ren mundu errukikorrean berrinkarnatzeko (liburu forma hartuz: *Obabakoak*). *Obabakoak* idazle izatea erabaki duen gizon-ohi sakrifikatuaren paper-hitzezko gorpua da.

Gure gogoeta maila metaliterario batera eramanez gero zera ondoriozta genezake, Obaba-ko topos estetiko-tematikoaren bitartez Atxagak euskal literatur esparruan bizi zuen egoera problematizatu duela argitasun handiz. Euskal literatur esparruak, bere historiari zor dion unibertsaltasun defizitaren eraginez, idazlea *ezinezko aukera* baten aintzinean jartzen zuen (autonomiaren belaunaldiak esparruaren ardatz problematikoari bira bat ematea lortu aurretik, batik bat *Obabakoak*-en arrakastari esker): bere nortasunaren parte den kosmopolitismo literario arriskutsuari uko egin "euskal idazle jator" gisara onartua izateko (autore *engagé* bezala, Txillardegi baten gisara,²⁹ edo autore etnografizante bezala), ala gehiengoarengandik ez-irakurria eta ez-ulertua izan (marginaturik bizi euskal letren esparruan). Ez bat eta ez bestea, Atxagak, bere pertsonaiek bezala, hirugarren bidea aukeratuko du Obaba-ko mundua eta bereziki *Obabakoak* miresgarria idazterakoan: mundu honetan hiltzea erabakiko du (euskal literatur esparruan "popularitatea" erdiesteko epe laburreko xedeari uko eginez) beste munduan, Literaturarenean hobeki berpizteko. Epe luzeko apustu segurtasunik gabea, Atxagarena, zeinaren sintzeritatea liburuari darion patetiktasun hunkigarri eta ia-ia erligiosoak frogatzen duen.

(29) Hain zuzen ere, Aresti dugu aukera zuzengabeko horren aurrean pixkarena bere nortasunaren parte bati uko egitea aukeratu zuen idazle euskaldunaren paradigma. Garai hartako irakurlego gero eta politizatuaren presiopean *Maldan behera* obran erakutsitako xede literario orohar aratz eta unibertsalista baztertu eta literatura abertzalea egiteari ekin zion. Ezin, halere, egindako aukeraren erantzukizunaren zama guztia idazleari egotzi, ez baita ahantzi behar testuinguru sozio-historikoak uste baino gehiago baldintzatzen eta zedarritzen dituela erabaki askatasunaren ibilbideak. Atxagaren belaunaldiak egin ahal izango zukeen egindako guztia ez balu, adibidez, hezkuntza sistemaren euskalduntzeak irakurlegoaren izatea errotik itxuraldatu? Ezin kendu, bestalde, Historiaren hitzordua huts egin ez zutenei ezagutu behar zaien meritu ukaezina.

Bada, gure aburuz, hemen gure arreta biltzen duten 90.hamarkadako idazkietan lantzen den sakoneko zentzua berbera da, nahiz eta bestelako komunikazio testuinguru batean eman eta nahiz eta jantzi estilistiko-tematiko ezberdinak eraman. Gauza ezaguna da, linguistika modernoaren irakaspenetarik jasoa, komunikazioaren (eta, hortaz, komunikazio literarioaren) baldintzetako bakar bat aldatzen denean mezuaren zentzua eraldaturik aurkitzen dela neurri handiago ala txikiago batean. Komunikazioaren oinarrizko hirukia [igorlea-mezua-hartzailea]-k osatzen dutena baldin bada, osagai hauetako bakar bat ordezkatzan denean, mezua bere adierazlean (*signifiant*) ber-bera izanagatik, zentzua, pentsa daiteken bezala ezberdina da zeharo. Esaldia bera izanagatik ez du zentzu berdina hartzen, adibide bat emateko, Bill Clinton-ek telebistaren bidez E.E.B.B.-etako biztanle guztiei "ez dut Lewinski andereñoarekin sexu-harremanik izan" esaldia ahoskatzeak, edota ohean elkarren ondoan etzanda daudela Bill-ek Monica-ri esaldi bera belarrira xuxurlatzea. Begibistan dago bigarren kasuan ironiaren tropo testualki ikustezinaren presentziak mezuaren zentzua baldintzatzen eta eraldatzen duela.

Bada, gerta liteke, aitzitik, komunikazioaren ekuazioari bi osagai aldatu arren zentzua bera suertatzea. Bisualki adierazteko: igorle a + mezu a' + hartzaile a'' = igorle a + mezu b' + hartzaile b''. Hori gertatzen da 90. hamarkadako atxagiaren testuekin. Mezua ezberdina izan arren (topos estilistiko-tematiko berria)³⁰ eta hartzailea ere aldatu izan arren (irakurlego anitza: euskalduna, EH-ko erdalduna, espainola, nazioartekoa), komunikazioaren zentzuak berdina izaten jarraitzen du. Berdina diot eta ez bera ezen eta berdintasuna ez baita hemen analogikoa baizik eta homologikoa. 80. hamarkadako topos obabiarraren zentzuak ez du sustantziaren aldetik 90.hamarkadakoaren antz gehiegirik, bai ordea egitura aldetik. Estrukturari dagokion parekotasunari deritzogu homologia. Ez al da sakoneko zentzuaren egonkortasunaren zantzu esanguratsu bat ezustean, tupustean, eta ageriko arrazoirik gabe, Atxagak *Bi anai* erdaratzeko nabari duen beharra? Ikus dezagun, lehenik,

(30) Edo *Dos hermanos*-en kasuan, hizkuntza aldaketa.

gaztelerazko bertsio berridatziari egiten dion epilogoan idazleak berak nola zuzenesten duen hainbeste itxaron izana itzulpen horri bidea egiteko:

Había publicado “Obabakoak”, y las puertas para publicar otros textos parecían abiertas, pero temía el encasillamiento y los inevitables lugares comunes sobre mi afición a la ruralidad y a la literatura fantástica. Y los años pasaban y el proyecto siempre se quedaba en el cajón.³¹

Gorago azaldu bezala, Sari Nazionala irabazi eta ondorengo lehendabiziko lana, espainiar literatur esparruan duintasunez bizi-rauteko ezinbesteko baldintza, errealismo magiko erregionalistaren etiketa eratzikikior bezain estua gainetik kentzea da asteasuarrarentzat. Hortik aipaturiko berriztapen estilistiko-tematikoa. Baina *Zeru horiek* idatzi ondoren, intuizioz-edo, Atxagari garai obabiarraren problematika literarioaren bihotzean kokatzen den lan hau berridazteko nahikeria ernetzen zaio. Bere hitzetan esateko: “Al fin, el momento de recuperar el relato llegó”.³² Zergaitik? Autoreak ez du garbiki eta arrazionalki esplikatzen, ezta saiatu ere. Badaki une egokia dela, nabari du, eta kitto. Onar bekigu, idazleak bere argitalpen-politikaren gertakizun horren inguruan utzitako hutsune esplikatiboari hipotesi single batez erantzuteko dugun asmoa.

Literatur esparru espainiarrean bere tokia egiten joan ahala —eta alde horretatik *Gizona bere bakardadean* eleberriak (polemika eta guzti) esparruko hierarkian gora egiteko balio izan dio, dudarik gabe— zailagoak egin dira jatorrizko euskal literatur esparruarekiko harremanak. Atxagaren izenari atxekitako balore sinbolikoa emendatu den neurrian emendatu da, baita ere, euskal eta espainiar esparruek idazlearekiko duten jabegotza grina. Norena da Atxaga? Hor dago koxka. Esparruetako bakoitzak bere amoranteari maitasun eta atxekimendu froga etengabeak eskatzen dizkio eta gero eta zailago egiten zaio Atxagaren baitan ikusten dituen “bestekotasun” zantzuak jasatea. Espainiar esparruak behin-betiko segurtatu nahiko luke Atxaga ez dela mozorrotutako euskaldun

(31) B. Atxaga, *Dos hermanos*, Ollero & Ramos, Madrid, 1995, 156.or.

(32) *Ibid.*

abertzale infiltratu bat (ikus gorago zitaturiko *Zeru horiek* eleberriko pasartea, liburuz betetako maletarekikoa) eta euskal esparruak, berriz, egunetik egunera hotzago eta urrunago³³ somatzen duen Atxagaren bikoiztasuna traizio bat bailitzan bizi du. Laburbilduz, esparru bakoitzak idazleari bere nortasunaren parte bati uko egitea eskatzen dio egiten ez badu formalki edo informalki esparrutik kanporatua izango denaren mehatxupean. Ez al dizue eskema honek ezer gogoratzen? Berriro ere Obabako toposaren ezaugarri nagusienetakoa zen pertsonaia ezberdinari inposatutako *ezinezko aukera*-ra itzuli gara. Eta *Bi anai* (1984) problematika eusko-euskaldun bati aurkitutako soluzioa bazen, beraz euskal literatur esparruaren barnetik idatzitako liburua idazleak esparruan bizi duen egoera gainditzeko,³⁴ liburuaren bixki faltsua den *Dos hermanos*-ek (1995), berriz, problematika eusko-espainol bati erantzuten dio, soluzio berbera emanez arazoari: beheko mundua eta bere aukera zuzengabeei muzin egin eta Beste Munduaren alde (Literatura uni-bertsal eta ez-nazionalaren alde) apustu egin.

Ikusten denez mezua aldatu da —ipuia gazteleraz dator— eta ondorioz hartzailea ere, lehenengo bertsioak ikutzen zuen euskal irakurle elebiduna ezezik EH-ko irakurle elebakar erdalduna eta espaniar irakurlearengana heltzen baita dagoeneko mezua. Hala

(33) Atxagaren urruntzearen faseak erraz bereiz ditzakegu. *Obabakoak* gaztelerara itzuliz hasten da. Ondoren *Gizona bere bakardadean* bi irakurleko ezberdin izango dituenaren segurtasunarekin pentsatu eta idazten du idazleak. *Sara izeneko gizona* iadanik ez dakigu ondo ia euskaraz idatzi duen lehenik ala alderantziz (idazleak berak prentsan argitzen duenez, lehenik euskaraz, ondoren gazteleraz eta azkenik errepaso berri bat euskarazko bertsioari). Horrez gainera, gaztelerazko argitalpena euskarazkoari aurreratu zaio liburudendetan, "argitaletxeen arteko koordinazio falta zela-eta" (*dixit* Atxaga); eta datua sinbolikoa baizik ez bada ere denok dakigu sinboloa baino gauza mingarriagorik ez dagoela. Azkenik, *Horas extras* ipui eta gogoeta bilduma gazteleraz bakarrik idatzi du autoreak —ez luke zentzurik euskaraz— eta gaztelaniaz baizik ez da argitaratu gaurdaino.

(34) Ikuspegi horretatik Carmen eta Teresa euskal abertzaletasunaren bi aurpegi sinbolo gisara irakur litezke: alde batetik Carmen maitemindu zital eta bekaiztia, inolako kontzesiorik onartzen ez duena (ezker abertzalea?) eta bestetik Teresa maitemindu interesatua, Paulo lortzearen truke Daniel elbarritua (autorearen pulσιο libidinal ekonomiko aitortu ezinaren sinbolizapena) onartu eta elikatzeko prest dagoena (EAE-ko abertzaletasun instituzionala?).

eta guztiz ere, komunikazioaren zentzu sakonak bera izaten jarraitzen du: Atxagak *hirugarren bidea*-ri esker lortu du orain arte lortutako guztia eta ez dago arrazoirik estrategiaz aldatzeko.

Ohar gaitezke, 90.hamarkadako azken obrak hurbiletik aztertuz gero, *Gizona bere bakardadean* eleberritik aurrera *ezinezko aukera*-ren eskema eta *hirugarren bide* literario aratz eta unibertsalaren bidea, azaleratuago ala izkutukoago, beti azaltzen dela. Karlos-en bihotza Bartzelonako "bizi berri" baten perspektiba eta hainbeste maite duen EH-ra itzultzearen artean kolokan dago. Irerenen kasuan, oraindik garbiago, EH-ra itzultzea Espainian gertatzea bezain korapilatsua da ezen eta kartzelatik ateratzeko traizioa egin duela egotzi oteko dioten beldur baita, eta bestetik aske uztearen truke poliziak neutraltasunaz haratago joatea eskatzen baitio, "kolaboratzea". Martin Saldias, bere aldetik, hain nahastuta dago non ez dakigun oso ongi norentzat ari den lanean, Karlistentzat izkutuan eta Liberalentzat agerian ala alderantziz... Dena den, 90. hamarkadako *corpus*-eko pertsonaia hauetako ezein ez da makurtzen kanpokalde bikoitz horretatik egiten dioten *ezinezko aukera* horri erantzutera. Eskuarki zuhurrago iruditzen zaielako irribarrea ezpainetan begiak zerura eramatea, non Literaturaren zinezko esparru askean antzarrek garaipenaren "V"-a marrazten duten...

5. Eta orain?...

Gure ikerketak *Horas extras*-en argitaratzea hartu dute denbora-muga modura, baina bizitza aurrera doa, gauzak erritmo bizian aldatzen dira nahiz eta —Atxagaren topos estilistiko-tematikoaren itxurazko aldaketaren azpian zentzu sakona, orenen buru eta fiabardura batzuk gora-behera, berdina izaten jarraitzeak frogatzen duen modura— eguzkipean ezer berririk kausitzea zaila den. "Autonomiaren belaunaldiak" bere aldia egin al du? Ezen eta, finean, Atxagaren bilakaeraren azterketak erakusten duena zera baita, Pott-en garaian eratu, finkatu eta estabilizatu zela, behin betirako, belaunaldi horri berezkoa zitzaion problematika. Euskal literaturaren egoera historiko jakin baten aurrean zituzten ezaugarri pertsonal eta kolektiboak probetxuan jartzen jakin zuten, euskal literatura benetako esparru soziologiko buruaski izateko bidean jarriz. Geroztik, bataila eta gertakizun gogoangarri ainitz agitu dira

—idazle konprometituekiko polemika, *Obabakoak*-en sagaratzea, merkatu txiki baina egonkor baten finkatzea, besteak beste—, baina autonomiaren belaunaldiko partaideek sorreran eraturiko problematikari leialtasun iraunkor eta orbaingabea erakutsi diote. Bitxia badirudi ere, Atxagaren kasuan espainiar literatur esparrura igarotzerakoan problematikaz alda zezakeela igurika bazitekeen ere, ez da hala gertatu. Noski irakurlego berrien zabaltasun eta aniztasunari topos estetikoaren berrikuntza nabarmen batez erantzun behar izan dio. Baina, funtsari dagokionez, bere sorkuntza lanari zentzu bera ematen jarraitu du idazleak —unibertsaltasuna literaturaren ikuspegi nazionalistaren antidoto gisa, literatur ihardunaren autonomia—. Zergaitik ote? Bada, bitxia badirudi ere, estrukturalki hitzeginez, bere ibilbide literarioa hasi zuenean aurkitu zen egoera berean (homologia) aurkitu delako espainol literatur esparrura iristean. Bere nortasunaren zati baten ukatzea eskatzen dioten bi talde etsaituri (ezker-abertzalea eta abertzale instituzionalduak Obabako topos-aren garaiean; euskal literatur esparrua eta espainol literatur esparrua azken hamarkadako topos berrian) aurre egiteko beharra.

Eskema honen errepikapen eta jarraipenak badu, ageri denez, justifikaziorik Atxagaren kasuan. Beste gauza bat da jakitea zein den euskal esparruan baizik jokatzen ez duten autonomiaren belaunaldiko partaideen tokia gaurko testuinguruan. Momentuz "heterodoxiaren" monopolioa beraien eskutan dago —gezurra badirudi ere, euskal literatur esparruan egoera hegemonikoan eta erdi-instituzionaltuan aurkitzen badira ere, beraien buruak heterodoxotzat jotzen jarraitzen dute haietariko batzuk—, baina zilegi da pentsatzea ondoko urtetan autonomizazioaren problematika historiara pasatuko dela, aurreko guztiak bezala, eta idazteko beste arrazoi batzuren bila abiatuko direla euskal idazleak. Ba ote dugu begizorrotzik eta interpretapen ahalmen nahikorik gaurko ekoizpenean dautzan aldaketa horren zantzu iragarleak ezagutzeko? Bihoakio azken galdera hau erronkari erantzuteko ausardia eta ilusioa nahiko bilduko dituen literatur-kritiko bortxaz gazteari. Ezen eta pentsatzekoa baita, historiaren joanak erakusten duena gezurra ez bada, kritiko-belaunaldi berri bat izango dela idazle belaunaldi berriaren problematika literarioa zor zaion errespetuz onetsi eta aztertuko duena.

Bibliografia³⁵

- APALATEGI IDIRIN, U., *Evolution de la problématique littéraire de Bernardo Atxaga, du champ littéraire basque au champ littéraire universel. Socioanalyse du pathos atxaguien*, Doktorego Tesia, 1998-ko apirila, Université de Pau et des Pays de l'Adour, 697 or.
- , *Personnage atxaguien et dialectique de l'enchâssement dans OBA-BAKOAK de Bernardo Atxaga*, Maîtrise-eko Tesina (Lettres modernes), 1995-ko ekaina, Université Michel de Montaigne - Bordeaux III, Département de Littérature Comparée, 208 or.
- , *L'Evolution de la problématique de l'écrivain Bernardo Atxaga : du champ littéraire basque au champ littéraire universel*, D.E.A.-ko xedea, 1996-ko ekaina, Université Michel de Montaigne - Bordeaux III, 84 or.
- ATXAGA, B., *Ziutateaz I-II*, Kriselu, Donostia, 1976 (berrargitarapena, Erein, 1986).
- , *Etiopia*, Pott liburutegia, Bilbo, 1978, (berrargitarapena Erein, Donostia, 1988).
- , *Nikolasaren abenturak eta kalenturak*, San Roman, Bilbo, 1980 (Elkar, birrargitalpena, 1987).
- , *Jimmy Potxolo*, Erein, Donostia, 1984.
- , *Bi anai*, Erein, Donostia, 1985.
- , *Obabakoak*, Erein, Donostia, 1988
- , "Norentzat idatzi, gehiengo ala gutxiengo batentzat?", *Galeuzka* aldizkaria, Iruñea, 1991.
- , *Behi euskaldun baten memoriak*, Pamiela, Iruñea, 1991.
- , "Norentzat idatzi, gehiengo ala gutxiengo batentzat?", *Galeuzka* aldizkaria, Iruñea, 1991.
- , *Gizona bere bakardadean*, Pamiela, Iruñea, 1993.
- , *Zeru horiek*, Erein, Donostia, 1995.
-
- (35) Gure azken urteotako ikerketa-lanaren oinarri eta berme den bibliografia detialatu eta osoa lehenago aipaturiko Doktorego Tesiaren amaieran aurkitzen da (645-692 orrialdeetan zehar), eta lau atalez osatzen da: 1-Atxagaren idazki literarioak; 2-Atxagaren artikulua edo saio teorikoak; 3-Bibliografia teoriko orokorra; 4-Atxagari buruzko artikulua eta liburuak, bai EH-ko prentsan eta bai atzerrikoan (idazleari egindako elkarriketak barne).

- , *Dos hermanos*, Ollero & Ramos, Madrid, 1995, 156.or.
- , *Sara izeneko gizona*, Pamiela, Iruñea, 1996.
- , "Antonio de Murgiak esan zuena", Ed.Koldo Mitxelena Kultur-unea, Donostia, 1996.
- , *Horas extras*, Alianza, Madrid, 1997
- ARISTI, P., "Ordu estrak", *Egunkaria*, Andoain, 1997-9-5, 2. or.
- BARTHES, R., *Le degré zéro de l'écriture*, Seuil, Paris, 1953
- BOURDIEU, P., *Les règles de l'art*, Ed.Seuil, collection Libre examen, Paris, 1992.
- , *Sur la télévision*, Ed.Liber, Paris, 1996
- BOURMEAU, S., Kazuo Ishiguro-ri egindako elkarrizketa, *Inrockuptibles* astekaria, Paris, 88.zkia., 1997-1-22, 34.or.
- GABILONDO, J., "Obabakoak. Alegoria topologiko baten irakurketa politikoa", in Lakarra, J. (argitaratzaile) : *Memoriæ L. Mitxelena Magistri Sacrum*, Ed. Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia, 1991, 1257-1281. or.
- , "Kanonaren sorrera egungo euskal literaturan. *Etiopiaz*", *Egan* aldizkaria, Donostia, nº XLV, 1993-2, 33-65. or.
- , "Modernismoaren jarauntsia euskal literaturan: Obabakoak", *Egan*aldizkaria, Donostia, nº XLVI, 1994, 17-62. or.
- , "Atxagaren psikoanalisi : literatura, subjektibitatea eta esfera publiko garaikideaz zenbait ohar", *Egan* aldizkaria, Donostia, nº XLVIII, 1996-1, 61-79.or.
- GIRARD, R., *Des Choses cachées depuis la fondation du monde*; Ed.Grasset et Fasquelle (Le livre de Poche, collection biblio essais), Paris, 1978.
- KORTAZAR, J., "Bernardo Atxagaren Etiopia", *Jakin* aldizkaria, Donostia, nº 10 apirila-ekaina 1979, 123-127. or.
- , " *Etiopiaren* estiloaz oharrak", *Jakin* aldizkaria, Donostia, nº 31 apirila-ekaina 1984, 137-144. or.
- , " *Bi anai* : erugabearen eskaintza", *Jakin* aldizkaria, Donostia, nº 39 apirila-ekaina 1986, 147-151. or.
- , "El inicio de la fantasía", in *Literatura vasca. Siglo XX*, Etor, Donostia, 1992, 133-137. or.
- MENDIGUREN ELIZEGI, X., "Atxaga gure artean", *Jakin*, Donostia, 80. zkia., 1994-ko urtarrila-otsaila
- OLAZIREGI, M.J., *Literatura eta irakurlea. Testu-estrategietatik soziologia-*

ra Bernardo Atxagaren unibertso literarioan, Doktorego Tesian EHU, Euskal Filologia Saila, Gasteiz, 1997.

TORREALDAI, J.M., *Euskal kultura gaur, liburuaren mundua*, Jakin, Donostia, 1997.

VIALA, A., *Naissance de l'écrivain, sociologie de la littérature à l'âge classique*, Ed.Minuit, Paris, 1985, collection Le Sens commun.

SORKUNTZA

Afrikako ahozko literatura, memoria kolektibotik kritika sozialera

Ana URKIZA

Afrikako herrialde gehienetan bezalaxe, Ginea, Mali, Mauritania, Senegal, eta inguruko beste herrialde askotan, herriaren jakeria eta balio sistema, oraintsu arte, ahoz transmititu izan da.

Herritarren eguneroko bizitzan present dagoen ahozko tradizio honek, lau genero ezagutu izan ditu: esaera zaharrak edo erre-frauak, ipuinak, bedeinkapena eta kantua. Badira, aipatutakoez gain, umeez hain gustoko dituzten asmakizunak ere, literatur genero bezala kontsideratzen dituztenak.

Esaera zaharrak eta bedeinkapenak eguneroko bizitzan eta elkarrizketetan erabili izan diren generoak dira: ez da egon ekintzarik, agurrik, harrerarik eta eritzi ematerik, bedeinkapenik gabe. Ezta azalpen, adibide edo arrazoi biderik, errefrau edo esaera zaharretan oinarritzeke.

Kantua ordea, emakumeen aferatzat hartu izan da. Erritualak edo festa hasierak ditu, sorleku normalean, egoera edo kasu oso berezietan, inprobisatzera ere helduaz.

Genero hauetaz aparte, herrialdearen sorrerari buruzko errezi-talak edo eta sakrifizioaren aldeko otoitz tradizionalak ere aipa daitezke.

Genero epikorik ezagutzen ez duen ahozko tradizio honetan, ipuinak esaera zaharren ilustrazio dira, memoria kolektiboaren gordeleku eta heziketa sozialerako eskola.

Gatozen beraz, Afrikako ahozko literaturaren barruan kokatzen diren ipuinen ezaugarriak aztertu eta gizartean betetzen duten funtzioa ezagutzera, Karthala bildumak 1980-95 bitartean jasotako 170 ipuinetatik mostra gisa aukeratu eta frantseseratik itzulita ditugun ondoko 17 ipuinotan.

1. Gaueko hitzak

Ipuin kontaketarako une aproposena, lehorte garaia da. Urtaro honetan, gaubelak antolatzen dira, espreski, ipuin kontaketetarako. Delako gaubela hauek, etxeetako patioetan eratuko dira eta hotz egin ezker, etxolaren batetan, suaren inguruan bilduta. Gauari oldartzen zaion su horren inguruan, herritarrek, lurreen eseri eta borobil bat osatuko dute, han kontaktzen dena zirkulua eratzen dutenen artean gelditu dadin. Delako zirkulu horretan, edozeinek har dezake hitza: zahar zein gazte, gizon zein emakume.

Gehientsuenetan, herriko gertakizun eta istorioak ezagutzeko irrikaz dauden umeek damaiote hasiera ipuin kontaketari; eta gero, hitza kontalari batengandik bestearengana pasatuko da.

Sarritan, hitza egokiro erabiltzeko dohaia duen kontalariari, gai berriak proposatu eta ipuin gehiago kontatzeko eskatuko zaio.

Baina ipuinak, batez ere, "gaueko hitzak" dira, ilunabar-gauantza sartutakoan baizik ezingo direnak kontatu, eguzkia lotaratu eta gero beti ere. Iluntasunak, entzulegoaren kontzientzia eta bihotza irekita harrapatzea lortzen du; horrela, ipuinaren mezuak eragin handiagoa izango duelarik.

Gaubelari hasiera ipuin motzekin emango zaio, noizbehinka kantuak tartekatuz eta baita asmakizun edo igarkizunak ere. Eta giroa berotzen doan heinean eta umeak lotaratzen, ipuin luzeagoek hartuko dute erreleboa eta gai sakonagoak tratatuko dira.

2. Ipuinen publikoa

Ipuinak ulertu nahi dituztenentzako asmatzen dira: ikasi nahi dutenentzat eta entzuteko jarrera daukatenentzat.

Publikoa narratzaileak kontaktzen duen ipuina dekodifikatzera gonbidatzen da, eta aske da, ipuinaren mezua bere bizipen eta

esperientziaren arabera interpretatzeko, azken helburua, publikoko partaide guztiei erakusgarri izan dakien baita.

Publikoak edo entzulegoak badaki, halere, bi irakurketa egin beharko zaizkiola kontatzen den ipuinari: azalekoa edo hitzez-hitz kontatzen dena batetik, eta sakonekoa edo mezu izkutua aurkitzen denekoa, bestetik.

3. Ipuinen helburu soziala

Ipuinak oroimen kolektiboaren lekuko dira. Kontalaria eta entzuleak bizi direneko gizartearen ingurua, arazoak eta buruhausteak jakitera ematea da beraien helburu, hots, gizakiaren eta gizartearen oinarrizko galderei erantzun egokia ematen saiatzea dute xede: gizakiak bere ingurukoekin duen harremana definitzea, gizonen eta emakumeen rola zeintzuk diren argitzea, nagusi eta gazteen arteko eztabaidak zertan gauzatzen diren azaltzea, gizartearekiko menpekotasunaz eta eraginaz kontura araztea, etab.

Ipuina, eguneroko bizitzako arazoak konpontzeko eta gizartea nolakoa den azaltzeko erabiliko den tresna da. Gizarte horren ingurune naturala deskribatzeaz gain (paisaia, fauna, flora,...), ipuinak, giza bizitza eta egunerokotasunak dakarkizkigun dramak aurkezten dizkigu.

Ipuinen funtzio nagusia hezitzailea da, beraz: elkarrekin bizitzen ikasteko pautak eta gizartearen balio sistema jakitera ematen dute. Gizartea aztertzen da kritika sozialean oinarrituz, elkarbizitza helburu duen gizarte berri bat egituratzeko azken helburuz. Ipuinak, errealitatearen erakusgarri dira beren osotasunean, bai kontzeptualizazioan eta bai istorioari dagokionean, oraindik esperientzia berrietan busti ez direnentzako eskola gai bilakatuko direlarik.

4. Ezaugarriak

Eskenatoki gisa gaua aukeratzen duten ipuin hauek lau ezaugarri nagusi dituzte:

1. *Ipuinak jolastuz kontatzeko asmatuak dira*: kontalariak abilezia nahastuko ditu umorea, deskribapenak, hiperboleak eta

beste hainbat eta hainbat baliabide, entzulegoaren arreta irabazteko. Barre eta jolas artean ipuin kontalariak gizartearen hutsuneak kritikatu ditu.

2. *Ipuina, hizlariak trebatzeko eskola da*: umeak eta gazteak kontalariari begira egongo zaizkio begiak kliskatu gabe, kontalariak dioena entzunez eta bere mugimendu eta keinu guztiak buruan gordez, gerora imitatzeko. Horrela, gaztetxoek publikoan hitzegiten ikasiko dute eta lotsak ume-umetatik bentuzten. Elokuentziarako eskola honen urrezko erregela zera izanen da: entzulegoa konprometaztea, hau da, aurrean antzezten zaion ipuin edo antzerkian parte hartzera bultzatzea edo aktore izatera gonbidatzea.

Hizlari onenen artean aukeratzen dira usu, familia, klan edo eta tribuetako ordezkari edo bozeramaleak.

3. *Gauetz kontatzearen arrazoia*, egunez gertatzen zaizkigun jazoera edo fenomeno ulergaitzei *erantzun sinesgarri bat ematearena da* eta ipuinarena, gizakiaren jakinnahi intelektualari erantzutea, hau da, galdera egarria asetzea. Ipuin guztiek dute oinarri enpiriko bat eta gauaren iluntasunak mezua seriooki hartzen laguntzen du, gauak beti ere kontzientziarekin harremanetan jartzen gaituelako edo eta kontzientzia garden eta barreiarri agertzen zaigulako.
4. *Ipuinek izaera etiologiko eta dogmatikoa dute*. Ipuinak, nagusientzako, batez ere, egiaren hurbilpen sinbolikoa dira.

5. Gaiak

Ipuinek gizartearen arazo eta buruhauste nagusiak deskribatzen dizkigute: akordio eta aldaketa berrien beharra aldarrikatzen dutelarik. Indarra eta botere arbitrarioa kritikatzeko, gehiegikeria, azken finean. Eta balio handia ematen zaio pazientziari, ohituraren errespetuari eta nagusiekiko menpekotasunari.

Gaiaren aukeraketari esker, ipuinek bi irakurketa posible aurkezten dizkigute: *ipuinaren lehenbiziko irakurketa edo entzunaldiak*, beti mundu imaginario batera garamatza; animaliak gizakiak bailiran mintzatzen eta portatzen dira, gizakiek metamorfosia pairatzen dute, edo eta jeinu eta izpirituek nonnahi asaldatzen gaituzte.

Dimentsio ezberdin bateko unibertsoa erakusten zaigu ipuinen bidez.

Ipuin hauen *bigarren irakurketa edo entzunaldian ordea*, ipuinak gizakia bizi deneko gizarteaz eta inguruaz mintzo dira.

Herrialdeetan ezagutzen diren arazoei irtenbidea emateko asmakizunak dira eta errealitatean aplikagarriak gainera. Zaila egiten da ipuina bera eta ipuina asmatu izan deneko gizartea edo herrialdea bereiztea. Horregaitik, gizarte edo giza antolaketa gune txikietan, zeinetan mundu guztiak elkar ezagutzen duen, arazo erreal bati buruz mintzatzen bada ipuina, oso nabarmena da ipuinaren mezua eta mezua igortzen zaion entzulegoaren perfila. Arrazoi hori dela medio, galderak ez dira sekula zuzenean jaulkitzen, irudi eta sinboloen bidezko lengoaiaren bidez iradokitzen baizik.

Ipuina lengoaiaren bidez helarazten den balio sistema da, zeinetan, etika eta filosofiaren barruan sartuko genituzkeen gai edo galderak ikutzen diren.

Etikari buruz hitzegiten zaizkigun ipuinetan, gizarteak zer izatera heldu behar duen, gizakiaren nahi indibidualaren eta komunitatearen ohituren arteko harremanaz, eta gizakiek akordio bidez lortu behar duten ordenuari buruzko informazioa jaretsiko dugu.

Ipuinaren bidez, ulertzen ez dugun beste dimentsio batera heldu ahal izango dugu. Gizakiak beti galdera berberak egiten dituela konturatuko da kontalaria: gizakiaren harremana beste gizaki bizi-dunekin, ohiturekin, emakumeekin, gazte eta nagusiekin,... Eta gai hauexek izango ditu, hain zuzen ere, mintzagai.

Ipuina, heziketa eta pedagogia modu bat izango du kontalaria, munduan nola bizi behar den erakusteko balioko diona: nagusiengandik jasotako jakituria, pentsatzeko moduak, sentsibilitatea eta portaera, pertsonen giza kalitatea, etab.

Eta ipuina, bestalde, jolas soziala izango du: umorean oinarrituz, portaera sozialei buruz pentsa araztea eta gehiegikeriari buruz barre egitea lortuko duelarik.

Gaiaren tratamenduari dagokionez, aldiz, honako ipuin motak bereiz ditzakegu:

- *Fabulak*: ipuin labur eta irekiak. Pertsonaia nagusitzat animaliak hartuz, gaiak zabal eta zuzen azaltzen dira.
- *Ipuin-enigmak*: pentsa arazteko erabiliak, ipuinaren bukaera normalean irekita utziko dute.
- *Ipuin filosofikoak*: etorkizuna, heriotza, eta beste hainbat galderi erantzuten saiatzeko erabiliko dira.
- *Familian oinarritutako ipuinak*: hauen artean, gai erabilienak zeloak eta ezkontzak dira.
- *Ipuin heroikoak*: pertsonaia izarrak umezurtzak, ama-ordeak eta deabrua dira.

Gai garrantzitsuenak, *ideia estereotipatu batzuen bidez* azaltzen dira eta hauen artean ezagunenak honako hauexek:

1. AUSARDIA: erregearen alabarekin ezkontzeko, ausardia erakutsi edo demostratu behar da.
2. SARIA edo IRABAZIA: ausartari, sari gisa, erregearen alabarekin ezkontzea eskaintzen zaio.
3. JAKITURIA: gizonak beren ausardia eta jakituriaren berri ehi-zaren bidez eman beharko dute aditzera.
4. PRENDA: ia ipuin gehienetan agertzen da prendaren bat ipuinaren garapenerako ezinbestekoa izango dena.
5. BERTUTEA: emakumearen bertute nagusi bezala edertasuna agertzen da.
6. PROMESA: normalean, apurtutako promesetatik ateratzen dira ipuin berriak edo kritikatu beharreko gaiak.
7. ZIGORRA: zigorra da justiziaren seinale. Eta zigorrik ezagunena, itsu gelditzearena da.

6. Pertsonaiak

Pertsonaiei dagokienez, 3 ipuin mota bereiz daitezke:

1. *Pertsonaia nagusiak gizakiak eta deabrua direnean*. Adib: ama-ordea eta deabrua; umea eta deabrua; neska, neba eta deabrua; gizona, emaztea eta deabrua,...
2. *Pertsonaia nagusien artean, gizakiak eta animaliak nahasten*

direnean. Adib: elefantea eta printzea; neskatila eta sugea; nekazaria, txoria, erregea eta itsua; gizona, emaztea eta lehoia,...

3. *Pertsonaiak animaliak direnean*. Adib: igela eta elefantea; antilopeak eta otsoa; kamalehoia; erbia eta untxia; arratoia eta txinurria,... Pertsonaia hauek, gizakiak errepresentatzen dituzte beren egitateetan, portaera, erreakzio, ezaugarri eta ikusten ez diren keinu guztien erabileran.

Pertsonaien arteko harremana, familia gunean kokatzen da. Harreman horren ikuspegi baikorra, anai-arreba edo guraso eta seme-alaben arteko lotura eta jazoerak deskribatuz ematen da aditzera, eta ikuspegi ezezkorra, aldiz, ama-ordeak betetzen du.

Ama-ordea agertzen denean, ipuinaren norabidea aldatu egiten da. Hau da, bigarrenez ezkontzen den gizonaren edo aitaren etxean, lehenagotik ezagutzen zen bakea eta zoriona edo anaia-artekotasuna desagertzen hasiko da.

Gaizkilearen rola beteko duen beste pertsonaia, deabrua dugu. *Deabruak gaizkile eta orojakilearen papera* betetzen du ipuin guztietan, handik edo hemendik, bere esanak, nahiak eta eskabideak sahiestu behar izango direlarik.

Herriko bakea nahastera etorriko dena, ordea, kanpoko edo atzerrikoa izanen da beti, eta herriak, batuta lan egin beharko du kanpotik etorri zaion gaizki hori konpontzeko edo gaizkilea herri-tik kanporatzeko.

Asko erabiltzen den *baliabidea metamorfosiarena* da, hau da, gizakiak animalia edo animaliak gizaki bilakatzearena; itxuraldaketa honen arrazoa, ipuinaren hasieran azalduko den arazoaren aurrean egia jakiteko edo eta gizakiaren ezaugarriren bat hobeto ezagutzeko izango da.

Pertsonaia nagusiak *animaliak direnean*, ipuinen helburua erakutsia ematea da. Hau da, zuzenean gizakien egoera bat aurkeztu eta horri buruz zita etiko edo morala eman beharrean, animaliak lekutzen dira gizakiaren ordeztu eta horrela, narratzailearentzako edo kontalariarentzako askoz errazagoa da gizon-emakumeen jokaera eta gizarteko akatsei buruz hitzegitea animalien ahotik.

Adinari dagokionez, pertsonaia zaharrak eta gazteak agertzen

dira. Eta adinari egiten zaion irakurketa zera da: zaharrak jakituria, pazientzia, esperientzia eta maitasunaren lekune direla eta beraz, ondo hartu behar direla. Arazo asko eta asko konpontzeko erremedioak edo eta jeinuek eskatutako galderen erantzunak, zaharrek dituzte maiz. Badaude baita, *pertsonaia konkretu batzuen inguruan* mugitzen diren ipuinak: umezurtzak adibidez. Umezur-tzen aldeko ipuinak anitz aurkituko ditugu Afrikako ahozko literaturan.

Pertsonaien arteko *elkar-bizitzari dagokionez*, Afrikako herriak ekosistema asko zaintzen du eta ekosistema horretan, gizakiak animaliekin behar duela aditzera ematen da. Horretarako, pertsonaia nagusien artean animaliak eta gizakiak nahasten dira, animaliei gizakien ezaugarriak erantsi, eta nolabait, jainkotzera heltzen direlarik.

7. Egitura

Ipuinak narrazio egituratuak dira, bata bestearen atzetik lotzen diren sekuentziaz osatuak. Gehienek, egitura errepikakor bati erantzuten diote, elkarri lotuta doazen sekuentzia horiek, pasadizu bera, egoera, pertsonaia edo leku ezberdinen berri emateko erabiliko direlarik. Ipuin afrikarrak bi irakurketa eskaintzen dituela esan badugu arestian, bi egitura dituelako da, hau da, kanpo eta barne egitura.

7.1. Kanpo egitura

Bost elementuk osatzen dute ipuinaren kanpo egitura:

1. Hasierako formula
2. Sekuentziak
3. Parte kantatua
4. Sekuentziak
5. Amaierako formula

Hasierako eta amaierako formulen helburua, entzulegoari formula bi horien artean kontaktzen dena irreal dela aditzera ematea da, asmakizuna dela, alegia.

7.2. Barne egitura

Barne egiturari dagokionez, beste honako sailkapena egin genezake:

1. Pertsonaiaren edo eta arazoaren aurkezpena.
2. Arazoaren garapena: pertsonaia, egoera eta leku berrien agerpena. Kantuak eta esaera zaharrak hementxe tartekatzen dira.
3. Ipuinaren amaiera eta mezuaren igorpena.

Gaiaren garapenari lotuz, ordea, egitura mota bi bereizten dira:

1. Txarretik onera doana: GABEZIA, HOBEKUNTZA, ASETASUNA.
2. Onetik txarrera doana: EGOERA NORMALA, DEGRADAZIOA, GABEZIA.

7.3. Hasierak

Ipuinari hasiera emateko erabiltzen diren formulak hiru direla esan daiteke:

- a. "Hona hemen gertatua"
- b. "Badoa ipuina"
- c. "Hemen daukazue ipuina, eta halaxe izanen da"

Hasteko formulak, kontalariak ipuinaren gaia aukeratzeko eta bere burua ipuin kontaketarako prestatzeko behar duen denbora profitatzeko direla dirudi. Dena dela, a eta b hasierak, kontalaria prestatzeaz gain, entzulegoari ipuina entzuteko prest egoteko eskatzeko ere ba dira, eta c formula ordea, ipuinaren bidez erakutsiren bat eman nahi dela aditzera emateko.

Batzuetan, ipuin kontalariari sarrera bideratzeko, ipuinaren hasierako formula entzule batek esango du ahots gorean.

Esaera zahar edo errefrauekin hasten diren ipuinak ere badira. Adibidez: "Zetazko jantziak ez du garbia denik esan nahi". Kasu honetan, ipuina, esaera edo errefrau horren azalpena izango da, hau da, aparientziek engainatu egiten dutela esateko.

Ipuinaren hasieran, normalean, lehenengo pertsonaiari buruzko datuak ematen dira (izena, ezkondata dagoen ala ez, sendiaren barruan kokatzen deneko lekua, eta ezaugarriren bat: pertsonaia horren trebetasuna, desioak, gabeziak,...) nahiz eta gero ipuinaren edukiarekin beharbada zerikusirik izango ez duen.

Afrikako ahozko literaturaren beste ezaugarri bat sexuaren erabilera litzateke, hala nola, hasiera gehienek beti gizona hartzen dutela ardatz. Adibidez: “bazen behin gizon bat bi emazte zituen...”. Nahiz eta ipuineko pertsonaia nagusia andre bi horietako bat edo biak izango diren, eta ez derrigorrean gizona.

7.4. Bukaerak

Amaieran erabiltzen den formula ezagunena honako hau da: “Hemendik atera eta han katiatu den hitza, har dezala orain...” eta kontalari batek utzitako hitza hurrengo nork hartuko duen aipatzen da.

Ipuinaren bukaera edo erremedioa, ia beti, heriotzarekin konpontzen da baina garrantzitsuena, justizia egin dela jakinaraztea da. Heriotzarekin zigortzearen krudeltasuna, gizakiengan baino areago animaliangan azaltzen da, edo eta bestela, gaizkile gisa agertzen diren pertsonaiengan: dela ama-ordea, dela deabrua, edo eta oihaneko beste edozein jeinu edo mamutzarrengan.

Bukaera motak, gaiaren tratamenduari dagokionez, hauexek izan daitezke:

1. *Gaizkilea zigortu egiten da*: adibidez, deabrua eta mamutzarra hil egiten dira; astoa hil egiten dute; lotsaren lotsaz bere burua akatzen du; sorgina hil egiten da bere sekretuaren berri jakiten denean; gaizkilea familiak abandonatu egiten du...
2. *Gizakiaren ezaugarriak zeintzuk diren azaltzen dira*: mehatxua, bengantza, borondatea, zuhurtzia, ongi-eginaren ordaina, apaltasuna, jakituria, barkamena,...
3. *Azalpen orokorrak ematen dira*: heriotzak zergatik eramaten gaituen, lehen hitzaren garrantzia, promesaren bete beharra, adiskidetasunaren indarra, gizakiak oilarra nola ezagutu zuen,...

7.5. Titularrak

Titularrek esplikatiiboak izateko joera dute. Eta hauen artean lau titulu mota ezagutzen dira:

1. Ipuineko pertsonaia nagusiaren *edo pertsonaia nagusien ize-*

nak erabiltzen direnean titular gisa. Adibidez: “Damkala” edo “Nekazariaren semea, txori^ooa, erregea eta itsua”.

2. *Enigmak.* Adibidez: “Heriotza”, “Ekidin beharreko hiru egoe-rak” edo “Hiru asmakizunak”.
3. *Pertsonaiaren ezaugarriren bat aditzera ematen duena.* Adibi-dez: “Behatz umea, mutiko gaiztoa”.
4. *Ipuinaren edukiaren berri ematen duena.* Adibidez: “Festarako jantzi bila abiatutako neska gaztea”.

7.6. Luzera

Ipuinen luzera, kontatzeko moduaren arabera da: hau da, sekuentzien errepikapenean oinarritzen baldin badira, edo kantuak tartekatzen baldin badituzte, luzeagoak izango dira. Eta errepika-penik zein kanturik tartekatzen ez dutenak, laburragoak.

7.7. Espazioa

Lekuaren erabilerari dagokionez, bi sailkapen egin ditzakegu:

1. *Leku hurbilak edo eta herritarra mugitzen deneko espazioa:*
Hemen bi azpi-espazio mota bereiz ditzakegu:
 - 1.1 Etxea: pertsonaiak bizi direneko nukleo txikia
 - 1.2 Herria: pertsonaiak bizi direneko nukleo konpartitua eta kolektiboa
2. *Akzioa lekutzen deneko espazio urrunak eta espazio majikoak:*
Hemen beste bi azpi-espazio bereiz ditzakegu:
 - 2.1 Oihana eta zelaiak: arriskua dagoen lekua
 - 2.2 Jauregia: ipuin majikoak lekutzen direneko lekua.

7.8. Denbora

Denborari erreferentzia asko egiten zaio baina bere erabilera aleatorioa da eta ez du eragin zuzenik ipuinaren garapenean. Ipuin batzuk egunen buruan garatzen dira eta besteak, urteetan barrena.

Denboraren kontaketa moduak, nagusiki, bi dira:

1. *Ezkondu arteko denbora edo bizitza.* Afrikako herrialdeetan, ezkontzea, gizaki guztiek igaro eta bizi behar duten esperien-

tzia da eta beraz, gizakien bizitza, ezkondu arteko eta ezkondu ondoko denboran banatzen da.

2. *Ezkondu eta haurra izan arteko denbora*, hau da, sabelaldia edo bederatzi hilabete. Bi denbora mota hauek ia ipuin guztietan daude present, eta hortik gainera, egunak, hilabeteak eta urteak, nolana ere kontatzen dira, ipuinaren garapenean eraginik ez dutelarik. Adibidez, "gerlaria oihanera bizitzera joan zen, han hamabost urte egin ondoren bueltatzeko". Hamabost urte hauek hamar izan zitezkeen edo eta hogeit hamar; ipuinaren garapenean ez dute inolako eraginik.

7.9. Baliabideak

Ahoz transmititzen diren ipuinek baliabide asko erabiltzen dituzte. Eta Afrikako ahozko literaturan erabilienak hauexek dira:

- *Sinbologia*: gai asko eta asko sinbolo bidez agertzen eta azaltzen dira. Adibidez: irenketarena. Ipuin askotan agertzen den gaia da: bai animaliek, bai deabruet, bai jeinu edo bestelako pertsonaiek, gizakiak irensteko duten behar edo nahia, alegia. Eta sinbolo horren bidez, elkarri kalterik egin gabe nola bizi gaitezkeen jakin nahi da, desira indibidualak eta komunitatearen ohiturak, denak batera errespetatuz. Nola ekidin bi nukleo hauen arteko desoreka, hots, gizakia eta kolektiboaren nahien artean? Nola ulertu sexualitatea? Hauexek lirarteke, beste askoren artean, herri afrikarrak, elkar bizitzari dagokionean planteiatzen dituen galderak.

Gai guzti hauek sinbolo bidez azalduko dira. Galdera edo zalantzak, ez dira sekula zuzenean planteiatzen. Irudi edo sinboloen bidez iradokitzen dira eta horixe izango da hain zuzen ere, diskurtso narratiboari indarra damaion aspektu edo baliabidea.

- *Elkarrizketa*: Ipuin gehienek parte kantatu bat dute, ipuinaren zati ezberdinetan errepikatuz joango dena. Kontalariak esaldiren bat jaulkitzen duenean, publikoko norbaitek parte hartuko du, kontalariak esan duena onesteko edo gaizki-esanen bat azpimarratzeko eta zuzentzeko.

Ipuina, beraz, narratzailearen eta publikoaren arteko elkarrizketa batean bilakatzen da, denen onespenezkin egituratzen doana.

Inork parte hartuko ez balu, kontalariak ipuina kontatzeari utzi eta publikoari erantzuteko eskatuko lioke. Adibide gisa, hona hemen elkarrizketa baten berri:

Ipuin kontalaria: Behin batez, urruneko herri batetan, gosete izugarria ezagutu zen.

Entzulegoa: Ene bada!

IK: Behin, erbiak untxiarekin egin zuen topo.

E: Ez da egia izango!

IK: Eta honako hau esan zion: goazen janari bila.

E: Baina erbia asetzen da sekula hala?

...

Baliabide honi egiten zaion erabilera dela eta, ipuin askori kontalariak hasieran hartu duen norabidea aldatu egiten zaio, entzulegoaren parte hartzearen arabera, ipuinaren denbora eta mezua nahastu egiten direlarik.

Ipuinak ez dira asmakizun itxiak edo beti era berean kontatzen direnak, modu hotz batean. Horregatik, kontalaria entzulegoari zuzenduko zaio, narratzailea eta publikoaren arteko harremana areagotzeko. Kontalariak, kontaketa bizi egingo du eta bizi eragingo du. Eguneroko beste edozein elkarrizketa edo gai bailitzan arituko da azalpenak ematen. Horrela, kontalariak batzuetan entzulegoari barkamena eskatuko dio, adibidez, kontatzen ari den ipuineko pertsonaiak kaka egiten duela esan behar baldin badu edo eta gehiegi edan ondoren oka egiteko gogoia heldu zitzaiola azalduko badu.

- *Errepikapena*: Ipuinetan agertzen diren akzioak errepikatuz joanen dira ipuinean zehar gertakizun berri edo antzekoekin, hitzen sustraian indar egiten delarik. Errepikapenari esker, kontatzen ari diren akzioen garrantzia eta intentsitatea azpimarratzen da. Eta errepikatzen diren elementuak, izan daitezke sekuentziak edo kantuak.
- *Baliabide estilistikoak*: baliabide estilistikoaren artean erabilienak onomatopeiak, ideofonoak, interjekzioak eta formula estereotipatuak dira. Formula estereotipatu hauek behin eta berriz errepikatzen dira. Adibidez, kontalariak ipuineko pertsonaia nagusia arriskuren batean sartzen duenean, "Jain-

koak gorde gaitzala!" esanen du, ipuinean barrena joateaz batera, arriskuaren berri ere ematen duelarik.

Ipuin kontalariak zenbait prozedura espresiboren erabilera ere egiten dute beren hitza laguntzeko edo eta haiei balioa eransteke; mimika, keinuak edo ahotsaren entonazioa...

Prozedura hauen erabileraren ondorioz, publikoak ere badu bere egitea; barreak, isiltasun arretatsua, taigabeko interjekzioak etab. aterako dira hauen ahotatik, ipuinaren garapenari lagunduko diotelarik.

- *Lekukotasuna*: kontalariak bere kontakizuna egiagarri bihurtzeko, lekuko gisa jokatzeko du, sarritan ipuinean bertan sartuz. Adibidez, "handik pasatu nintzen eta ostiko bat eman bezalako formulak erabiliz.

IPUIN SORTA

1. Elefantea bere begiaren bila

Animaliak pertsonaiatzat erabiliz, gizakien portaera deskribatzen da ipuin honetan, arazoan aurrean zer nolako jarrera hartu behar den esateko, hots, giza jokabideen berri emateko.

Behin batez, ura edatera hurbildu zen elefante erraldoi batek begia galdu zuen zingiran. Ero baten antzera, aintziran batera eta bestera hasi zen, begia non aurkituko. Baina bere gorputz handiaren atarramenduak sortzen zuen zurrunbiloak ez zion ezer ikusten uzten.

Zingiraz bestaldean, igeltxo bat zegokion adi-adi begira eta elefantearen portaera eroa ikusita, honela dei egin zion:

— *Elefante jauna! Elefante jauna!*

Elefanteak, bere izena entzutean, gelditu unetxo batez, eta igelaren ahotsa atera zen lekurantz begiratu zuen haserre.

— *Zein da, hil ala biziko une honetan, elefantea gogaitzera ausartzen den animalia petral hori? -galdetu zuen ludiko edozein animalia, handi zein txiki, lodi nahiz mehe, ausart edo koldar, edozein beldurtzeko hainako ahots garratzez.*

— *Animalia petral hau igel xume bat baizik ez da Jauna! -entzungo*

zen ahots indargea urrutitik-. Ez da nere helburua elefante Jauna bere zereginean gogaitzea baina begira Jauna, begira oraintxe uretara! Ez al du elefanteak begia aurkitzea errazago orain?

Hitzegiteari utzi ondoren, igela elefanteari begira gelditu zizaion, hankatxoarekin keinu goxo bat eginez aintziraren hondora begiratzeko gonbidapena luzatuz.

Elefantea, igelaren hitzak entzutean, geldi-geldi geratu zen. Eta zingirako urak baretu zitzaizkionean, hondoan bere begia ikusi ahal izan zuen, dir-dir, berari begira. Kontu handiz begia hondotik atera eta begitxuloan kokatu ondoren, pozarren atera zen uretatik.

—Arazoen aurrean lasai hartzea hobe! —oihukatuko zion igelak orduan ahots gorean eta beldurrik gabe—. Buruhausteak lasaitasunez hartzen direnean, irtenbidea erakusten diguten ideiak errazago bururatzen baitira!

Elefanteak, aintziraz bestaldetik esker oneko diosala eskaini zion tronpa igoz, hurrengorako igelaren esana kontutan izango zuela aditzera emanaz.

2. Gezurtiaren bizitza

Musikaz lagundurik kontatzen den ipuin honen berezitasunak hiru direla esan daiteke: gizartearen ondo ikusita ez dagoen pertsonaia mota baten deskribapena egitea, bigarren pertsonaren erabilera, eta azken hitzetan edo hondarrean, gomendio bat eskaintzea.

Gezurtiak, naturaz, ez du lotsarik.

Beti du zeresana.

Mundu guztiarekin hitzegin nahiko du:
bere adinekoekin, haur zein nagusiekin.

Gezurra esan asmo horretan,
errespeturik ez inori.

Horixe da bere akatsik txarrena.

Egunsentiak zantzua harrapatzen dionean,
bidazti bat aurkitu eta ahoa zabaltzen hasiko da.

Ez dio axola deus galdetu ez baldin badiozu;
bera hasiko da berriketan.

Istorio bati helduko zaio,
 paparrean eskua jarrita.
 Argumentuek berezko bizia hartuko diote eta beraien artean lotuko
 zaizkio.

Eztabaida ziurtatua du.

Ez saiatu inondik ere kontraesaten:

begiratu eta entzun bakarrik.

Diskurtsuaren jario horretan,

berari buruzko hitz arrastorik ez!

Eta besterik gabe alde egingo du.

—*Hori bai zuk uste!*

Zaila da halere igartzen.

Buelta erdi eman eta hemen da berriro zure aurrean!

Deitu egingo dizu.

Zer esan? Isilmandatuak?

“Gorde itzazu horiek zeuretzat bakarrik!”

Azkenean, badoa.

Gezurtiari?

Ez eman sekula

zure berri!

3. Hiru gizon bizkorrak

Ipuin honetan, bi ideia kontrajarri eskaintzen zaizkio entzuleari, bietatik bat aukera dezan. Ipuina enigma bat da, zeinetan hiru gizonen bizkortasuna frogan jartzen den. Irakurleak bizkorrena zein den erabaki behar du batetik, eta bizkortasuna neurtezko froga horretan nork lortzen duen bere lehendabiziko helburua epaitu beharko du bestetik.

— *Hona hemen gertatua.*

— *Zer ote da, zer izanen da? Ipuina da!*

— *Baziren behin hiru gizon.*

Hiruren artean bizkorrena zein zen jakin nahi zuten.

Hortarako, lehenengoa sabanara joan zen

eta ekaitza zekarrenez,

egurra moztu eta lastoa zatikatu ondoren,

etxolatxo bat eraiki zuen lastozko sabai eta guzti.
 Etxolan sartu zenean, euria hasi zuen.
 Eta gizona negarrez hasi zen, geldiegia zela esanez.
 Bigarrena oraindik sabanan zegoen euria hasi zuenean.
 Euri tanta artean korrika hasi zen.
 Eta etxolarantza zihoala,
 euri tanta batek harrapatu zuen.
 Bigarren gizona ere negarrez hasi zen, goitik behera busti zela
 kexatuz.
 Hirugarren gizona ere sabanan zegoen euria hasi zuenean.
 Gizon honek praka zuriak zituen soinean
 Eta praka beltzak, bizkarretik dindiliska zeramatzan zorroan.
 Euriarekin irrist egin zuen
 eta lurrera erori aurretik, praka zuriak erantzi,
 bizkarrean zeramatzan praka beltzak jantzi,
 eta erantzi berri zituen praka zuriak tolestu eta zorroan gorde
 zituen.
 Lurra ikutu zuenean, negarrez hasi zen,
 geldiegia zela esanez.
 Hiru gizon hauetatik zein zen bizkorrena?

4. Ekidin beharreko hiru egoerak

Ipuin honekin, nagusien esana errespetatu beharrekoa dela eman nahi da aditzera, nagusien ahotsa esperientzian oinarrituta dagoelako eta beraien egitea, gazteei ezagutza hori transmititzea delako, hain zuzen ere.

- Hona hemen gertatua.
 - Zer ote da, zer izanen da? Ipuina da!
 - Bazen behin gizon bat, seme bat zuena.
- Hil aurretik, aitak semeari deitu,
 eta zera esan zion: *Hammadi, seme, hiltzera noa,*
baina aurretik, ekidin beharreko hiru egoeren berri eman behar
dizut.
Ekidin beharreko egoerok hauexek dira:
sabanan behi asko izatea,
ahuntz asko edukitzea,

eta seme haziak dituen alargun batekin ezkontzea.

— *Hori al da dena aita?*

— *Horixe besterik ez seme!*

Hammadiren aita hil zenean,
semea heldu arte zai egon zen.

Eta hogeita hamar urte bete zituenean,
Hammadik esan zuen: *mundua ezagutzera noa,*
aitak esandakoa egia ote den egiaztatzera.

Zaldia hartu eta mundua ikustera abiatu zen,
herri txiki batera heldu arte.

Behiak ikusi zituen nonnahi.

Herri handia behar du honako honek —pentsatu zuen bere baitan.

Eta bere bidean jarraitu zuen.

Etxe handi batera heldu zen hurrena.

Etxeko nagusiarengana hurbildu

eta agurtu ondoren,

zera galdetu zion: *lehorte garaia igarotzera etorri al zara leku hone-*
tara?

— *Ez, hementxe bizi naiz* —erantzun zion gizonak.

Lehen bizi nintzen lekuan ez nuen ezer.

Eta herrialde honetara etorri nintzen, behi eta zezen bat besterik
gabe.

Bi animalia haiengandik datorzkit ikusten dituzun behi guzti
hauek.

— *Aukeratu zezen bat* —aginduko zion etxeko nagusiak—, *hil*
ezazu, eta afaritan jango dugu.

Hammadik zezena hil zuenean
nagusiak birikiak eskaini zizkion.

Eta Hammadik gaua zera errepikatuz igaro zuen:

nere aitak sabanan ez bizitzeko gomendatu zidan
baina gizon honek denetik dauka.

Nere bidaiarekin jarraitzera noa halere, mundu gehiago ezagutzeko.

Biharamunean, jeiki eta bidea hartu zuen,

beste gizon baten etxera heldu zen arte.

Gizon hau, zazpi seme nagusi zituen alargun batekin ezkondu-
tza zegoen.

Eta Hammadi, nagusiaren etxean zegoela,
 semeek aita agurtzeko zapatak kentzen zituztela konturatu zen.

Hammadik zera galdetu zion gizonari: zeureak al dira seme hauek?

— *Ez, aita hil zitzaizenean etorri nintzen ni etxe honetara,
 beren ama alargunarekin ezkondua;
 orain, Jainkoa dut lekuko, neu naiz etxeke errege.*

Afal orduan,

Hammadik haragia ikusi zuen plater guztietan.

Eta zera zioen bere baitan: *aitak gezurra esan zidan.*

Gau hartan ez zuen lorik egin,

eta biharamunean, bideari ekin zion berriro,

beste herritxo batera heldu zen arte.

Herri guztia ahuntzez beteta ikusi zuenean,

etxe batean sartu eta lekuko nagusia agurtuz

zera galdetu zion: *zeureak al dira ahuntz guzti horiek?*

— *Bai, neureak dira bai, ez dakit zenbat ditudan ere!*

Hiru ahuntz hil zituzten Hammadiren ohoretan

eta gibela eta birikiak eskaini zizkieten.

Hammadik ezin izan zuen den-dena jan

eta zera zioen bere baitan: *aitak gezurra esan zidan;*

ekiditeko gomendatu zizkidan hiru egoerak

munduko hoberenak dira.

Halere, bidean aurrera jarraitu zuen

eta herrialde ezberdinetan ibili ondoren,

ahuntzak aurkitu zitueneko herrira bueltatzea erabaki zuen.

Heldu zen puntu batera, non, zaldia ez zuen aurrerantz joan nahi,

ez zen ondo sentitzen.

Horrela bada, Hammadik, zalditik jaitsi

eta oinez jarraituko zuen.

Bidean, ahuntz bi aurkitu zituen hilda bazter batean,

hiru bestean, eta horrela, ahuntzen herriko nagusiaren etxera buel-

tatu arte.

Etxeko nagusia agurtu zuenean,

honek zera esan zion: *ez al duzu nere zorigaitzaren berri izan?*

Ahuntz guztiak galdu ditut,

bakar hauxe besterik ez zait gelditzen.

Gizonak ura eman zion gelditzen zitzaion ahuntzari
eta ura edan bezain fite, ziplo hil zen.

Hammadik ez zuen gaua leku hartan igaro nahi izan
eta bidean jarraitu zuen.

Zera aitortu zuen bere baitan: *aitak ondo gomendatu ninduen
ahuntzei zegokienean.*

Eta alargunarekin ezkonduetako gizonaren etxera heldu zen.

Nagusia ohean aurkitu zuen.

Eta zera galdetu zion: *zer gertatu zaizu?*

— *Ez da ezer, atzo semeek jo egin ninduten;
beren amarekin hizketan nengoan,
eztabaidatzen hasi ginen
eta zaplasteko bat eman nionean,
seme guztiak nere kontra etsaitu zitzaizkidan;
makilez eta ukabilkadaz
paparra puskatu didate.
Ez dakit orain zer egingo dudan.*

Gizona hiltorian zegoen.

Hammadik esan zuen: *nere aitak gomendio ona eman zidan gai
honetaz ere!*

Eta bere bidean jarraitu zuen,
behi jabearen etxean sartu zen arte.

Han, bekorotza eta txahaltxo bat besterik ez zuen aurkitu
eta etxe barrutik emakume bat atera zitzaion.

— *Non dago etxeko nagusia?* — galdetu zuen Hammadik.

— *Etsaiek erasotu gaituzte eta etxeko nagusia hil dute,
txahaltxo hau baizik ez digute utzi
eta gainontzeko guztia eramanez dute.*

Hammadik esan zuen: *aitak gomendio ona eman zidan honi buruz ere.*

Hammadi etxera bueltatu zen
eta aitari arrazoia eman zion.

Sar dadila ipuin hau hementxe
eta atera dadila han urrutiti.

5. Hiru jatunak

Ipuin hau enigmien sorta barruan sartzen da, entzulegoari gehiekierari buruz pentsa araztea xede duelarik.

Baziren behin hiru gizon
herritik kanpora bidali zituztenak
jatunegiak izateagatik.

Ez zuten elkar ezagutzen
bakoitza herri ezberdin batetik zetorrelako.

Bidean elkarrekin topo egin zutenean
zera esan zioten elkarri:

— *Aizu lagun, nora zoaz?*

— *Nere herritik bota naute*

jatunegia izatearren; ase ezina bainaiz.

Hirurek gauza bera aitortzean,

bati zera otu zitzaion: *Goazen!*

Goazen, elkarrekin bizi gaitzkeen leku bat bilatzera!

Horrela bada, leku egoki baten bila abiatu

eta herri txikitxo batera heldu ziren.

Herriko nagusiak bere etxean hartu zituen.

— *Herritik bota gaituzte, esan zioten,*

jatunegiak izatearren.

— *Arrazoi hori dela medio?*

— *Bai, arrazoi horixe dela medio!*

— *Hori ez da guretzat arazo!* —erantzungo zien nagusiak.

Herriko nagusia aletegira joan,

hiru zaku babarrun hartu

eta egosten jarri zituen.

Babarrunak egosi zirenean, honela gonbidatu zituen:

— *Hala mutilak, jan ezazue ase arte!*

— *Ez dezagun dena batera jan!* -esan zuen batek.

Aurki ditzagun orratz batzuk

babarrunak orratzean sartuz banan-banaka jateko.

Eskuekin jaten baditugu, bestela,

batek besteak baino gehiago jan baititzake.

Orratzak merkatuan erosi
 eta babarrunak, orratzean banan-banaka sartuz jango zituzten.
 Den-dena bukatu zutenean, hiru jatunak ase gabe gelditu ziren.
 Gauean, herriko nagusiak beste hiru zaku babarrun egosi zizkien.
 Baina ez ziren ase, hala ere.
 Eta herriko nagusiak beren bidea jarraitzeko, eskatu zien, arren.
 Beste herri batera abiatu ziren.

Han ere, nagusiaren aurrera joan eta beren buruak aurkeztu zituz-
 tenean,
 ez zegoela arazorik erantzun zien.
 — *Joan zaitezte nere ikuilura eta aukera ezazue nahi duzuen animalia!
 Ekarri neure aurrera animalia eta hil ezazue.*

Hiru gizonak ikuilura joan eta zezen handi bat aukeratu zuten.
 Zezena hil nahian hasi zirenean,
 hiruretako batek zera esan zuen:
 “*Ezin dugu odola alperrik galtzen utzi!*”
 Eta zezenaren lepo azpian jarri zuen ahoa
 odola edateko.
 Eta lepoa mozten ari zirenetariko lagun batek,
 konturatu gabe, odola edaten ziharduenaren lepoa ere erditik bi
 egin zuen.
 Berehala hil zen eta bi gelditzen ziren, beraz.

Zezenaren haragia egosten jarri zuten
 eta behin haragia egosi zenean, lapikoari zaporea emango zion
 ezer ez zutela konturatu ziren.
 “*Goazen hostoak moztera!*” —proposatu zuen batek.

Zuhaitzetako orbelak moztera joan ziren
 eta lurrean jarri zituzten.

Haragia lapikotik ateratzeko unean,
 batak zera diotso besteari:
 “*Ezin dugu zukua galtzen utzi!
 Entzun! Lapikoaren azpian jarriko naiz
 haragiaren zukua profitatzeko!*”

Lapikoaren azpian kokatu zen
 eta irakiten zegoen haragi zukuak gorpu guztia erre zion.

Bigarren jatuna ere hil egin zen.

Bat gelditzen zen, beraz, bakarrik.

Zezenaren haragia jan zuen

eta ase zenean, ura edateko gogo heldu zitzaion,

baina ez zuen urik.

Ibaira joatea erabaki zuen orduan,

ez baitzegoen urruti.

Jaiki, ibairantz abiatu

eta putreak ikusi zituen

zezenaren haragirantz hurbiltzen;

ehizatu egin zituen.

Eta zera esan zuen bere baitan: *atze-atzeraka joango naiz,*

putreak hurbiltzen ikusten ditudanean,

ehizatzea errazagoa gerta dakidan.

Atze-atzeraka abiatu zen, beraz.

Putreak haragia hartzen saiatzen ziren bakoitzean,

gizonak harrapatu egiten zituen.

Ibaira heltzean

atze-atzeraka jarraitzen zuen

eta ibaira jausi zen.

Kokodriloeak harrapatu zuten eta bizirik irentsi zuten.

Zein zen hiruretatik jatunena?

6. Benetako laguna

*Ipuin honen bidez, nagusiak gazteari, esperientziak eskaini
dion erakutsiaren berri emango dio.*

Bazen behin gizon gazte bat

lagun asko zituena herrian.

Egun batez aitak esan zion:

— *Zure lagun guztien artean*

bat bakarrik da benetakoa.

— *Zela liteke, aita?*

Egunero ikusten ditudan guztiak

ditut lagun, aita!

— *Entzun nik diotsudana:*

bat bakarrik da benetakoa! —errepikatuko zion aitak.
 Hona hemen zer egingo duzun:
 ahuntz bati lepoa moztu iezaiozu, azala kendu,
 egosi eta gorde ezazu!
 Gero, gauez, lagunak esnatzera joango zara.
 Asko dituzunez, banan-banaka esnatuko dituzu zera esanez:
 “neska-laguna hil zait etxean,
 etor zaitez laguntzera,
 ehortzi egin behar dut eta
 inork jakin ez dezan!”
 Orduantxe jakingo duzu zeintzuk diren zure benetako lagunak!

Mutil gazteak aitak gomendatutakoa egin zuen.
 Gauez jaiki
 eta lehenengo lagunaren etxera abiatu zen.
 —Neska-laguna hil zait etxean —esan zion atea jo ondoren—,
 ez dakit zer egin!
 Etorri laguntzera, arren, ehortzi egin behar dugu eta!
 —Atzo lagunak ginen —erantzun zion besteak—.
 Baina gaur, zu eta ni, jadanik ez gara lagunak.

Gizon gaztea, ustezko lagunaren etxea utzi
 eta beste baten etxera abiatu zen. Esnatu eta zera esan zion:
 —Ez dakizu zer gertatu zaidan!
 Neska-laguna hil zait
 eta nere etxean dago,
 ez dakit zer egin.
 Ahal baduzu, etor zaitez laguntzera,
 ehortzi egin behar dugu eta
 jendea jakitera heldu aurretik!
 —Atzo lagunak ginen
 baina gaur ez, alde hemendik!
 Zeuk bakarrik erabaki beharko duzu zer egin! —erantzun zion bi-
 garrenak ere.

Mutil gazteak alde egin zuen.
 Banan-bana, lagun guztien etxeak bisitatu zituen
 eta denetan erantzun bera jaso zuen.
 Lagun bat bakarra gelditzen zitzaion bisitatzeko.
 Eta haren etxera abiatu zen.

— *Esnatu ene laguna!* —eskatu zion.

Ez dakizu zer gertatu zaidan!

Zuk ondotoxo ezagutzen duzun ene neska-laguna hil da eta nere etxean dago;

egia esan, ez dakit zer egin.

— *Ene laguna, ez kezkatu* —eskatu zion lagunak—, *goazen!*

Ehortzi, eta ondoren, lotara bueltatuko gara eta inor ez da enteratuko!

Lagun biak lehenengoaren etxerantz abiatu ziren.

Heldu zirenean,

mutil gazteak lanpara piztu zuen.

— *Non utzi duzu neska-laguna?* —galdetu zion lagunak.

— *Ene adiskidea, jar zaitetz, ez arduratu, eta entzun!*

Hona hemen zer gertatu den:

aitak esaten zidan

nituen lagun guztien artean

bat zela bakarrik benetakoa.

Ahuntz bat hil dugu

eta gero nere lagun guztiei neska-laguna hil zaidala esateko agindu dit.

Lagun bat bakarra dudala jakin dut

eta zu zeu zara lagun hori.

Haragia prestatu zuten

eta ase arte jan.

Biharamunean, gainontzeko lagunak etxolara hurbildu ziren

mutil gazteak zer egin ote zuen jakin nahian.

Gertatuaren berri jakin zutenean,

etxera bueltatu ziren, burumakur.

Mutil gazteak lagunetariko bati deitu eta zera esan zion:

“Zuek ez zarete nere benetako lagunak.

Aitak arrazoi zuen:

lagun guztietatik bat dela bakarrik benetakoa!”.

Arrazoi horrexegaitik ez da komenigarri

herri txikietan lagun asko edukitzea:

zeren eta printzipioz, den-denak daude ados zurekin, den-denak

dituzu lagun...

baina arazoren bat aurkezten zaizunean,
inork ez zaitu ezagutzen.

7. Sabanan hazitako umezurtza

Ipuin honetan, hildakoa metamorfosi prozesua jasanda, zuhaitz itxuran bueltatzen da lurrera, bizidunen arazoei irtenbide bat emateko. Eta errealitatetik kanpoko elementu horrek, zerbait deigarria egin beharko du gizakien arreta lortzeko.

Baziren behin bi ume:
batek ez zuen amarik,
besteak bai.

Umezurtza, egunero sabanara joaten zen
janariari zaporea emateko landare usaintsuen bila.

Bueltatzen zenean,
janaria prestatzen zuen.

Familiako partaide guztiek jaten zutenean,
umezurtzari hondakina uzten zioten.

Eta egunero berdin.

Behin, umezurtzaren ama pikondo batean bilakatu zen,
eta horrela, umezurtza landare usaintsuen bila abiatzen zenean,
bere ama-zuhaitzak eskaintzen zizkion pikua batu eta jaten zituen.
Halaxe elikatzen zen.

Egun batez, sabanatik etxeratu zenean,
umezurtzak pikua bat ahaztuta utzi zuen otarrean.

Ama zuen umeak, pikua ikusi zion eta zera galdetu: *"hori al da jaten duzuna?"*

Eta amari eman zion jakitera: *"hona hemen umezurtzak sabanan zer jaten duen!"*.

Amak pikua probatu zuen
eta goxoa zela ikusirik,
zera esan zion umezurtzari:

— *Goxoa da benetan fruitu hau...*

bihar zeurekin joango da nere alaba ere!

Biharamunean, alabak umezurtza esnatu zuen.

— *Esnatu, goazen! Egun argi da-ta!*

Umezurtzak, eskatutakoa bete
eta usain gozodun landare bila abiatu ziren.

Pikondoaren ingurura heldu zirenean,
alabak honelaxe esan zion umezurtzari:

— *Pikondora igotzera noa, fruitu gehiago jasotzeko!*

Eta zuhaitz gainera igo zen.

Denbora luzez pikuak jaten eta batzen ihardun ondoren,
umezurtzak jaisteko eskatu zion:

— *Jaitsi berehala,*

nahiko fruitu batu duzu-ta!

— *Ez, oraindik ez,*

amarentzako fruitu goxoenen bila nabil eta!

— *Jaitsi arren!*

Baina alabak ezezkoa egin zion

eta fruitu gehiago jasotzen jarraitu zuen.

Halako batean, alabak sabela ase eta golkoa bete zuenean,
jaisteko gogoa agertu zuen

baina orduan, umezurtza kantatzen hasi zen:

Ene pikondo, igo, igo!

Ene pikondo, igo, igo!

Eta zuhaitzak zeruraino igo zituen bere adarrak.

Alabak, han goitik, bere etxea ikus zezakeen.

Eta amak ere bere alaba etxetik ikustean, zera esan zuen:

— *Adar punta hartan dagoen umeak nere alabatxoa dirudi!*

Amak, kezkatuta, sabanarako bidea hartu zuen.

Umezurtzak zera kantatu zuen orduan:

Ene pikondo, jeitsi, jeitsi!

Ene pikondo, jeitsi, jeitsi!

Zuhaitza jeisten hasi zen.

Alabak zuhaitzetik jeisteko gogoa agertu zuenean, aldiz,
umezurtzak kantuz jarraitu zuen:

Ene pikondo, igo, igo!

Ene pikondo, igo, igo!

Zuhaitza berriro zeruraino igo zen.

Amak gertatzen zena ikustean

sabanako animalia guztiak deitu zituen

baina ezin izan zuten ezer egin.

"Umezurtzari erregutu iezaiozu" —gomendatu zioten. Horrela, herriko nagusia umezurtza ikustera joan zen eta zuhaitza jaitsiarazteko erregutu zion.

Umezurtzak onartu eta zera kantatu zuen:

Ene pikondo, jeitsi, jeitsi!

Ene pikondo, jeitsi, jeitsi!

Zuhaitza jaisten hasi zen.

Baina alabatxoak zangoa lurrean jartzeko keinua egin zuenean, umezurtza kantatzen hasi zen berriro:

Ene pikondo, igo, igo!

Ene pikondo, igo, igo!

Zuhaitza berriro zerurantz igo zen neskatila lepoan zuela.

Herriko nagusiak, berriro,

neskatila jaitsiarazteko erregutu zion umezurtzari.

Eta umezurtzak eskatu:

— *Nagusi Jauna, zurekin hitzegin nahi nuke!*

— *Hitzegizu, neskatila, entzuteko prest nago!*

— *Pikondo hori nere ama da*

eta bera da elikatzen nauena,

ama-ordeak hondakinak besterik ez dizkidalako ematen

sabanatik usain gozodun landareekin bueltatzen naizenean.

— *Hori al da beraz, zure saminaren arrazoia?*

— *Bai Jauna!*

— *Gaurtik aurrera, ez duzu sekula gehiago hondakinik jango!*

Orduan, umezurtzak neskatila jaitsiarazi zuen.

Erregeak umezurtzari jantzi pila bat oparitu zizkion

eta tam-tam jotzaileak deitu zituen

umezurtzari bere etxeraino laguntzeko.

Eta hantxe bizi izandu zen ezkondu arte.

8. Neska gaztea, festarako jantzi bila

Ekintzari dagokionean bi atal nagusiz osatua dagoen ipuin hau, sakrifizioaren ordainaz mintzo da, hau da, piku helduak lortzeko egin beharreko eta gainditu beharreko eskabide guztiak batetik, eta festarako bidean, neskatilari eskatzen zaizkion mesede guztien kunplimendua bestetik. Ipuin honek, bi publiko

mota ditu argi eta garbi, eta biei batera kontatzeko balio du. Gaztetxoenek ipuinaren lehenengo zatiarekin ikasiko dute sakrifizioaren eta gogortasunaren indarrak, eta nagusiek, ipuinaren bigarren zatia esker, norbere buruaz gain besteen eskabide eta beharrei ere erantzun egin behar zaiela ikasiko dute. Saria, beste ipuin asko eta askotan bezala, edertasuna izango da lehenik eta edertasun horri esker erregearen emazte bilakatzea ondotik. Arzoari irtenbidea emateko, ordea, ekintza edo gertakizun majiko bat beharko da.

Bazen behin pikuak batzera joan zen neska talde bat, bakoitza bere otarratxoarekin. Iluntzean, erregearen semearen ohoretan antolatutako dantzaldira joateko asmoa zuten. Erregearen semeak Mous-sa zuen izena.

Pikuak batzetik etxera bueltatzeko unea heldu zenean, taldeko neskatilek zera esan zioten gazteenari:

— *Ene bada! Begira zer jaso duen honek! Piku helduak! Piku berdeak dira ordea jaten direnak... Mundu guztiak berdeak jaten ditu eta helduak alde batera uzten. Eta zuk, tentel horrek, piku helduak jasotzen dituzu eta berdeak utzi! Hori egitekoa!*

Taldeko neskatilek esandakoa hitzez-hitz sinistuta, ordurarte batutako piku heldu guztiak jaurti eta berdeak jasotzen hasi zen neska gaztea.

Baina etxera bueltatu zirenean, neskatila guztiak piku helduak zituzten, berak izan ezik eta amak errieta egin zion:

— *Zer dakarkidazu umea, piku berdeak? Piku heldurik ekarri ez duzunez, ez dizut Moussaren festarako soinekoa egiteko oihalik emango. Piku helduak ekartzen dizkidazunean, orduantxe lortuko duzu zure saria.*

Neskatila gaztea negarrez hasi zen. Otarratxoa hartu eta sabanara itzuliko zen berriro, negar zotinka, piku helduen bila. Pikondoaren aurrera heldu zenean, honelaxe abestu zion:

— *Pikondo, pikondo, emaikidazu piku helduak mesedez!*

— *Pikuak zertarako? — galdetuko zion pikondoak.*

— *Amari eramateko!*

— *Amari zertarako?*

- *Ohiala eman diezadan!*
- *Oihala zertarako?*
- *Festara joateko!*
- *Zeinen festara?*
- *Moussaren festara. Ez dadila, arren, ni heldu aurretik bukatu!*

Orduan, pikondoak esan zion:

- *Ene umea! Piku helduak emango dizkizut, baldin eta behiaren kaka ekartzen badidazu.*

Pikondoaren eskaria entzun bezain laister, neskatila gaztea behiengana joan eta honela kantatu zien:

- *Behiak, behiak, emaidazue, arren, kaka!*
- *Kaka zertarako?*
- *Pikondoari eramateko.*
- *Pinkondoari zertarako?*
- *Piku helduak eman diezazkidan.*
- *Piku helduak zertarako?*
- *Amari eramateko.*
- *Amari zertarako?*
- *Ohiala eman diezadan!*
- *Oihala zertarako?*
- *Festara joateko!*
- *Zeinen festara?*
- *Moussaren festara. Ez dadila, arren, ni heldu aurretik bukatu!*

Hitzok entzutean, behiek esan zioten:

- *Ene umea! Emango dizugu kaka, baldin eta sorobelarra ekartzen badiguzu.*

Neskatila gaztea, eskabide berria entzun bezain fite, ihiarengana abiatzen da:

- *Ihia, ihia, emaidazu sorobelarra arren, hala behar dut eta!*
- *Sorobelarra zertarako?*
- *Behiari jaten emateko.*
- *Behiari zertarako?*
- *Kaka eman diezadan.*
- *Kaka zertarako?*
- *Pikondoari eramateko.*
- *Pinkondoari zertarako?*
- *Piku helduak eman diezazkidan.*

- *Piku helduak zertarako?*
- *Amari eramateko.*
- *Amari zertarako?*
- *Ohiala eman diezadan!*
- *Oihala zertarako?*
- *Festara joateko!*
- *Zeinen festara?*
- *Moussaren festara. Ez dadila, arren, ni heldu aurretik bukatu!*

Hitzok entzutean, ihiak erantzun zion:

- *Ondo da! Sorobelarra emango dizut, baldin eta, lehenengo, Jainkoari euri ziri-miria eskatzen badiozu.*

Neskatila gazteak bere bideari jarraitu zion eta Jainkoarenganaino heldu zen; eta Jainkoa aurkitu zuenean, honela kantatu zion:

- *Jainkoa, Jainkoa, eskainiezadazu euri ziri-miria, arren!*
- *Ziri-miria zertarako? — galdetuko zion Jainkoak.*
- *Ihiari eskaintzeko.*
- *Ihiari zertarako?*
- *Behiari eramateko.*
- *Behiari zertarako?*
- *Kaka lortzeko.*
- *Kaka zertarako?*
- *Pikondoari eramateko.*
- *Pinkondoari zertarako?*
- *Piku helduak eman diezazkidan.*
- *Piku helduak zertarako?*
- *Amari eramateko.*
- *Amari zertarako?*
- *Ohiala eman diezadan!*
- *Oihala zertarako?*
- *Festara joateko!*
- *Zeinen festara?*
- *Moussaren festara. Ez dadila, arren, ni heldu aurretik bukatu!*

Neskatilaren eskaria entzutean, Jainkoak ura eskaini zion. Neskati-la gazteak ura ihiari eraman zion; ihiak ura edan zuen eta sorobel-lar gozoa prestatu zion. Sorobelarra hartu eta behiei eraman zien; behiek sorobelarra jan eta kaka egin zioten. Kaka hartu eta pikon-

doari oparitu zion; pikondoak pikuak heldu zituen eta neskatilak pikuak jasotzen ditu amari etxera eramateko.

Amak piku helduak hartzerakoan, etxearen atzekaldera joan eta lurretik jasotako piltzar bat luzatu zion:

— *Piku helduak ekarri dizkidazunez, hona hemen zure soinekoarentzako oihala.*

Neskatila negar zotinka hasi zen, piltzar haiekin ez baitzuen ganorazko soinekorik egiteko modurik. Baina Moussaren festara abiatu zen, hala ere. Bidean, atso zahar batek negarrez somatu zuenean, frogan jartzea erabaki zuen eta honela eskatu zion:

— *Neskatila gaztea, etorri hona mesedez! Bota iezazkidazu honako adar hauek sutara!*

Eta neskatilak atsoak eskatutakoa bete zuen. Eta gero, bidean jarri zen berriz.

Baina atsoak bigarrenez deituko zion:

— *Neskatila gaztea, etorri hona mesedez!*

Neskatila gelditu egin zen eta atsoak honako hau eskatu zion:

— *Zoaz, arren, garia batzera!*

Neskatilak, atsoak eskatutakoa bete, eta festarako bidea hartu zuen. Baina atsoak berriro deituko zion:

— *Neskatila gaztea, etorri hona mesedez!*

Neskatilak buelta erdi egin eta atsoak ziotsona arretaz entzungo zuen:

— *Atera egidazu ura putzutik, eta irakiten jarri, garbitu nadin!*

Neskatilak, pazientzia eta errespetu handiz, atsoak esandakoa bete zuen. Putzutik ura atera eta sutan jarriko. Orduan, atsoak galdetu zion:

— *Neskatila, berotu al duzu ura?*

— *Bai.*

— *Ondo da! Orain, ekar iezadazu ur beroa etxe atzera!*

Neskatila gaztea etxe atzera joan zen ura eramatera eta gero, festarako bidea hartu zuen berehala. Baina atsoak deitu egin zion berriro:

— *Neskatila! Etorri mesedez!*

Neskatilak buelta erdi eman zuen eta atsoak honela ziotson:

— *Etorri hona eta igurtz iezadazu gorputza; amaitzen duzunean joan ahal izango duzu festara!*

Neskatila gazteak atsoaren bizkarra ur beroz busti eta emeki-emeki

igurzten hasi zen; igurtzi horretan, atsoari zulo bat ireki zitzaion bizkarrean; atsoaren bizkarra pitzatuta zegoen!

Eta orduan, atsoak galdetu zion:

— *Ez larritu ene maitea, zer ikusten duzu zulo hortan?*

— *Otzara bat ikusten dut!* -erantzun zion neskatila gazteak.

— *Ondo da! Ireki otzara eta begiratu barruan zer dagoen!*

Neskatila gazteak otzara ireki zuen eta atsoak galdetu zion:

— *Eta orain zer ikusten duzu?*

— *Era guztietako jantziak ikusten ditut, milaka soineko!*

— *Aukeratu bat! Prestatu zeure burua eta joan zaitez Moussaren festara!*

Neskatilak soinekorik politena aukeratu zuen eta Moussaren festara abiatu zen.

Korrika batean joan zen eta baita festa bukatu aurretik heldu ere. Bere zain zeudela esan zitekeen: helduaz bat, galai batek besoa eskaini eta dantzatoki erdira atera zuen. Festako neskatilarik ederrera eta alaiena zen eta gainontzeko neskek zera esaten zutela entzun zuen:

— *Nik neskatila gazte horren mirabe bilakatu nahi dut!* —batek.

— *Ni pozarren joango nintzateke neskatila horrentzako ur bila!*

—besteak.

— *Nik egurra jasoko eta prestatuko nioke!* —hirugarrenak.

— *Eta nik ostera, oinetan masaia emango nioke!* —hurrengo batek.

Neskatila gaztea Moussaren aurrera eramán zuten eta erregearen semeak emaztetzat hartu zuen.

9. Senarraren beldur zen emakumea

Ipuin honetan, hilerriak hildakoen lekua sinbolizatzen du eta herriak, bizidunena. Ezkontzaren lotura ez onartzeak, emakumea heriotzara daramala esan nahi du eta onartzeak, aldiz, bizitzara.

— *Hona hemen zer datorren.*

— *Zer ote, zer ote, ipuina da!*

— *Bazen behin neskatila bat ezkontzera behartu zutena;*

eta ezkondu zen egun berean, senarra ez zuela maite esaten hasi zen.

Gauean, senarraren ohea utzi
 eta hilerrira joaten zen, harik eta egunsentirarte.
 Goizean, ezer gertatu ez balitz bezala, berriro etxera bueltatzen zen.
 Senarra aspertuta zegoen jadanik.

Eta behin, lagun batek zera galdetu zion:

— *Egia al da zure emaztea*

afaldu ondoren, hilerrira joaten dela gaua pasatzera?

— *Bai, hilerrira abiatzen da eta hantxe egiten du lo, egunsentirarte.*

— *Jainkoak nahi baldin badu, neuk etoraraziko diot zure ondora.*

— *Arren bada!* -eskatuko zion senar etsituak.

Biharamunean, afaria bukatu zutenean,
 emazteak bere kubertuak jaso,
 jantziak hartu, eta hilerrirako bidea hartu zuen
 eta han lotaratu zen.

Senarraren laguna gau erdirarte zain egon ondoren,
 hilerrira abiatu zen.

Emakumea etzanda aurkitu zuen eta zera kantatzen hasi zitzaion:

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa! (1)

Emakumeak, soinu hura entzutean, beldurtu egin zen
 eta ziztu bizian, herrirako bidea hartu zuen.

Baina senarraren lagunak atzetik jarraitu zion, kantatzeari utzi gabe:

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Emakumea bere amaren etxera abiatu zen lehenik
 eta honela kantatu zion:

Ama, entzuten al duzu?

Ama, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu zer esaten didan?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Eta amak erantzun: *zoaz berehala etxera,*
gu ere segituan joango gara eta!

Emakumeak amaren etxea utzi

eta aitaren etxerako bidea hartu zuen eta hari ere halaxe kantatu zion:

Aita, entzuten al duzu?

Aita, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu zer esaten didan?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Aitak amaren hitz berberak esan zizkion.

Emakumea, orduan, izebaren etxera zuzendu zen eta zera kantatu zion:

Izeba, entzuten al duzu?

Izeba, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu zer esaten didan?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Izabarekin ere berdin gertatzean, amonaren etxera abiatu zen eta zera kantatu zion:

Amona, entzuten al duzu?

Amona, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu zer esaten didan?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Amonak ere gauza bera erantzun zion.

Azkenik, emakumea bere senarraren etxera joan zen

eta senarrari esan zion:

Senarra, entzuten al duzu?

Senarra, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu zer esaten didan?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Senarrak ez ziola aterik irekiko erantzun zion.

Eta orduan, emakumeak berriro kantuz:

Senarra, entzuten al duzu?

Senarra, entzuten al duzu?

Entzuten al duzu esaten didana?

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa

Gintyiganaya haa ganyadoroyaa!

Eta orduan senarrak atea ireki zion.

Emakumea etxean sartu eta senarraren aldamenean lotaratu zenean, senarraren laguna ere bere etxera joan zen.

Emakumea senarraren beldur denean,

ez da gaua pasatzera hilerrira joaten;
herrian gelditzen da.

(1) Emakumea beldurtarazteko erabilitako interjekzioak.

10. Gerlari damutua

*Ipuinik errealdistenetarikoa dugu honako hau, ipuinetako pertsonaia nagusiek beti ez dutela nahi duten guztia lortzen erakusten baitigu, nahiz eta kasu honetan ere, azkenean, saria bada-
goen.*

Bazen behin, ausardia handiko zaldun bat. Ludi guztian ezagutzen zen bere zangartasuna. Izan ere, gudate guztietan lortu izan baitzuen ospe ona.

Ez zuen menperaezinezko etsairik ezagutu. Baina egun batez, damutu egin zen eta penitentzia egitea deliberatu zuen parte harturiko gerrate eta hil zituen gizon guztien oroimenez.

Horretarako, sinismen handiko gizon batengana abiatu zen kontseilu eske.

— Jauna! —azaldu zion—. Hona hemen gerlari damutu bat. Gaizkiegin guztiak zuzendu eta beste munduan zoriontsu izan dadin, penitentzia egin nahi duena.

— Ondo da —erantzun zion sinismen handiko gizonak—. Zuzeneko bidea hartu duzu, damutzeko beti baita une egokia. Aipatzen duzun arima garbitasun hori lortzeko, jaiki, bidean abiatu, eta inork ezagutzen ez zaituen herrialde batera joan behar duzu. Han, bilaka zaitez artzain! Animaliak zaindu, astoak ahal badituzu; ez onartu arren, ordainsaririk; eta inork ezagutzen ez zaituen herrialde horretan astozaintzaile bilakatzen zarenean, orduantxe lasaituko zaizu kontzientzia.

—Hori bada dena, prest nago zuk diozuna egiteko —izan zen zaldunaren erantzuna. Erabakia hartu bezain laister, zaldiari zela prestatu eta bere zaldun ekipaia harturik, laguntzailearekin, inork ezagutzen ez zuen herrialdearen bila abiatu ziren. Herri asko igaro zituzten baina leku orotan ezagutzen zuten.

Azkenean, herrialde arrotz batera heldu ziren, zeinetan, inork ez zien edaten ere eman nahi izan. Inortxok ere ezagutzen ez zituzten

herrialde arrotz hartako hiriburua aurkitu zutenean, zaldun jantziak eta zaldia bere laguntzaileari utzi eta zera agindu zion:

— Zu hementxe geldituko zara. Hona hemen nere jantziak eta zaldia. Zain itzazu, nerekin bazeunde bezala.

Eta zaldun ekipaia guztia utzita, hirira abiatu zen. Erregearen jau-regian sartu eta erregea agurtu nahi zuela eskatu zuen:

— *Errege, Jainkoak gorde zaitzala!* —izan zen zaldunaren diosala.

Eta gortesauk erantzun:

— *Berdin zu ere, Jainkoaren mirabe! Nondik zatoz?*

— *Urrutitik!*

— *Oso urrutitik?*

— *Bai, oso urruti aurkitzen den herrialde batetik.*

Eta zaldunak ez zuela bere jatorriaren berri eman nahi antzema-tean, erregeak hartu zuen hitza:

— *Zein da bada, zure bidaiaren helburua?* —galdetu zion.

— *Animaliak zaintzea da nik nahi dudana, astoak hain zuzen ere; eskatzen dudana guztia, astoak zaintzea da.*

Gortesauak kexuka hasi ziren:

— *Kontuz Jauna! Hobe da gizon horri astorik ez ematea! Astoak hartu eta ihes egingo baitu! Ez! Ez diezaiogun animaliarik utzi!*

— *Zergatik ez?* —galdetu zuen erregeak—. *Lehenengoz ikusten duzuen gizon bategatik ezin duzue esan, bere itxuran bakarrik oinarrituta, zer nolako gizon mota den; ez dakizue deabrua edo santua den; astoak zaintzea eskatzen duenez, eman diezazkiotela gorteko astoak zain ditzan! Hala da nere nahia!*

Erregeak gerlari damutuaren alde hitzegin ondoren, astoak eman zizkioten.

Goizaldero, astoak elkartu eta sabanara joaten zen. Sabanan, belar sortak prestatzen zituen, gauean palaziora bueltatzean, erregearen zaldiari jaten emateko. Erregearen zaldia, printzesaren logela aurreko lorategian kokatutako hesi barruan gordetzen zen eta zaldun damutuak, hesiaz bestaldean egiten zuen lo.

Printzesaren senargaiak erregearen alaba bisitatzera hurbiltzen zirenean eta astozaintzailea hesiaz bestaldean etzanda ikusten zute-

nean, burlaka eta isekaz hasten zitzaizkion; eta astozaintzaileak, jaramonik egin gabe, jaiki eta alde egiten zuen.

Senargaien isekak biziki mintzen zuten eta saminak akabatzen; erantzun nahia sentitzen zuen, justizia egin beharra; zaldun jantziak soineratzeko irrika sortzen zitzaion eta borrokan egitekoa; baina damutzeko borondatea indartsuagoa izanik, penitentziaren berri gogoratu eta irainei men egiten zien.

Egun batez, belardian zegoen egunero bezala, gerla hasi zenean. Etsaiak palaziora heldu eta begien aurrean paratu zitzaien guzia eraman zuten. Belarditik bueltatzerakoan, astozaintzailea erregearengana joan zen ohi bezala, zera esanez:

— *Errege, Jainkoak gorde zaitzala! Hona hemen zure zaldiarentzako belarra!*

— *Belar sortekin zatoz? Ez iezadazu belarrez hitzegin, gerlan gaudeta! Gerla horrek eraman dit zaldia, zeinentzat zuk sorobelarra dakarkidazun, eta are garrantzitsuagoa, gerla horrek eraman dit alaba... Etsaiak alaba bahitu didate! Den-dena eraman dute!*

— *Ene Jauna!* —atera zitzaion nahigabetuta zaldunari—. *Eman diezadatela zaldi bat Jauna, gerla zikin honi neuk emango diot amaiera-ta!*

Gortesauek, astozaintzaileak eginiko eskabidearen aurrean, protesta egin zuten:

— *Ez Jauna! Etzazula onetsi! Zaldia ematen badiozu, zaldiarekin ihes egingo du! Ezta pentsatu ere! Etzazula kontsentitu! Ihes egingo du-ta!*

— *Jauna* —eskatu zuen astozaintzaileak—, *zaldia eman nahi ezean, eman diezadatela mando bat!*

— *Hori bada eskatzen duen guztia, ez iezaiozue ezetzik esan!* —erantzun zuen erregeak.

—*Ez Jauna, ez!* —jarraitu zuten gortesauek—. *Zaldia ematen badiogu, badakigu zer egingo duen: ihes... Eta zu astozaintzaile, joan zaitetz belardira zeure astoak zaintzera, aditu? Zure ausardia gehiegizkoa da, ez daukazu lotsa izpirik ere! Nola ibiliko da ba, zu bezalako zerbitzari bat gerlariekin? Zu bezalakoek ez dakite guda egiten!*

Orduan, erregeak hartu zuen hitza:

— *Hurbildu zaitetz, neuk emango dizut zela bat, etor zaitetz nerekin!*

Erregea jaiki eta mando zahar baten bila joan zen, huraxe eskainiz astozaintzaileari. Astozaintzaileak mandoa hartu eta jauregia utziz, belardirako bidea hartu zuen, bere zaldia eta laguntzailea utzi zituen lekura, hain zuzen.

— *Hau kalapita!* —esan zion laguntzaileari—: *damututa penitentzia egitera etorri ginen gu biok hona, baina ez dakit hori lortzea posible den; ziurra dena zera da, orain gerlan gaudela eta gerla horri akabera eman beharra dagoela.*

Zaldia prestatu, gerlarako behar zuen ekipaia hartu eta zelara igoz, honela agindu zion laguntzaileari:

— *Zaude hementxe nere zain, laister bueltatuko naiz eta!*

Egunguentian abiatu eta egun guztia trostan igaro ondoren, etsaieren gerlariak atsedean hartzen zeuden lekura heldu zen.

Etsaien artean bazegoen zaldun gerlari bat, inguru haietako ausart eta basatiena zena. Gerlari honen berri, gudataldean aurkitzen zen kitarra jole bat ari zen kantatzen:

— *Ene Jainko! Luzatuko ote diguzu gerla hau! Bidaliezaguzu arren zaldun ausarten bat edo balio handiko etsairen bat gerlarako!*

Zaldun damutuak kantuak zioena entzutean, sabelean gerlarako deia egiten zion ahotsa entzun zuen eta hasperen sakon bat atera zitzaion. Kitarra jolea parrafoa errepikatzen entzuten zuen bakoitzean, hasperena ateratzen zitzaion.

Halako batean, kitarra joleak zaldunaren hasperena entzun eta kantatzeari utziz, isiltasuna gordetzeko eskatu zuen.

— *Zaldi baten irrintzia entzun dudala esango nuke! Heroi baten zaldia izango ote? Nor dabil hor?* —izan zen bere itauna.

Kitarra jolearen eskabidea entzutean, gerlari damutuak ezpata atera eta gerlarien zaintzailea harrapatu zuen.

— *Ez! Ez nazazu hil!* —erregutu zion zaintzaileak bizkarretik heldu zionean—. *Zuk ez daukazu ezer ni bezalako pertsona xume bat hiltzearekin! Neuk aurkeztuko dizut zure neurriko gerlaria!*

— *Hala izan dadila!* —eskatu zion gerlari damutuak, ezpata berriro zorroan sartuz—. *Aipatu berri didazun zaldun ausart horren aurrera eraman nazazun agintzen dizut!*

Zaintzailea etsaien nagusiarengana abiatu zen gerlari damutuaren mezua eramatera eta etsaien nagusiak gerlari damutuari honako

beste mezu hau bidali zion:

— *Esaiozu gerlari horri, neure aurrean aurkezteko!*

Laguntzailea gerlari damutuarengana itzuli eta esan zion:

— *Jainkoak lagun zaitzala!*

— *Baita zu ere!*

— *Gerlariekin batera badago zaldun ausart bat, bere aurrean aurkezteko eskatzen duena baldin eta gizona bazara.*

— *Hara gizon horri zer diotsodan nik ordea: ez zaidala oinera ere heltzen, eta gizona baldin bada, bera etor dadila neregana, ni bakarrik nagoeta.*

Laguntzailea bere zaldunarengana bueltatu zen berriro gerlari damutuaren mezua eramatera.

Eta horrela, etsaien nagusia, gerlari damutuaren aurrera aurkeztu zen. Gerlari damutua jarrita zegoen, zangoak gurutzatuta, erretzen, lasai-lasai baina ezpata begien aurrean zuela, bada ezpadan.

Etsaien nagusia, ezpata atera eta gerlari damutuaren kontra aurkatu zen. Ez zuen gerlari damutua hiltzerik ez zauritzerik lortu. Gerlari damutua haserretu egin zen etsaien nagusiak izandako jarrreragatik eta lurretik jaikiz, besotik heldu eta aurpegia lurraren kontra istripatu zion.

Indar neurtze hartan, gerlari damutuari zangoa zauritu zitzaion.

Gerlari damutuak honelaxe agindu zion etsaien nagusiari:

— *Orain aukeratu! Bilaka zaitetz nere laguntzaile edo bahitu duzun printzesa honen aitaren mirabe! Bestela, hementxe bertan hilko zaitut!*

— *Jainkoarren! Hobe mirabe, hiltzea baino! Bizitzea aukeratzen dut!*

— *Ondo da, mirabe izango zara!*

Bi zaldunak, gerlariak zeuden lekura abiatu ziren bakoitza bere zaldian. Etsaien kanpan, zaldun damutuak printzesa aurkitu, bere zaldira igoarazi eta aitaren jauregirantzako bidea hartu zuen.

Bidean, zaldunaren zangoa odoletan zegoela konturatu zen printzesa eta bere soinekoari zati bat erauziz, zangoan batu zion.

Erregearen herrialdea begi-bistaratu zitzaizenean, zaldunak honelaxe agindu zion printzesari:

— *Zure aitaren aldamenera ekarri zaitut. Jaitsi zalditik eta zoaz aitarekin. Ni hementxe gelditzen naiz.*

Printzesa herrirako bidean desagertu zenean, zaldunak buelta erdi eman eta laguntzailea utzi zuen lekura zuzendu zen.

— *Hemen nere zaldia, zain ezazu!* —agindu zion zaintzailerari.

Gerlari damutuak mando zaharra berreskuratu, erregearen jauregi-rantzako bidea hartu etat herrira heldu aurretik, bere burua arantzez astindu zuen.

Mandoa trostan jauregirantz hurbiltzen ikusi zutenean, gortisauek zera oihukatu zuten:

— *Hara Jauna! Geuk aurreikusi genuena gertatu da! Ondo baino hobeto genekien gure astozaintzailea hil egingo zutela. Ez al da mando horrek dakarren zela gerlariekin bat egiteko asmoa zuen astozaintzaileari eman zeniona? Nola espero zenezakeen astozaintzaile batek gerlariei aurre egitea?*

— *Itxaron apur bat* —moztu zuen erregeak gortisauen iseka—, *mando ez dator eta bakarrik!*

Astozaintzailea mando gainean aurkeztu zen erregearen aurrera.

— *Jainkoak lagun zaitzala errege Jauna!* —agurtu zuen gerlari damutuak.

— *Alde hemendik!* —oihu egin zioten gortisauek—. *Alde, arren, gure begi bistatik! Erregearen alaba zaldun ausart batek ekarri dueta!*

Astozaintzaileak bere astoak bildu eta jauregia utzi zuen, ohi bezala, belardira joateko. Eta gauean, printzesaren lorategiko hesian hartuko zuen berriro leku, lotarako. Printzesak lo hartu zuela uste izan zuenean, jaiki eta ura berotzen jarri zuen, bere zangoko zauria garbitzeko.

Erregearen alaba ez zegoen ordea lo eta astozaintzailearen mugimenduak somatu zituenean, zera esan zuen bere golkorako:

— *Nere etxean lo egiten duen gizon horri ez dakit zer gertatzen zaion. Beharbada astonafarria du baina baliteke azaleko beste edozein gaitz izatea ere. Nork daki zer harrapatu duen? Edozer delarik ere, nola ausartzen da gaiso dagoela nere lorategian sartzen, hemen zaldun ausartak biltzen direnean? Ezin dut horrelakorik onetsi!*

Biharamunean, gizon hark zer zuen jakin behar zuela erabaki zuen

eta gaua heltzean, printzesa zurrungaka hasi zen, lo itxurak eginenez. Begiak eta belarriak ondo irekita zituen, hala ere, zer gertatzen zen ikusteko eta entzuteko prest.

Gerlari damutua, printzesa lo zegoela pentsatuta, zangoa garbitzen hasi zen eta printzesak, astozaintzailea zangoko trapua uretan busti eta zauria garbitzen harrapatu zuen. Eta instant batean konturatu zen, astozaintzaileak zerabilen trapu zati hura, bere soinekotik erauzitakoa zela. Eta gizon huraxe zela ulertu zuen etsaiengandik askatu zuen zalduna.

Goizaldean, astozaintzailea belardira joan zenean, printzesa erregearengana abiatu zen:

— *Aita, aitor dut, etsaiengandik askatu ninduen gizona, etxean dugun astozaintzailea da! Sinistu aita! Astozaintzaile deitzen duzun gizona da etsaiengandik askatu ninduen zaldun ausarta!*

Erregeari arnasa moztu zitzaion:

— *Zer diozu alaba? —galdetu zion aitak printzesari harrিতuta.*
 — *Jainkoaren izenean aita, bera da salbatu nauena! Zangoko zauria babesteko erauzi nuen soinekoaren telakia ezagutu diot...*
 — *Sinisten dizut baina momentuz, ez esan ezer inori, bere onez jakingo baitugu bera den ala ez.*

Astozaintzailea belarditik bueltatu zenean, erregeak deitu egin zion:

— *Jainkoak gorde zaitzala! —egin zion diosala erregeak.*
 — *Hala nahi nuke! Zer gertatzen da Jauna? —astozaintzaileak.*
 — *Egitan desiratu dizut Jainkoak gorde zaitzala! Zeu baitzara nere alaba etsaien eskuetatik salbatu zuen zalduna!*
 — *Zela jakin duzu? —atera zitzaion zaldunari.*

Baina erregea azalpenak ematen hasi aurretik, gerlari damutua belardira abiatu zen bere zaldiaren bila. Zaldiari zela jarri eta trostan sartu zen herrian. Eta erregearen aurrera azalduz, zaldun damutuak honelaxe galdetu zion:

— *Non daude orain Jauna, astoak eskatu nituenean aurkakotu zitzaizkidanak eta erraria bainintzan tratatu nindutenak? Non daude orain, Jauna?*
 — *Desagertu egin dira —erantzun zion erregeak lotsatuta.*
 — *Ene Jauna, non daude gerlari amaiera emateko zaldia eskatu*

nuenean, ezezkoa eman zidatenak? Non Jauna?

— *Ihes egin dute!* —berriro erregeak.

— *Jauna, ni zaldun ausart bat nintzen, heroi bat. Penitentzia egi-tearren etorri nintzen zure herrira. Baina ezin izan dut nere penitentzia bete. Beraz, neure herrira bueltatzen naiz.*

— *Ez arren! Herri honen gidaritzza eskaintzen dizut!*

— *Ez! Herriaren gobernua zeurea da errege! Nik osasuna nahi dut, arima garbitzea... Penitentzia besterik ez nuen nahi nik herri hone-tan eta betetzerik izan ez dudanez, nere herrira bueltatzen naiz.*

Eta zaldunak zera esanez jarraitu zuen:

— *Hona hemen gerlatik ekarri ditudan mirabeak. Erabil itzazu zure herriaren zerbitzurako!*

— *Jainkoaren izenean* —atera zitzaion erregeari—, *aukera bi uzten dizkidazu: joaten uztea, edo eta nere alabarekin ezkondu eta zeure-kin eramateko eskatzea!*

Zaldun ausarta erregearen alabarekin ezkondu eta herrira itzuli zen bere laguntzaile eta emazte ezkonberriarekin.

11. Bondi txikia eta Bakulu mamutzarra

Ulertzen edo ezagutzen ez diren fenomenoetarako azalpen ulergarri bat ematea du ipuin honek helburu.

Hona hemen!

Bondik zerua eta lurra, eguzkia, ilargia eta izarrak, gizakiak eta abereak, zuhaitzak, eta ardoa sortu zituen.

Deabruak ordea, balea baino handiagoa eta matxangoa baino gaiztoagoa zen mamutzar bat, Bakulu Baka izenekoa.

Bakulu Bakak lehenengoz begiak ireki zituenean, gaua zen, ilargi beteko gaua. Eta bere inguruan zelaiak ikusi zituen. Zelaiez harantzago mendiak eta mendiez harantzago itsasoa. Itsasoak dirdir egiten zuen, zilarrezko ezkatatzen jantzita balego bezala. Haize fresko bat agertu zen ondotik eta bizkarra ferekatu zion.

Bakulu Bakak begiak itxi eta hasperen egin zuen, lasai eta gozo sentitzen zelako.

Begiak berriro ireki zituenean, egun argi zen jadanik. Bakulu Ba-

kak, harrituta, ahoa ireki, mingaina atera eta eguzkia irentsi zuen, kloup!. Txakurak euli handi bat irentsiko balu bezalaxe.

Sabela bero-bero, pozez saltoka hasi eta zelaiak, mendiak, eta itsasoak, barrezka eta zera kantatuz igaro zituen:

Kwa kwa kwa!

Kwa kwa kwa! Eguzkiak ez du gehiago argi egingo!

Kwa kwa kwa! Kwa kwa kwa!

Zelaiak, mendiak eta itsasoak gurutzatzeaz nekatu zenean, haitzulo batetara joan eta bertan gelditu zen lo. Bip! Eta ametsetan zera kantatzen jarraitzen zuen:

Kwa kwa kwa! Kwa kwa kwa!

Ene lagunak! Mamutzarrak eguzkia irentsi zuenean, gaua gailendu zen, bai zeruan, bai lurrian; zeruan izarrak ezkutatu egin ziren, baita ilargia ere. Lurrian, beti gaua zen eta animaliak ez ziren gustora bizi. Gizakiak ere desagertuz joan ziren, beldur baitziren
Kwa kwa kwa! Kwa kwa kwa! delakoa entzuteaz.

Egun batez, Bondik honela esan zuen:

—Nahikoa da! Nere sorkariek ezin dute sufritzen jarraitu!

Bazuen Bondik bere sorkarien artean begikoa zuen bat "Bondi txikia" deitua, eta honi, Bakulu Bakaren aurrera joan eta haizkora eskuan hartuta, zera kantatzeko agindu zion:

Nik diot, eguzkiak argi egin behar duela!

Bondi txikiak Bondi handiaren agindua bete behar zuen. Haizkora hartu eta mamutzarraren aurrera abiatu zen, dardarka bazegoen ere.

Kwa kwa kwa! Kwa kwa kwa! —kantatzen jarraitzen zuen Bakulu Bakak eta Bondi txikia ikustean, bere mingain luzea atera eta irentsi egin zuen, klips!

Bondi txikiak deabruaren urdailean bukatu zuen, baoun!

Zailtasunak zituen arnasa hartzeko eta makaduraz beteta bukatu zuen, baina bizirik. Mamutzarraren urdailean, den-dena ikusten zuen eguzkiaren izpiei esker. Beraz, haizkora hartu eta bidea egin hasi zen. Gibela moztu, barea ireki, eta bihotzerantzako bidea urratu. Bihotzera heldu zenean, erauzi egin zuen eta sukaldari on batek tipula zatikatuko lukeen bezala txikitu.

Bakulu Baka zerraldo erori zen lurrera, hilda.

Bondi txikiak irteera aurkitzea lortu zuen, baina mamutzarraren sabeletik atera zenean, atsekabe galanta izan zen berea, lurra ilunetan jarraitzen zuela ikusi zuenean. Horrela bada, mamutzarraren sabel gainera igo, haizkorarekin sabela ireki eta eguzkia askatu zuen.

Eguzkia zerura igo zen berehala, hodei baten gainean hartzeko babes; eta argi egiten hasi zen.

Ordundunik, eguzkiak egunero argitu du lurra. Eta gizakiek eguzkia egunero zeruan ikustean, Bondiri eskerrak eman diote zera kantatuz:

Mila esker Bondi! Gaua bukatu da guretzat!

Eta Jainkoei dei egiten die dantzatzuz:

Kwa kwa kwa!

Kwa kwa kwa!

Utzi dantzatzuten gauez!

12. Ondare misteriotsua

Ipuin honek sinboloen dekodifikazioa erakusten du.

— Hona hemen gertatua.

— Zer ote, zer ote, ipuina da!

— Bazen gizon bathiru seme zituena!

Bazekien bere heriotza eguna zein zen

eta egun handia heldu zitzaionean, bere hiru semeak deitu zituen kalabaza bana eramateko eskatuz.

Seme bakoitzak kalabazari bere izena jarri eta aitari eman zion eta aitak kalabazak aletegian utzi zituen.

Handik laisterrera, aita hil egin zen.

Semeak, aita ehortzi ondoren, etxera bueltatu eta kalabazak jasotzera joan ziren.

Seme nagusiak bere kalabazan lurra aurkitu zuen

eta zeharo harrিতua, eskua ahora eramanez,

zera esan zuen: *aitak lur puska hau utzi al dit bakarrik?*

Bigarren semeak bere kalabazan lastoa aurkitu zuen
eta zera esan zuen: *aitak lasto zahar hau utzi al dit bakarrik?*

Seme gazteena ere bere kalabaza jasotzera joan zen
eta han, urre eta zilar kantitate handiak aurkitu zituen.

Anaia nagusiek txikiari
dirua erdibanatzeko eskatu zioten
baina anaia gaztea ez zegoen ados.

Epaitegiz epaitegi jardun zuten zazpi urte luzez
baina legearekin ere ez ziren inolako adostasunera heldu.

Egun batez, jakintsu baten etxera abiatzea erabaki zuten.
Afera harekin behin betirako amaitu nahi zuten,
nekatuta baitzeuden jadanik.

Jakintsu hura bere aita zenarekin batera ikasia zen
eta elkar oso ondo ezagutzen zuten.

Jakintsuaren etxerako bidean,
semeek bi zuhaitz aurkitu zituzten.
Txoriño bat zuhaitz batetik bestera hegaldatzen zela ikusi zuten;
utzitako zuhaitza lehortu
eta aukeratutako zuhaitz berria, berde-berde bilakatzen zelarik.
Hiru anaiak harrituta gelditu ziren
baina bidean jarraitu zuten.

Urrez eta zilarrez eginiko aker bat ikusi zuten ondoren
enbor lehor baten gainean
eta hartaz ere harritu egin ziren.
Bidean jarraitu zuten hala ere.

Ibai baten ertzera heldu ziren hurrengo.
Egarri zirenez, ibaian sartu
eta ura eskuetan hartzen saiatu ziren
baina ezin izan zuten ura ahoratu
lurrean desagertzen baizitzaien.

Azkenean,
jakintsuaren etxera heldu zirenean,
gaueko otoitzak errepikatzen harrapatu zuten.
— *Bake nahian etorri gara Jauna!* — *esan zioten anaiek.*
— *Jainkoak eman diezagula bake hori!* — *jakintsuak erantzun.*

— Azal iezaguzu mesedez, zureganako bidean ikusi ditugun gauza harrigarrien zergaitia!

— Zeintzuk izan dira ikusi dituzuen gauza harrigarri horiek bada?

— Jakintsuari galdetzea beti da onurakor!

Zureganaino etorri bagara, zutaz oso ondo hitzegiten entzun dugu-lako da.

Bidean, txoriño bat ikusi dugu zuhaitz batetik bestera hegaldatzen.

Zuhaitz bat uzten zuenean, hura lehortu egiten zen eta aukeratzen zuen zuhaitz berria, berde-berde bilakatzen.

— Horrek, emaztez beteriko etxea aditzera eman nahi du!

Gizon batek emazte bat baino gehiago dituenean, gaua igarotzen dueneko etxea da gustoko duena, maitasuna bilatzen duenekoa, alegia.

Aukeratzen duen emazteari plazerra ematen dio baina aukeratzen ez dituenak atsekabetuta uzten ditu.

Halaxe da.

Bigarren anaiak zera galdetu zion:

— Aker bat ere ikusi dugu urrez eta zilarrez egina enbor lehor baten gainean.

Harrigarria iruditu zaigu!

— Horrek zera eman nahi du aditzera: aberastasun handiak dituen gizona baina emakume zahar batekin ezkontuta dagoena!

Emakume zaharrarekin ezkontzen den gizonak bere gaztetasuna galtzen baitu.

— Egia da!

— Eta gero, ia-ia egarriz hilda geunden ibai bat aurkitu dugunean.

Ibaian sartu gara gerriraino

eta edateko gogoz izan arren,

ahora hondarra eramatea besterik ez dugu lortu.

— Horrek zera esan nahi du, aberatsa ase ezina dela eta aurkitzen duen guztia bereganatzen duela.

— Egia da! — aitortuko zuten hiru anaiek.

— Zuregana etorri gara Jauna, gure epaile izan zaitezten — esanez jarraituko zuten—.

Zazpi urte luzetan justiziari deitu diogu

*baina azkenean zuregana etorri behar izan dugu.
Zu bezalako jakinik ez baitago!*

— *Zer da bada, horrenbeste arduratzen zaituztena?
Zuen aitak eta nik batera ikasi genuen Koran guztia.
Nik badakit zuen aitak zekien guztia.*

Anaia zaharrenak hartu zuen hitza: *aitak, hil aurretik, lur puska bat utzi zidan bakarrik kalabazan eta asko harritu nintzen, beste zerbait espero bainuen.*

— *Zure aitak, bizi zenean,
zer ardura zuen bere herrialdean?*

— *Errege zen jauna!*

— *Zeu zara orduan bere lekua beteko duena.
Zeuri utzi baitizu erregetza.*

Eta bigarren anaia esan zion: *zuk lastoa aurkitu duzu kalabazan,
ez da hala?*

*Zu, lastoz elikatzen diren animalia guztien jabea izango zara: as-
toak, ahuntzak, zaldiak eta gameluak.*

Anaia gazteena, bere anaiei tokatu zitzaiena ikusita, poz-
pozik jarri eta dantzatzen hasi zen.

Jakintsuak honela esan zion gazteenari: *zuk urrea eta zilarra duzu,
beraz, zu merkataria izango zara,
Jainkoak halaxe nahi izan baitu.*

Hiru anaia beren etxera bueltatu ziren
jakintsuari eskerrak emanez.

13. Gurinezko emaztegaia

*Ipuin honen bidez, Afrikan usu gertatzen den egoera baten berri
eta horri buruzko gomendioa ematen du kontalariak.*

Bazen behin gizon bat
herriko nagusiari bere alaba eskainiko ziola emaztetzat promes
egin ziona.

Munduko ahalegin guztiak egin zituen arren,
ez zuen lortu alabarik edukitzerik, eta beraz, herriko nagusiari bere
alaba eskaintzerik.

Egun batez, barruko nahigabeari eutsi ezinda, sabanara joan eta negarrez hasi zen. Jeinu bat agertu zitzaion eta honek zera galdetu zion:

— *Gizona, zer dela eta negarrez?*

— *Lotsaz nagoelako Jauna.*

*Alaba ezkontzan promes egin nion gizon bati
baina ezin izan dut nere hitza bete
ez baitut alabarik eduki.*

— *Hori ez da arazoa, gizona!*

Etzazula negarrik egin, neuk lagunduko dizut eta!

Jeinua gurinezko almandrongilak egiten hasi zen; lurrezko ontzi batean sartu zituen banan-banaka, eta gero, ontzia ondo-ondo hertsu zuen.

— *Etorri datorren astean!* — agindu zion gizonari.

Aste beterren buruan, gizona jeinuarengana joan zen, agindu bezala eta gurina, edertasun paregabeko neskatila batean bilakatu zela konturatu zen.

Gizonak, neskatila bere alabatzat hartu eta herriko nagusiari eskaini zion.

— *Hona hemen nere alaba, promes egin nizun bezala* — esan zion nagusiari.

Kontu bat izan bakarrik: ez dadila eguzkitara irten.

— *Eguzkiak ez du ikusi ere egingo!* — ziurtatu zion nagusiak.

— *Nere alabak ezin du surik ikutu!* — gaineratu zion gizonak.

— *Ez du surik ikutuko!* — promes egin nagusiak.

Gauzak horrela, nagusiak neskatila etxera eraman zuen eta janaria eta garbitasunerako uraz gain, neskatilak ez zuen beste ezer ikutzen.

Egun batez, nagusiak batzar baterako deialdia jaso zueneta etxetik aldegitan, nagusiaren lehenengo emazteak neskatila gazteari deitu eta zera esan zion:

— *Gure senarra laister bueltatuko da;*

eta zu hemen ezer egin gabe zaude,

jarrita...

baina orain, kakahueteak prestatzen hasiko zara!

Neskatila gaztea negarrez hasi zen baina ez zuen ezer esan.

Nagusiaren lehenengo emazteak honela agindu zion: *“utzi negarrak alde batera eta hasi kakahueteak prestatzen”*.

Kakahueteak zuritu,
lapikoa sutan jarri
eta jakiari eragiteko koilara handi bat hartu zuen.
Koilarari heldu bezain laister,
eskua urtu zitzaion.

Eta orduan, koilarari beste eskuarekin heldu zion:
bigarren eskua ere berehala urtu zitzaionalarik.
Eta horrela, apurka-apurka, gorputz guztia urtu zitzaion,
gurin putzu bat gelditu zen arte suaren aurrekaldean.

Gertakizun hura ikustean, nagusiaren lehenengo emazteak ihesari eman zion, zer egin ez zekiela.

Etxe aurrean, nagusiak Nyander izeneko txakur bat zuen,
zeina emazte gaztearen zaindari utzi zuen.

Lehenengo emazteak txakurrari deitu eta
honela agindu zion: *“miazkatu urtutako gurin hau!”*.
Nyander-ek ezezkoa egin zion.

Eta behin eta berriz eskatu zion arren, txakurrak beti ezezkoa erantzuten zionzera kantatuz:

Nyander deitzen didazu, arren Nyander!

*Arroza egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Haragia egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Eta zure emaztekidea gurin bilakatu denean,
nik miazka dezadan nahi duzu?*

Txakurrak ez zuen nagusiaren lehenengo emazteak agindutakoa bete nahi izan.

Nagusia etxeratu zenean,
emazte gaztea harrera egitera joango zitzaiola espero zuen.
Txakurra kantuz hasi zen:

Nyander deitzen didazu, arren Nyander!

*Arroza egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

Haragia egosten duzunean,

ez didazu ezer jaten ematen.

*Eta zure emaztekidea gurin bilakatu denean,
nik miazka dezadan nahi duzu?*

Nagusiak esan zuen:

“Ez dut ezer ulertu, zer diozu?”

Eta txakurak berriro:

Nyander deitzen didazu, arren Nyander!

*Arroza egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Haragia egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Eta zure emaztekidea gurin bilakatu denean,
nik miazka dezadan nahi duzu?*

Nagusiak ez zuen ulertu nahi:

*“Etorri hona Nyander —aginduko zion txakurrari—, nik uler dezadan!
Nere emazte gaztea ene bila etorriko zitzaidala uste nuen”.*

Txakurak, bere nagusiaren aldamenean jarriz,
zera kantatu zion:

Nyander deitzen didazu, arren Nyander!

*Arroza egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Haragia egosten duzunean,
ez didazu ezer jaten ematen.*

*Eta zure emaztekidea gurin bilakatu denean,
nik miazka dezadan nahi duzu?*

Nagusiak etxeko guztiak deitu zituen
zer gertatu zen galdetzeko.

Eta denek, txakurrari galdetzeko eskatu zioten.

Txakurak orduan erantzun:

*— Normalean, lehenengo emazteak ez dit ezer jaten ematen,
baina emazte gaztea urtu denean,
gurina miazka dezadan nahi izan du,
eta nik ezetza eman diot.*

Nagusiak bere lehenengo emazteari deitu zion
eta ito egin zuen.

Gero, neskatile emaztetzat eman zion gizonarengana abiatu zen.

Eta gizona, jeinuarengana bueltatu berriro.
 Jeinuak ez arduratzeko eskatu zion.
 Gizonak, gurin hondakina jaso,
 eta berriro lurrezko lapikoan sartu zuen.
 Ondo-ondo itxita utzi
 eta aste biren buruan, emazte gaztean bilakatu zen berriro.
 Gaur egun ere gauza bera gertatzen da:
 gizonak bere emazteetariko batek lanik egin ez dezan
 nahi baldin badu,
 ezin du etxetik aldegin.
 Etxetik aldegin bezain laister,
 bestela, emaztekideek lanera behartuko baitute.

14. Umezurtza eta hipopotamoa

*Ipuin honen bidez, Afrikako ahozko literaturaren gai nagusi-
 tariko bat ukitzen da: umezurtzen defentsa, alegia.*

Baziren behin bi neskatila:
 batek bazuen ama
 baina ez besteak.
 Amarik ez zuen neskatilak
 egun guztia lanean jarduten zuen.
 Goizero, bezperako janaria
 berotu behar izaten zuen;
 gero, aletegira joaten zen
 eta etxeko lan guztiak ere berak egiten zituen.
 Gau eta egun lan egin behar izaten zuen
 eta ama zuen neskatilak, ordea, ez zuen deus egiten.
 Goiz batez, amarik ez zuen neskatila bezperako janaria epeltzen ari
 zela, burduntzaliak esku artetik ihes egin zion
 eta sutondoko errautsetara jausi zitzaion.
 Ama-ordea garrasika hasi zen:
 — *Hala! Dena hondatu duzu!*
 Neskatilak, hasieran, ez zuen ezer esan
 eta gero, zera galdetu zion amari:
 — *Zer gertatzen da bada?*

- *Hondatau egin duzula!*
 — *Esaidazu bada, zer hondatau dudan!*
 — *Bezperako janaria epeltzeko agindu dizut eta zuk, nahita, bunduntzalia errautsetan sartu duzu!*
 — *Ama, ez dut nahita egin!*
 — *Bai, nahita egiten duzu!*
 — *Zuk hala baldin badiozu...*
 — *Tentetu berehala!* —agindu zion emakumeak.
 — *Ez duzu ezer jango burduntzalia ibaian garbituta ekarri arte.*
 — *Nora joan behar dut garbitzera?* —galdetu zion neskatilak.
 — *Saarabaaba ibaira!*
 — *Ondo da! Jainkoak lagun nazala!*

Eta ibairako bidea hartu zuen.

Bide hura piztitzarrez josita zegoen eta ibaia ere oso sakona zen.

Ibai ertzera heldu zenean, hipopotamo batek uretatik burua atera eta zera galdetu zion: "*Zertara etorri zara?*"

Neskatilak ez zion deus erantzun.

Hipopotamoak berriro galdetu: "*Zertara etorri zara?*"

Neskatila negarrez hasi zen:

— *Nere ama-ordeak janaria epeltzeko agindu dit eta burduntzalia errautsetara jausi zaidanez, ibaira bidali nau garbitzera.*

— *Ondo da!*

Hipopotamoak neskatila besoetan hartu eta ibaiko uretan sartu zuen.

Neskatilak aste bete igaro zuen ibaian.

Ama-ordeak eta aitak, neskatila hil egin zela pentsatu zuten.

Baina egun batez, aita, bere dirupoltsa hartu eta ibai ertzera joan zen; bere alaba hilda zegoela egiaztatu nahi zuen.

Ibaiko urazala geldi-geldi zegoen, ez zen ezer mugitzen.

Eta etxera bueltatzean, zera esan zuen:

*"Ez dago zalantzarik,
nere alabatxo hilda dago".*

Bitartean, hipopotamoak soineko polit-politak eta panpox prestatzeko emakumeek erabiltzen dituzten osagai guztiak oparitu zizkion neskatilari.

Gero, hiru arraultza eman zizkion zera aginduz:

"Familiarekin itzultzen zarenean apurtuko dituzu".

Eta gero honela gehituko zion: *"Gurasoen etxe aurrera heltzen zarenean, kantatzen hasiko zara".*

Neskatilak, ibaia utzita, etxerako bidea hartu zuen.

Herrira heldu zenean,

arraultza bat apurtu zuen

eta arraultzetik, hainbeste diru atera zen.

Neskatilak diru guztia jaso zuen

eta bere gurasoen etxera hurbildu zenean,

bigarren arraultzea apurtu zuen:

Hainbeste behi atera ziren arraultzetik.

Aitaren etxe aurrera hurbildu zenean, zera kantatzen hasi zen:

Aita, negar dagit,

Ni, umezurtz txikia...

Etxekoak harritu egin ziren,

ez zuten kantuaren mezua ulertzen.

Neskatilak, orduan, hirugarren arraultzea apurtu zuen:

arraultzetik hainbeste etxe atera ziren.

Orduan, aita etxetik atera zen

eta ama-ordea ere bai.

Neskatila ikusi zuten:

oso polita zegoen.

Andreak esan zuen: *"Nere alaba ere joan dadila ibaira!*

Nahita bota dezala burduntzalia errautsetaraeta

ibaira joan dadila garbitzera!".

Alabak halaxe egin zuen

eta ez zuten gehiago ikusi.

Arrazoi hori dela medio esaten da:

umezurtzak ondo-ondo zaindu behar direla.

15. Emakume irenslea

Ipuin honetan narratzaileak entzulegoaren arreta irabazteko eta bere kontakizunari egiantza emateko erabiltzen dituen baliabi-deak aurki ditzakegu: galdera erretorikoak, narratzailearen le-kukotasuna, lehenengo pertsonaren erabilera, etab.

Gizon ongile, atsegin eta zerbitzari batek, emakume jator bat zuen emaztetzat, zeinak hainbeste seme-alaba eman zizkion. Ipuina kontatzen hasten gareneko momentuan, alaba guztiak ezkondu zituzten eta seme guztiak, ordea, etxean oraindik.

Baina jakin behar duzuen, batez ere, zera da: andre honek bizitza bikoitza zuela.

Gauetz, senarrak loak hartzen zuenean, bere kanela usaineko azala utzi eta jingibre edo bainila zaporea hartu eta lehiotik ihes egiten zuen. Erakunde sekretu batean parte hartzera joaten zen bere lagunekin, zeinaren izena ematen ez naizen ausartzen.

Ausartu egin beharko dut, halere, erakundearen izena ematen, ez da hala? Bada, Azalik gabeko Zerrien erakundea da erakunde horren izena.

Ipuina gertatzen den unean, andre hau, Azalik gabeko Zerrien Erakundeko nagusia zen eta Erakundeari, bere familiakide bat eskaini behar zion, azalarekin tanborra egiteko. Dakizuenez, Azalik gabeko Zerriak, gauetz, beren burua tanborrekin estalita ateratzen dira.

Zein familiakide eskainiko diola erakundeari uste duzue andreak? Alabaren bat? Semeetariko bat? Ez, horietako inor ez. Zein beraz? Esango al dizuet? Bada, senarra! Gizon ongile, atsegin eta zerbitzari honek lagun asko zituen. Eta hauetariko batek, bere auzoko lagunak, emaztearekin arriskuan zegoela aditzera eman zion.

Albistea ikaragarria zen eta gizon ongileak ez zuen sinistu nahi izan. Nola sinetsiko zuen bada horrenbeste ume eman zizkion andrearen doilorkerian? Auzokoari ez entzun egin arren, honek, behin eta berriz eragin zion. Albistea jaso zuen gau bertan beraz, bere begiekin egiaztatu ahal izango zuen auzokideak esana. Ezkutatuta mantenduko zuen bere burua, Azalik gabeko Zerriek ikus ez zezaten.

Gizon ongile, atsegin eta zerbitzariak egia jakin nahi zuen. Gau erdiko hamabi kanpaikadak entzun zituenean eta hamabigarren kanpaikadarekin batera, izaki arraro batzuk ikusi zituen. Gizaki itxura zuten baina ez zuten azalik. Azalik gabeko Zerriak ziren! Keinu arraroak egingo zituzten, oihu biziak aterako, akelarrea antolatuko deabruekin...

Bazegoen sazerdotesa bat zeremoia gidatzen zuena eta zera kantatuko zuena:

Abazomennan jantan sila la, jantan oke
A! jantan sila la, jantan oke
Jantan sila la, jantan oke
Nere senarra aurkitzen badut,
bere azala hartu
eta tanborra egingo dut!
Si m te jwenn nonm nan,
M ta pran po l, M ta fe on tanbou!

Gizon ongileak bere emaztea ezagutu asmo zuenean, bihotza gelditu zitzaion. Eta une hartan, tanbor jole nagusiaren agindura, tanborrak jotzen hasi ziren.

Gizon ongileak gidaria ezagutu zuen: bere auzokoa zen, eta honek zera kantatu zuen:

Entzun, nere hitzek ez diote gezurrik!
Nat la tande anhe e e e !
Nat la tande,
Lo m te pale w, te kwe m te manti!
Entzun, nere hitzek ez diote gezurrik!

Gerora, Azalik gabeko Zerriak erretiratu zirenean eta eguzkia zeruratu, gizon ongilea bere ezkutalekutik atera eta etxera abiatu zen, non bere emaztea lasai-lasai lotan aurkitu zuen. Semeak esnatu zituen, arriskuaren berri eman eta sazerdotisaren abestia erakutsi zien.

Biharamunean, lanari huts egin zion. Gauean, bere emaztearekin lotaratu zen eta hainbat eta hainbat urtetan bezalaxe, emaztearen kanela, jingibre eta bainila usaiak horditu zuen. Emaztea ferekatzen hasi zen esanez:

Abazomennan, jantan sila la, jantan oke!

Emazteak oihu egin zuen, ametsgaizto bat ukan zuela iruditu baitzitzaion. Semeak orduan, beren logeletatik irten eta aitarekin batera, zera kantatzen hasi zitzaizkion:

Abazomennan, jantan sila la, jantan oke!

Amak isiltzeko agindu zien, eta ba al dakizue zer gertatu zen? Esango al dizuet? Bada, sugar batek jo eta erre egin zuela.

Eta ba al dakizue gizon ongile, atsegin eta zerbitzariak zer aurkitu zuen emaztearen jantzi artean? Esango al dizuet?

Hara bada! Kanela, jingibre eta bainila espezia apur bat.

Ni handik igaro nintzen. Usainak erakarrita hurbildu egin nintzaian; sudur azalak ireki, begiak itxi eta ostiko bat jaso nuen ipurdian. Lurrera erori nintzen baina oraindik gogoz nago Hatikotik ipuin hau zuei kontatzeko.

16. Damkala

Ondoko ipuina zortiaz mintzo da: zortea, zoritxarraren antonomo gisa, eta zortea, patuaren sinonimo gisa.

Bazen behin, sekula ezer harrapatzen ez zuen arrantzale bat. Munduan gustokoen zuena dadoetara eta kartetan jokatzera eta oilar jokoetan apustu egitea zen. Zeukan diru apurra jokoan galtzen zuen.

Igande batez, emazteak umeentzako janaria eta jantziak erosteko zuen dirua galdu zuen eta andreak diru galeraren berri jakin zueanean, arrantzara bidali zuen.

Damkala, halaxe deitzen baitzen arrantzalea, kainabera, balda eta garnata hartuta, ibai hertzera joan zen. Pita uretara jaurti zuen zera kantatuz:

Damkala, ez zara zorioneko!

Jwet zo, jwet kat,

Gagye manje lajan Damkala!

Damkala, ez duzu bat ere zorterik!

Bat batean, pitaren puntan tengada somatu zuen. Ene! Tenk egiten du, ene! Eta sinestezina iruditu zitzaion arren, mero izugarri bat kanporatu zuen. Eta zera kantatzen du:

Damkala zorionekoa zara!

Ala Damkala gen chans!

Li fek pran yon gwo pweson!

Amua ezpainean kateatuta zekarren arrainak, haserre bizian, ez zela arraina esan zion. Damkalak ezin zuen sinistu bere belarriek entzuten zutena, eta honela atera zitzaion:

— *Hona hemen ez dela arraina dioen arraina!*

Arrainak zioena, ordea, egia izan bide zen, berehala suge berde batean bilakatu baitzen. Suge berdea, penatu egin zen arrantzalearen zorte txarraz eta ibaian behera abiatzeko gomendatu zion, guaiaba baten ingururaino, zeinaren oinetan zilarrez betetako zaku bat aurkitzen zen. Burtsa hartan, nahikoa izango zuen arrantzaleak bere zorrak kitatu, emazteari dirua bueltatu eta lorategiaren izkina batean, suge berdearentzako leiho gabeko etxetxo bat eraikitzeko.

Damkalak, ahorik ireki gabe, sugeak gomendatutakoa egin eta guaiabaondoa aurkitu zuen. Emazteari dirua bueltatu ondoren, lorategian etxetxo bat eraiki zuen, eta etxe huraxe eskaini zion suge berdeari.

Sugeak, orduan, ur freskoa eta piztutako kandela bat eramateko eskatu zion. Eta halaxe egin zuen Damkalak!

Biharamonean, Damkalak, suge berdearen lekuan emakume lirain bat aurkitu zuen. Beltzarana zen eta ipurdi bete-beteak zituen. Arrantzalea emakume beltzaranaz maitemindu zen.

Emakumeak, betirako zorionekoa izango zela agindu zion, baldin eta bera etxe hartan zegoenik inori esaten ez bazion. Arrantzaleak, bihotzean gordeko zuela bere maitalearen sekretua eta etxean sartzeko giltza beti bere patrikeran izango zuela ziurtatu zion.

Hurrengo igandean, Damkalak kartetan jokatu eta irabazi egin zuen; dadoetan ere bai eta oilar jokoan ere berdin. Etxean, diruz josita sartu zen.

Handik aurrera, igandero irabaziko zuen.

Bere emaztea ere loditu egin zen, ipurdiak sendotu egin zitzaizkion eta eder bilakatu zen! Eta arrantzalea pozik asko zegoen, hain andre ederrak edukitzearren!

Emazteak, irratia, arroza, indaba gorriak eta Damakalarentzako praka berdeak erosi zituen.

Igande batez, Damkala presaka zebilen dadoetan jokatzera joateko. Ur freskoa eta kandela piztu eta lorategiko etxolara eramán ondoren, emazteak, berak oparitutako praka berdeak jazteko eskatu zion. Damkala ezetz esatera zihoan baina men egin zuen, gogoz kontra; jantzi zenean, herrira abiatu zen ziztu bizian.

Damkalak praka zaharrak lurtean utzi zituen eta emazteak jasotzerakoan, patrikeran giltza aurkitu zion. Lorategira atera eta han aurkitzen zen etxeko atea ireki zuen, andre beltzarana aurkituaz barruan.

Herrian, Damkalak dadoetara galdu egin zuen, kartetan ere bai eta bere oilarrak indar gabe gelditu ziren. Ekaitzak harrapatu zuen.

Damkala, berehala, giltzaz gogoratu zen. Eskuineko patrikera ukitu zuen lehenengo, eta ezkerrekoa gero. Arranopola! Emaztearen eta maitalearen artean gertatutakoa antzeman eta etxerako bidea hartu zuen. Bidean, lanturu hau entzun uste zuen:

Damkala, banoa! Zure emazteak ikusi nau!

Ene Damkala, banoa!

Fanm ou we mwen, m ape pati o!

Damkala, banoa! Zure emazteak ikusi nau!

Damkala lorategira heldu zenean, begietatik, sudurretik, belarrietatik eta emakumearen poro guztietatik ura ateratzen hasi zen, suge berde batean bilakatu arte.

Ene Damkala! Banoa!

Halaxe kantatzen zuen suge berdeak lorategia uzten zuen bitartean. Damkala sugearen atzetik abiatu zen urruti-urrutira, paradisu baino urrutirago. Sugea jadanik ikusterik ez zuenean eta sugearen kantua entzuterik, etxera bueltatu zen, leher eginda. Eta etxea hutsik aurkitu zuen, abandonatua...

Arrantzalea arrantzan egitera abiatu zen.

Gaur ibai ertzean aurkitu dut. Ostiko bat eman dit, kalap! Bakarti eta malenkoniatsu baitzegoen.

17. Gurasoen ala emaztegaiaren maitasuna

Ipuin hau enigmatikoen artean sailka dezakegu, ezkontzen den semea edo gurasoengandik bereizten den gaztea, norik ote duen maiteago planteiatzen baitu: gurasoek ala emaztegaiak.
*Afrikako ipuin gehientsuenetan bezalaxe, gizonezkoaren ikuspegi-
 a izango da ipuinaren ardatz.*

Bazen behin mutil bat, bere aita eta amarekin bizi zena. Neskatila lirain bat zuen emaztegitzat eta asko maite zuten elkar.

Zoritarreko egun batez, mutila gaisotu egin zen. Elbarriak jo zuen eta minaren minez, mugitu ezinik gelditu zen. Hamar urte igaro ziren eta mutilak geldirik jarraitzen zuen, elbarritua eta oinazeak atsekabetua. Hamaikagarren urtean, sasi-sendagile batek bisitatu eta zera esan zion:

— *Neuk ezagutzen dut zure gaisotasunarentzako erremedioa.*

Mutilaren amari, sasi-sendagilea entzutean, zera atera zitzaion:

— *Edozer delarik ere erremedioa, prest gaude gure semea sendatzeko egin behar dena egiteko!*

— *Edozer gauza egiteko prest al zaude?* — galdetuko zion sasi-medikuak.

— *Bai, Jainkoa dut lekuko! Neure bizia eman behar baldin badut ere, halaxe egingen dut, nere semea zutik ikustearren!* — erantzungo zion amak berriro.

— *Egia esaidazu!* — errepikatuko zuen berriz sasi-medikuak—. *Zeure bizia emateko prest ez zeundeke, horraitio!*

— *Baietz!* — berriro amak—. *Hala behar balitz egingen nuke!*

— *Begira bada zer egin behar duzun* — esango zion azkenik sasi-medikuak—. *semea hartu eta etxola batean sartuko zara. Atea itxi eta etxolak izan ditzazkeen zulo eta zirrikitu guztiak estaliko dituzu; semea magalean hartuko duzu. Hala egiten duzunean, etxolak sua hartuko du eta zuk barruan eutsi beharko diozu. Etxola osoa erretzen denean, semea zutitu egingo da.*

— *Hori bada egin beharreko guztia, hala egingo dut!* — esan zuen amak, buruarekin baiezkoa eginenez.

Beraz, ama-semeak etxolara eramane zituzten eta giltzean sartu. Gero, etxolari sua eman zioten. Amak, kea usaitu eta sugarraren beroa sentitzean, etxola utzi eta arineketan aldegin zuen.

Aitak ama etxean sartzen ikustean zera oihukatu zuen:

— *Ene Jainkoa! Ama semea etxolan utzita dator! Nik izango ote dut indarra!*

— *Egitan?* —galdetuko zion sasi-medikuak—. *Zuk uste duzu ahal izango duzula?*

— *Bai, ahal izango dut* —aitak.

— *Hala bada! Zoaz eta sar zaitetz sutan dagoen etxolan, zure semea barruan dagoeta! Etxolan sartzen zarenean, eman eskua semeari, zeureganatu eta besarkatu ezazu! Etxola guztia erreko denean, orduantxe osatuko da zure semea.*

Aita etxola barrura sartu zen. Baina sugarraren beroa sentitzean, laisterka batean atera zen kanpora, sua jasan ezinik.

Emaztegaiak gertatutakoaren berri guztia zekien. Eta zera esan zuen:

— *Orain neu saiatuko naiz.*

Sasi-medikuak esan zion:

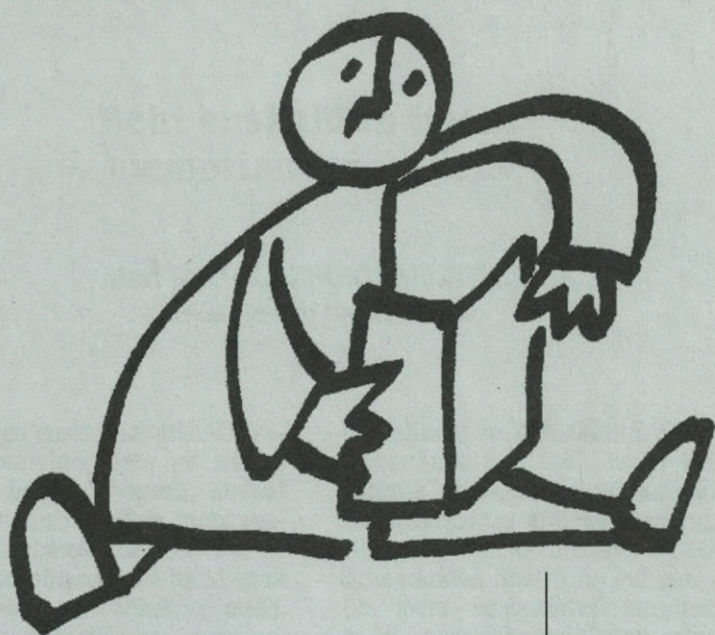
— *Jainkoak nahi baldin badu, zure senargaia zutitu egingo da! Etxolan sartuko zarenean, senargaia zeureganatu eta besarka ezazu etxola guztia erreko den arte: une horretan, zure senargaia sendatu egingo da!*

— *Prest nago!*— aditzera emango zuen emaztegaiak.

Emaztegaia sutan zegoen etxolan sartu zen. Lurrean etzanda aurkitu zuen senargaia jaso, beso artean estutu eta bere bularraren kontra besarkatu zuen.

Halaxe jasan zuten bi gazteek sutea eta behin etxola guztia erre zenean, senargaia tentetu egin zen.

Eta mutilak osasuna berreskuratu zuen betirako.

HAUR ETA GAZTE
LITERATURA

Behi euskaldun baten memorien irakurketa¹

Mari Jose OLAZIREGI ALUSTIZA
(Euskal Herriko Unibertsitatea)

Egungo euskal irakurleek Atxagaren obrarekin duten harremana definitu beharko bagenu, Euskal Literaturaren Historian inoiz euskal idazle batek izan duen arrakasta eta oihartzunik handienaz hitz eginez hasi beharko genuke. Arrakasta hau dela eta, egile asteasuarra dugu egungo euskal idazlerik desiratuena. Gutxi dira egilearen partehartzea eskatzen ez duten kultur edo gizarte-ekin-tzak (museo edo erakusketen inaugurazioak; pertsonaia ospetsuei egindako omenaldiak; ikastaroak, irakurketak, eztabaida-forumak, onegintzazko ekitaldiak, etab.)

Modernitatea Euskal Literaturara berandu iritsi zela esan izan

da behin baino gehiagotan, 50eko hamarkada arte euskarazko literaturak ez zuela kultur jarduera buruaski izatea erdietsi. Bernardo Atxagaren ibilbide literarioa 70eko hamarkadan hasten da eta garai-ko joera europearrei jarraituz, molde post-abangoardistan eginkoak dira bere lehenengo lanak. Hortxe dauzkagu, besteren artean, *Ziutateaz* (1976) nobela eta *Etiopia* (1978) poema-liburua.

80ko hamarkadan aldaketa garrantzitsuak izan ziren euskal literaturan. Egoera politiko berriaren babesean (1979ko Autonomia Estutuaren onarpenaren eta 1982ko Elebitasun Dekretuaren ondorioz), irakurleria ugaltzen beharrezkoak ziren baldintzak sortu

(1) Artikulu hau 1998ko abenduan Caceres-en egin zen "2º Congreso de Literatura Infantil y Juvenil"-en irakurritako komunikazioaren berridazketa da. Euskal Herriko Unibertsitatearen HA 26/47 ikerketa-proiektuaren barnean dago.

ziren. Guztiarekin ere, zehatu beharra dago, irakurleria honek irakaskuntzan eta euskaltegietan izango duela bere sorbururik garrantzitsuena.

Hamarkada horretan sendotzen da Atxagaren ibilbide literarioa eta orduan hasten da euskal irakurleen artean duen harrera ona areagotzen. Garai horietan, idazketa eta estetika esperimentalak baztertu eta istorioak kontatzea helburu duten idazmoldeetara errendituko da asteasuarra. Aldaketa hori eman dadin, bi gertarik dudaezinezko garrantzia izango dute bere ibilbidean: Obaba geografia imaginarioaren asma-kuntzak, batetik, eta haur eta gazte literaturako testuen ugaltzak, bestetik.

Egileari egin zaizkion elkarrizketa desberdinetan, gaur egun idazle klasiko kontsidera daitezkeen irakurle amorratua dela baieztatu du Atxagak. Stevenson, Kipling edo Melville bezalako egileekiko duen zaletasunari, idazlearen biografiarekin lotutako xehetasunak gehitzen badizkiogu (hainbat ilustratzaileekin duen adiskidetasuna bezala), haur eta gazte literaturak bere obran duen garrantzia uler dezakegu. Finean, helduen literaturaren eta gazteen literaturaren artean egiten diren mesprezuzko bereizketen aurka dagoen egilearen aurrean gaudela esan genezake. J.L. Borgesentzat bezala, Atxagarentzat testuak ez

dira hainbeste aldatzen; aldatzen dena, irakurketa-modua da.

X. Etxaniz irakaslearen iritziz, B. Atxagaren *Chuck Aranberri dentista baten etxean* (1982), A. Lertxundiren *Tristeak kontsolatzeko makina* (1981) eta M. Landaren Txan Fantasma (1984) ipuinek eman zioten hasiera euskarazko haur eta gazte literatura modernoari. Atxagaren kasuan modernitate hori literatura fantastikoaren eta errealistaren arteko desberdintasunaren apurketatik etorri zen, izan ere, egile asteasuarrarentzat, literatura fantastikoak irakurleen igurikimenekin eta beldurra bezalako giza-sentimendu sakonekin jolasten baitu. Dudarik ez dago, Chuck-ek dentistarenean dituen beldurrak eta Obabako protagonista-narratzaileak muskerraren sineskeriarekin dituenak antzekotasun handikoak direna, edo-eta *Poemas & Híbridos*-eko "Familia IV" bezalako poema single-landuak Sholaren erlatuen jatorrian daudena.

Baina ezerk definitzen badu Atxagaren unibertso literarioa bere etengabeko esperimentazio poetikoak definitzen du. Haur eta gazte literaturari bagagozkio, intrigazko edo abenturazko kontaketetatik (*Nikolasaren abenturak*, 1980; *Ramuntxo detektibea*, 1980), trenez egindako bidaia aitzakia narratiboa bihurtzen den ipuinetaraino iragan da egilea (*Siberia treneko ipuin eta kantak*, 1984). Horiekin guztiarekin batera, litera-

tur genero desberdinen muga hesituak apurtuz idatzitako tituluak gogoratu beharko genituzke. Besteren artean, *Flanery eta bere astakiloak* (1987), zeinetan ipuinak musikarekin batera plazaratu ziren, edo Bilbao Bizkaia Kutxak argitara emandako Markoniren bi eskola-agendak, irrati asmatzailaren izena daraman txakurraren abenturak, sukalde-errezeta, abesti edo testu arteko erreferentzia literarioekin aurkezten dituztenak. Azken batean, haur eta gazte literaturako testuotan egilearen bilakaera narratiboaren giltzarri izango diren ezaugarriak azalera joango dira: bidaia inizatikoa, gizatasuna, fantasia edo umorea.

Hala ere, bada, gure iritziz, guztien artean nabarmentzen den kontakizuna, *Behi euskaldun baten memoriak* (1991) izeneko nobela, hain zuzen. Hasieratik bertatik liluratu gintuen Mo behiaren pasadizoak kontatzen dituen nobela honek eta bera izan zen egileaz egin genuen doktorego tesia eramangarriagoa izan zedin ahalbidetu zuena.² Testuaren beraren

kalitatea 1994tik IBBYren Oho-rezko Zerrendan egoteak edo zazpi itzulpenek izan duten arrakastak baieztatu dute. Jatorrizko testua, hau da, euskarazkoa, oso ongi saldu da eta gaur egun euskal literatur lanik argitaratuena da (16. argitalpena da, oraingoz, azkena).³ Nobelak jaso dituen kritikei begiratu gero, aipagarriak dira gaztelaniako itzulpenak jasotakoak (besteak beste, C.Cobo-k *El Mundo*-n [92-7-2] argitara emandakoa, Solé-k *ABC*-n, J.L. Barbería-k *El País*-en [92-9-5] edo J. Ballazek *Clij*-en (96 zb, 1997) argitaratutako artikulu gogoangarria). Horietako batzuetan liburua gutizi literariotzat jotzen zen eta hala xe definitu zituzten, halaber, Gallimard-ek Frantziar egindako edizioa edo Albertliner Verlag-ek Alemanian prestatutako argitalpen zoragarria. Egia esan behar bada, liburuak Alemanian izandako arrakastak edozein aurreikuspen gainditu egin du eta seguraski horren eragileetako bat L. Mees-ek euskaratik alemanierara egindako itzulpen txukuna izan-

(2) (Ik. M.J. Olaziregi, 1998, *Bernardo Atxagaren irakurlea*, Donostia, Erein

(3) Horiez gain, nobela honek badu bere arrakastaren lekuko garrantzitsua-gorik. 1990-1995 urteetan, Hego Euskal Herriko gazteen artean burutu genituen irakurketa-ohiturei buruzko azterketa soziologikoen ondorioetan, *Behi euskaldun baten memoriak* liburu irakurriena eta gustukuenetakoa zela ikusi ahal izan genuen. Horrekin batera bazen emaitza adierazgarririk, izan ere, nobela hau eskolaren zirkuitutik irteten zen bakarrenetakoa zela ikusi bai genuen. Bere irakurketa lagunengomendioek eragindakoa zen gehienetan, eta ez eskolak eragindakoa. Honi buruz berriki argitara eman dudana Euskal gazteen irakurzaletasuna. Azterketa soziologikoa (Bergarako Udala, 1998) irakur daiteke.

go litzateke. Alemanian kaleratu diren bi argitalpenak *Die Zeit* edo *Frankfurter Rundschau* bezalako egunkari ospetsuetan iruzkindu dira eta nobelaren eduki filosofikoa dela medio, J. Gaarder-en *El Mundo de Sofia*-rekin (1994) konparatu izan da liburua. S. Seub eta M. Möller kritikariek esan zuten bezala, J. Gaarder-ek bere nobelaren protagonista izateko behi bat aukeratu behar izan balu, dudarik gabe, Mo aukeratuko zukeen. Birpasa labur hau amaitzeko, Munich-eko Focus aldizkari ezagunak Atxagaren nobela hau 1995eko azaroko eta abenduko 7 libururik onenen zerrendan sartu zuela gogoratu nahiko genuke (zerrenda hau 25 kritikarik burutzen dute eta ospa handiakoa da).

Sophie Rostopchin idazlearen *Memoires d'un âne* (1860) liburuaen titulua parafraseatuz, ironia eta umore handiz behi baten bizitzako pasadizoen kontaketa iragartzen zaigu nobelan. Heziketa nobela datekeen honetan, egilea fabula edo memorien kontateknikez baliatzen da, arrazonamenduaren eta jarrera kritikoaren aldeko aldarrikapen literarioa eraginez. Narratzaileak maisutasunez darabiltzan hainbat testu-estrategiak (besteren artean: ahozko kontamoldeen erabilera, pertsonaien deskribapenak, hizkera desberdinen erabilera heterofonikoa, gerraosteko gertakarien inguruko jakinmina,...) edozein adinetara-

ko gustagarri suerta daitekeen nobela bihurtzen dute testua.

Pertsonaiei dagokienez, azpimarragarria da izenek duten balio sinboliko eta semantikoa: protagonistaren izena hots onomatopeiko bati badagokio (Mo), Benardette mojak 1858an Lourdesen Amabirjina azaldu zitzaion B. Soubirous gogorazten digu. Hala ere, izen guztien gainetik *La Vache qui rit*-ena dugu, dudarik gabe, irakurleari deigarriena suertatzen zaiona, jakina denez, gazta-marka ezagun bati egiten baitio erreferentzia. Nobelan jokabide basatiaren eredu bihurtzen den behi honen izenaren oinarrian, Atxagak nobela idatzi zuenean gertaturikoa gogoratu beharko genuke. Dirudienez, garai haietan Parisen zegoen eta uda partean gazta-marka ezagunak publizitate-kanpaina egin zuen. Horri *Gizona bere bakardadean* (1993) nobelarako burutzen ari zen irakurketa gehitzen badiogu (P.A. Kropotkin anarkistaren *Memorias de un revolucionario*), erraza da liburuaen titulua argitzea. Pertsonaien zerrendarekin amaitzeko, Antiaju Berde edo Hortzaundiak gogoratu beharko genituzke, guztiak "gaiztoen" taldean sartzen direnak eta deskribapen fisiko barregarriak eta karikaturizatuak dituztenak. Horiekin batera, Gerra Zibilari eta mendian gordeta dagoen ejerzi-toari egiten zaizkion erreferentzietatik nobelaren erakarpina area-

gotu egiten dute, intriga puntu polita lortuz.

Behi euskaldun baten memoriak-eko espazio eta denborei begiratzen badiegu, hasieratik bertatik argi eta zehatzak direla ikusiko dugu: istorio nagusia 1940an hasten da, Mo jaiotzen denean eta 50 urtekin memoriak idaztea erabakitzen duen arteino luzatzen da. Berdin mintzo gintezke espazioari dagokionez, izan ere, hasieratik zehazten baitira nobelako lekuak. Konbentuari dagokion lekuaren zehazgabetasuna kenduta, beste leku guztiak (Bidegoian herriskan oraindik dagoen Balantzategi baserria barne) Euskal Herrian kokatuta daude. Espazio eta denborari dagokion errealismo hau Atxagaren ondorengo obretan esanguratsua izango dela azpimarratu beharko genuke.

Hala ere, esan dezagun bada-goela nobela hau bereizten duen ezaugarri literario garrantzitsua eta berau testuaren erreferentzia literarioek osatzen dutena dugula. Izan ere, behiaren ahotan jartzten diren poeta frantsesei egindako erreferentziak (A. Rimbaud edo F. Villon-i egindakoak, kasu) edo Grimm anaien erlatua parafraseatuz idatzitako "Denbora partitzailearen" kontakizuna kenduta, beste erreferentzia literario guztiak euskal egileei egindakoak baitira (G. Aresti, J. Sarrionaindia, J.M. Iparragirre, XVIII. mendeko

euskal erromantzeei egindakoak,...). Honengatik guztiagatik, nobela euskal kulturari egindako omenaldi literariotzat har dezakegulakoan gaude.

Bestalde, nobela honek duen dudaezinezko kalitateaz gain, bada Atxagaren ibilbide literarioan duen garrantzia areagotzen duen beste ezaugarri bat. Lehenago aipatu ditugun leku-espazioen errealismoaz gain, behiaren hausnarra aditzera emateko narratzaileak etengabe darabiltzan barne ahotsak nabarmendu nahiko genituzke. Setatsuak protagonista-ren heldutasuneranzko ibilbidea testuratzeko balio badu, teknika bera erabiliko du Atxagak Carlosen edo Ireneren barne gatazka kontatzeko. Edozein modutan izendatzen dugularik ere (*daimonion* sokratikoa, kontzientzia kristaua edo psikearen instantzia), kontamolde hau D. Cohn-ek *bakarrizketa aipatua* deitu zuenaren aldakia dugu. Horregatik dute hainbesteko antza nobela honek eta ondoren etorriko direnek, guztietan pertsonaia atsekabetzen duen oroimena delako giltzarria, ahots kontzertu gisara irudikatzen den oroimena, hain justu.

Behi euskaldun baten memoriak-en irakurketa azkar honetan ez genituzke aipatu gabe utzi nahi nobelarekin pasa genituen une atseginak. Hala ere, ziur gaude honetaz zeresan ugari izango dutela Mo-ren lagun ugariek.

“Galtzagorri Elkarte” euskarazko haur eta gazte literatura sustatzeko ahaleaginean

Mari Jose OLAZIREGI

Egan-eko adiskideek Galtzagorri Elkarteaz lerro batzuk idazteko eskatu didate eta nire eskerona adierazi ondoren, hona jarraian, gure elkartearen ahalegin desberdinen laburpena.

Galtzagorri Elkarte 1990ean sortu zen eta gure egitasmoguztuen artean, euskarazko haur eta gazte literatura sustatu eta ezagutaraztea daudela esan genezake. Elkartean, hortaz, literaturgintza mota horrekin harremana duen edonork har dezake parte, dela idazle eta ilustratzaileek, irakasleek, bibliotekariak, itzultzaileak, liburusaltzaileak,... haur eta gazte literaturzale den edonork.

Guztiarekin, ez dira hor agortzen Galtzagorri Elkartearen jarduerak, jakina denez, OEPLI delakoan (*Organización Española para el libro infantil y juvenil*) euskal ordezkariak bere gain hartzen baitugu urtero. Hau delata, Espainia mailan antolatzen

diren lehiaketa desberdinetan (dela Lazarillo sarietan, dela Haur eta Gazte Literaturako Sari Nazionalean) euskal hautagaiak proposatzen ditugu. Horrekin batera, nazio artean haur eta gazte literaturan entzute handiena duen IBBY erakundeak kaleratzen duen Ohorezko Zerrendarako nahiz Andersen Sarietarako ere euskal *idazle / ilustratzaile / itzultzaileak* proposatzen ditugula esan behar da.

Urte luzetan egindako lan eskerdari jarraipena emateko, 1998an Kultura Sailera jo genuen hainbat egitasmotarako dirulaguntza eskatuz. Horiei esker kaleratu ahal izan genuen *Euskarazko Haur eta Gazte Literatura Idazleak* izeneko katalogo eleantiztuna. Bertan, egungo 22 idazleren bio-bibliografia eta kritikak bildu genituen eta egia esan, katalogoaren harrera izugarri ona izan dela aitortu behar dugu. Atzerriko erakunde desberdinetan

ra (liburutegi, unibertsitate, argitaletxe, banatzaile, IBBYren egoitza,...) bidali genituen 400 aleek nahiz estatu espainiar eta frantziarrera igorritako beste 400ek erantzun paregabea izan dute. Sudafrikatik hasi eta Europako estatu nagusienekin jarraituz, erakunde desberdinen eskerrona jasotzeak benetan poztu gaitu.

Horrekin batera, 1998ko abenduan Caceresen egin zen "2º Congreso de Literatura Infantil" delakora ere joan ginen. Gure elkartekideek aurkeztutako lan desberdinek (guztiz aipagarriak Xabier Etxanizek eta Edurne Uriak irakurritakoak) estatu espainiarreko eta Portugalgo adituen harrera ona izan zuten. Euskal ordezkarien partaidetza osatzeko, euskal liburu eta ilustrazioen erakusketa bat antolatu zuen Manu Lopez elkartekideak eta zenbait euskal ipuin eta poema irakurri Gerardo Markuleta idazle eta itzultzaileak. Lerro hauetan ez daukat lekuri han esandakoak eta egindako guztiak laburtzeko, baina pozik itzuli ginela esan dezaket. Kongresura hurbildutako guztiei katalogo bat oparitu ondoren, gure literaturak sortzen duen jakinminaren lekuko bihurtu gintuzten.

Galtzagorri Elkartekoon iriziz, garrantzizkoa da euskaraz

argitaratzen diren lan aipagarrien berri ematea eta beraien gaineko hausnarketa bideratzea. Haur eta gazte literaturaren inguruan dabiltzan aditu, idazle, irakasle, argitaratzaile,... eta irakurleen arteko loturak sendotu nahiko genituzke, eta gure literatura kanpoan ezagutarazi. Solaskide eta irakurle berriek euskarazko haur literatura aberats dezaketela pentsatzen dugulako ari gara lanean, euskal bizitza literarioa aberasteko.

Hutsune eta erronka horiei guztiei egin nahi die aurre gure elkartek, eta 1999rako aurreikusitako jardueren artean, azaroan Gasteizen antolatuko ditugun "*Literatura eta Eskola Jardunaldiak*" eta udazkenerako kaleratuko dugun aldizkaria aipatuko genituzke. Horiekin batera, aurten Munich-en egingo den "Estatu espainiarreko ilustratzaileak" erakusketara 7 ilustratzaile euskaldun eramatea ere lortu dugu.

Ez dakit artikulu labur honek Galtzagorri Elkarte gehixeago ezagutzen lagunduko dizuen, baina esan beharrik ez dago gure elkartearen atea irekita daudela haur eta gazte literatura maite duzuen guztiontzat. Dagoeneko 60tik gora bazkide bagara ere, kopuru hori handitu eta sendotzea da gure asmorik gertukoena. Hemen duzue gure helbidea:

GALTZAGORRI ELKARTEA
885 posta-kutxatila
20.080 Donostia
aintzane.lasarte@wanadoo.fr

Elkar ikusi artean, besarkada bat galtzagorri guztien partez.

Haur eta gazte literatura Mielanjel Elustondori entrebista

Iñaki ZUBELDIA

Biografia

Mielanjel Elustondo, Azpeitian jaioa 1958an. Irakasle ikasketak, Donostian, 1980an bukatu zituen. Hamar urtez Azpeitiko ikastolan irakasle aritu zen. Hainbat testulibururen egile eta koegilea da Elkar eta Erein argitaletxeentzat. Irakurzaletasunaren sustatzaile saiatuenetakoa izan da orain artean. Arabako Ikastolen Elkartearen koordinatzaile pedagogiko 90etik 92ra. Filologia ikasketak 1996an burutu zituen. 1993an EEBBetara ingelesez ikastera abiatu eta harrezkero jirabuelbaka ibili da Reno-Nevadara. Haur eta Gazte literaturaren eta Ipurbeltz aldizkariaren arduraduna da Erein argitaletxean. ETBko Hitzaro eta Lengua Viva programen zuzendari. Irakurzale, kirolzale (mendia, igeria, pasierak hirian...), berrieketa zalea, elkar hizketak egitea eta idaztea afizio. Patxadan bizitza maite du, lagunekin lagun.

Ikusten denez biografia bitxia eta aberatsa Mielanjel Elustondorena.. Horregatik jo dugu berarengana, bere ikuspegitik haur literaturaren azalpenak eman diezazkigun.

Entrebistatzailea: Iñaki Zubeldia

I. Zubeldia: *Hasteko, zuzena al da haur eta gazte literatura multzo berean sartzea?*

M. Elustondo: Okerra bezain zuzena, seguru. Jakina da sailkapena arbitrarioa dena, literatura bera baino geroagokoa

eta egun haur eta gazte literaturako testu ditugunak ez zirela gogo horrekin sortu. Haur eta gazte literatura multzo berean sartzeari dagokionez, berriz, literaturaren azterketaren ondorio da. Horixe da iker-tzaileen lantegia, izan ere, harik eta deskripziorik zehatzenak burutzea, eta hortaz, definizioak, sailka-penak eta gisakoak tajutzea.

I. Zubeldia: *Nondik noraino da haur literatura eta nondik norai-no gazteena?*

M. Elustondo: Egun, adina ohi dugu irizpiderik behinena... gutxi gorabehera. Hara, Galtzagorri Elkartek antolaturiko azken batzarrean izan zen. Berandu heldu, jarri eta hizlarietako kasu egiten saiatu nintzen. Ondoan Patxi Zubizarreta nuen. Liburu bat erakutsi zidan: "Jonas eta hozkailu beldurtia", Juan Kruz Igerabiderena, atera berria orduan. Irakurtzen hasi nintzen, besterik gabe. Ri-rau irakurri nuen, pozik. Esan nion Patxiri: "Hizlarien berriketa denak baino ederrago duk hau!". Aspaldi utzi nion haur izateari, baina beldur-garri gozatu nuen. Haur Literatura da "Jonas"? Estu harturik, bai, haiei zuzendurik baitago, batik bat. Baina ez da dudarik haur ez den askok ere gogotik gozatuko duena Juan Kruzen liburu hori irakurrita. Zer dira Atxagaren "Xola"-k, edo "Bambulo"-ak? Nik esango nuke konbentzioaren arabera badugula haur literatura, badela gazte literatura, eta badela hel-duentzako literatura ere. Baina konbentzioaren ara-bera. Gainerakoan, nork bere heldutasuna, sentsibi-litatea, zaletasuna eta gozatzeko gaitasuna ditu.

I. Zubeldia: *Haur literaturarik ba al da? Hau da, literatura al da haurrentzat idazten dena?*

M. Elustondo: Gai beraren inguruan ari gara jirabuel-taka, hitz eta pitz, eta ez dakit merezi duen ere. Xabier Etxaniz irakasleak tesia egin zuen gaiaren inguruan, hango eta hemengo erabili zituen eta ez zuen gaia itxi. Denbora handia eskaini zion ikerketari, ehundaka

autoreren lanak izan zituen aztergai eta, finean, gal-derek iraun egiten dute. Etxanizen idazkeran bertan antzematen da hori. Gordin esanda, haur eta gazte literatura, haurrei eta gazteei gustatzen zaien literatura da, atsegin dutena, dela honegatik, horregatik, edo harengatik. Eta, hala ere, galderari zuzen eta batere dudarik gabe erantzunez, literatura da haurrei eta gazteei gustatzen zaien testu hori. Edertasunen bat izango du. Istoria izango da eder, edo gaia, edo kontatzeko era, edo dena delakoa.

I. Zubeldia: *Merkatuan dagoen testuliburu batek, haur literatura-ri buruz hitz egiterakoan, honela dio: "Asko eztabai-datu da haur literatura benetako literatura den ala familia honetako anaia txikia den. Haurrentzako idazten denak, literatura bezala hartzeko, magikoa, estetikoa, ulergarria eta erakargarria izan behar du. Horrezaz gain, fantasia, umorea, ironia, misterioa, lilura eta xarma baldin badauzka, orduan koktel literario ezin hobearen aurrean izango gara, dudarik gabe." Zuzena al da hor esaten den guztia? Zuk nola ikusten duzu?*

M.Elustondo: Hitz pisu asko dira, karga handikoak, "magikoa, estetikoa, ulergarria, erakargarria, fantasia, umorea, ironia, misterioa, lilura eta xarma"... koktel literarioa ez ezik artelan paregabea da hori. Zuzena? Izango ez da ba! Perfekzioa, ideala! Hartuko luke askok! Irrealak da, nire ustez. Garai batean ontzat ematen nuen perfekzio bila saiatzeari, baina bizpahiru lagun badituz, perfekzioa nahi eta, lortuko ez dutela jakinda, batere mugimendurik egin ez dutena. Eta idazle on izan zitezkeen, bataren asmamena, bestearen idazmena... alferrik! Bestek agindutakoa idazten ari dira egun, magiko, estetiko, fantastiko e.a. horiek gabe. Hala ere, har dezagun Joxe Arratibelen konturen bat, "Aralarko txabola", adibidez. Zuk erabili duzun aipuan ageri diren izen eta adjektiborik gehienak ezarriko lizkioke zenbaitek ipuin horri. Edo

Arratibelen beste kontu zaharren bati, alegia. Galde-
tu Antton Olariagari, adibidez.

Anaia txikia dela eta ez dela, "Flanery eta bere asta-
kiloak", "Bertoldo eta Bertoldino", "Ainhoari gutu-
nak", "Jonas eta hozkailu beldurtia", "Usoa, hegan
etorritako neskatoa", "Georgeren medizina miraga-
rria", "Atzekoz aurrera hitz egiten zuen apaiza", "Ar-
kimederen hareneko te hura"... anaia txikiak? Anaia
"handien" merezimendu denak dituzte.

I. Zubeldia: *Aipatu liburuak beste hau ere badio: "Kontatzen den istorioa ederra eta liluragarria izateko ez dauka zeri-kusirik gaiak, modernotasunak edo kokapenak. Istorio bat berez da estetikoa, ederra eta erakargarria, edo ez da, nekazal girokoa izan nahiz hirikoa, sexoaz hitz egin edo ez." Zer iritzi duzu honetaz?*

M. Elustondo: Ez nuke ezetzik esango. Irakurleak –haur, gazte eta helduak–, irakurri egiten du eta gozatu aldi batzue-
tan, aspertu beste aldi batzuetan. Baina irakurri, au-
rrera. Gero dator azterketa eta arrazionalizatu na-
hia. Arrazoia da nagusi, oraindik, askoren gogoan
eta argudioak eta justifikazioak landu beharra dago.
Arrazoiaren indar eta omnipresentzia horrek ito egi-
ten nau eta, egia esan, nahiago dut erabili duzun
pasarte horren irekitasuna. Pasarte hori ate dut nik,
eta irekita dago, ez du estuasunik eta mugarik. Ho-
rregatik gustatzen zait. "Gustatzen" esan dut, arra-
zoitik aparte. Eder eta liluragarri ditut Mariasun
Landaren "Iholdi"-ko testu antologikoak eta Joxe
Arratibelen "Dirua neurtzeko ontzia", guztiz diferen-
te gai, modernotasun eta kokapenari dagokionez.
Biak ala biak ere, estetikotasun handiko, eder eta
erakargarri, nirez bederen. Hiri girokoa bata, neka-
zarikoa bestea... Biak biribil eta artelan.

I. Zubeldia: *Txilikuren azken liburua "Hontzaren orduak" dela eta Anjel Lertxundik gogoeta sakon bat egin zuen, aurkezpen egunean, entzuleen aurrean: "Azken ha-*

markada hauetan, kostunbrismotik ihesi, literatura urbanoa egin nahi izan dute idazle ia guztiek. Kostunbrismoaren kontrako gurutzada horretan aukera eta posibilitate literario piloa erre ditugu. Ezin genuen baserria aipatu ere egin; oro da literaturgai, ordea; ez dago giro taburik, kontua da nola egiten den.” Atxagaren “Bi anai” liburua ere hor dago, giro ruralean kokatuta egonagatik, edertasun eta indar izugarria duena. Somatu duzu zuk haur literaturan korronte kostunbristaren aurkako joerarik?

M.Elustondo: Bai. Baietz erantzuteko gogoia ematen dit, inoiz edo behin ni neu ere bete-bete eginda gertatu naizelako baserri eta mendi kontuez, eta esan ere bai kale giroko istorioak nahiago ditudala. Baina ongi pentsatzen jarrita ez nioke iritzi horri eutsiko. Izan ere, Atxagaren “Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian” eta “Sugeak txoriari begiratzen dionean”, adibidez, eta Joxe Arratibelenak, edo Patxi Zubizarretaren “Matias Ploff-en erabakiak”, esate baterako... eder zaizkit. Baina egia ere da idazle batzuek behin eta berriro erabili izan dituztela mendi giroko kontuak eta haur eta gazteei zientzia-fikzioa iruditu izan zaiela, erabat arrotz. Aldiz, beste haur eta gazte batzuei hirietako ibilera eroa zaie arrotz eta estrainio, nahiz eta hedabideek bigarren muga hauek desegin. Joera kostunbrista hori, nire ustez, aspergarri da besterik erabiltzen ez denean, istorio berak beti era berean kontatzen direnean. Kostunbrismo ona nekez ukatuko du irakurleak. Hargatik argitaratzen dira betiko ipuinak –tradiziokoak, alegia–, behin eta berriro: kalitatea dutelako. Anduk dioenak ez du arrazoi faltarik. Posibilitate piloa erre dugu, alor askotan. Literatura urbanoa ez da pagotxa, berez. Mendi girokoa ez dago ez si eta ez no ukatzerik. Akabo ba! Ez dago motiborik. Testu kostunbrista zaharrak geureganatzea ere ez legoke gaizki, hainbat autoreren lan bikainenak berriro geureganatu behar

ditugu: Jon Etxaide, Agustin Anabitarte, Plazido Muxika...

I. Zubeldia: *Gure artean badabil haur literaturako sasi-kritikobat Fernando amezketarra, Josu Azalaren harribenturak, Txerrama errudun, Proxpero (sail osoa) eta antzeko liburuen kritika egiterakoan honelako perlak jaurtikitzen dituen: "Baserri giroa, nekazari munda, antzinakoa, ..., umorean eta ateraldi bitxietan oinarriz den literatura horrek, ikuspegi literario batetik ez berrikuntzarik, ez aberastasunik dakarren literatura horrek jarraipena izan du gure garaira arte." Kapaz ote da sasi-kritiko kalekume hau baserri giroko umorea, ateraldiak, ironia, hitzen zentzu bikoitza eta beste hainbat balore jasotzeko? Egia da liburu hauek umeen artean gustatu egin direla eta umeei hainbeste aurreiritzirik gabe hartzen dituztela. Zer derizkiozu zuk: liburu mota hau baztertu egin behar genuke gure merkatutik?*

M. Elustondo: Haur literaturako "sasi-kritiko" diozu zuk eta, nik, aldiz, euskarazko haur eta gazte literaturaren obserbatzailerik saiatuena dugula ohi diot, nahiz eta urak bere errotara eramateko joera duen. Eta eman izan diot aditzera ere. Zure "sasi-kritiko" hori eta nire "obserbatzailerik saiatuena" gai da, dudarik gabe, baserri giroa jasotzeko. Aldiz, seguru izan Gasteizko zenbait haur ez dela gai. Gasteizko, eta beste herri askotako irakurleek ez dute baserri giroko umore, ateraldi, ironia eta hitzen zentzu bikoitza jasoko. Ezta granorik ere! Horrek ez du esan nahi, hala ere, liburu jende hori baztertu behar denik. Batzuek maiteko dituzte, eta beste batzuek ez. Baina horrela da mundu hau. "Fernando Amezketarra", "Josu Azalaren harribenturak", "Proxpero", edo Lazkao Txikiren istorioak, Txirritarenak (zein dator hurren?)... ezin dute gure literaturaren paradigma izan. Joandako urak direla esateko gogoia ematen dit, amorrarazita. Baina arnasa hartu eta liburu jende hori ere behar

dugula diot, hain zuzen, Lertxundirekin bat etorri izan naizelako lehen. Alegia, ez gaude gure posibilitate literarioak erretzeko moduan. Liburu horiek ere behar ditugu, nahiz eta "ikuspegi literario batetik ez berrikuntzarik, ez aberastasunik dakartela literaturara" esan nire "obserbatzaile saiatuena"-k. Nirez, "ikuspegi literario" horretan dago gakoa.

I. Zubeldia: *Haur literaturaz mintzatzerakoan mundu guztiak hitz egiten du kalitateaz. Non legoke kalitate hori neurtzeko neurgailua? Batzuetan kalitateaz hitz egiten da obra batek ez txisparik ez erakargarritasunik duenean ere. Haurrentzako obra zozongo batek kalitaterik eduki al lezake? Edo beste batek fantasia izugarria duelako besterik gabe egundoko kalitatea al dauka? Zertan datza kalitatea?*

M.Elustondo: Zu zeu hasi zara erantzuten. "Txispa, erakargarritasuna, zozongo, fantasia" aipatu dituzu. Nik neureari eutsiko diot. Gustatzea dago batetik, baloreak seinatzea bestetik. Biak behar ditugu: herren jardungo dugu bestela. Kalitatea? Lehen erabili dugun koktel literarioa kalitatea da, imposiblea ordea. Askoz osagarri gutxiagorekin ere badugu kalitatea. Ez naiz ni perfekzioaren alde. Kalitatea dela eta ez, ez dut ezagutzen hori zehaztu duen ikertzailerik. Horretan saiatu denak esaldi lausoa baino ez du osatu eta, beraz, ez dut hona aldatuko.

I. Zubeldia: *Gaur egun ez da hainbeste aipatzen, baina hor dago pedagogismoaren kezka ere, hau da haurren liburuetan pedagogia egin nahi iza(te)n omen da. Baina Hezkuntz Erreformarekin ez al dator antzeko beste joera bat: baloreak edo gai konkretuak azaldu eta landu beharra: adiskidetasuna, sexuen bereizkeriarik eza, emakumeen proportzioa (edo kuota) liburuetan sartu beharra, guraso bananduen arazoa, arraza desberdinen arteko integrazioa eta etika laiko edo*

moderno bat? Ez ote daukagu gaur ere kutsu moralista bat sartzeko arriskurik?

M.Elustondo: Ez da arriskua, gertatua baino. Horretan ari gara Esoporen alegiez gero. Hezkuntz Erreforma gorabehera, literatura dugu batetik, eta testu liburuak, doktrinak, idearioak e.a., bestetik. Apenas "Pippi galtzaluzea" oso moralista izan zen bere garaian. Baina erabateko arrakasta izan zuen irakurleen artean. Nor da adiskidetasunaren kontrako, sexuen –eta gaineratiko– bereizkerien alde, guraso bananduen arazoa ezkutatzearen alde, integrazioaren kontrako, etika laiko edo moderno baten aurkako?

Mundu berriaren alde denok, Huxleyrekin batera! Horrek ez du esanahi idazleak lotu-lotu eginik jardun behar duenik, aurreko ohar denak gogoan harturik. Idazleak idatzi egin behar du, eta ongi idatzi, irakurleari gustatzeko moduan. Kutsu moralista? Zenbait idazle baino okerrago dira zenbait irakurle. Idazlea da bere lanaren arduradun, zer idatzi nahi duen pentsatu eta erabaki dezala, eta idatz dezala berari eta irakurleoi gustatzeko moduan!

I. Zubeldia: *Nola ikusten duzu Euskal Herriko gaurko haur literatura?*

M.Elustondo: Bernardo Atxaga, Mariasun Landa, Patxi Zubizarreta, Juan Kruz Igerabide, Felipe Juaristi, Joxe Arratibel, Koldo Izagirre, Xabier Etxaniz, Xabier Mendiguren Bereziartu, Pako Aristi, Xabier Mendiguren Elizegi, Maria Garikano, Jon Suarez, Gerardo Markuleta, Manu Ortega, Mattin, Joxantonio Ormazabal, Antton Olariaga, Mikel Valverde, Jon Zabaleta, Pello Esnal, Antton Kazabon, Jokin Mitxelena, Asun Balzola, Belen Odriozola, Enkarni Genua, Joan Mari Irigoien, Pello Añorga, Iñaki Zubeldia, Xabier Diaz Esarte, Koldo Biguri, Xabier Monasterio, Javi Cillero, Belen Lucas, Jimu Iturralde, Aingeru Epalza, Mikel Garmendia, Javi Muguruza, Juan Gartzia, Jexux Mari

Mendizabal, Pedro Alberdi, Itziar Zubizarreta, Marijeane Minaberry, Arantxa Urretabizkaia, Joseba Sarrionandia, Yolanda Arrieta, Antton Irusta, Lurdes Auzmendi, Alvaro Matxinbarrena, Jesus Lucas, Edorta Jimenez ... eta karakter kopurua bete dudanez erantzun honetan sartzen ez zaidan izen gehiago eta gehiago. Ondorioz, oso ongi ikusten dut gure literatura, idazle, ilustratzaile eta itzultzaileei dagokienez. Argitaletxeak behin ere baino segurologo ari direla adierazi zidan behin Asun Balzolak. Ez da gezurra, beharbada.

Baina zer diote irakurleek? Non dira? Zer irakurtzen dute? Nork ematen die irakurgaien berri? Nork aukeratu ditu ikasleek nahitaez irakurri behar izaten dituzten liburuak? Nola? Zergatik irakurri behar izaten dituzte Bigarren Hezkuntzako ikasleek helduen literaturako testuak? Badugu kantitatea, eta kalitatea ere bai askotan –horra Euskadi Literatura sarietan irabazleak–, baina areago landu behar da kalitatea, eta esango nuke horixe dugula hurrengo helburu. Kantitatea esan dut, kalitatea ere bai, baina Lizardi saria eman gabe utzi dute aurten. Beste zenbait sari ere kili-kolo dira, alegia, obra irabaztunik gabe sarri antzean. Arazoak hainbat dira oraindik...

I. Zubeldia: *Nola ikusten dituzu haur literaturan diharduten idazleak? Badago batasunik? Ala kapillismo ezkutubat ikusten duzu?*

M. Elustondo: Idazteko denborarik ez dutela ikusten ditut. Beste ogibide batzuk dituzte gehienek eta nahiko lan! Galtzagorri Elkarteak abiarazi dute behintzat eta dementzat ere onuragarri izango ahal da! Biltzekotan Galtzagorriren inguruan bilduko dira indarrak: idazleak ez ezik, ilustratzaile, irakurle, irakasle, liburu saltzaile, argitaletxeak eta erakundeak. Horixe dugu esperantza. Kapilla kontua? Ez dut uste! Nork bere alde egiten duela, besterik ez. Idazleen mundua ez

da salbuespen. Nik zuri, zuk niri... Baina hori "Mahatsaren orpotik dator" kantatzen genuenean ere esaten genuen: "nik zuri, zuk neri...". Hortaz, lehena berriz ere: ez dago nobedaderik. "Gasteiz Magic" dela eta, kezka bertsuak dituzten dozenardi bat lagun bizi gara bertan, ongi konpontzen gara eta Galtzagorri bultzatzeko gure ahalegintxoak egiten ditugu. Eskoriatzako haur eta gazte literatura mintegia ere lanean ari da aspaldi, eta besteren batzuk. Denak ere inguruko indarrak biltzen ari dira, horixe da lanorduetatik kanpo saiatzeko modu bakarra. Eta atear zabal ari dira lanean, inoren ekarpena ukatu gabe.

I. Zubeldia: *Galtzagorri Elkarte berrituak ekar al lezake aire freskorik haur literaturaren eta idazleen mundura?*

M.Elustondo: Horretan da, eta nahi luke. Galtzagorri Elkarteak lagun lezake, beste ekimen askok bezala. Baina nik ikusten dudanez, Galtzagorri da aspaldiko partez haur eta gazte literaturaren alde serio eta beltz ekiteko moduan den talderik bakarrenetakoa. Jendea inguratzen jakin zuen eguberri aurretik Miramarren egin ziren jardunaldietan eta mailari eutsiko ahal dio maiatzeko batzar nagusian eta udazkeneko biltzarrean! Mari Jose Olaziregik ardura hartu zuenetik bestela da egoera. Olaziregik lan handia egin du azpiegitura lantzen, erakundeekin harremanak estutzen, argitalpenak bideratzen... Hurrena, berriz, taldea sendotu beharko luke bere inguruan -nire ustez, jakina-, eta Galtzagorriko partaideak lan zehatzetan jarri. Dena dela, batzar nagusiak du hitza. Bertan erabakiko da Galtzagorriren jarduna: udazkeneko biltzarra, erakusketak, eta aldizkaria. Horiek behar bezala gauzatuz gero, pozik.

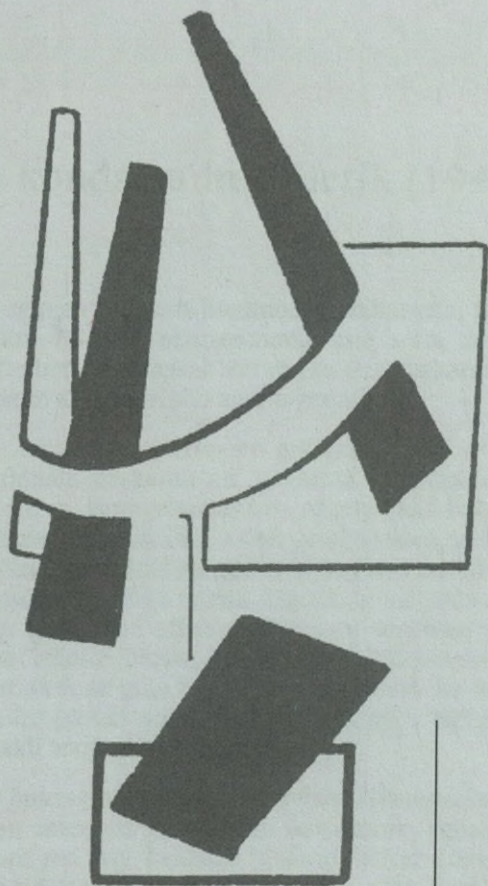
I. Zubeldia: *Zer diozu euskal ilustratzaileei buruz? Badago kalitaterik?*

M.Elustondo: Ez duzu galdetu idazleetan kalitaterik baden. Kontu bera beti. Hara, liburuetan da hainbat ilustratzaile-

ren lana. Zoragarria da askoren lana, beldurgarri ederra. Hala ere, bigarren mailako ageri da beti edo gehiengan. Liburuak garestitzen omen dituzte, gainera. Beraien lana ez dagoela behar bezala ezagutua iruditzen zait. Behin Jon Zabaletak esan zidanez, idazleak bai, bildu izan dira nolabait –horra Idazleen Elkartea–, baina ilustratzaileak... nor bere kasa ari omen da. Lekuko izan naizenez, lantzean behin besterik ez dutela elkar ikusten esango nuke. Alvaro Matxinbarrena eta Jon Zabaleta, Jon bera eta Antton Olariaga, Mikel Valverde... nor bere kasa. Elkar ikustea eta elkarrekin izatea gauza handia dute, egiatan. Ni ari naiz, eta behin baino gehiagotan jardun dut ilustratzaileei buruz, baina ez dakit ba... ni ez naiz ilustratzaile. Zergatik ez hitza ilustratzaileei beraiei eman? Has gaitezen hortik.

I. Zubeldia: *Bukatzeko, noiz ikusiko dugu Miel Anjel Elustondoren obraren bat haurrentzako idatzita?*

M. Elustondo: ...

ADABAKIAK

EGAN-en kondaira hurbiletik (1948-1991)

EGAN dugu egungo aldizkari literarioetan zaharrena, zinez. Izan ere, haurten bete ditu *EGANek* berrogeitamar urte sortu zenetik. 1948tik 1998ra doan tarte horretan euskal literaturan (eta euskararen baratzean) emaniko gertakizun askoen leluco aparta gertatu da.

Euskalerriko Adiskideen Boletnaren gehigarri bezala sortu zen *EGAN* 1948 urtean, oraindik euskarak ate gehienak argitalpenetarako itxiak zeuzkala. Hain zuzen, berrogeitamar urte askotxo dira halako gertakizuna hutsean geratzeko. Euskararen biziak gorababehera anitz izan du, eta gorabehera askoen lekuko izan da gure aldizkaria. Gure hizkuntzak esparru urria zeukan oraindik 1948 urtean. Espainian agintean zegoen erregimenak errespetu gutxi zion artean gaztelaniar espresaera ez zuen hizkuntz orori, eta lehorte hartan *EGAN* tinko mantentzea nolabaiteko miraria izan zen. Orduan gure herriarria euskarri eta arnasbide oro ukatzen zitzaion. Giro hartan sortu eta hazi zen gure aldizkaria, egungo euskararen lorealdi berria ezagutu arte.

Aldi hartako bultzatzaileak Koldo Mitxelena hizkuntzalaria, A. Irigarai eta A. Arrue izan ziren, eta gerora Juan San Martin, egungo aldakuntza 1992 urtean eman zen arte. Lehengo hirukote horrek eraman zuen erredakzioaren zama *EGAN* elebakar —edo erabat euskaldun— bihurtu zenean. Alde batetik, ezagutu beharrezkoa da *Euskalerriko Adiskideen Elkartek* une hartan aldiazkaria elebidun argitaratzeko ukan zuen adorea. Eremu hutsa zen gure alorra diktaturaren lehen urteetan —gerra zibilaren mamuak oraindik hurbil zeudelako—, eta bestetik gure hizkuntzaren baliapideak oraindik umilak zirelako. Urte hauetan guztietan *EGAN* euskararen aldakuntza sakonen lekuko gertatu da, eta batez ere, bere batasunarena. Batasunaren lorpenak ezagutu ditu, bada, lehen etapan garaiako status dialektalaren testigutza anitz dagoela bere orrietan, bereziki, ahozko literaturaren esparruan; hain zuzen, sorkuntzaren sailean poesia, bertso, ipuin eta herri antzerki franko azaldu da.

Orobat, *EGAN* garaian garaiko literatura kultuaren lekuko izan da. Euskal idazle ezaguneneak bere txokoa ukan dute bere orrietan, Mitxelenaren gidaritzaren denentzat erakarpuntu eta berme ziur izaki. Gogoratze-koak dira hainbat autoreren izenak, lehen aipaturikoetaz gain. Hala nola, Txillardegi, Villasante, Mirande, Juan San Martin, Aresti, Tx. Peillen. Horiek aipatzean euskararen baitan —bai poesian eta bai prosan— emaniko berriztatzearen oihartzun egiten dugu. Eleberri modernoaren hastapenak, —eta poesian olerki post-sinbolista eta sozialaren hasimasiak— izen horiekin aipatuta gertatzen dira. Eta sorkuntza eta saioekin batera, autore asko eta bere liburuei buruz eginiko gogoeta literario, erreseinak eta kritikak argitaratu dira. Haritschelhar jaunak dio: "*EGAN* aldizkariak bazuen arrakasta eta han irakur daitezke Mitxelenaren kritika artikuluak, bai berrargitalpenenak, hala nola Lizardi-ren *Biotz-begietan*, Txomin Agirrerren *Garoa*, bai berrikitan kaleratu ziren obrenak, Yon Etxaide-ren *Joa-nak joan*, Txillardegi-ren *Leturia'ren egunkari ezkutua*, Peru Leartzakoa, Villasante-ren *Nere izena zan Plorentxi*, Larzabal eta Labayen-en antzerkiak eta bertze, horiek guztiak 1954-1962-ren artean" (*EGAN*, 1992, 10 or.).

Beraz, *EGANek* ez zituen garaiko idazleak bertan idaztera bultzatu bakarrik, baizik eta euren produkzioak ere oihartzuna ukan zuen bere kritika-orrietan, eta, batez ere, aldizkaria elebakarra bilakatu zenean; orduan Koldo Mitxelenaren ardura merezi izan zuten areago.

Aipatu dugunez, *EGANek* 1953 urtea aurretik elebidun izateko aukera izan zuen, eta horrek egun oraindik ezagun dugun idazle-andana bat bertan idazteko abagunea eman zion. Gero aipatuko ditugu euren lanak. Behar bada, orriak gaztelaniara ere irekita edukitzeak utzi zizkion ateak zabalago *EGANi* euskal esparruko baratza solik lantzen hasi zenerako.

1953 urteko 2-4 alean aldizkariaren zuzendaritza hirukoitzak sinaturiko antzin-solasean hau azaltzen da *EGANi* buruzko asmo berriak zirela eta: "Eginbide au, zuen edo oker, gu iruron bizkar gelditu da eta azaldu nai genizuke, irakurle, zer ustetan geran. Maizago argitara eman nai genduke *EGAN*; maizago, ugariago eta ornituago. Eta biziakin ari geran ezker eta darabilgun izkuntza ere izkuntza bizia den ezker, gaiak ere biziak, gaurkoak, nai genituzke. Sarriegi gertatzen baita azken-aldi onetan euskerak, olakoak erabilliaz bere trebetasuna erakutsi bearrean, bere eritasun eta makurrak dituela beti aotan, guziok ezagutzen ditugun zenbait pertsona mintsuak bezala. Eta beldur gera ez ote den ori biderik egokiena izango maiteen dutenak ere asperrerazteko" (*Ibidem*, 1 or.).

Beraz, garaiko iru zuzendarikideak ohardun ziren aldizkariaren berri-zeak ekarriko zituen arriskueta, baina, hala eta guztiz, gotor azaltzen dira aldizkaria aurpegi eta edukin berriz hornitzeko garaian. Leialtasuna

eta eraberritze-asmoa nagusi ziren haiengan oraindik bizirik ziharduen gure hizkuntzarekiko. Euren asmotan baserrikeria gainditu nahia, euskararen bizi sozialean ardura jarri nahia, hizkuntz trebetasuna lortu nahia helburu eta erronka ziren, aldi berean.

Esan beharrik ez dago, erredakzio berriko idazleen asmoek bide markatsua izan zutela, luzea izanen zelako, baina ibilbide hura 1998 urteraino irauteak euskararen esparruan harrigarri den zerbait adierazten digu. Jakina denez, aldizkari literarioak zerbait iragankor izan ohi dira ia hizkuntza guztietan, garaiko moda eta oldeen mende egon ohi direlako. *EGANek* aldizkari anitz ikusi du bere aldamenean jaiotzen eta desagertzzen, eta gertakizun horrek meritua areagotzen dio bere ibilbideari begirada botzatzerakoan.

Aldizkariaren ildo horretan aipagarri egiten da, 1983 urtea geroztik funtsean, Juan San Martin idazlearen izena. Nahiz eta oraindik K. Mitxelenaren aipamena azaldu erredakzioan, aldizkariaren ardura nagusia urtetan Euskaltzaindiaren idazkari nagusi izaniko idazle eibartarrak azaltzen zaigu. Juan San Martinen ardura esparru askotara hedatu da, eta, batez ere, *Adabakiak* eta liburu erreseinetara, non autore askoren liburuen andana jarraitu duen, eta geroago ikusiko dugunez ikusmira zabala eskaini euskal toponimia, literatura, kondaira, artea, etnografia eta antzekoei buruz. Funtsean, *Adabakiak* saila Juan San Martinen ardurapean geratu zen urte hartatik gerora.

Lehenago, ordea, aipatzekoa Mitxelenarekin batera A. Irigarai idazle naparra (oso maiz *Apat-Etxebarne* izengoitiaz sinatzen zuena), eta berarekin A. Arrue, zeinak euskararen esparrura sukaldaritzari zegokion oro hurbildu zigun. Arruek *Jan-edanak* izenpean —1954 urtetik 1975 arte— etengabe jardun zuen sukalgintzaren alderdiak modu nabarrean euskaldunei azaltzen. Lan horien alboan, baizituen liburu batzuen erreseinak, hala nola, Juan Bautista Agirre, Selma Lagerlöf, Martín Descalzo eta Díaz Plajaren argitalpen batzuez.

Bi idazle horiek ukan zituen lankide zintzo Mitxelena handiak, eta, gaurko ikuspegitik so eginda, lan neketsua egin zuten urte askotan, gure literatura eta hizkuntzari berealdiko mesedea eskainiz.

I. *EGAN*-en etapa elebiduna (1948-1953)

Goian esan dugunez, 1948 urteak markatzen du *EGAN* aldizkari literarioaren hasiera. Urte horietan ai ez zen deus ere argitaratzen euskaraz (Elizaren mende zeuden katekismo, almanake edo poesiaren bat edo bes-

te). Beraz, *Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak* harru zuen erabakiak, garaiko egoera ikusita, aparteko garrantzia ukan zuen. Bere asmoetan nabarmen gure herrian kokatzen den kultura bikoitzaren aitormena, eta, bereziki, euskarari kultur hedapenerako alor berriak zabaldi nahia. *Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteak*, bada, apustu garbia egin zuen gure hizkuntzarekiko egungoak baino aldi okerragoak ziren unean. Denok pentsatu behar dugu, gerra zibila amaituta oraindik bederatzi urte igaro ez zirela, politikoki ez zela oso egokia erabat proskribiturik —eta ezaindurik— zegoen kultura baten alde erronka egitea. Egungo ikuspegitik hainbat eta meritagarriagoa egiten da hautamen hura.

Hasieratik helduko dio aldizkari berriak gure sorkuntzari eta kondaira literarioari, berehala ikusiko dugunez. Aukerak ez zitezkeen izan handiak, frankismoaren ahaleginetako bat bere idearioan sartzen ez zen oro erkitu eta indargabetzea zelako. Ideologia ofizialean sartzen ez zen oro sospetxagarria zen, eta indar hartzekotan saihestu eta arbuizatzea zen. Horregatik, *EGAN*en lehen zenbakiak ikusita, nolabaiteko ildo-eza, experimentalismoa eta urritasuna nabaritzen da, baina aldi berean andana berria egiteko asmo ukazina.

*EGAN*en idatzi zutenen idazle zerrendan asko Euskal Herriari gaztelaniari atxikitako autore puntakoak dira. Hala nola, aipagarri poesian G. Celaya eta Blas de Otero, eta bestelako generoetan José María de Areilza, Ciriquiain Gaiztarro, Jose Artetxe (gerora euskal esparrura ere etorria), Luis de Castresana, Paulo Bilbao Aristegui, Fernando de Amarica margolaria, José M. Azarola, De la Quadra Salcedo, eta abar. Hauetako batzuk, dudarik gabe, oso ezagunak gaur gaztelaniaren esparruan, bereziki, poesian aipatuak. Eman ditzagun atalez-atal produzio zenbaiten zertzeladak.

a) Poesian

Blas de Otero eta G. Celaya ere nabarmen, eta beraiekin J. M. Azarola eta Paulo Bilbao Aristegui (azken hau Juan R. Jiménez poetarekin harreman estua ukan zuena). Aipagarri Jose M. Areilza *Al monte Arno* olerkiarekin. Edukiak gehiago zehaztuz, Blas de Oteroren kasuan "Poemas para el hombre" olerkiak jarrera existentzial sakonaz azaldu ziren. Gabriel Celayak "Juguetes" poesia argitaratu zuen 1948 urtean, eta *Cartas a un amigo* 1950ean. Paulo Bilbao Aristegui sonetoak edo hamalakoak eskaintzen dizkigu, eta F. de la Quadra Salcedok hamar bat unitateko poesia-multzoa 195lean. Aipatzekoak dira, orobat, Carlos de la Viña poetaren aportazioak 1952 urtean, *Espantapájaros* eta *Los hombres y las cosas* poemak. Poeten oihartzuna, oraindik, Esteban Calle Iturrino bere *Once canciones a mis hijas* poemarioarekin (1949 urtean). Era berean José

M. Sanz y Aldazen kantu eta erromantze-multzoa 1952 urtean eta Miguel de Unamunoren *Cancionero (Fragmentos)*, euskal idazle handiaren heriotzaren hamabosgarren urteburuan (1951 urtean).

b) Narratiba

Narratiba poesia baino murriztagoa azaltzen da, baina bere esparruan ere aipagarri gaur entzugarri dugun autore zenbait. Hala nola, Jose Arretxe, Ignacio Arocena (bi hauek euskal literaturaren esparruan, kritikogisa, zerikusia izan dutenak), CiriQuiain Gaiztarro eta Luis de Castresana. Urteak igarota, euren oihartzuna *EGANen* orrietan aurkitzeak halako poza ematen digu. Izen horiek ikusita —poesiaren kasuan bereziki— nabarmen gure aldizkaria erdaraz eta euskaraz ematen zen literaturaren aurkitze-puntu bilakatu zela hasieratik. Zehazkiago, CiriQuiain Gaiztarrok *El pez que hubiera querido ser niño* eta *Duelo de ratones* kontakizunak eskaini zizkigun. José de Artetxek *La paz de mi lámpara* eta *Mi viaje diario*, Ignacio Arocenak *El príncipe constante*, eta Luis de Castresanak *Lolo* (aldizkariaren lehen zenbakian, jada). Federico de Zabalak —gero euskal kondairari atxikitako lanak beste argitalpenetan emanen zituenak— *Paisajes de lluvia*.

Lan hauetan, bada, narrazioa —bidaietako literatura, fikzioa eta ipuinei— loturiko literatura ageri da. Testu gehienak euskaldun batzuek gaztelaniari atxikitako esparruan eginiko lanen adierazgarri baliotsu dira.

c) Antzerkia

EGAN aldizkariak arlo honetan originala zen lan bakarra eskaini zizun, hots, CiriQuiain Gaiztarro idazleak *Egun bereko alarguntsa*, euskal kanta ezagunaren inguruan sorturiko antzerki-lana. Hor gaztelaniak euskal lirika zaharrean testu estimatuenetako baten oihartzunetan oratua garatu zuen.

d) Itzulpenak

Itzulpenetan testu anitz ageri da itzulita euskarara, batez ere, gaztelaniatik, eta jada 1956 urtetik hasita (García Lorca, Blas de Otero, Gabriela Mistral, Campoamor, Esprú, César Vallejoren poemak adibidez). Gaztelaniara itzuliriko poemarik, aldiz, ez da azaltzen. Narratiban, soilik, itzulpenak dauzkagu, eta Joxe Artetxe eta Jon Etxaideren eskutik.

1948-1953 arteko *EGANen* epealdia, noski, murrizta gertatzen da gero 1953-1991ekoarekin erkatuta (aldizkariaren erredakzioak euskaraz soi-

lik argitaratzeko erabakia hartu zuenean). Dena den, idazleen sona ikusita, aldizkaria bi hizkuntzetan egiten zen literaturaren erdigune bilakatu zen.

Euskarak aro horretan duen sarrera, geroz eta anitzagoa egiten da, eta aipatzekotan, ezin ahantzi idazle zenbait. Hala-nola, Salvatore Mitxelena (*Lirikoak eta Arantzazu poematik*), Klaudio Sagarzazu, Emeterio Arrese (poeta posromantikoa), Jose Agerre, Federiko Krutwig (*Bihotza! Zergatik?*), Juan Mari Lekuona (1950ean, jada), Alustitza'tar Julian, Jauregi'tar Luis (*Jautarkol* olerkari ezaguna), Ormaetxea'tar Nikola (*Orixe*), Santiago Onaindia, Fernando Artola (*Bordari*), Erkiaga'tar Eusebio, Luis Mitxelena (lehenengo aldiz 1951 urtean *Euskal literaturaren etorkizuna* artikulua, Goi-koetxea (*Gaztelu*) olerkaria, Jon Mirande (*Nil igitur mors est* poemaz) eta Aita Lartzabal *Okillomendi Alkate* antzerkiak (1952an), beste batzuen artean.

Gerraosteko literaturaren atal bat atzematen da *EGAN*en, nahiz eta oraindik modu asko bakan eta soilean. Dena den, garai hartan *EGAN* zen, *Euzko-Gogoarekin* batean, gure literatura murriztaren eskaparate. Goian baitetsi dugun bezala, *EGAN* bi hizkuntzen bilpuntu suertatu zen bere lehen sei urteetan, eta, alde horretatik, gure herrian atzematen zen kultura bikoitzaren ispilu.

II. Etapa.

EGAN euskal aldizkari literario elebakarra (1953-1991)

Hau dugu *EGAN* aldizkari literarioaren arorik aberatsena 1991 urte arte. Ia hogeitamar urtetan hedatzen da aro hori, eta bertan ematen dira euskal literaturaren inguruko aldaera nagusi eta esanguratsuenak. Hain zuzen, 60eko hamarkadan osatzen da, funtsean, euskara batuaren inguruko plataforma, eta, orobat, garai horretan atzematen euskal literaturaren uhin berria bai poesian (lizardianismoaren gainditzea, sinbolismoa, post-sinbolismoa, poesia existenzialista, poesia soziala, erdisurrealismoa, espermentalismoa eta bestelakoez,...); baita ere narratiban (ohiturazko narraziogintza gaindituta, eleberria existenzialistara, polizi-nobelara, haur literaturaren hasimasietara, errealismora, errealismo magikora —hegoamerikar narrazioaren eraginez—, eta beste korrontetara igarotzen...). *EGAN*en azalduko kritika orriak aldaera horien oihartzun-bide dira, maiz, eta kanpotiko literaturen islada ere; teatroan, adibidez, Bertol Brechen antzerkiaren adierazpideak ditugu.

Eta pa honetan, hots, *EGAN* erabat euskaraz argitaratzen hasten den aldian, bi aro dira adierazgarri: a) Mitxelena, Irigarai eta Arrueren eskutik 1953etik 1983 artean emana, non, besteen artean, liburuen erreseinak eta kritikak garatzen diren, eta, orobat, euskal literaturaren inguruko alderdiak (testu zaharren azterketa, sorkuntza modernoa, ahozko literaturari loturiko produzioa, eta abar). b) 1983 urtea ezkerotik, behin Irigarai eta Arrue hilda, *EGANen* erredakzioa, Mitxelenarekin batean, Juan San Martin eskuetan geratzen da. Esan daiteke eibartar idazlearen mende, batez ere, *Adabakiak* saila indartzen dela, autore horrek beti lan nabar eta edotariakoetarako erakutsi duen lan-nabartasuna medio dela (bertan euskal literaturaren kondaira, etnografia, toponimia eta artearekin zerikusia duen albiste anitz argitaratuz). Juan San Martinen haroan Atxaga, A. Lertxundi, Urretabizkaia, Luis M. Mujika gisako autore berriak dira aipagarri, nahiz hauetako batzuk 1983 aurretiko produzioan azaldu. Urte horietakoak dira Atxagaren *Obabakoak*, Pako Aristiren *Kcappo*, Jose Antonio Mujikaren *Itzalak* liburuen kritikak Andu Lertxundiren eskutik. Juan San Martin, gainera, azken urte-saldoetako euskal liburuaren produzioaz begirada zehatza botatzen saiatu zen, euskal liburugintzaren kopurua gaur baino askoz apalagoa zenean.

EGANen beste atal batzuk etapan horretan gotortzen dira, eta, funtsean, bere egitura sei bat sailetara hedatzen. Hona sail horiek:

- a) Lehen orrietan pertsonaia zenduen oroitzapenak eta garaian garaiko agurrak eskaintzen direnekoak; bertan, orobat saiakera zenbait gure literaturaren azterketarekin zerikusia duena. Dena den, azterketa literarioen hedapena, gehienetan, ez da behin 1992 urtetik honantz emango denaren zabaldurakoa. Zehazkiago hartuta, lirika zaharra, pastoralak, antzerkia, bertsolaritza, kanpoko lirika eta narratiba abardatzen dira, han-hemen. Azterketa historikoa (dialektologia, euskara batuaren auzia, lexikoa, morfologia, ortografia, hizkuntzaren soziologia eta gisakoak ere, noiz-noiz, azaltzen dira, nahiz eta modu aski laburrean, *EGAN* ez baita izan, funtsean, filologiazko aldizkaria, literaturaren inguruan kokatzen zen argitalpena baino). Autore konkretuei buruzko lanak dira ugalkorrenak bere mugatasunean. Honetan Irigarai, Mitxelena eta Juan San Martinen lanak nabarmentzen dira.
- b) *Sorkuntza*. Bertan olerki originalak eskaintzen dira, Krutwig, Mirande, Aresti poeten olerkiei leku eman zaielarik, besteen artean. Esan daiteke, nolabait, *EGAN*era leihoratzen den poesia andana berrietatik dabilela. Testu zaharrak eta garaikoak ere argitaratzen dira, normalean, berez jasoriko euskalkian irakurleari ematen zaizkiolarik.

- c) *Itzulpenak*. Poesiazko itzulpenak, gaztelaniar poeta anitzetara hedatzen dira (G. Mistral, García Lorca, Unamuno, Blas de Otero (Arestiren eskutik). Katalaneratik aipatzekoak Otsalarrek edo Juan San Martinek Esprñuri eginikoak, *Zezen larrua* liburutik, batez ere. Frantsesetik Charles Baudelaireren *Les fleurs du mal* (Arestik egina), edo eta gali-zieratik *Sei poema galego* (Arestik beste behin), eta ingelesetik Thomas Hardy eta Joachim du Bellayren poemak. Narratiban, berriz, itzuliak ugariagoak izan ziren, bai gaztelania, bai frantsesa, bai ingelesa eta bai italieratik. Antzerkien itzulpenak garadura urriagoa ezagutzen du.
- d) *Kontu-kontari*. Sail honetan kontakizun edo narrazio laburrak eskaintzen ziren, ahozkotasanren esparrua ahalik eta gehien irekiz. Bertsogintzari emaniko esparruak, hala ere, ez du hainbesteko garadura. "Bitaño", Alzola Gerediaga, idazlea dugu arlo honetan saiatuena.
- e) *Adabakiak*. Bertan esparru aski zabala atzematen dugu. Besteen artean, kondairari loturiko zehaztapenak, nekrologiak, pintura, arte, musika eta sariketei buruzko ohar eta albisteak (A. Irigarai, M. Lekuona eta Juan San Martien eskutik, batez ere), eta, aldi berean, A. Arruek sukaldaritzari buruz luzaturiko berri nabarrak. Era berean aipatzekoak dira Mitxelena zinemaren arloan filma zenbaiti buruz emaniko albiste eta kritika artos eta interesgarriak. *Adabakiak* sailak oraindik *Nahas-Mahas*, *Berriketan*, *Gastronomia*, *Munduz-mundukoa* gisako deiturak eduki zituen.
- f) *Bibliografia. Liburuak*. Liburu-andana handia azaltzen da erresein sailean, batzuetan, kritika garatuxeagoa delarik dira. Sailean, euskaraz argitaraturiko liburuak ez ezik, noizbehin gaztelaniazkoak ere agertzen. Euskal idazle zahar eta berrien liburuen berri ematen da urtetan, hots, euskarak bere baitan —bai poetikan eta bai narrazio-gintzan, batez ere— ezagutu duen produzioa, beraietan atzemaniko aldaera eta korronteen berri hurbiletik atzemanek. Beste aldizkariet buruzko albistegia ere sail berean aurkitzen da, maiz. K. Mitxelena, M. Lekuona eta Juan San Martin dira sail honetan lan hedatuena egin dutenak. Kanpotar autoreak ere ager daitezke (adibidez, Camilo J. Cela edo Martín Descalzoren liburuen erreseinak, besteen artean).
- g) *Antzerkia*. Zenbaki anitzetan antzerki-obra osoa azaldu zen. Batez ere, Labaien, Aresti eta Lartzabalen obrak; adibidez, Arestiren *Mugalde herrian eginiko tobera... Eta gure heriotzako orduan*, *Justizia txistulari*. Orobat, Aita Lartzabalen *Okillomendi Alkate*, *Mugari tiro*, *Ihaute-riak*, edo eta Lizardiren *Ezkondu ezin ziteken mutila*, hilosteko antzerkia. Eskuizkribu zaharretatik lorturiko piezak, eta pastoral-zatiak ere kontutan edukitzekoak dira.

Ikusi dugunez, *EGAN* aldizkariaren egitura eta edukinak goian sailkatuak esparrutik dabilta. Sailketari, batez ere genero literarioen zerikusia erantsiaz, poesian, narraziogintzan eta antzerkian, hitz batean, sor-kuntzan, azaldukoak aztertuko ditugu hurrengo orrietan, eta ondoren hizkuntzaren arlo berezian argitaratuak, azkenean, *Adabakiak* eta *Bibliografia* atalak kontutan edukiz. Lehenago, ordea, literaturaren azterketa-ekin loturikoak kontsideratuko ditugu *EGANen* temario nagusian.

a) *Literatur azterketa*

Esan daiteke euskal literaturaren inguruko azterketa sistematiko eta luzerik ez dela eman *EGANen*, funtsean, 1992ean hasiriko aldizkariaren hirugarren etapa arte. Luis Maria Mujika eta Gillermo Etxeberriak erre-dazio berria hartu geroztik *EGANen* ia erdia, batzuetan, autore, poeta, narradore, kontaitzaile zehatz baten lanaren inguruko azterketa sakonez hornitua dator. Alde horretatik, bada, *EGAN* ez da izan azterketa literarioei atxikiriko argitalpena, salbuespenez ez bada. Atal honetan ahozko literatura, lirika zaharra, lirika modernoa, kanpoko poesia, narrazioa eta bertsoaritza ukitu dira, besteen artean. Maiz literatur testuen bilketa da, azterketaren orde. Testuak banan-bana aztertuz hurrengo lanak aipa daitezke.

I) *Ahozko literatura:*

Manuel Lekuonaren *Gabon kantak* (1956) J. M. Satrustegiren *Luzaide-ko otoitz tipiak* (1964), Otsalarren *XVIII. mendeko Gabon kantak euskal literaturan* (1977), Gillermo Etxeberriaren *Bihar da Santa (y) Ageda* (1991), Joanes Etxeberriren beste eguberri koplak, edo eta *Iliadatik* harturik Aita Gaizka Barandiaranek eginiko XXIV kantuaren emaitza.

II) *Lirika zaharra:*

Erroldanen eresiarren inguruan Etxaitarrek eginiko lana (1960), Miran-deren oharra Berterretxeren kantuaz (1961), M. Lekuonaren Mondragoe erre zuteneko kantu famatuaz iruzkina (1970), J. Gabilondok XVII mende-ko lirika herrikoiaren sinbologiaz oretutako artikulu mamitsua (1984).

III) *Pastoralak, antzerkia:*

Aipagarri, batez ere, *Ibalan* izengoitiaz A. M. Labaienen argitaratutako lanak: *Euskal teatroa dala-ta* (1956), P. Barrutia Mondragoeko eskribauen *Gabonetako ikuskizuna* (1961), *Atzoko eta guarko teatroaz esamesak*

(1962). P. Urkizuk Jean Etxeberriz (1986) eta Durangoko euskal jai eta antzerkiaren pizkundeaz (1990) azterketa zenbait.

IV) *Lirika modernoa eta bertsolaritza:*

J. M. Satrustegik hiru lan ditu aipagarri (eta horietatik *Nafarroako bertsolaria Donostian soldado*) (1964), Manuel Lekuonak Xenpelarri buruz lana (1986), eta Aita Akesolok Fernando Amezetarraren garaiko bertsolaritaz (1969). Lirika modernoaren arloan aipatzekoak Salvatore Mitxelenaren *Lirikoak eta Arantzazu* (1948) eta Luis M. Mujikaren *Baliabide literario batzuk Orixeren poetikan* (1990).

V) *Testuen azterketak eta literatura orokorki:*

Atal honetan, batez ere, hurrengoak nabarmen: G. Arestiren lan berezia euskal poesiz (1960), L. Mitxelenaren *Bigarrego Adabakiak* (1984), J. San Martinen *Euskal-literaturaren beste arpegiaz* (1977). Literatura orokorrari dagokioenez kontsideratzekoak L. Mitxelenaren *Asaba zaarren baratza* (1960), Haritschelharren *K. Mitxelena euskal literaturaren aztertzaile* (1987) eta Angel Lertxundiren *Egarri literarioak* (1987). Bestalde, euskal autore andana handia izan da aztertua liburukietan kritika eta erreseinen alde nabarrean. Kritiko ohikoenak: L. Mitxelena, A. Irigarai, M. Lekuona, A. M. Labaien, Juan San Martin, L. Akesolo, N. Alzola Geredaiga eta J. M. Satrustegi. Autore kritikatuak, besteen artean, Axular, Mogel, Iturriaga, Orixe, Ulibarri, Piarres Lhande, P. Larzabal, Salvatore Mitxelena, G. Aresti, X. Gereñu, B. Atxaga izan dira.

VI) *Kanpoko lirika eta narratiba:*

Arlo hau, jeneralean, ez da asko garatu bigarren etapan, baina badira artikulatu-andana batzuk kanpoko literatura aztertuz, edo eta kanpoko idazleei buruz so arin bat emanez. Hala-nola narratiban: M. Lasak *L'homme revolté* delakoaz (1963), P. M. Zabaletak *Oesteko nobelak*, F. Krutwig *Klasikoak. etorkizunari begira* (1986). Poesiaren arloan Tx. Peillenek *Akademismu ezilkorra* (1958), Ibon Sarasolak *Pablo Nerudaren poema baten itzulpen polemikoa* (1973), G. Markuletak *Juan Luis Paneroren poema bat. Saio estilistikoa* (1991).

b) *Sorkuntza:*

Epigrafe honen azpian euskaraz sorturiko testuak sartzen ditugu, eta bere adierazpena, testu zahar eta garaikoetara hedatzen da, eta, orobat, poesia, ipuin, kontakizun eta narraziogintzara —eleberrira, bereziki—,

antzerki historikoa eta modernoa —eta bertsolaritza— ahortzi gabe. Hurbilagotik ikusita, nabarmen dira hurrengoak:

I) *Testu zahar eta garaikoak:*

L. Mitxelenaen *Sarako Joanes Etxeberriren "Euskal-Herriko gazteari"* (1965), P. Urkizuren *C. A. F. Mahez-en kanta eta bertso bilduma, Berlin, 1857* (1986), J. M. Satrustegiren *Aresti eta Tauarren arteko harremanak* (1984), Idem *Jon Mirande euskaltzale* (1985).

II) *Poesia:*

Esan beharra dago *EGAN* gertatu zela, aski goiz, gerora S. Onaidiaren eskutik azalduriko zen *Olerti* aldizkaria bezala, egun ezagun dugun poeta askoren eskaparate. Izen-zerranda handia sar daiteke hemen: Gaztelu, J. M. Lekuona, Mirande, Aresti, Iratzeder, N. Etxaniz, Otsalar, Eusebio Erkiaga, Markue, M. Lasa, B. Gandiaga, Luis M. Mujika, eta abar.

*EGAN*en orrietan euskal poesia modernoak ildo berria eginiko urratsak atzeman daitezke eroso, hala nola, poslizardianimoa, sinbolismoa, post-sinbolismoa, poesia soziala, poesia erdisurrealista, errealismoari loturikoa sorketa poetikoa, eta abar. Euskal poesia modernoaren azterketa egiteko, bada, derrigorrezkoa da, nolabait, aldizkari honen orriak aztertzea.

III) *Ipuin eta kontakizunak:*

Ipuin-andana handia, euskal mitologiari atxikitakoa, eta bestelakoa, bertan, hau da, herriaren ahotik jaso eta autore zehatzek sorturikoak (azken hauetan aipagarri Mirande, Aresti, Bitaño, E. Erkiaga, Julen Azpeitia, X. Gereñu, M. Asun Landa, B. Atxaga, J. M. Zabaleta...). Herriaren altzotik hartuta, berriz, ipuin anitz. Bitaño, J. M. Satrustegi eta Juan San Martinen ardurari esker.

IV) *Narratiba:*

Kontakizun laburrari —eta egungo joera edo korronteei loturik— izen eta lan asko, han-hemen. Honela, Mirande, F. Krutwig, Txillardeggi, Tx. Peillen, X. Kintana, Arbelbide, Seve Calleja idazleen lanak. Gehienetan hedadura laburrekoak dira, baina adierazgarriak euskal narratibaren azken norabideak ezagutzeko.

V) *Antzerkia eta bertsolaritza:*

Sail honetan aipatzekoak Jon Etxaide, A. Zubikaria, A. M. Labaien (*Galtzaundi*, 1961), G. Aresti (*Mugalde herrian eginikako tobera*, 1961,

...*Eta gure heriotzeko orduan*, 1964), P. Larzabal (*Sarako lorea eta Mugari tiro*, besteen artean), S. Garmendia, X. Gereñu eta D. Landart. Izen horiek ikusita erraz ateratzen da *EGAN* present egon dela teatro berriaren berpizkunderan. Bertsolaritzak ez du esparru berezirik izan aldizkarian, baina zokoraturik edo ezkutuan zegoen bertso-lan zenbaitek argia ikusi du bere orrietan. Adibidez, Toribio Etxeberriari Juan San Martinen eskutik jasotakoak. Orobat, P. Urkizuri esker azalduriko *Bertso-paperak* (1975).

c) Itzulpenak

Beste toki batean adierazi dugunez, nahiz itzulpenen kopurua ez izan hain zabala, nabarra da, gaztelaniarekin batera, galiziera, katalanera, ingelesa, frantsesa, alemaniera eta bestetariko hizkuntzetatik irakur-zatiak gurera itzulita azaltzen direlako. Ikus dezagun itzulpen zenbait. *Gaztelaniatik*: Calderón de la Barca, Campoamor, Juan Ramón Jiménez, Blas de Otero, Unamunoren poesiak N. Etxaniz, G. Aresti eta L. Akesolo idazleen eskutik. Narrazioan, Pio Barojaren *Mari Beltxa* Ayalderen eskutik, J. R. Jiménezen *Bideko lorea* B. Ametzagak, Pelay Orozcoren *Aitona ta biloba* Bozas-Urrutiak. *Frantsesetik*: Prosper Meriméeren *Lapur ongilea* Dunixik, Descartesen *Ikasbideari buruzko itzaldia* B. Ametzagak, Maritain Raïssaren *Hazi onaren karrika estua* J. Azpetiak. *Ingelesetik*: Oscar Wilderen *Erraldoi berekoia* Elizalde, Bruce Marshallen *Aita Smith eta andereño komunista* M. Lekuonak, Edgar Allan Poeren *Upel bethe amontillado* J. Mirandek. *Italieratik*: Boccaccioren *Nire eraztunak* B. Ametzagak, G. Guareschiren *Rodanes* Bozas-Urrutiak, C. Manzoniaren *Hamalagarren afaldiarra* Pello Zabaletak. *Antzerkia*: Aipagarrienak M. Pedroloren *Gizonak eta ez* S. Garmendiak, Ioneskoren *Neskatilla ezkongai* A. M. Labaienek, Arturo Campiónen *Pedro Mari* J. Etxaidek. Beste hizkuntzetatik R. Tagore eta Henrik Ibsenen idazlan zenbait.

d) Hizkuntza

Egia esan, hikuntzari (euskararen historia barne) dagokion guztia aski murrizt azaltzen da *EGAN*en. Linguistika, eta euskaralogiari zehazkiago, zegokiona askoz zabalago azaltzen etorri zen gaztelaniaz *Euskalerriarren Adiskideen Buletinean*, Mitxelena handiaren eskutik, eta, orobat, *ASJU* aldizkarian modu luze eta sakonago batean. Dena den, gure aldizkarian hizkuntzaren historiarekin loturiko albiste eta apunte estimagarri anitz azaldu da, atsotitzen, euskararen etorkizuna, batasuna eta olerki batzuen itzulera inguruan; ikus L. Mitxelenaren linguistikaz (eta bere bere omenetan) 1987 urtean argitaraturiko ale berezia. Orobat aipatze-

koak dira dialektologiari, fonetika, lexikoa, morfologia, onomastika, toponimia, sintaxia eta gisakoei buruz idatziriko artikulua eta artikuluskak. Aipatzekotan hurrengoak: A. Villasanteren *Oñatiko euskera* (1968), X. Bidegainen *Mitxelena eta dialektologiaz* (1987), F. Krutwigen *Hirur hitzaldi eta izkribu bat* (1986), J. San Martinen *Mitxelena lexikologoa* (1987), K. Ajuriaren *Axularren "Gero". Adjetibo posesiboen azterketa* (1970), A. Zubikarainen *Ondarroa* (1982), E. Erkiagaren *Requiem Altuberen arauai* (1975), A. M. Labaienen *Oñatiko eusko-ikaskuntzaren batzarra eta euskaltzaindia* (1968), Etxaitarren *Hiri eta toki-izen batzuen euskal-izendegia* (1961).

d) Adabakiak

Adabakiak deituriko atala dugu aldizkariko zabal eta nabarrena, bere baitan tipologia anitzeko artikulua eta artikuluskak argitaratu baitira. Atal honetan, batez ere, A. Irigarai eta Juan San Martinen lanak nabarmen, N. Alzola Gerediagarenak ahanzi gabe. Atal hau, dudarik gabe, *EGAN*en ataria bilakatu da zenbaki askotan. Bertan, subsail bezala, albiste oso hurbil eta zehatzak, egungotasunari biziki atxikiak, eman dira urte anitzetan. Atal honetan hurrengo deiturak: *Berriketan*, *Emakumeak*, *Galderantzunak*, *Gastronomia*, *Munduz-mundukoa*, *Nahas-mahas* (*Orotari-koak*), *Nekrologiak*, *Pintura*, *musika eta artea*, *Sariketak*.

Aski da sail bakoitza ikustea miszelanea horiek era guztitakoak, nabarrak direla ohartzeko. Ikus dezagun hurbilagoetik sail bakoitza:

- 1) *Berriketan*: Bertan Escudero maisua, P. Baroja, Orixe, Plazido Mujika eta Norbert Tauer pertsonaiekin elkarriketak, gehienak, *Adiskide-berri* bezala izenpetuak.
- 2) *Emakumeak*: Emakumeen inguruko albisteak, garai hartan oraindik zokoratua zegoen arazoari bere garrantzia eman nahiaz.
- 3) *Galderantzunak*: Banaketa anitza sail honetan; besteen artean, Miranderen olerkiez, surrealismoaz, Manuel Maria Antia idazleaz, marxismoaz, Donostiako Santo Tomasetako feriaz, Juan Ramón Jiménezei buruzko zehaztapenak.
- 4) *Gastronomia*: A. Arrue jaunak —L. Mitxelena eta A. Irigaraiekin *EGAN*en erredakzio-buru izanak— eraman zuen urtetan sail honen ardura; Arrueren sukaldari-ezagutzak entzunak dira euskaldunon artean; egun hainbesteko indarra duen sukaldari inguruko kulturaren hasimasiak modu etengabez gure aldizkarian atzematea adierazgarri gertatzen da. Arruek *Jan-edanak* izenpean argitaratu zituen, 1954 urtetik 1975 urte arte, sukaldaritzarekin atxikiriko albiste gehienak. Beste

- autoreak J. M. Busca Isusi eta Juan San Martin (*Zenbat ohar Eibartarren gastronomiaz*, 1986 urtean).
- 5) *Munduz-mundukoa*: Izenburuak ongi isladatzen duenez, mundu osoko albisteen eskaparatea eskaintzen zen bertan. Idazten zutenen artean aipagarri: A. Irigoien, N. Tauer txekiarra, A. M. Labaien, Tx. Peillen, G. Aresti. Gaiak anitzak ziren: Paris eta Bilboko albistek, Tauerrek Pragako berriak, Euskaltzaindiaren inguruko gertakariak, European eta penintsulan zehar (Valentzian, Sevillan) emaniko jazoera zenbait, eta abar.
 - 6) *Nahas-mahas (Orotarikoak)*: Hau dugu, zalantzarik gabe, sailetan ugariena. Gaien ardura *Apat-Etxebarne* (A. Irigarai), M. Lekuona, N. Alzola Gerdiaga eta Juan San Martinen esku geratu zen, batez ere, eta azken honek, batez ere, 1980 urtea ezkeroztiko ardura nagusia zerman. Gaitza gertatzen da gai guztietara hurbiltzea, baina batzuk aipatzekotan hurrengoak kontuan edukitzekoak: Euskal idazleen ingurukoak (Huarte, Orixe, Txillardeg...), Europako hizkuntza batzuen arazoak, idazleen erantzunak (Txillardegik), Erlijioari buruzkoak (Aita Santuen agiriak, Vatikanoko II Batzar Nagusia...), kongresu eta batzar berezien jardunaldiak, toponimia, euskara batua, kaletar literatura, gure hizkuntzarekin loturiko beste gaiak, idazleen batzar eta harremanak, beste literatura esparrukoak, sailean agerturiko liburu bereziei buruzko solasarteak, eta beste abar luzea.
 - 7) *Nekrologiak*: *EGAN* aldizkaria zintzoa izan da euskal idazle askoren hilosteko oroimena eskaintzen. Hurrengo idazleen nekrologia aipa dezakegu: Aita Donostia, Eduardo Mokoroa (musikaria), Luis Martín Santos, A. Ibiñagabeitia, G. Aresti, A. Arrue, I. Fagoaga, L. Dassance, Zaitegi, J. Irizar, Labeguerie (kantaria), eta abarrena. Nekrologileen artean L. Mitxelena, Juan San Martin eta *Apar-Etxebarne* nagusi.
 - 8) *Pintura, musika, artea*: Bertan A. M. Labaien, M. Lekuona, N. Alzola, F. Krutwig eta Juan San Martinen lanak pintore (Utrillo, P. Cézanne), erromanikoa Gipuzkoan, Strawinsky, Beobide eskultorea, egungo euskal pintura, inpresionismoa eta antzeko gaiak.
 - 9) *Sariketak*: *EGANek*, orobat, bere orriak eskaini zizkion euskal irakurleari, urtez-urte, esparru desberdinetan euskaraz aurkeztzen ziren sariketa-aukera luzatuz; 1954 urteko Oargiren euskal-sariketaz hasi eta 1967 urteko Toribio Alzaga antzerki sariaren berri ematen zaigu, Tx. Agirre eleberrri, Lizardi poesia, Xenpelar bertsolari-saria arte (beste tipiagoak ahantzi gabe) albiste eman zen. Maiz, saritutako lanen berria ere plazaratzen da.

e) *Liburuen kritikak eta erreseinak*

L. Mitxelena zinemaren arloan hainbat filmari eginiko kritikak ondoan, meritagarriak *EGANek* euskararen eremuan argitaratzen zen edotarikolibururi eskainitako erreseinak eta kritikak. Sail horretan idazle asko ageri da liburuen kritikagintzan (Irigarai, L. Mitxelena, A. Villasante, N. Alzola Gerediaga), baina, batez ere, L. Mitxelena eta Juan San Martinen lumak nagusien; azken bi idazlean kritika-saio andana handia atera du aldizkariak. Nahiz gehienak, bi edo hiru orriko erreseinak izan, aski hurbiletik jarraitu zuen *EGANek* garaiko bibliografia.

L. Mitxelena eginiko kritika-lanak —beste arlokoak bezala— birrargitaratuta daude Euskal Klasikoen sortan. *EGAN* gertatzen da, bada, gaur erreteriar hizkuntzalararen euskaraz eginiko saioen iturburu nagusi. Dudarik gabe, *EGAN* derrigorrezkoa bihurtzen da XX mendeko euskal bibliografiari so astitsu bat emateko orduan. Euskal poesian, eta, bereziki, narratiba modernoan emaniko kritika urratsak bertan atzeman daitezke, X. Gereñu, B. Atxaga, A. Urretabizkaia, A. Lertxundiren zenbait obraren kasuan bezala. Horietaz gain, aipatzekoa da aportazio berezi zenbait: N. Alzolaen *EGAN-en bibliografia* (1958) eta, *Euskal-bibliografiarako obrak. Otaegi Klaudio* (1957). Juan San Martinek, zehazki, urtealdi batzuetan argitaraturiko liburu-multzoari hurbileko segida eskaini zion (adibidez, 1969, 1970, 1971, 1972, 1974, 1975 urtekoei).

EGAN aldizkari literarioan 1953-1991 urte artean argitaraturiko produzio zabaleren ikuspegia eman ondoren, ezin utzi albora autore zenbaitekan zuen partaidetza nagusia. Batzuk (hala nola, A. Irigarai, L. Mitxelena, J. San Martin...) etengabe aipatzekoak dira; baina ezin ahantzi M. Lekuona, F. Krutwig, G. Aresti, J. Mirande gisako idazleak ere (nahiz eta azken hau gehiago lanen garrantzia aldetik, ugaritasunetik baino).

Goian, anitzetan, azaldu dugu autore horien garrantzia. Hiru aipatuko genituzke bereziki hemen, hots, A. Irigarai, L. Mitxelena eta J. San Martin. Hiru gizon horien parteidetzarik gabe *EGAN* askoz murriztagoa izanen zen. Eman dezagun zehaztapen zenbait.

- 1) *A. Irigarai (Apat-Etxebarne)*: *EGAN*en zuzendaritzakoa izan zen urte-tan. Idazle nafarrak ardura bereziz idatzi zuen *Nahas-Mahas* sailean, eta bere lumatik lan zehatzak atera ziren euskal literaturaz, aintzina-ko idazle batzuez, euskal literaturaz, euskararen egoeraz Nafarroan, Huarte medikuaz, idazle berezi batzuen bizitza elkarriketa bidez, eta abar.
- 2) *L. Mitxelena*: Mitxelena hizkuntzalarirarentzat *EGAN* aldizkaria urte luzetan euskal idazkigintzaren leiho paregabe gertatu zen. Mitxelena

filologoak, ia produzio gehiena gaztelaniaz egin bazuen ere, euskarari loturiko lana —askoek uste izan duten baino nabar eta hedatuagoa— gure aldizkarian eman zen maisuki. Bere lanetan aipagarri euskal literatura klasiko eta gaurkoaren ingurukoak, idazle zehatzei loturiko adierazpenak, Euskaltzaindiarenak, euskal liburu-andana luze baten kritika eta erreseinak, noizbehinkako ohar linguistikoak, eta, bereziki, urtez-urte errenderiarrak ikusten zituen filma anitzen komentario argiak. Mitxelenaren maisutza *EGAN*go orrietan nabarmen geratu da.

- 3) *Juan San Martin*: Bere arduraz atera zen *EGAN*, batez ere, 1983etik 1989 artekoa. Eibartar idazleak beti egin du *EGAN*en lan gaitza, gauza nabar eta puntaletara hedatuz. Bere partaidetza pintura eta artea, etnologia, literatura kondaira, liburuaren erreseina eta euskararen mundu nabarrera zabaldu da, eta hartan dihardu oraindik ere. Bere partaidetza 1960 urtean hasi zen. Villasante, N. Alzola Gerediaga, Txillardegí, I. Sarasola, P. Lafitte, G. Aresti eta egungo autore batzuen hurbileko segida aurki dezakegu, bestalde, berari esker. *Otsalar* poetarentzat, gainera, *EGAN* literatur lanen eskaparate eta baratze gertatu da.

Hona arte, bada, *EGAN* aldizkariaren lehen aldia (1948-1953) eta bigarrena (1953-1991) behatuz gero atzeman daitekeen zertzalada historiko zenbait. Guk ekarririko datuetatik erraz ateratzen da frankismo gotorren lehen aldian argitaraturiko aldizkariak bizi luzea eta oparoa izan duela. Euskal literaturaren gerra-osteko esperientzia, eta ondorengo bigarren berpizkundea —euskara batuaren aldaketari atxikia, bestalde— guren aldizkariarekin lotzen da. L. Mitxelenaren euskal produzio —ia guttia— *EGAN*en eman zen, eta beste idazle anitzek —A. Irigarai, A. Arrue, N. Alzola Gerediaga, Juan San Martinek, eta apalago M. Lekuona, Jon Mirande eta G. Arestik— bertan aurkitu zuen plataforma egokia gure hizkuntzaren ortuan luma zorroztu eta garatzeko.

EGAN lehen aldiz argitaratu zeneko berrogei eta hamar urteak 1998an osatu direlarik, ezin dezakegu ahanztz urtehurren honetan aldizkaria erazten eta garatzen hainbeste idazlek ezarri duen ardura zintzoa. Gure asmoa, gerora ere, *EGAN*ek sendo eta bizkor jarrai dezala da, euskararen esparruko joera guztiei irekia, azterketa literario ongi osatuen lehio, sorkuntza-bide (poesian, narrazioan, antzerkian) eta argitalpuntu gerta dadin.

Luis Mari MUJICA

EGAN-50 urte

0.- SARRERA

Aurreko idazleak bere lerroetan dioen bezala, *EGAN* aldizkariak historia luzea izan du gure artean, historia luzea eta, gainera, garai zailak pasa beharrak izan dituena .

Guri, Luis Mari Mujika et neri, 1992. urtean eman zitzaigun aldizkari hau aurrera ateratzeko enkargua. Urteak ziren Juan San Martin jauna Ararteko bezala Gasteizen lanean ari zela. Horren ondorioz, errebista hau erori samarra zegoen gu hasi ginenean. Urtero egiten zen, halere, aleren bat, gehiago batean nonahitik bildutako artikulak eta inoren ardura-pean izan gabe argitara emanak. Une zail haietan Julián Martínez Adiskidea inprentako Alkortatarren languntzarekin izan ziren nolerebait aldizkariaren zuzia piztuta mantendu zutenak.

Baina 1992. urtean, RSBAP/EAE Gipuzkoako arduradun zen Jose Mª Aycart jaunak eskatu zigun aldizkari honen etorkizuna gure eskuetan hartzeko. Luis Mari Mujikak eta biok, alderdi positiboak eta negatiboak aztertu ondoren erabaki genuen gure esku hartzea.

Haseran, hasera guztiak bezala, inkognita bat zen izan zezaken abegia. Horregatik propaganda bikoitza egiteari ekin genion: alde batetik harpidedunak berrikusi, tartean zeuden mila izen kendu, harpide berrien bila propaganda handi bat egin. Eta, beste aldetik, idazleei gutun bana egin genien anima zitezen idaztera.

Bietan izan genuen erantzuna: harpidedun aldetik, ez hainbestekoa. Gure aldizkari hau espezializatua denez, beti izango da minoritarioa, beraz ez ginen gehiegi ere harritu. Idazle aldetik, ez genuen inongo arazorik izan, eta berehala pilatu ziren kritika literarioa eta gainerako artikulugariak.

Bestaldetik, pentsa daitekeen bezala, gisa honetako publikazioek laguntza behar-beharrezkoa izaten dute, gureak areago oraindik, ordura arte azpiegitura propiorik gabe baitzegoen. Ondorioz, Jose Maria Aycart

eta Jose Antonio Zabala jauna buru genituela, bisitatu genuen Gipuzkoako Foru Aldundia. Garai hartan Kultura Arloan zegoen Maria Jesus Haranburu andereak ezinobeto hartu gintuen. Eta laguntza hura aski ez zelako jo genuen orobat Eusko Jaurlaritzara. Bietatik jaso genuen behar hainbateko diru-laguntza. Urte batzuk geroago, hirugarren iturri bat ere izan dugu, hain zuzen, Kutxa Fundazioa.

Beraz, gaur egun, gure diru-iturriak hauetxek dituzue: harpidedunak, Eusko Jaurlaritza, Gipuzkoako Foru Aldundia eta Kutxa Fundazioa. Horiei esker manten dezakegu prezio aski merkean.

Idazle aldetik, esan bezala, ez dugu inongo arazorik izan eta, gaur egun, hasieran ez bezala, egin dezakegu lanen hautaketa. Esan daiteke, Euskara inguruko literato, idazle eta aztertzaile gehienak idatzi dutela idanik eta, aurrerantz ere, haien aportazioa garantizatua daukagula.

1.-EGAN, literatur aldizkarien munduan

Hasera samarretik, *EGAN*-ek esparru berdina eta garai berdina konpartitu du beste euskal aldizkariekin batera. Horien dekanoa dela ere esan daiteke bera 1948. urtean argitaratzen hasi zenean, ez baitzegoen hegoaldeko euskal munduan besterik. 1950-1956 urteetan *Euzko Gogoa* aldizkariarekin batera. Gure eskuetara iritsi zenean, baziren beste publikazioak, haien artean ezagunena *Hegats* EIE-k argitaratzen duena. Baita ere *Jakin* iparraldeko *Maiatza*, karmeldarren *Karmel* ta *Susa* garrantzitsuenak aipatzerren. Abaniku horren barnean, ez da argi bereizi bakoitzaren esparrua, hau da, bakoitzak ez du zehatz alor konkretu bat landu besteetatik desberdindu duena. Agian *Maiatz* eta *Susa* izan daitezke sorkuntzaren alorrean gehien ezagutuak izan direnak. *Hegats*-ek, denetariko artikuluak eta lanak publikatzen ditu, liburuen erreseinak, kritika lanak, poesiak, itzulpenak. Gure *EGAN* aldizkariak ere antzeko gaiak lantzen ditu.

Haseratik, iruditu zitzaigun azterketa literarioetatik bideratu behar genuela. Gaur egun honako sekzioak izan ohi ditu:

- 1.- Azterketa literarioak,
- 2.- Sorkuntzak,
- 3.- Itzulpenak,
- 4.- Adabakiak, eta
- 5.- Kritika eta erreseinak.

1.- Azterketa literarioak

Horren arabera, garrantzitsuena lehenengo atala da, hau da azterketa literarioak izenekoa.

Hemen publikatzen ditugun artikulua luze samarrak izan ohi dira. Laburrenak hamar bat orri eta zenbait kasutan berrogeikoak ere bai.

EGAN-en argitaratu diren azterketa literarioak denetarioak izan dira. Orain egin berri dugun seigarren urtea ere gogoan izanik honelako gaiak, orriak eta autoreak bereiz ditzakegu:

1992. urtean: (ale bat: 221 orri)

Gaiak	autoreak	orriak
- Euskararen batasunari buruz	Jean Haritchelhar	12
- Erreflesio literarioak	Felipe Juaristi	20
- Olerki erotikoak ea hauen historia	Pako Sudupe	40
- Sendakuntza eta sorginkeria Orixeren <i>Euskaldunak poeman</i>	Juan Kruz Igerabide	18

1993. urtean: (2 ale, 254 + 236 = 490 orri)

1. alea:

- Nikolas Alzolaren kultur ikuspegia	Patxi Ezkiaga	20
- Felipe Juaristiren poesiagintza	Iñaki Aldekoa	8
- Piarres Larzabal idazlearen ikuspegia	Piarres Xarritton	8
- Olerki erotikoak II	Pako Sudupe	28
- Uztapideren bat-bateko bertsogintzaren hotzean	Pello Esnal	22
- Sendakuntza..Orixeren <i>Euskaldunak poeman</i>	Juan Kruz Igerabide	13

2. alea:

- Errebeldeak eta...	Javi Cillero	28
- Kanonaren sorrera egungo euskal literaturan: <i>Etiopia-z</i>	Joseba Gabilondo	36
- Pastoralen jatorriari eta noizkotasunari buruzko ikerketak	B. Oyharçabal	16
- Pastoral zaharren inguruan	Iñaki Mozos	9
- Klasikoak bai, bainan	P. Xarritton	11

1994. urtean: (2 ale, 263 + 303 = 566 orri)

1. alea:

- Uztapideren bat-bateko bertsogintzaren bihotzean	Pello Esnal	32
- Ramon Saizarbitoriaren nobelagintza: ixiltasunera daraman bidea	Mari J. Olaziregi	20
- Literatura tradizioa iparraldean	Piarres Xarritton	26
- Manex bat Xiberuko pastoralaz mintzo	Rogert Idiart	13

2. alea:

- Euskal mitologiaren azternak	Jose M. Satrustegi	12
- Modernismoaren jarauntsia euskal literaturan	Joseba Gabilondo	47
- Euskal formulakuntzaren hurbiltze baterako	Joxemiel Bidador	80
- Itzalen itzal	Iñaki Aldekoa	6

1995. urtean: (2 ale, 254 + 235 = 489 orri)

1. alea:

- Formalismo errusiarra: historia eta emaitzak	Karlos Cid Abasolo	36
- "Gaztelu"ren poesian alde tematikoak	Luis M ^a Mujika	26
- Zer da erromantizismoa deitzen dugun hori	Felipe Juaristi	10
- Euskaltzaleen saminak, salaketak eta kultur-lanak 50eko hamarkadan	Pako Sudupe	37

2. alea:

- Herri ipuinen nazioartekotasuna	Xabier Etxaniz	24
- Hegoaldeko itsasoetan barna	Juan Kruz Igerabide	18
- Hizkuntza hitz-joko bihurtzen da	Amaia Iturbide	12
- Ipuin miresgarri bat mitoen Olinpoan	Jose M ^a Satrustegi	10
- Iratzederren munduak	Patxi Ezkiaga Lasa	27

1996. urtean (2 ale, 197 + 279 = 476 orri)

1. alea:

- Iratzeder, sinboloen deia	Patxi Ezkiaga	26
- Euskal literaturaren hiru emakumezko pertsonaia: Elsa Scheelen, Gisèle eta Antxonon ama	Karlos Cid Abasolo	14
- Arte koreografikoaren semiotika baterako	Joxemiel Bidador	16
- Atxagaren psikoanalisi: literatura, subjektibitatea eta esfera publiko garaikideaz zenbait ohar	Joseba Gabilondo	20
- Sorginak Hondarribian? J. Caro Barojaren oroitzapenez	Juan San Martin	3

2. alea:

- Pastoral: estilo azterketa batetarako	Jon Kortazar	30
- Literatur irakurketaren gaurkotasuna	Mari Jose Olaziregi	14
- Euskararen berri onak eta berri txarrak	Juan San Martin	16
- Literatur euskarari buruzko gogoetak bere testuinguruan	Pako Sudupe	54
- Nik aditzea dudanez, Leitzan mutil finik ez	Patziku Perurena	22

1997. urtean (4 ale(1/2, 3/4), 275 + 271 = 546 orri)

1/2 . alea:

- Pastoral: estilo azterketa batetarako (II)	Jon Kortazar	20
- Hnuy illa nyha majah yahoo: bidaia etengabea	Aizpea Azkorbeteitia	40
- Literatur irakurketaren gaurkotasuna	M ^a Jose Olaziregi	16
- Nikolas Ormaetxea, Orixe: hiru belarriko gizona		43

3/4. alea:

- Orixeren neurtitz ikasketak eta teoria,1	Gillermo Etxeberria	32
- Axularren jokamolde elokutiboaren inguruan	Patxi Salaberri	48
- "Baporea" bildumaren ideologia	Xabier Etxaniz	20
- Mikel Lasaren poesigintza	Juan Kruz Igerabide	26
- AXULAR-i galdezka	Piarres Xarritton	16

1998. urtean (4 ale, 1/2,3/4, 271 x 250 = 520 orri)

1/2 alea:

- Obabakoak, hamargarren urtemugan (1988-1998). Abanguardatik Billamedianara	Iñaki Aldekoa	20
- Miranderen Poesiaz ohar batzuk	Felipe Juaristi	8
- Pastoralak: Estilo azterketa baterako	Jon Kortazar	26
- Orixeren Euskaldunak poemaren metrika-azterketa	Elisabete Urdangarin	24
- Luis M ^a Mujikaren poesiaren alde formal batzuk	Arantza Esnaola	36

3/4 alea: 220 orri:

- Orixeren neurtitz ikasketak eta teoria,2	Gillermo Etxeberria	57
- Ezin hilez bizirik	Iñigo Fernandez eta Estibalitz Ezkerra	25
- Balendin Enbaitaren metaforak bere bertsogintzan ahozkotasunaren ikuspegitik	Asier Barandiaran	48
- Mimodramak eta Ikonoak. San Joanen estilizazioa	Roberto Mielgo	15
- Euskara "urbanoa" dela eta	Juan San Martin	12

Beraz, atal hauxe izango litzateke alderdirik nagusiena. Bertan azaltzen diren gaiak, denetariokoak dira:

- Euskara batuari buruzkoak, olerkien azterketak, *Euskaldunak* poemaren azterketak, Orixeri buruzkoak, bertsolaritzaren oinarriei buruzkoak, Bernardo Atxagaren *Etiopia*, *Obabakoak*, hauen estiloaz eta baliabideaz, euskal klasikoei buruzkoak, pastoralak, Uztapideren bertsoak, Ramon Saizarbitoriaren nobelagintza, euskal mitologia, modernitatea, euskal klasikoak, formalismo errusiarra, Gazteluren poetika, erromantizismoa, Iratzederren poesiari buruz, honen sinbologia, euskal nobelagintzako emakumezko pertsonaiak, eta abar luze bat. Denak, gaur gaurko gaiak, ez bakarrik barne-ikuspegi batetik begirata, baita ere kanpo-begirada batetik, hau da, gaur egun literatur unibertsalean ematen diren teknikak, azterketak gogoan izanda egindakoak, estilistikoak, semiotikoak...
- Autoreei buruz, ez daude euskal abanikoan ditugun guztiak, baina bai azaltzen direla pertsonai asko eta asko, literaturan eta azterketa literarioetan konsakratuak eta beren prestigioa dutenak. Hor ditugu esa-

terako Euskal Herriko Unibertsitatean eta beste unibertsitateetan lanean dihardutenak:

- Jean Haritxchelhar, Bordeleko unibertsitateko dekanoa emeritua eta Euskaltzainburua.
- Piarres Xarriton, EHUteko irakasle ohia.
- Felipe Juaristi, EHUko irakasle ohia, poeta konsakratua eta idazlea.
- Juan Kruz Igerabide, EHUko irakaslea, Haur eta gazte literaturan ere puntako idazlea.
- Joseba Gabilondo, Amerikan unibertsitateko irakaslea eta literaturazterketa eta modernitate korranteetan idazle ezaguna.
- Beñat Oyharçabal, iparraldeko irakaslea eta Euskaltzaindikoa
- Iñaki Aldekoa, EHUko irakaslea, Aresti, Atxaga eta eskal literatura modernoan espezializatua.
- Gillermo Etxeberria, EHUko unibertsitateko irakaslea.
- Xabier Etxaniz, EHUko irakaslea eta Haur literaturan espezializatua.
- Mari Jose Olaziregi, EHUko unibertsitateko irakaslea eta Saizarbitoria eta Atxagaren lanak sakonki aztertu dituenak.
- Patxi Salaberri, EHUko unibertsitateko irakaslea eta Axularri buruz espezializatua.

Eta nola ahaztu gure kolaboratzaile sutsu eta ohiko dugun Juan San Martin eta beste idazle asko eta asko, hala nola Pello Esnal HABEko teknikaria, Pako Sudupe, euskal poesia erotikoak errotik ezagutzen dituen eta Nemesio Etxaniz Azkoitiko autorean espezializatua, idazleen Elkarteko Javi Cillero, Karlos Cid Abasolo, Euskaltzaindiko idazkari urteetan izandako Jose Mari Satrustegi, Patziku Perurena idazle trebe et saiolari ezaguna, Patxi Ezkiaga, poeta eta nobelari lasalletarra.

Orobat idazle gazteak, euskal literaturaren etorkizuna bere eskuetan duten Aizpea Azkorbebeitia, Joxemiel Bidador, Elisabete Urdangarin eta azken alean ateratzen diren gure azterlari heldu eta gazteak.

Uste dugu, beraz, *EGAN* aldizkaria derrigorrezko erreferentzia dela gaur egun literatur kritika arloan eta bertan esparru egokia topatu dutela gaur egungo euskal idazle eta azterlari konsakratuak.

2.- Sorkuntza

Sorkuntzan ere arlo guztiak ikutu ditu aldizkari honek. Egia da, bestalde, alderdi hau ez dugula aurrekoa bezain sakon eta zabal garatu. Baina, halere, azaldu dira bertan lan ederrak bai poesia, antzerki, kontakizun eta euskal kantu zaharrei buruz. Bila daiteke bertan aski lan ederrik.

Sorkuntza alorrean hiru atal bereizi ditugu: poesia, antzerkiak eta ipuinak.

Poesia arloan ikus daitezke bertan autore konsakratuak, hala nola Patxi Ezkiaga, Aitxus Iñarra, Ibaiertz, Harkaitz Cano, K. Zubeldia, Jon Iriberri, Sebastian Garcia, Felipe Juaristi, Juan Kruz Igerabide, Pello Zabaleta, Ana Isabel Iturbe, Usarrabi, Otsalar, Hondarribi, Juan San Martin, Andoni Lekuona.

Antzerki arloan, Eugenio Arozena, Anastasio Albisu, Xabier Mendiguren, Shakespeare-ren Macbet, Larrakoeta' tar Beditak itzulia, Jose Elizondo, Yolanda Arrieta, Daniel Landart, Mikel Ugalde. Hauetako zenbait izen ezagunak gure artean, hala nola Eugenio Arozena, urte askotan Antzerti eskolako zuzendaria, Daniel Landart iparraldeko antzerkigile ezaguna, Xabier Mendiguren, Yolanda Arrieta....

Kontakizun arloan: Txomin Peillen, Karlos Linazasoro, Felipe Juaristi, Ibai-ertz, Julian Peña, Luis M. Mujika....

3.- Itzulpenak

Atal honetan ere autore ezagunak eta ez hain ezagunen lanak eman ditugu argitara. Horien artean: Xabier Kintana, Gillermo Etxeberria, L.M. Mujika, Joseba Osa, Tere Irastorza, Pello Zabaleta, Dani Salaberri, Migel Anjel Elkoroberezibar, Julian Peña. Eta bertan itzuli diren lanak oso anitzak eta hizkuntz askotatik itzuliak, esaterako: gaztelaniatik: Luis Cernuda, Nicolás Guillen, Carlos Bousoño, Gabriela Mistral, Cesar Vallejo, Pablo Neruda, Octavio Paz, Eduardo Carranza eta Vicente Huidobroren poesiak, Jorge Luis Borges, Garcia Marquez, Ignacio Aldecoa, Alfonso Sastre, Miguel Mihura eta Camilo Jose Celaren ipuinak; Georgieratik Galaktion Tabizde-ren poesiak, portuguesatik Lluís Roda; katalanieratik Maria Manenten poesia; italieratik Antonio Favaren antzerkia, Cesare Pavese; ingelesetik: Archibald Macleish, William Wordsworth-en poesia; errusieratik Maria Tsvietaieva; arabieratik Muhammad Berrada. Beraz atal honetan ere ez gure aldizkaria motz geratu.

4.- Adabakiak

Adabakiak arloak Euskara eta euskal literatur inguruko berriak eta horren inguruko komentarioak egiten ditu, zenbait gertakari eta bitxikeri tartean sartuaz; komentario zenbait euskalkiei buruz. Atal honetako kolaboratzaile sutsua dugu Juan San Martin. Gure aldizkariari bestela lortu ezin duen irakurgarritasuna eta arintasuna eman nahi izaten diogu hemen.

5.- Kritikak eta erreseinak

Atal honek zenbait egungo liburuen berri eman nahi izaten du. Komentario laburrak izan ohi dira, baina komentaristak sakon irakurtzea eskatzen duena. Hogei bat orri izaten dira eta, sarritan, zail gertatzen zaigu atal honetako kolaboratzaileak topatzea. Halere, gure aldizkari barruan garrantzia duela ez dago dudarik.

Gaur arte egin ditugun kritika eta erreseinak ez dira gutxi izan. Adibidez topa ditzakegu oso modan dauden liburuen erreseinak, edozein hizkuntzatan idatzita daudela ere.

Azal begirada batean ikus daitezke, sarri errepikatzen diren komentaristen izenak, horien artean, aldizkariko zuzendari den Luis Mari Mujika, Leticia Grandes, Felipe Juaristi, Pako Sudupe, Manu Lopez, Juan Kruz Igerabide, Amaia Iturbide, Gillermo Etxeberria, Juan Luis Zabala, Maria-sun Landa, Nerea Mujika, Juan San Martin, Mikel Hernandez.

Eta komentatutako liburu eta gaien tarrtean nagusienak (denak jartzea oso luze eta aspergarri joko bailuke): Pablo Iztuetaren *Orixe eta bere garaia*, *Intelligentsia kimatuaren orbelak* Karlos Linazasororen *Eldarnioak*, Xabier Leteren *Zentzu antzaldatuaren poemategia*, *Biziaren ikurra*, Francisco Umbral-en *Leyenda del Cesar Visionario*, Julia Otxoaren *Narrativa corta en Euskadi*, Nemesio Etxanizen *Izotz-kandelak*, Jon Mirande-ren *Larrazken gau batez*, Joseba Sarrionandiaren *Han izanik hona naiz*, Felipe Juaristiren *Lainoaren erresuma ugaria*, *Illargi-lapurra*, Juan Garciaeren *Itzalen itzal*, Luis M. Mujikaren *Loitzu Herrian uda-partean*, Juan Kruz Igerabide-ren *Begi-niniaren poemak*, Aurelia Arkotxaren *Atara ahantziak*, Jose Luis Otamendiren *Poza eta Gero*, Patziku Perurenaren *Marasmus femeninus*, Pako Aristiren *Auto-stopeko ipuinak*, Patxi Zabaletaren *Ukoreka*, Martin Ugaldereen *Pedrotxo*, Seve Callejaren *Haur literatura euskaraz*, J. Ormazabalaren *Hitzak jostailu*, Mikel Hernandez Abaituaren *Bazko arrautzak*, Bernardo Atxagaren *Gizona bere bakardadean*, *Zeru horiek*, Joan Mari Irigoien-en *Consummatum est*, *Kalamidadeen liburua*, L. M. Mujikaren *Udarbe eta Urtuella lekuko*, *Hiru egun Larburun*, *Bidean ihes*, Saizarbitoriaren *Bi-*

hotz bi, ilan de Tartasen i Arima penitentearen occupatione devotac, Patri Urkizuren *Pensées, études et voyages de 1835...*, Jon Urrujulegiren Arragoa, Egaña eta Sarasuaren *Zozoak beleari.*, eta abar luze bat.

6.- Beste publikazioak

EGAN aldizkariak, bere lehen lana, hau da, urtean argirata ematen dituen aleez gain, duela bi urte geroztik, hau da 1996. urtea geroztik, gehigarri gisan sekzio berri bat hasi zuen. Gehigarri hauek, aldizkarian bertan argitaratutako lanak berak ziren, txukunduak eta monografikoki eskainiak. Oraingoz sei ale izan dira argitara eman ditugunak:

Antzerkiak : Daniel Landart jaunaren:	<i>Ama</i>
: Anastasio Albisuren (Eugenio Arozenak paratua):	<i>Santa Kruz apaiza gerralari</i>
: Mikel Ugaldereen:	<i>Añarberen bila</i>
: Gillermo Etxeberriak paratutako:	<i>Orixeren metrikaz</i>
: Jon Kortazarrek egindako:	<i>Pastoralak</i>
: Andonio Lekuonaren:	<i>Euskal kantagintzan</i> <i>urrats berri.</i>

Kolekzio honek ere harrera arrakastatsua izan du eta aurrerantz ere ildo hortatik jarraitzeko asmoa dugu.

7.- Beste ekintzak

Horrez gain, beste zenbait ekintza ere izan dugu gure eginkizun. Uste baitugu gure aldizkariaren presentzia beste bideetatik ere aldarrikatu behar dugula. Ondorioz, aipamen ugari izan da zenbait irratietan, prentsan.

Duela urte batzuk, 1993. urteko maiatzean hain zuzen, ikastaro bat antolatu genuen Kutxa eta EHUKo unibertsitatearekin batera. Eta bertan, garaiko espezialista nagusiak izan genituen hizlari.

1998ko uztailean, beste ekintza bat antolatu genuen Oiartzungo Pagoarten, Oiartzungo Udalaren laguntzarekin. Bertan parte hartu zuten RSBAP/EAEko arduradun nagusiek, *EGAN* aldizkariako arduradunek, Oiartzungo Udalak eta Euskal-Herriko kantari eta poeta onenak.

Urte bereko abenduan, abenduaen 11an ekintza berezi bat antolatu zen Gipuzkoako Foru Aldundian. Horren helburuak bi ziren: bata, argitaratu berria zen *EGAN* aldizkaren aurkezpena, eta, bestea, Jose Antonio Zabala, gure EAEko eta *EGAN*eko diruzain eta laguntzaileari omenaldi berezia egitea. Arrazoi berauegatik astebete geroago, abenduaren 19an, beste ekintza bat antolatu genuen Bergaran, Jose Antonio Zabala jauna-

ren jaioterrian, bertako Udalak parte zuzena hartu zuelarik. Ekintza hun-
kigarria, ondoren Bergarako Korralak amaiera eman ziolarik.

Datorren urterako, beste ekintza berriak antolatzen ari gara. Bat, Oiar-
tzunen bertan, Pagoarten ,uztailean, non aurkeztuko dugun 1999ko
EGAN 1-2 alea eta, gainera Julen Lekuona euskal kantariaren antologia
bat aurkeztuko da ekintza kultural anitz eta erakargarri baten barnean.

Horrez gain, uztaila aldera, omenaldi berezi bat egin nahi diogu EAE-
ko adiskide, Franko hil ondoren lehen Gipuzkoako Diputatu Nagusi eta
Gipuzkoako Lege Biltzarreko Lehendari izandako eta iragan urtean hil
zitzaigun Xabier Aizarna jaunari, omenaldi berezi bat egingo diogu Foru
Aldundiaren laguntzarekin.

Abenduan, Azkoitiako Udaletxearen laguntzaz, beste ekitaldu bat au-
rreikusita dago, honen helburua bikoitza izango delarik: *EGAN* 99,3/4
alearen aurkezpena, eta, batez ere, Don Nemesio Etxaniz, herriko semea-
ren ehunurteurrena dela eta egingo zaion omenaldia. Haren omenez,
eranskin bat argitaratuko du *EGAN* aldizkariak eta, bestalde, mahain-in-
guru bat antolatuko da don Nemesio hurbiletik ezagutu zuten pertsonen
parte hartuko dutelarik.

Beraz, ez dira asmo eta proiektuak falta gure artean.

9.- Etorkizunari begira

Etorkizuna, aurreko ildoaren haritik ikusten dugu. Uste dugu, kalitate
aldetik, gaur egun arte mantendu dugun maila gordetzeko ez dugula
inongo arazorik izango. Alde batetik, gure aldizkarira etortzen diren la-
nak idazle eta euskal kritiko onentxoena izanik, bestalde, haseran ez
bezala, gaur egun, egin dezakegu haien artean hautaketa, beti ere homo-
geneitate handiagoa emanaz .

Publikazio hau, espezialistentzat egina izango da gerora ere, beraz,
haserako gaia, azterketa literarioak izango da nagusien. Badakigu horrek
harpide eta salmenta aldetik ez duela erakargarritasunik, baina uste
dugu, bestalde, gutxiengo hau egiten ari den lana garrantzitsua dela gaur
egun eta garrantzitsuagoa izango dela oraindik gerora begira.

Ekonomia aldetik, beti izan ditugun mugak jarraituko dutela uste
dugu. Baina, halere, ez dugu arazorik prezio duinak mantentzeko, baldin
eta ez diren hortarako eskuetan ditugun diru-iturriak agortzen, hau da,
ez dugu uste Eusko Jaurlaritzak, Diputazioak eta Kutxak ematen ditugun
diru-laguntza faltako zaigunik. Eta, azken finean hor dago RSBAP/EAE,
bere babesa emateko.

RSBAP/EAEko boletinaren eranskin gisan egiten den euskal literatur aldizkari honek harrotasunez betetzen du gure elkarte, eta euskarak bizi izan zituen garai zailenetatik gaur egun arte, testigu paregabe eta lehen mailako aldizkaria izan da eta izaten jarraituko duela uste dugu denon laguntzarekin.

Azken hitza gure administrari (tesoreroa) eta lagun on izan genuen Joxe Antonio Zabala jaunarentzat da. Derrigorrezkoa izan genuen haren laguntza, eta hari esker lortu genuen haseran aurrera egitea eta orain ere, haren arnasa eta hurbiltasunaren presentzia ez dugula faltako ziur gaude.

Gillermo ETXEBERRIA

“Benta Berri”, zaharragoa berri

Ez noa esatera ETB orokorki txarradenik, hobetu beharra ordea, inon eta inoiz ez da bukatzen. Aitortu beharrezkoa zait ETB-1ean azkenaldi hontan ematen diren zinemak euskara aldetik lehenagokoak baino askozaz hobegoa dutela eta berri emaileak ere ez direla txarrak. Baina umorezkotzat ematen dituzten telesaioretan bada hutsune nabarmenik.

Hitzak hitz, aritzeak hizjarioa dakar. X. Kintanaren hiztegitik sortutako zalantzagatik, argitasun bila edo zuritzearen bila, Euskaltzaindira telefonoz deia ETB-1eko “Benta berri”koek eta Euskaltzaindian telefona hartu zuenak ezin erantzun, zeren euskaltzainak siestan omen zeuden eta siesta ondotik musean jokatu behar zuten.

Nik ez dut uste euskaltzainetarik inork siesta egiten duenik eta agian norbaitek musean jokatzeko badaki, nik ez. Horregatik, musean jokatzeko ez dudalako, ezin tranparik egin.

Ganberrismoari umorea deitzen dioenik bada eta horietako batek zioen euskaltzainok ez omen dugu umorerik. Baina, ETBren “Benta berri” telesaioko kiratsak nor alaitzen du gauzak umorez hartzeko? Plaentziara bialduko nituzke umorea zer den ikas dezaten, zeren plaentziarrek, etorria ez daukatenei ekarria ematen diote. Eibartarrok ez ezik inguruko guziok ere, gure onerako, horiek kutsatuak gara.

Taldean, pertsonaia gisa oiloa euskaraz mintzatzen jartzen dutenek bai noski; horiek umoretsuak. Alajaina! Besterik ezean, oiloaren ordez oilarra jarri izan balukete, gutxienez euskaldunaren “Ku-kurru-ku” edo “Ki-kirri-ki” goitik entzungo zen. Baina ez, oiloaren “Koko-ko” nahiago berez kokoloa denak.

Euskaltzainek umorerik ez? Eta, “Benta berri” osatzen dutenek bai? Gure haurtzaroko TBO haiek bai noski, ez ordea ETBko telesail hoiek, zoritxarrez. Eta, zorionez, zakarrontzirako hobe. Bitartean, hain garesti irtetzen zaigun ETBko arduradunak, siestan ez, baizik lo, telesail horiek umorezkoak diren ustetan edo.

Mexikotik artua ekarri zenetik, Euskal Herriko alorrek artatza sailik badute eta "artaburu" ederrik ere ez zaio falta gure herriari. Baina inondik ere ez nuen uste horietako artaburu batzuk telebistan herriari begira baliatuko zituztenik. Gure herri honek duintasun gehiago ez ote du merezi?

Gehiegi luzatu gabe, adibide soil bat jarriko dut: ETB Euskal Herri guzia "kaixoz" betetzen ari denezkero. Elgoibartar batentzat, beren ahoskeraz, kaio txori hegalaria hori, kaixo denez. Beste batzuk, Euskaltzaindiari galdetu gabe ere, bagenekien "Qué hay cho"tik etorrela. Gainera, gurasoek eziketaz irakatsi zigutela hitz hori zaharragoekin eta gutxi ezagunekin ezin zela erabili, bestela edukazioari huts egitea zela. Hala ere, kaio kirasjale horiek hegaz hain politikak direnez, ez dut ezer esango, naturak hala egin ditu eta hegaz zeruaren apaingarri bai dira. Baina "agurtzea" zer den ez dakien ETB bertako batek esan zidan, programaketarako aukera eskaintzen ziela "kaixo" horrek, "atemporal" zenez. Grabatzen dituzten zenbait lan, naiz goizez, arratsaldez edo gauez eman ahal izateko. Bapo mutil!!

Jakina ba, "agur" ere aukeran zetorkiela, aurretik zein atzetik, harrean ongietorria emateko zein amaierako despedidan, edozein unetan erabilgarria dela euskaldun jatorrentzat; "augurio" opariz. "Agur jaunak" kanta bera ere, joan zen mendetik, pelotariei harreran kantatzen zitzairen, batzuren ustez horretarako sortua omen zen. Eta, normahi agurtzera goazenean, badakigu zertaz ari garen.

Itsuak ispiluan ere ez du ikusten bere bururik. Hala ere, ikusi nahi ez duena baino itsuagorik ba ote?

Iratzar, Joseba Gardiazabal, iritziak izan daitezen zabal. Ireki begiok telesai horiek behar bezala bideratzeko; iragan irailaren *El Correo*-n azal dutako 'Malentendido' hura guziok ezin har senez. Eta Andoni Egaña koordinatzaileak hobe luke gidoilari egokiagoz hornitzea; irudimen gehiagokoak behinik-pehin, zeren Plaentziak badu usai alaiaren harrobi hobetik. Ez ditzatela - ustekabean? - bazterrak dauden baino gehiago kirastu. Zeren hainbeste kirats garbitzeko lurrintegi edo perfumerietako jeneroak garestiegi daude eta kaio kirasjaleak gehiago ugaritzea tamalgarria litzai-guke, "kaixo" zikin horiekin ere nahastea sortzen dutelako.

Ez harritu esandakoez. Uste nuen frankismoarekin batean bukatu zirela Txomin del Regato eta Pello Kirtenen euskaldunenganako burlak. Baina hara hor non berritu digun gure ETB-2an gazteleraz gaizki mintzatzen diren euskaldunen lepotikako parreak, "Qué pasa pues!" telesail lotsagarri horrekin. Hori bai dela: txapela bai eta bururik ez. Jokaera nahaskagarri horiegatik izan dute lehendik ere euskaldunek beren burua-

gan lotsa eta konplexoa, hortik euskara gutxiestea, baztertzea edo utzi nahia, gaztelera hutsean trebatu nahirik. Inork ez bai du gogoko bere burua besteen aurrean parregarri agertzea. Sinetsi nahi duenak, ireki begiak eta ikus ingurua, euskaldunon euskaldungoa.

Gauzak ahalik eta egokien bideratu ezik, lehenean gaude. "Benta berri", zaharragoa berri.

J.S.M.

“Lurkantak”?

Abuztuaren 24an lurkantak entzun omen ziren Donostian. Lurrikara noski. Baina sismografoek ez zuten ezer jaso. Richter eskala baretasun osoan egon omen zen.

Biharamuneko egunkariek titular handietan zekartenez, “Lurkantak” entzun ziren. Baina hara nondik aditzera ematen ziguten Donostiako Orfeoiares eskariz Antón Garcia Abril jaunak sortutako obra zela “Lurkantak” ziotena. San Francisco, Lisboa, Tokio, Yokohama,... edo horietako batean gertatuaren eraginean inspiratua ote? Edo, nork daki, Napolesko Vesubio bolkanaren hotsetan oinarriturik, napolitanoen kanturako doainen gorespenez. Lehen lehenik hori bururatu zitzaidan.

Baina, bai zera, berri horren testu irakurketan ohartu nintzen ez duela hortaz ezer ikustekorik. Arraioa! Lurrak ba ote zuen lurrikarak edo bolkanek sortzen duten hotsaz gainera besterik?

Euskaldunok beti denik erabili dugun “herrikantak” zirela ohartzeaz pentsatu nuen: euskaldun jatorrik ez ote ehun urte bete dituen Donostiako Orfeoian?

Inork ez ote daki euskaldunok antzinako greziarrek bezala bereizten dakitugula *lur* eta *herri*? Zeren orain konturatzen naiz gaztelararen arabera erabiltzen den “*canción de la tierra*”-tik hitzez hitz jaso dela, gaztelarak latinetikakoa nahastetik. Baina sinestezina iruditzen zait euskarara horrela itzultzea; euskaldun jatorrentzat, senez, ez bai du zentzurik.

Euskaraz ez dakiten, edo are gehiago euskarari kalterik egin nahi ez dutenek, hobe lukete hiztegi soilean oinarriturik beren ustezko itzulpenik ez egitea. Hobe dute erdera hutsean egin eta kitto.

J. S. M.

Hizkuntzen auziaz

Gure herri honetan, hizkuntzen auziaz geroago eta gauza harrigarriagoak entzun eta irakurtzen ditugu Europaren batasuna lortu nahi dugun une honetan. Europa guziok osatuko ez bagenu bezala edo Europa bere naturaltasunean orotarikioa ez balitz bezala.

Espainiako Konstituzioak bere *Titulo preliminar* haren 3. artikuloren 2. eta 3. ataletan aipatzen zuen elebitasunaren ofizialtasuna. Horrela, historian lehen aldiz aukeratu zen 1948an ONU-k Giza Eskubideen Agerian gomendatzen zuena. Eta horren arabera, baita ere tokian tokiko hizkuntz naturalak irakaskuntzan babesteko 1953an Unesco-k bere alde-tik agertu zituen arauak, *L'emploi des langues vernaculaires dans l'enseignement*, delakoan zioena. Nik dakidanez gazteleraz inoiz argitaratu ez diren arauak noski.

Horien arabera zein Euskal Autonomia Erkidegoak legezko duenez, Hondarribiko San José Hijas de la Cruz deritzon kolegioak arau horiek bete baizik ez du egin filologia irakasteko behar zuen irakaslea hauta-tzean.

Hori dela eta, kexu agertu da Victoria Eugenia Muñoz Jiménez, berak baino maila beheragoko bati eman diotelako irakasletza (ikus *El Diario Vasco*, Cartas al director saila, 1998ko ekainaren 9koa; eta sail berean, ekainaren 16an, Ander Usabiaga García eman zion erantzuna).

Gai berean lizentziatua denari, irakasle titulua izanik, uka ezinezkoa zai bere gaitasuna. Gaia edo materia nork hobetu dakien ala ez gauza bat da, baina oso beste bat nork hobeto irakatsi dezakean. Hori, pedagogia kontuan neurtu beharrezkoa da eta, elebitasuna ofiziala den tokian, bi hizkuntzak ezagutzen dituenak beti izango du aukera hobea. Ikasleari dagokio, ulertarazteko ahalmen bi horietan, bietarik aukerakoen zaioe-nean hobeto adierazi ahal izatea.

Kontutan hartu behar baita, haurrak, etxeko ohituraren eraginaz gainera, lehen mailako eskoletatik elebitasunean hezituak datozela; hala ere, batzuk, erabileraren arabera edo ohi bezala erraztasun gehiago da-

karte batean edo bestean. Holakoetan nor izango da irakasle hobe? Hizkuntza batean soilik irakasten duena ala, bi jakinik, aurrean duen ikasleari egokien zaionean adierazteko aukera duena?

Hizkuntza batean ulertzea nekez zaion ikasle batentzat alperrikakoa da goragoko mailaz hornitua den irakaslearen jakituria, ulertarazteko hizkuntzarik aukerakoena erabili ezin badu.

Jakintza maila gorengoak ez lioke balioko Txinan irakasle izateko, txinera ez baleki. Gure herrian ez da izango hainbestearinokoa, baina bai elebitasunean ohitura edo erabileraren arabera, batzuk erraztasun gehiago dute batean edo bestean eta irakaslearen egitekoa da ikaslea ahalik eta erarik egokienean hezkuntzan hornitzea.

Euskara gaztelera baino hobeto dakien haurrai ere bere eskubidea zor zaio eta irakasleari dagokio erantzunkizun hori betetzea, haurrari aukerarik egokiena eskainiz.

Hala ezik, atzera begira jarriko ginатеke, aurrera beharrean. Gaur egun, Erdi Aroko Kurutzada haien garaiko: "Hable en cristiano" esaldiak ez du baliorik; ez bai gaude hurbildik ezagutu dugun frankismo diktadurapean. Hizkuntza naturalari, bere izate naturala zor zaio aurrez-aurre dugun Europaren batasunean. Hala baita gure euskarak baino hedadura gutxiago duten hizkuntzak ere errespetu gehiago duten Europa orokorrean. Hortarako ditugu ONU eta Unesco bezalako erakundeen kontseiluak.

Garaia da haurrak guraso hizkuntzan hezitzeko. Adinekook dakigu irakaskintzan zenbat kalte egin zigun ondo ulertu eziniko hizkuntzan gauzak adierazteak. Aurrerantzean holakorik gerta ez dadin ez ote zen ba elebitasuna ofizialki hautatu? Hortarako, jakina, aukerakoena aukeratu beharra dago eta ez bestelako gai batean jakintasun gehiago duena.

Juan San Martin

Euskal Herria Pierre Loti-ren ikuspegiz

Idazle bezala hain ospetsua izatera heldu zen Pierre Loti nork ez du ezagutzen? Frantziako Rochefort-sur-Mer hirian jaioa zen 1850. urtean, baina bere bataiozko izen-deitura jatorrak Julien Viaud zituen.

Munduan zehar Frantziako marinaren ofizial bezala egin zituen ibilaldiak bere idazkietan azalduak zituen, batez ere Asia aldekoak ditu ibilaldirik bitxienak, oroitidazkietan zein eleberrietan txukun agertu zituenak erakusten dizkigutenez. Bere eleberrietako pertsonaien irudiak beti bikain aurkeztu zituen *Pêcheur d'Islande* hartan Jan arrantzalea bezala edo *Azjyadé* zein *Madame Chrysantème kuttunak*, Rarahú eta abar.

"Javelot" zeritzan itsasontziaren arduraz etorri zen Bidasoa aldera 1891. urtean, Hendaiaiko Durruti sendagilearen "Bakar etxea"n bizitza kokatzeko. Lehenik ez zuen gogoko izan inguru hau, baina denboraren buruan eta D'Abbadie anderearen laguntzaz gure Euskal Herri honen ezagutza egin zuen eta hemen igaro zituen bere bizitzako azken urteak, 1923ko ekainaren 10ean "Bakar etxea" hortan hil zen arte.

Bere ustez, Duhourcau-k zioenari jarraituz, Baskonia oso berezia zen bere inguruan anaikide dituen Frantziako Biarno, Bigorre eta mugazemendiko partearekin. Euskal Herriak gordetzen bai zituen bere baitan indoeuropear zibilizazioaren oinarritzko elementuak, arbasoen etxea inguruari bat eginik bere arrazaren izpiritu jatorrez, bere aldare eta hilobiak, bere ohiturak, lanbideak, jolasak eta hizkuntza, argitara azaldu gabe, mendeak zehar biziaz.

Ramuntcho eleberriaren zoria

Pierre Lotik *Ramuntcho* (Paris, 1896) eleberria Euskal Herria ezagutzen lagundu zion D'Abbadie andereari eskertuz eskaini zion. Ordurako idazle ospetsua zen, bereziki sorkaldeko Ekialdeaz idatzi zituen eleberrietatik. Haien erara, hemen ere, paisaiatz gainera herriaren ohiturak azaltzen ditu bere argudioan, baina Ramuntxo oinarri duelarik.

Iparragirreraren hitzak hartuz, 1908. urtean, idatzi zuen "Adio Euskalerria!" artikulu hartan aitortzen zuenez, bere adiskide Otharre azkaindar pilotariarekin ikasi zituen pilota eta kontrabandutzaren gora-beherak, baita hortarako muga inguruan erabiltzen zituzten bideak ezagutu ere, maiz Tambul zeritzan bere zaldi gaztearen gainean.

Ramuntxo pertsonaia honen bizitzaren ingurutzat Azkaine eta Bidasoren bazterrak dira, bere ekintza nagusia, egunez pilotari eta gauzez kontrabandugintza, amaganako eztimina zein Graziosa andereñoarekiko maitemindura hor ditu eleberri atsegin horrek.

Aspaldi irakurri nuen *Ramuntcho*, Barcelonako Editorial Cervantes-ek 1944an "Los príncipes de la Literatura" sail hartan argitaratua, Manuel de Montoliu zenak itzulia. Atseginez irakurri ere, gure herriaz ezer guti argitaratzen zen garaian. Geroago aurkitu dut hura baino lehenagoko beste itzulpen bat, Thomas Nelson and Sons, Ltd. argitaletxeak mendearen hasieran Edimburgo-n (Escocia) argitara emana, Condesa de Pardo Bazán-en hitzaurrez eta, berriz irakurtzean konturatu nintzen lehendik nuena frankistek zentsuratua izan zela. Harritzekoa benetan Pierre Loti frantsez idazle ospetsuaren testua ere errespetatu eza.

Bilbon, La Gran Enciclopedia Vasca argitaletxeak 1973an argitaratua, zorionez, Edimburgo-n argitaratuaz baliatu zen, Pardo Bazán-en hitzaurreri Luis Castresanarena gehituz. Frantsesez edo gazteleraz, Bidasoa inguruko edonorrentzat irakurgai egokia iruditzen zait.

Ramuntxok bere ama gipuzkoarra zuen eta soldadutza egiteko garaian Frantzian edo Espainian egitea hautatzeko eskubidea zuenez gero, galdetu zitzaionean non egin nahi zuen, amak Frantzian naturalizatzea eskatzen zion; berak ordea, berdin zitzaiola, zein batean edo zein bestean, bera izatez euskalduna zelako.

Hara horren lekukotasunezko adibide bat, 1944ko argitalpen horrek, bere V. parteari dagokionez (66. orrialdetik) non kendu zion, frantsez jatorrizko testuari honako hau:

"—Vrai, c'est ton idée? ...Eh bien, tant mieux, car c'est la mienne aussi. Oh! mon Dieu, Français ou Espagnol, moi ça m'est égal. A ta volonté, tu m'entends! J'aime autant l'un que l'autre: je suis Basque comme toi, comme nous sommes tous; le reste, m'en fiche! Mais, pour ce qui est d'être soldat quelque part, de ce côté-ci de la frontière ou de l'autre, oui, je préfère ça; d'abord on a l'air d'un lâche quand on s'esquive: et puis, c'est une chose qui me plaira, pour te dire franchement. Ça et voir du pays, c'est mon affaire tout à fait!"

Gezurra dirudi hori kendu beharra. Baina, izan ere, ondo pentsaturik, euskara hiltzorra eraman zuten militar horientzat ez bai zen Euskal Herri-rik.

Beste uste batekoa zen gure herria ezagutzera eta maitatzera iritsi zen Pierre Loti idazlea, 1908. urtean Hendaian "L'agonie de l'Euskalerria" idatzi zuena. Militarra zen, baina horrez gainera liberal eta humanista. Bestalde gogoan eduki idazle hau mundu guzian zehar asko ibilia zelako ikasi zuela herri bakoitza bere era natural eta jatorrean errespetatzen.

L'Pays Basque deritzan liburua

Beti zaigu jakingarri kanpotarrek nola ikusten dituzten gure parajeak eta herriaren ohiturak. Hara nondik etorri zitzaikun beste aukera bat.

Frantziako idazleek, Claude Farrère buru zela, 1930. urteko irailean Pierre Loti zenaren oroitzapenez "Bakar etxea"n iragarria jarri zutenean erabaki zuten nonbait zendu berria genuen idazleak Euskal Herriaren ikuspegiz argitaratu zituen artikuluak liburu batean bildurik argitaratzea. Horrela sortu zen *L'Pays Basque*, gero Vicente Clavel-ek gaztelerara itzulia eta berak egin zion hitzaurrez, 1936an Barcelonako Editorial Cervantes argitaletxeak *El País Vasco* izenpean plazaratua. Edonorrentzat izango zen liburu irakurgarria. Tamalez, urte berean gerra sortu zen eta behar adina zabalkunde ez izateaz gainera, gerra ondorengo giroak suntsitu zuen.

Izan ere, orduan, Cervantes argitaletxearen helbidea Avenida 14 de Abril zena, *Ramuntcho* 1944an argitaratu zuenean Avenida del Generalísimo Franco izatera bihurtu bai zen.

Baina, hori gora-behera, *El País Vasco* liburu harek, zorionez, ez zuen izan zentsuragandiko aldakuntzarik ez kenketarik. Horretan *Ramuntcho* eleberririk baino zori hobea izan zuen.

Liburuko lehen artikulua 1892koa du, non aurkezten duen laburki gure inguruaren adierazpena. Bere ondotik, bilobak laztandu zuen amona, kontakizun hunkigarria.

"Bakar-etxea"ren aurrez-aurre Bidasoaz harandik Amuteko kaputxi-noen elizan Gaon gauezko meza xehetasunez adierazten du, antzinako kantak nola erabiltzen zituzten eta abar.

1892ko urriaren 25ean Loiola bisitatu zueneko. Trenez joan zen Zumarragara eta, han eraman zuen uste gabea, Brasildik ekarritako papagayo bat balkoiko kaiola batean euskaraz mintzatuz entzun zuenean. Ibaiek banantzen dituen Zumarraga eta Urretxuren artean ez zuen bereiz-

kuntzarik egin, bigarren honetan Iparragirrerren monumentoa ikustez nabari denez, eta kantariaren ibilerak eta kanta aberkoiak aipatzen ditu, aldi berean gorosmenak agertuz. Bertan iragarria antzinako hizkuntzaz atzerritarrek inoiz menderatuko etzutena zela zioen. Egiazki, oraindik herri berezia iruditu zitzaion: ez Frantzia eta ez Espainiak hainbeste mendeetan berenganatu ezinezkoa zeritzaiola.

Ondoren Loiolako basilikaren arte adierazpena egiten du, bere ikus-moldetik. Han fraile batek esan omen zion: Zuok frantsesak zarete, baina frantsez euskaldunak; beraz, ez zarete guztiz frantsesak, baizik gure aberkideak.

1887ko ekainaren batean Donibane Garazitik Luzaide zehar abiatu zen biharamunean Orreagara joan eta hango prozesioa ezagutzeko.

Ituritzeko harpeak ere ezagutu zituen. Baina urte horretako abuztuan, Donibane Lohizunen, pilota jokoaren ondoren gipuzkoar ezpata-dantzak eta ondorean barkoxtarren pastoralak zorabiatuak utzi zuten Pierre Loti.

Irungo San Martzialgo erromeriari eskaintzen dio beste artikulua bat. Beti bezala, bere begiek nabari zutena sentipenetara eramana. Han, jendartean, hondarriabiar neskatiak adi bezain alai jarri zuten gizona, beren perkal arrosazko soineko apainekin humoretsu ikustez. Artikulu hau lehenago *Le Chateau de la Belle-au-Bois-Dormant* zeritzan liburuaren 87-102. orrialdeetan argitaratua zuen.

Bestalde, Aste Santuko prozesioa Irunen, non aipatzen dituen hamabi apostoluak, erromarren tunikaz jantzitako hamabi arrantzalek osaturik.

Hondarribiko itsas-alkatearena ere badakar. Udaletxeko balkoitik non adierazten duen kale Nagusia, etxe blasonatuz eta balkoiak burdina forjatzukoak, Erdi Arokoak iruditzen zitzaizkion. Itsas-alkatea arrantzaleen hermandadeko buru zela (abata nonbait); baina bertan adierazten duenez, esango nuke, itsas-konsularekin ikustekorik bazuela. Hortaz idatzi nuen 1992. urtean, iraileko *Hondarribia* aldizkarian (46. zenb., 38. or.) gero *Esanak eta eginak* (1994) liburuaren 82-84 orrialdeetan berriz bildurik argitaratuko nuena. Baina, hemen ere esan beharra dut, nik dakidanez, bere "L'alcalde de la mer" artikulua hori *Figures et choses que passaient* (Paris, 1921) liburuan datorrela. Besteak beste, bertan dioen gauza batek adi jartzen nau: komunitatearen (Kofradiakoa noski) kontuak euskaraz irakurtzen zituztela; berak hor zuzen dioenez: jatorririk ezagutzen ez dugun milaka urteetako hizkuntzan. Jai horren bukaeran kalez-kale betixua ateratzen omen zuten. Santa Maria elizari buruz egiten duen adierazpena ere jakingarria da. Aldi berean, Kaputxinoen elizan Gauon

gauean egiten den mezaren oroitzapena dakar. Parte hau da Hondarribiari buruzko berri bilketaz egin zuenik hoberenetakoa.

Izenez Tambul deritzen zion zaldiz Bidasoaren bazterrak bisitatu zituen, inguruetako parajeak miakatuz, zuhaitz eta abereak aipatuz eta basoetako loreak usainduz.

Tristeia da "La agonía de Euskaria" (lehenago "L'agonie de l'Euskalerria" izenpean *Le Chateau de la Belle-au Bois-Dormant* zeritzan hartan argitaratua, Parisen, urterik gabe, 67-86. orr.). Hor agertzen du Euskal Herriak beragan izan zuen eragina eta maitasunez egiten dituen goresmetetan eskatzen du, gure herri hau, aldakuntzarik gabe, den bezala jarraituz iraun nahiaren deia.

Bukatzeko, Iparragirre aipatuz eta bere kanta baten hasiera titulutzat hartuz: "Adio Euskalerria!" deituko zuen artikulua dakar. Frantsesez, "Adieux au Pays Basque", bere *Reflets sur la sombre route* liburuan lehen aldiz argitaratua. Kapitulu hortan dioenez, berak usterik gabeko Euskal Herriko egonaldiak zazpi urtez iraun zuela eta haien ondotik beti itzultzeko gogo. Poliki-poliki joan omen zen bertara zaletzen, gure herri eta mendiez. Horregatik eutsi omen zion hemen "Bakar-etxea" edukitzeari, udaran atsedean aldi bat hartu ahal izateko. Hemen, alde batetik Atlantika itsaso zabala eta bestetik Pirineo mendiak uhartze urrutietan, eta bere leihotatik begien aurrean beti Jaizkibel mendi gailur beltzarana, kezka eraginiko nekealdietan lasaitasuna ematen zioena.

Egonaldi horietan, Otharre azkaindar pilotariak oroitzen zen eta bai bisitatu ere, *Ramuntcho* eleberrirako hainbeste gai eman zioen gizona, zeinekin ibiltzen zituen gauezko kontrabandisten bide arriskugarriak. Askaine zen beretzat euskal giro jatorra egokien gordetzen zuen herria. Otharrerekin han eta hemenka sagardotegietan gelditzen zen, non gogoz entzuten zituen Iparragirreren kantak, aldi berean aspalditik jaietan eza-gutza egin zuen jendea agurtuz.

Horregatik iruditzen zait edonorrentzat liburu irakurgarria.

Juan San Martin

EGAN aldizkaria, mende erdi literaturgintzan

Euskal Herriaren historian, nik dakidanez, ez da izan beste aldizkari bat euskarazko literaturgintzan 50 urtetan iraun duenik. Eta, *Egan*-ek, bere iraupenarekin aurrera begira ere itxaropena eskaintzen digula esan-go nuke.

Aldizkari hau 1948. urtean elebidun sortu zuen Real Sociedad Bascongada de los Amigos del País - Euskal Herriaren Adiskideen Elkarteak. Sortu zenetik euskarazko lanak gehituz joan ziren. Izan ere, garai hartako euskal idazleek ez zuten beste inon ezer argitaratzeko erarik, frankismoak euskarari jartzen zizkion eragozpenegatik. Zazpi urterenburuan ezagutu genuen, poliki-poliki, euskarazko lanen gorakada eta aldi berean gaztelerazkoen beherakada; euskara hutsezkoa bihurtu arte.

1954. urtea zen Gipuzkoako Diputazioak Julio Urkixo Euskal Filologia Mintegia sortzeaz bere babesa eskaini ziola eta indarberritzeko asmoz idazkuntza zuzendaritza berria jarri zen. Bi erakundeok jabetzean, Antonio Arrue, Aingeru Irigaray eta Koldo Mitxelenaren esku utzi zen zuzendaritza. Jaun horiek, "Asmo berri" zeritzan atariko batekin adierazi zuten beren helburua zertan zen (ikus *Egan*, 1954. urteko 2-4 zenbakian). Egitura berezia eman zitzaion gaiak sailkatuz eta bakoitzari ardurak banatuz.

Handik hogeitahamar urtera egin nuen atarikoan nioenez: *Egan*-ek izan duen alde ona, literatura gaiak soil soilik erabiltzearena izanda, tartean bestelako ekintzak nahastu gabe; horregatik, ezta euskararen aldeko proselitismorik ere ez du egin, euskarazko literaturgintza eta kitto. Ekintzan euskararen erabilera erakutsi du. Kritikak ere maiz erabili dira bertan, baina horiek ere literaturari buruzkoak eta inoiz pentsaera filosofikoen kontzeptuetan mugatuak. Eta, aurrerantzean ere hortik jarraitu nahi du. (Ikus *Egan*, 1984. urteko 5-6 zenbakia).

Euskal idazleok badakigu elebidun errealtatea erakusten digun gizar-te batean bizi garela, baina oso argi eduki behar duguna da besteekingo harremanetarako erdera erabili ahal badugu ere, gure pentsamenezko gogoetan euskara beharrezkoa dugula. Hau da, gogoetazko ideiak erabil-tzeko gure hizkuntza beharrezko zaigula, gizonarentzat hizkuntza denez pentsamen eta gogoetarako sorkunde iturrien tresna. Eta, gure herriak hizkuntza jatorra baldin badu, aldi berean, bere nortasunik bereziena hizkuntzaren kultur edukina den literaturan datza.

Egan-en "Aurkibide nagusia 1948-1992" osatzen duen lanean ikus daitekeenez, berrehundik gora dira partaide izan diren euskal idazleak, batzuk eten gabe aritu izan direnak. Gainera, "Aurkibide nagusia" delako ale horren 97-103. orrialdeetan ikus dezakegunez, berrogetakak dira bes-te hizkuntzetatik itzulitako autoreak, eta ez nolana hikoak, gehienak kla-sikoak baizik.

Urte batzutan antzerkiari ere ez zaio tokirik falta izan. Ikus ditzagun Patri Urkizuren *Euskal Antzerkia* (1984) deritzan liburuaren 140-142. orrialdeak, non aurkituko ditugun sorketaz edo itzulpenez *Egan*-en argi-taratuak izan diren 36 antzerkiren xehetasunak. Liburu beretik ikus dai-take oraindik badirela antzerki aurkeztuak eta inoiz argitaragabeak. Ho-rregatik aitortu behar dut, on zaigula zenbaki bakoitzean antzerkiari bere tokia eskaintzea.

Bestalde, esan beharra dut, euskaraz mila antzerkitik gora argitara-tuak ditugunez, beharrezko zaigula kultura horren hedakundea indar-tzea, antzerki taldeak sor daitezcan, zeren bide hortatik lor ditzazkegu zinemagintzarako bide egokiak ere. Baina, hor Jaurlearitzak ere zerbait egin beharra du, Euskal Telebista zaborrontzia izango ez bada.

Urteen buruan, gizonak joan eta gizonak etorri, bizitzak berakin daka-rren legea da. *Egan*-i bultzada handia eman zioten hiru gizon haien mezua hor dugu, aipatu dudana "Asmo berri" deritzan atarikoan. Geroztik, ondoriozko emaitzak ezaguturik, esango nuke, han eskaintzen zuten egi-tura biziaren inguruan jarraitzea litzaigukeela biderik egokiena.

Gerora begira, etorriko dira berriak, gu gara Euskal Herriak.

J.S.M.

Emozioz betetako Xabier Aizarnaren oroitzapena

Itziar, emazteari

Denboraren joanak dena estaltzen omen du lurrun baten pean, baita gure bizitzan maiteen izan ditugun pertsonen oroimena ere, hala nola familian eta gizartean, intelektual alorrean, kultura, arte mundu, zientzia, orotan behar-beharrezkoak sentitu izan ditugun haiena ere.

Xabier Aizarna "nahitaezkotzat" jotzen genuen, nahiz eta, esan ohi den ez dagoela inor "nahitaezkorik". Gisa da, halere, batzuek besteak baino beharrezkoagoak izatea. Euskalerrriaren Adiskideen Elkartean argi nabari da haren desagerpena. Egunak aurrera doazen arren, haren ausentziak biziki nahigabetzen gaitu lehenengo egunean bezala. Haren aulki hutsak ezinbestean ekartzen digu burura elkarteko bileretan izan ohi zuen presentzia hutsezina eta puntuala; haren hitz trebe, neurtu eta egokia; arazo eta gai guztietan azaltzen zuen benetazko interesa.

Xabierrek hitzez hitz irakurtzen zituen bere eskuetara iristen ziren informe eta azterketak. Eta ez uste hain gutxi zirenik, hainbeste eta hain anitzak baitziren gizartean zituen harremanak. Eta ez zen informe eta azterketak irakurtzera mugatzen, aitzitik, oharra egin, gaia sakon aztertu, kriterioak aldatzeko deitu, bere iritziak helarazi, ez zuen detaile fimiñoena ere aldamenera uzten. Ardura osoa jartzen zuen. Uneoro prest egoten zen haren beharra zuenarentzat, inongo arazo eta behaztopark jarri gabe, ohiko puntualtasun eta xalotasunez azaltzen zen behar lekuan. Bere presentzia beti zen positiboa, hain baitzen laguntzera emana.

Irakurle nekaezina, hainbat eta hainbat aldizkari eta publikazioren harpide, politika arloko ohar-emaile eta kritikari egunkarietan, bibliografia eta argitalpen berrien jarraile suharra, berehala adierazten zion edonori gaiaren inguruan bere iritzia... Ikusgarria zen bere adeltasuna.

Liburuak!, horiek ziren haren grina handientarikoa: nonahikoak, hemengoak edota urrunekoak, gai eta arlo guztietarikoak. Plazerrik handiena zen beretzat txartel handi zuri haiek igortzea, adiskidantza eta leialta-

sunaren seinale, bere iritzia atseginez onartuko zuen edonori helaraztea. Insituzioek —ez gureak bakarrik— ongi zekiten Xabierrek zuen interesaz edozein pulikazioez, nahiz haietako zenbait lortzea gauza zaila izan sarritan. Haietako asko, bestalde, besteei emateko izaten ziren. Eta nola ez, hark atzera-aurrera zuen joeraz eta bidaia haietatik ekartzen zituen foiletok, mapa, liburu, katalogo etabar ugariak...

Liburuak aipatu ditugunez, txantxaz esan ohi zuen inprentako frogen zuzentzaile izan zitekeela bera. Eta hala zen. Irakurle amorratu eta kritikoz zorrotz, originalen iritzi-emaile, eta argitalpen proiektuen aholkulari, ez zuen estilo txar, ortografia akats eta argitalpenen akats teknikoen errukirik izaten (erratak bere onetik ateratzen zuten). Bere oharrak argi eta garbi azaltzen zizkion behar zenari. Lan onaren defendatzaile suharra zen.

Disziplina, ardura eta zuzentasun hau bera erabiltzen zuen, bestalde, bere bizitzako ekintza aberats eta anitz guztietan. Liburuska honen beste lerroetan ikus daiteke adiskide honek bere bizitza profesionalean eraman zuen ibilbide diztirakorra, areago jakinik autodidakta bat izan zela: bankako profesional bezala maila apalenetik hasi eta Banco de Vizcayako zuzendari izatera iritsiaz eta, gizon publiko bezala, Gipuzkoako kargu nagusien buru izanik: Diputatu Nagusi, Batzar Nagusiko Lehendakari, Senatari. Bidenabar, esan dezadan bere alboan egin nuen bidai kultur batean —eta zenbait eta zenbait egin genituen elkarrekin— ezagutu ahal izan nuela Madrileko senatu berriua eta ikus ahal izan nuen han denek ematen zioten adiskidetasunezko tratu ohoretsua.

Xabier kultur talde askotako partaide izan zen. Nik oroitzen ditudanen artean bereizi ditzadan 70. hamarkadatik aurrerakoak, halanola EAE/RSBAP-ean Gipuzkoako Ozeanografiako Elkarte, Gipuzkoako Argitalpen eta Publikapen Elkarte, Dr. Camino taldea. Musikak eta euskarak atal berezi bat izan zuten bere bizitzan. Musika ezagutzaile sakona eta euskararen militante berezia, bi alor horietako zenbait taldeetan ere hartu zuen parte.

Erljio sendo baten sustraiek argitu zuten bere bizi guztia. Hezurretarainoko kristaua, testigurik onenak Alde Zaharreko (bere auzoa) biztanleria bera, Santa Maria eta San Bizente elizak, Gazteluko Jesusen Bihotza, Uguileko karmeldarrak, denek dakite bere kristau sinismenaren sendotasunaren berri. Eta guzti horrekin batera, senar leial (Itziar), aita paregabe (Jone, Koruko, Itziar eta Jon Paul), anai (Jokin eta Sor Mª Pilar) eta, azkenik aitona, denek miraritzen zuten Xabier.

Xabier Aizarnak inork baino areago sufritu zuen gure lurraldean eta Donostian errotu zen bortxakeri giroa. Tortura bat izan zen beretzat. Zer esanik urte haietan partidukoaren artean eman zen haustura tamalgarria. Euskaldun abertzale diktadura garaian, bereak eta bi pairatu behar izan zituen konstituzio aurreko urteetan eta demokrazia barnean, batik-bat

erradikaltasunaren aldetik. Bere bizitzako zati bat minez bete bazuten ere, haren izaera positiboak guttia bere mende hartzen zuen.

Alperrik litzateke Xabier nolakoa zen adieraztea, emankorra, jatorra, ona, bihozbera, langilea eta ikasteari emana, baina gaur da eguna ozenki guzti hori aldarrikatzeko. Eta hala izan zen azken egunera arte. Nork esan jubilatua zegoenik! Bete-betean jarraitzen zuen bere kemenak. Kutzako hirugarren adinekoen artean ikasle, bidaiari nekaezin eta jakinminez bete antolatuko ibilaldietan, irakurle amorratua bere burua beti gainditu nahirik, hainbat eta hainbat ekintzetan entzule aspergaitz... Guztia esatea luzeegi litzateke, baina bihoakio gure oroimena eta gure emozio eta eskerrona, hark hainbat aldiz kultur ekintza eta argitalpen arloan eskaina zigun partaidetasunarengatik eta bere hitz argi eta garbirengatik. Gogora ditzagun Dr. Caminon egindako hainbat eta hainbat ekitaldi, bera beti han baitzen eta oraindik berak eskainitako marrazki bat ere ikus daiteke isekita orman. Bere ekitaldi ahaztezinezkoen artean, bereizi nahi nuke Madrileko Euskal Etxean egin zuen EAE/RSBAP-eko laburpenen aurkezpena. Lerro hauek izenpetzen dituenak ez daki nola eskertu Xabierren giza-tamaina.

Egunak aurrera, 97ko udan sumatu zituen urte eta erdi geroago heriotzarantz eramango zuten gaisotasunaren lehen arrastoak. Ez zuen, halere, amore eman eta azken egunera arte borrokatu zen bere ohiko indarrez. Gaisotasuna menderatuta zegoela uste zuenean, aurretik herio-suhar gisako borroka eduki ondoren, berriro eta ustekabeaz azaldu zitzaion haren hatzaparra.

1998. urteak gure artetik erauzi digu Xabier Aizarna, beste zenbait erauzi dizkigun bezala: Miguel Pelay Orozco, Joxe Antonio Zabala eta Iñaki Barriola.

Ez dugu erraz ahaztuko Angiozarreko hilerrian egin zioten agur beroa, asaben alboan, baso artean, errekastoa eta zuhaitzarren alboan eta Santa Maria elizan ospatu zen elizkizun uholdetsua.

Gu eta gu bezalako askoren izenean, eskerrik asko, Xabier!

EAE/RSBAP-eko Gipuzkoako Komisioarentzat, zeinaren partaide izan baitzen "izeneko lagun" gisan eta Batzar Zuzendariko bokale, ohore haundi bat da Gipuzkoako Foru Aldundi honetan EGAN aldizkari berri eta haren arduradunen, Luis Mari Mujika eta Gillermo Etxeberriaren lagun-tzaz, gaur Xabier Aizarnari omenaldi berezi hau eskaintzea.

Juan Antonio Garmendia Elozegi
EAE/RSBAP-eko Gipuzkoako Lehendakaria

Xabier Aizarna politikoa

Xabierrek bere bizitzako arlo guztietan besteenganako errespetua, leialtasuna eta jatortasuna erakutsi zuen, hitz batean esateko gizatasuna. Eta, noski, politikagintzan ere hori izan zen bere ikurra eta iparra.

Azkenengo 20 urte hauetan Gipuzkoan izan dugun politikorik garrantzitsuenetako bat izan da, eta Gipuzkoako historian ohorezko lekua du.

1979tik 1983ra Gipuzkoako Batzar Nagusietako lehendakaria eta Foru Aldundiko Diputatu Nagusia izan zen. 1983tik 1987ra Batzar Nagusietako Lehendakaria eta 1986tik 1989ra Madrilgo Senatuan Gipuzkoa ordezkatzen zuen Senadorea.

1979ko apirilaren 3an diktaduraren ondoren ospatu ziren lehenengo hauteskundeetan, Udaletako zinegotziekin batera, eraberritu nahi ziren Batzar Nagusietako 81 ordezkarari aukeratu ziren.

Hauen eraketa Estatuak 1979ko urtarrilaren 26an onartutako Dekretuan oinarritu zen eta 1876an Donostian ospatutako azken Batzar Nagusietako Biltzar Orokorrean, duela 103 urte, erabakita bezala, Arrasateko Udalean egin zen Batzar Nagusien eraberritzea. Apirilaren 22an izan zen ekitaldia, duela 20 urte hain zuzen. Ekitaldi historikoa *solemnea* eta emozioz bete izan zen. Bertan Xabier Aizarna Diputatu Nagusi aukeratu zuten. Ohizkoa den bezala, alkateak egin zuen agurra, gero edadeko mahaia osatu zen (mandatari zaharrena eta gazteena), eta azkenik Diputatu Nagusiaren hautaketa. Arrasateko alkatea Jose Antonio Ardanza zen (hiru egun lehenago aukeratua) eta gero Diputatu Nagusi eta Lehendakari izango zena. Edadeko mahaia berriz Benigno Baskaranek eta Javier Gurutzagak osatzen zuten.

Arrasateko alkateak, bere ihardunaldian beste zenbait gauzen artean hitz hauek esan zituen:

Gaur dagigun Batzar hau ez da zar berririk, lehenagoko Batzarrak berriro sortzea baizik, gure Lege Zaharrak kendu zizkigun 1876. urteko uztailaren

21eko legean agindu bai baina emon ez egin zaigunaren lekukotza edo testigutzaren gankotzea.

Lehenago Batzar Orokorrak herrien ordezkariak osotzen zituzten, aldi artako Gipuzkoari zegozkion lege ta erakundeak sortu ta egiteko; eurak ziran legegille edorzertan, inoren oztoporik gabe.

Benigno Baskaranek egin zuen hitzalditxoa edo agerpena hau izan zen:

Geuk zuzendu bear dogu geure Gipuzkoako gauza Onek, Junta onek, dauka jabetasun bat probintzia aundi den geure gizontasunakin geure alkartasunakin geuk jakin bear dogu euskaldunak izaten. Gero onek, Junti onek Gipuzkoa guztiari aindu daixon.

Ezta izango fazila. Danok ipiñi bear dogu biotz-biotzetik daukagun guztia. Gure Euskal-errixa, gure Euskadi nai ba dogu atatzia bide barria bear dogu pakea, lan eifi ta alkartu.

Auxe da nere itza.

Eta Xabier Aizarnak Diputatu Nagusia aukeratua izan ondoren, gipuzkoarrei eman zigun mezua honako hau izan zen:

Gipuzkoar Biltzar nagusiko jaun andreok; adiskideok, guztiori ta bakoitzari Jainkoak egunon.

Nere agur beroena danori, ta batez ere mai ontan lendakari orain izandako gizon ospetsu, leial ta pake egille dan Baskaran jaun eta adiskide.

Ez da garaia itzez luzatzeko. Bein baño geiotan pentsatzen da, berba geiegi edo alperrik egiten degula.

Ikusi dezagun bakarrik, nolako garrantzi aundiko eguna dan gaur; eun da iru urte ta gero berritzen dirala Gipuzko Batzar Nagusiak; gure kondairen zear zeuden eskubideak berriro lortzeko.

Ez dira itz arifñak; benetan lan sail galanta degu gure aurrean: estatutoaren bidean: euskera berrindartzeko; ekonomi Konziertoa len bai len lortzeko; ta beti ondo alkarturik bezte euskaldun guzti anaierekin; ta baita ere bezte erri guztiarekin; benetako begireun errespeto sakonean, guretzako nai degun bezala.

Apirilaren 27an Diputazio berria eratzeko ekitaldia izan zen Foru Aldundian. Eraketa hau ere lehen aipatutako dekretuan oinarritzen zen. Alderdi bakoitzak izendatutakoan artean Batzar Nagusietan atera zituen prokuradore edo mandatarien proportzioan osatu ziren 27 diputatu arte.

Alderdi politikoeak atera zituzten diputatu kopurua hau izan zen:

EAJ/PNV = 11; HB = 6; PSOE = 4; EE = 4; Coordinadora Independiente CI = 1; UCD = 1.

Diputazioa eratu ondoren Xabier Aizarna Diputatu Nagusiak bere hizaldian hurrengoak esan zituen, besteen artean

Diputadu Jaunak Agur, Adiskideok:

Gipuzku Batzar Nagusiaren agindu babesean –azkeneko igandean Arrasaten izan zan bezala- eraten degu gaur Gipuzkoako Diputazioa.

Joan bedi bada gure agur beroena ta gure eskeintza guztiori, andre ta gizonak Gipuzkoa osoan.

Baita ere gure oroimen berezia kondairan zehar etxe ontan gu baño lenago lan egin izan duteneri beti Gipuzkoaren alde; zaintzen, obetzen ta aunditu naiean gure erri au.

Diputazio onen aurre ekintza, denon artean egin bear degu, ondo alkaturik, ta ori egunero, eguneroko lana bezela. Emen gaudenok ez gatoz bat –ez gaude ados- iritzpide guztietan, baño bai batean: Gipuzkoa.

Egin bear dan lana ez da erreza; ez ditugu mirariak egingo –ez degu gure lanerako gogoia besterik: gure danon izenean ausartzen naiz arren eskatuz Gipuzkoar guztiori bere laguntasuna gure lanetan.

Gero, barne barnetik auxe eskatu nai det; naiz eta txinti bat bakarrik izan edozein ahal gogorkeri ta larrialdiak gure erritan ezeztatu ta amaitzeko daukaneri, bete dezala bere alegin guztia bide ortan.

Egin dezagun horrela gu guztiok gure bertako inguru guztitan: sendi, lantoki, auzo, bide eta erritan. Gure Gipuzkoak auxe bear du, benetan.

Dijoala baita ere nere agurra etxe ontan lan egiten duteneri Gipuzkoaren gauzak zuzen eramateko.

Gaur asten degun bide ontan Jainkoak lagun, guztiori. Eskerrik asko”

Hitzaldi honetan, eta Arrasaten, Diputatu Nagusi aukeratua izan zenean ederki azaltzen du Xabierrek bere nortasuna: besteenganako errespetua, elkarlana, lurralde maitasuna, herriko zerbitzaria, jatortasuna, tolerantzia, irekitasuna, pakea, duintasuna eta abar.

Hori izan zen bere mezua eta berak oso ongi bete zuen, eta batez ere beregandik hurbil iharduteko aukera izan genuenok ederki dakigu bere ahalegin eta lanaren berri. Garai haiek ere ez ziren errazak, dena egiteko zegoen, baliabide oso gutxi genituen eta arazoa pranko.

Foru Aldundia lehenengo legealdi honetan Estatuko beste edozein Diputazio bezala eratu zegoen, bere Batzorde informatzaileak, Gobernu Batzordea eta Plenoarekin. Hilero egiten ziren Plenoak, eta bertan eztabaidatzen ziren gaiak, oraingokoen tankerakoak ziren. Lehenengo erabakiak Euskal Herriko Kontseilu Orokorrean sartzea eta Autonomi Estatutua onartu eta Gobernu espainiarrari onartzeko eskatzea izan ziren.

Lehenengo mozioak berriz, Lemoizko zentral nuklearra, euskal presoak, Gipuzkoako eskualdea, langabezia eta indarkeriaren aurkakoa.

Diputazioan alderdi politikoen ordezkariak geundenez eztabaida politikoa bertan izaten zen eta Batzar Nagusiak gehienetan Diputazioak hartutako erabakiak berretsi bakarrik egiten zuen. Horregatik lau urte horietan Batzar Nagusien bete beharra nahiko ahula izan zen. Aldiz, Diputazioan izugarritzko lan pila eta gainera oso zaila izaten zen.

Alde batetik ikuspegi ezberdinetako politikoen adostasuna lortzen nahiko lana izaten zen, baina Xabier Aizarna Diputatu Nagusiak elkarrizketaren eta tolerantziaren bidez jakin zuen, bai ederki jakin ere, arazoak konpontzen, denen errespetua eta begirunea irabaziaz. Amor eman behar zenean bazekien ematen, baina kontuz!, printzipioak zaindu behar zirenean bera zen lehenengoa.

Hasiera hartan errepideetako zuloak konpontzeko ere ez genuen dirurik. Gipuzkoa guztirako lehenengo Inbertsioetako Plangintza 1979ko irailaren 14ean onartu genuen 315 milioi pezetatako kopuruarekin eta urte hartako Aurrekontu Orokorra 2.065 milioi pezetatakoa zen. Langileen soldatak ordaindu eta beste arazoetako ezer gutxi geratzen zen. 1980ko urtarrilean Inbertsioetako Plangintza Berezi bat onartu zen, 2.005 milioi pezetatako kopuruarekin eta urte hartako Aurrekontu Orokorra 2.560 milioi pezetatakoa izan zen. Diru kopuru hauekin egin behar zitzaion aurre Gipuzkoak zituen beharrei eta noski hori ezinezkoa zen eta Diputatu eta Diputatu Nagusiaren lanak berez errazak ez baziren ere, egoera ekonomiko honek oraindik askoz gehiago zailtzen zituen.

Kontzertu ekonomikoa

Xabier Aizarna izan zen, 1980ko abenduaren 29an, Kontzertu Ekonomikoa izenpetu zuenetako bat. Sinadura historikoa eta oso garrantzitsua Euskal Herriarentzat eta, noski, baita Gipuzkoarentzat ere. 1981eko urtarrilean Diputazioaren eta Batzar Nagusien aurrean egin zuen Xabier Aizarnak gai honi buruz bere azalpena.

Azalpena oso luzea izanik egun hartako aktan azaltzen diren lerro batzuk besterik ez ditut jarriko:

Kontziertu hau ez da, zenbait lekutan esan den bezala edo azaldu erazi nahi izan den bezala, inolako mesede bat, ez gure herriarentzako inondiko abantaila, baizik eta desagertu zen zerbait itzultzea da, eta 1839an eta 1876an desagertu ziren gure Forutan aitortzen zenaren zati soil bat besterik ez da.

Gipuzkoan ospatu zen Batzarre Nagusiaren azken bilera Donostian 1876ko irailean ospatu zen, aurrekoa Tolosan izan zen 1873ko uztaillean.

Harrez gero ez da Batzarre Nagusirik izan, 1979ko apirilean Arrasaten eraiketa eta birjartze bilera arte, denok dakigunez. Batzarre Nagusiak desagertu egin ziren, eta azken foru mozkin bakar bezala 1878ko urtean lehendabiziko Kontzertu Ekonomiku bat lortu zen. Bigarrena, 1906an izenpetu zen, eta hirugarrena 1925ean 1952raino irautekotan, baina hau izan zen hain zuzen ere gudate zibilean emandako Dekretuaren bidez Gipuzkoari eta Bizkaiari dagozkienetarako ondoriorik gabe geratu zena.

Azalpen honetan beste zenbait gauzen artean Xabier Aizarnak historiari lotuaz garbi utzi nahi izan zuen Kontzertu Ekonomikoa ez zela opari bat, zor zitzaigun zerbait baizik.

Berehala nabaritu zen Diputazioan kontzertuen eragina. Aurrekontu eta inbertsioetako diru kopuruak, Kupoa eta Eusko Jaurilaritzari zegokiena ordaindu eta gero, urtetik urtera bikoiztu egin ziren. Urte pare batean eman zen aldaketak sinistu ezinekoa zirudien.

Baina egoera ekonomikoarekin batera Diputazioaren eraketa ere aldatu beharra zegoen, Hazienda ondo eratu eta beste departamenduetako egiturak ere egoera berrira egokitu eta abar. Bazegoen *hatzaparkada bat lan* eta, denok saiatzen baginen ere, Xabier gure Diputatu Nagusia zen denon motorra. Goiz lanera eta berandu etxera. Orduari begiratu gabe, buru eta belarri lanean; eta noizean behin haserretzen bazen ere, denei aurpegi ona jarriaz jarraitzen zuen lanean.

Beste zenbait proiektuen artean Legealdi hartan onartu zen proiekturik garrantzitsuenetako bat Gipuzkoako Lurralde Historikoaren Erakunde Antolaketa buruzko Arau Proiektua izan zen. 1983ko urtarrilaren 12, 13 eta 17an egin ziren Batzar Nagusietan debate luze eta aberats baten ondoren onartu zen. Eta hurrengo Batzar Nagusietarako eta Foru Aldundirako hauteskundeak Arau honen arabera osatu ziren eta oraindik ere osatzen dira. Diputazioaren administraritzza eraldatzekoa ere garrantzi haundikoa zen eta Udalen Finantziaketarako Foru Fondoa zer esanik ez.

1983-1987ko legealdia

1983ko apirilaren 24ko Batzar Nagusian Xabier Aizarna bertako lehendakari izendatua izan zen eta berriz ere hutsetik hasi eta antolaketa lanari heldu behar izan zion Batzarrak eraketa berriari egokitzeko. Lurralde Historikoaren Legea, 27/1983 legea (LTH), 1983ko azaroaren 25ean onartu zen. Lege honen arabera Euskal Autonomi Erkidegoak eskuratutako kompetentzia multzo garrantzitsu bat Lurralde Historikoei transferitu zitzaien. Ordurarte, lehen aipatuta bezala, Bizkaia eta Gipuzkoako Diputazioak Diputazio Arruntak bezala eratuta zeuden, eta Batzar Nagusiak instituzio sinboliko bezala. LTH onartu eta gero berriz, kompetentzia ga-

rrantzitsuak eskuratu zituzten Foru Instituzioek. Ondorioz, Batzar Nagusien foru arau produkzioa legealdi honetan hasi zen fundamentuz zaintzen.

Horretarako Batzar Nagusien eraketa antolatu behar izan zen, 1983ko urtarrilean onartutako Gipuzkoako Lurralde Historikoaren Erakunde Antolaketako Arauaren arabera, eta lan hau ere Xabierri egokitu zitzaion. Aieteko Etxe Zuria egokitu, Batzordeak osatu, eta Permanenteak eta Ple-noak zuzendu. Arau Produkzioa haundia izan zen eta denak aipatzea luzeegia joango denez, hauxe besterik ez dut aipatuko: eztabaidak nahiko aberatsak izaten zirela, batez ere urteko aurrekontuak onartzeko garaian eta hauen urtez urteko gorakada oso haundia izan zela.

Uztailaren 2an, herri ezberdinetan, urtero egiten zen ohizko Bilkura Nagusietan egiten zituen adierazpenetan, beti ere herriko historiari buruz zerbait esan eta gero, bere mezua ematen zigun guztiori, garaian garaiko arazoak azalduaz, bere lehenengo mezua oinarritzat zuelarik.

Xabier Aizarnak, aurreko Legealdian Foru Aldundian bezala orain Batzar Nagusietan, erakutsi zuen bere lanerako ahalmena eta besteengana-ko errespetua. Bai beste Alderdi Politikoen ordezkariekin eta baita Di-putazioarekin ere elkarlanean iharduten jakin zuen, bere nortasunari uko egin gabe.

Legealdi honetan, 1985eko urtarrilaren 30ean Diputatu Nagusi auke-ratua izan nintzenez Xabier Aizarnak, Batzar Nagusietako lehendakari bezala, eman zidan Diputatu Nagusiaren makila, eta noski, une hura ez zait sekula ahaztu.

Baino gaur Batzar hau aipatzen badut ez da horregatik bakarrik, Xabier Aizarnaren lanari eta jokaerari buruz, Javier Gómez Piñerok, PSE-ko bozeramaileak egun horretan egin zituen adierazpenak azaltzeagatik baizik.

Nik Diputatu Nagusirako hautagai bezala egin nuen azalpenari eran-tzunez PSEko bozeramaileak beste zenbait gauzen artean hau adierazi zuen:

También quisiéramos –y yo personalmente en este caso, ya que compartí con el Sr. Murua en la primera legislatura tareas como Diputado Foral bajo la presidencia del actual Presidente de las Juntas Generales, Sr. Aizarna, al que públicamente en su día reconocimos su prudencia, su capacidad de diálogo para llevar adelante una Diputación que por primera vez, de alguna manera, abría brecha en un camino nuevo, en un proceso democrático con participación de los Grupos Políticos-, quiero recordarle al Sr. Murua mi presencia en aquella corporación, la presencia de algunos compañeros también de mi parti-

do y el clima de diálogo y entendimiento que bajo la dirección, repito, del Sr. Aizarna se dio en aquella primera corporación.

Posteriormente pasamos a una corporación, como el mismo Sr. Murua ha indicado, diferente. Sin duda, esta segunda corporación se encontró, este gobierno, este organo foral, con un camino ya desbrozado, ya abierto por los componentes de la primera corporación y se enfrentaron a la tarea de organizar un equipo nuevo, un gobierno foral, un gobierno mono color, y una oposición representada en las Juntas Generales por distintos Grupos Políticos y a su vez contando con el apoyo de su propio Grupo, también presente, lógicamente, en las Juntas Generales.

Javier Gómez Piñeiroren adierazpenetan garbi ikusten da oposizioak ere Xabier Aizarnaren jokabidea nola goraiatzen zuen, bai Diputatu Nagusi ohi bezala eta baita ere Batzar Nagusietako Lehendakari bezala.

1986an Madrilerako hauteskunde orokorretan EAJ-PNVtik Gipuzkoako ordezkari bezala senadore aukeratua izan zen. 1987ra arte Batzar Nagusietako lehendakari eta senadore izan zen, eta 1987tik 1989ra arte Batzar Nagusietako lehendakaritza utzi eta gero, senadore.

Badakit han ere denen errespetua irabazten jakin zuela eta langile porrokatua zela. Bost Batzordeetako batzarkidea izan zen eta bere iritziak eta eskaerak beti bezala errespetuz baina batera konplexurik gabe azaltzen zituen. Bere adierazpenak garai hartako aktetan jasota daude eta haiek irakurtzea aski da han ere egin zuen lanaren berri jakiteko.

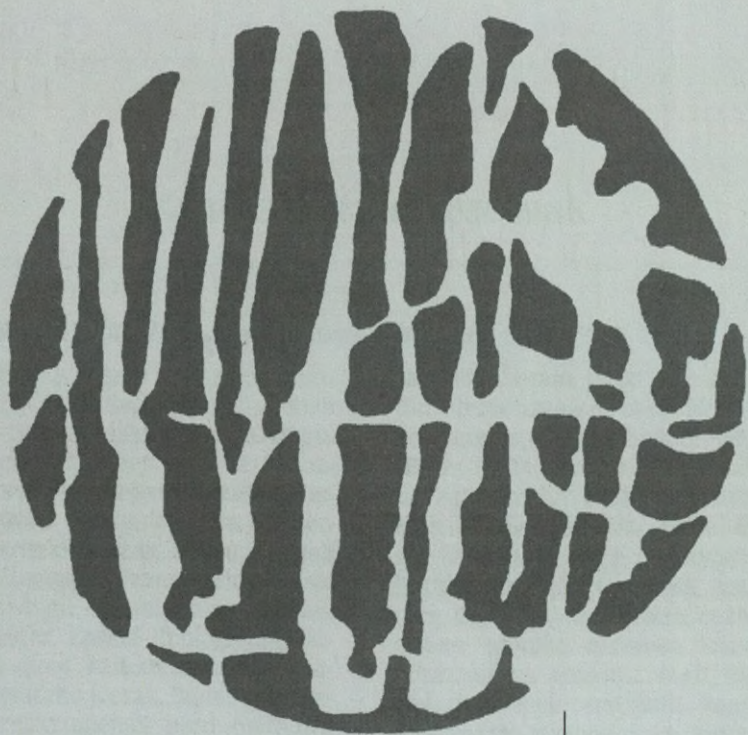
Gizon serioa izan arren, oso umore finekoa zen. Musika, irakurketa eta mendia asko maite zituen. Kultura eta gizarte arazoak asko kezkatzen zuten eta ekitaldi gehienetan izaten zen.

Ikus daitekeenez, Xabier Aizarna, politiko oso garrantzitsua izan zen. Gipuzkoako historian ohorezko lekua irabazi zuen politikoa.

Bai jokatu zuen paper historikoagatik, bai bere garaian hartu ziren erabakiengatik, bai egin zuen lanagatik, eta zer esanik ez, toki guztitan erakutsi zuen gizatasunagatik.

Pakezalea, langilea, abertzalea, besteen ideiak errespetatuaz bereak konplexurik gabe defenditzen zekiena, elkarriketaren laguna, euskalduna eta fededuna, eta nerretzat maixu, adiskide eta eredu.

Imanol Murua Arregi

KRITIKAK ETA
ERRESEINAK

Kritikak eta erreseinak

EGAÑA, Andoni. *Pausoa noiz luzatu*, Alberdania argit. 1998. 282 or.

Egaña euskal kulturaren munduan bertsolarietan diharduen tipo bezala aski ezaguna dugu. Esperatzekoa zen bere narrazioagintzak herri iturri ukaezienak isladatuko zizkigula. Nola ez, bertsolariak bereak dituen jarrerak atzemangarri izanen zirela uste izan dugu bertsolariaren prosan. Adibidez, euskal tipologietan sartzen diren karakterizazioak, eskunetarako joerak, bertso-munduko zehaztapenak herri literatura xume baten kateaturak izan daitezke. Bere *Zozoak beleari*, Jon Sarasuarekin idatzirik gutun-hizketa ezaguna genuenok antzeko ildoan antzeman diogu eleberrian, idatz-tankerari dagokionez, batez ere. Beti izan gara kritikoak bertsolariak gure eremuan —azken urteotan, bereziki— hartu nahi duen, agian, gehiegizko protagonismoaz. Ongi ikusten dugu bertsolariak euskal arimaren espresio berezi bezala (eta hare gehiago gure kultura estimatzeko kera aparta bezala...), baina, aldi berean, bertsolariaren moldeak gizartean gehiegi bortxatu nahia

(adibidez, orain gutxi arte erdaldu huts izaniko eskualdeetara ere bere espresaera hedatu-nahia (Bilbo, Nerbio ibarreko ezkeraldera, Arabako lur erdalduetara, etab...) gehiegizkotzat hartu dugu, batzuetan, zeren eta bertsoen hornidurak giro aproposa eskatzen du, hots, mendeetan euskal giroan egoniko eremuan kutsu, gozamen eta arnasa... Maiz, bertsolariak bere eremutik kanpo dabilenaren susmoa dugu. Bertsolariaren eremu jatorrena —ikasletan bultzatzekoa— euskara biziaren mendetako esparru naturala da, artifizialkeriatan erori gabe. Bestalde, bertso-tema zenbait bitxia —eta absurdoa edo kurtsia ere— gertatzen da esparru oso akzidental, urrun eta estrainioetara lerratzen denean...

Pausoa noiz luzatu eleberriak Errepublika aurretiko matxinada famatu baten oihartzuna ekartzen digu oroimenera, hots, 1930 urtean —Errepublika eraiki baino urte bete lehenago— Jakako hirian gertaturiko altxamendua ez-

lortua. Beste eszenategia, berriz, 1960 urtean Zarauzko frantziskotarren komentuan jazotarikoak. Bi une eta bi eszenatoki nagusi desberdin, eta eleberri bat. Tartean Franco diktadorearen itzala... Eleberriak garaian txertatzeko dagien ahalegina hala ultertzen da hobeto. Loturaren bigarren protagonista —Galán kapitainaren alboan— Frai Kandido fraide frantziskotarra dugu. Fraideari soldaduska egitea Galán kapitain matxinatuarekin suertatu zitzaion.

Liburukian idazleak ez du asmoa izan gertakizun batzuen kroniko hertsia ematea —gutxi gora-beherako fabulazio-sarea eskaintzea baino—, nahiz eta jakako arazo eta gertakizunak isladatzeko pretentsioa, maiz, orrietan barrena astun samarra bihurtu.

Argudioaren aldetik ondo heldua dirudi gertakizun historiko baten inguruan josiriko eleberria. Beti izaten dira errazago eleberri batean bi eszenategi desberdin kontakizunera ekartzea, horrela jazotakoen kateadura diskurtsiboak asperra sortzeko arrisku urriago ukan dezake. Batzuetan, hala ere, eleberri hau ez da arrisku horretatik at geratzen. Esan behar dugu, alde batetik Espainiako Errepublikaren ingurukoak —eta ondorengo gerrate zibilarenak— nobela anitzen jatorrian egon direla han-hemen, eta, bereziki, gaztelaniaren eremuan. Bi-

garren eszenategia, hots, Zarauzko komentuari ingurumarikoak —gehienbat— jakakoak baino natural, malgu eta originalago emanak daudela uste dugu. Egañak fraile eta komentuko gauzen ezaguera osoagoa, hurbiltasun psikologiko garatuagoa azaltzen digu, eta bertako auzien islada trebeagoa. Pertsonaien segida karakterologikoa, komentuko gorabeheren andana hertsia —eta naturalagoa— lortzen da, nahiz fraideen bizitzaz jardutean topiko batzuetan erori ironi-puntua behartuz.

Estiloari dagokionez, nabarmentzekoa Egañaren maisutza euskal perpausari halako malgutasun luzea ematen. Egañaren perpausa, luzea, garatua, andana egituratu baten tipologiakoa da... Bere estiloa herrikoa da —ez sasi-kultista eta pedantea—. Bereziki, pertsonaien karakterizazioez ongi hornitua azaltzen da eleberria; euskarak bere herrikoitasunean dituen armak ongi erabiltzen ditu han-hemen... "Hargatik erantzun zion behin Joxe Kruzi ez txorakeriarik esateko, berak ondo asko ezagutzen zuela aberatsen kapritxo bekataritzat hartzeak ez zuela ez hanka ez buru, eta hala aditzera eman zionak ere hankak bai baina besterik ez zuela" (15 or.). Hemen zazpi lerroko perpausandana, eta ironiaren piperra. Kontakenez hori egiteko, maisu izan behar du batek, euskal mintzairaren ohikotasun enbrionala,

eskematikoa gaindituz. Euskal narrazio gintzaren azken urteetako lorpen berria, behar bada, idazleak perpausa garatzeko azaltzen duen ahalegin eta dohai-nean datza; egun gure hizkuntza ez da lehen bezain elementala, askoz konplexu, aberats eta jorriagoa baino. Horrelako adibideak erraz ugai daitezke.

Egañak, bestalde, ahozkotasunaren ildotik hurbil doazen ipuinak txertatzen ditu noizbehin. Ipuin horien helburua narrazioari herriaren ukitu xumea ematea izan daiteke, narrazio bera ipuinaren magian sartzea. Herrikoitasunaren beste ezaugarri bezala, bertsolari den idazleak esakuntara jotzeko duen makurrera nabaria. Behar bada, denok dakigu esakun batzuk aski behartuta kokatzen direla perpausuan. Egañak esakun zahar gehiegi darabil (70, 71, 90, 185...), eta esakun horietako batzuk arlote samar ahokatzten dira. Estilo zuzenak ez du eskatzen hainbesteko morrontza sententzialismoari... Sententzialismoa eleberriaren topiko gerta daiteke maiz euskal narrazioaren eremuan. Noski, hemen ez gara ari eleberri erruralaren kritikaz —erruralitate salbaia, bortitza edonon baita isladagarri, bereziki, Cela, Delibes, García Marquez edo Vargas Llosa baten orrietan (baina, esakun gehiegi andana zagar bilaka daiteke...).

Egañak, orobat, trebezia azal-

tzen digu pertsonaien karakterizazioak —eta deskribapen fisiokoak— ematerakoan. Bere eskematismoa argia, zehatza eta nabarra azaltzen da... “Giro piper-tu hartako arretaz baliatu zen kapitaina hitza hitzari soseguz erantsi eta kontaerari ekiteko!” (87). “Herriak oraindik estimatuko gaitu ba! —azaleratu zitzaidan aho-mintzera gaisorik nindukan behazun mingots hura” (105). Hemen oso ongi kokatuta *behazun* hitzetik datorren metaforizazioa (persona baten tipologiari atxikia). Ainguraren irudia erabiliz, berriz, fraideari eransten dion izaera: “Frai Kandidori nire arrangurak azaldu ezean, isilduaren damua ainguratuko zitzaidan erraietan, ausarta ezaren etsipenak jango ninduen berriro” (104). Eta, orobat, herriaren ahozkotasunaren hurbiletik doazen epitetotandanak, maiz, izenlagun exozentrikoak direla. Adibidez, *petralipurdia* erabiltzen du, nahiz eta kasu honetan izenki baten ordainetan. “Petralipurdia bera zela hura galanta, pentsatu nuen orduan; ezin eraman zuela nire sona, nire ospea” (108 or.). Eleberrian, beraz, izenlagun exozentrikoen erabilpen berezia, noizbehin (nahiz horiekin ere kontutan ibili behar den -esakunekin bezala— aire herrikoi okituegian ez erortzeko). Beste honetan, *maltzurtu* kasuan —ohiko *maltzur* epitetora ordeztu — adizkira jo du. “Irribarrea maltzurtu zitzaion Galán-i, ezpainak gondola eta begi-niniak josto-

rratz buru" (166 or.) (hemen, orobat, aipagarri *gondola* eta *jostorraz* metaforak). Oso maiz, idazleak hain aspergarri eta errepikakor gertatzen den dialogoen tarteko "esan zuen" delakoa epiteto batetik abiatutako adizkia ordezkatzen du (adibidez, *tematu zen* "temati esan zion" ordez, *lehaitu zen* "lehiaz esan zion" ordez). Horrela elkarrizketako perpausak errekurtsu errepikakor txiro batez aske ikusten dira.

Deskribapen somatikoetan eleberriak maisutasun —edo idatz-malgutasun bera—. "Goiko ezpaina zuen gutxik bezalako: bi erpinen arteko tolestura sakonak sudurperainokoa erretentzen zion... Kolonia urez blai egindako ile zapalak nabarmenagotzen zizkion" (22 or.). "Hasi zuk nahi duzunik— erantzun nion espartzatutako mingaina gau-mahaiaren gainean neukan ur-basokadari trago eginez goxatu nahirik" (99 or.). *Espartzuaren* irudia mihiarekin lotzea —mihi idorrek batzuetan halako hots latza atera dezakeelako— azertu literarioa da. Eta herri hizkeratik harturiko epiteto hornituriko hurrengo kontestualizazioa: "Gizajoak hamalu urte zituela utzi gintuen. Mutiko sendo zen, kilo bat gerezi jaten neronek ikusi nuen behin, ahultzen ahultzen (hemen *errepika* idazleak apropos enfasia *lortzeko*) hasi zen. Kemenik gabe, mizkin eta

jangartsu azaltzen zen etxean" (131-132 or.). Baita hurrengo ere: "Beheko ezpaina dardarti sumatu nion. Arnasaldi laburrak egin zituen sudur-zuloak ireki eta zabalduz. Begiak kristal moduko mintza busti batek hartu zizkion" (148 or.). *Kristal moduko* konparaketa hemen ongi ahokatua dago. Honelako adibideak asko ugal daitezke.

Eleberriak, baditu beste baliapideak (anaforak, enumerazioak, metonimiak, prosopopeiak, eta abar...). Behar bada, paisajearen trataera —nahiz present egon— ez da hainbeste erabilia bere alde animiko eta bisemikotik, euskaldunoi —eta gaztelaniaz idazten duten autore vaskoei ere— hain gustukoa zaien baliapide leterarioa, alegia.

Amaitzeko, eleberriari, formaren aldetik garapena lortu badu ere, orri dexente soberakoak gertatzen zaizkio. Akzioa errekurtsu erretoriko, itzulunguru eta esakunen inflazioan luzatzen da maiz. Orri asko dialogo eroso ea errepikakorretan galtzen da, akzio —eta ezenategi desberdinen falta— nabaria delarik. Guretzat Zarautz aldeko eszenategian emanak natural eta orekatsuko daude, Jakakoak, aldiz, astun errepikakor eta nagiago. Orri batzuen ekonomia ongi leterkeen eleberriari.

Luis Mari Mujika

ARISTI, Pako. *Urregilearen orduak*, Erein argit. 1998, 364 or.

Luze eta astiro —pasarte erre-pikakorrez— hedatzen den eleberria dugu *Urregilearen orduak*. Modernitatean kokatu nahia azaltzen du autorearen obrak—. Modernitatea, posmodernitatea, eta abar, beste korrante anitz bezala, subjetoak gerta daitezke. Denen oinarrian, ordea, eskakizun bat du derrigorrezkoa edozein lan literariok, hots, tramaren nabartasuna, lan estetiko ongi eginareen marka, baliapide zenbaiten ardatza, irakurleari eskainitakoaren alde ongi landua. Hori gabe ez da aski obra bat modernitatean —edo eta posmodernitatean— kritikoen aldetik kokatzea. Obra ez bada behar adinakoa —tramaren aldetik errazkerietan, sakabaketa erosoan hedatzen bada— eleberria nekez onar daiteke... Euskararen esparruan —modernitatearen izenpean ageri da eleberrri zenbait— maiz, txabakanoa da, erosokeria hutsa.

Aristik badu bere ildo berezia eginga euskal literaturan, hala nola, narrazioan *Kcappo* eta *Irene* eleberriak, eta ipuingintzan *Autostopeko ipuinak*, adibidez. *Urregilearen orduak*, azken nobela, gure ustetan, lan irregularra da, ero-soegia tramaren aldetik hainbeste orritan zehar hedatzeko. Ez da eleberri historikoa, eta, maiz, halakoak aukera erosogoak gertatzen dira beharrezkoa den egitura edo trama eraikitzeo unean.

Gaurkotasunari lotua agertzen da hemengo nobela, baina, maiz, segidazko trazo garaturik gabe. Egungotasunak ere trazoak behar ditu, dena desarilkaturik gera ez dadin.

Urregilearen orduak —modernitate barruan— euskal erruralitate berri baten andanan koka daiteke. Bertan herri txiki bateko tabernako pasarteak ematen dira (droga, homosexualitatea, musika berriaren alderdiak, gazteriaren lekukotza gatazkatsua...). Herri baten monotonía gaindi dezaken elementurik aski azaltzen da eleberri zehar, baina izugarri berriatua, garatu gabeko saio bezala, ze bertako erruralitate nahastekatuak trama ezaren ildo ez-egitaratu batera garamatza... Atalak eta kapituluskak zirti-zarta saltatzen dira, unekoa edo instatekoa soilik isladatuz, eleberri osoak gopuztura jakinik ez duela... Bai, lan gaitza da eleberri egituratu bat lortzea. Horrek disziplina eskatzen du eleberri modernoa egiterakoan ere (eta ez ahantzi, bestalde, beste ezaugarriak: estiloa, kontaera, magia esateko era, eta abar...). Salto gehiegi dago, behar bada, eleberrian, pertsonaiak beha adina harilkatu gabe geratzen direla. Unearen presan hala-nola botatzen dira pasarteak —azpian garatuago esperoko zen trama-ardatza eskasegi geratzen delarik.

Hizkuntzari behatzen badiogu, aldiz, bada bertan freskotasunik, irudi eta dialogo ongi egitaratuen garapenea. Estilo zuzena du, inolako aurreritzi lexikaletik askea, hots, herriko hizkerari atxikia... "Agarradoan, dulzemeneoan..." dioenean, adibidez, herriagandik jasoriko mintzo ez-estereotipatua biltzen du, fresko-fresko... Batzutan diskutagarria gerta daiteke bere opzio erderizantea, baina ados nago hizkuntzak ez duela kortse lexikal hertsiegirik ukan behar—. Azken aldi honetan —orain hamar bat urteko txabakanismo edo txaldankeria lexikala gaindituta— idazle batzuk beste garbizalekeriara lerratzen ari dira, propioki —saiamen horretan— neologismoetarako baino gehiago amaigabeko lokalismo erdi ihar, erdi fosiletara jotzeko makurrera azalduz. Biak dira joera diskutagarriak, ezbaiezkoak... Aristiren idazkera —alde horretatik— hautamen aski freskoa da, ausarkeria erderizante batzuk albora utzita.

Modernitatean ahokaturiko bere erruralitatean mitologia eta tradizioko pasarteei esker, halanola, Mari, Mateo Txistu, Elgeta soinu-jole historikoa (eta Joxean Agirre kazetariak jadanik nobelatu zuen soinu-jole horren bizia...), ehiztariak, Mindegia aizkolaria eta gisakoak azaltzen zaizkigu. Arazoa, ordea, ahokamenduan egon daiteke... Hori dena hobe lego goke trama on baten plataforman, hain nasai eta lasaka eman gabe.

Taberna gertatzen da eszenategi nagusi herrian —eta berdin, Luisari dagokionez, Pub delakoa—, baina hori dena matazatuago —tramazko disziplina batean emanago— eskaini behar zen, gure ustetan, eleberri garatu bat ateratzeko. Herriko estanpak —gazteria irten baten estanpak (droga, homosexualitatea, taldearen rola, amodioaren pasarte sentsualak, eta abar...) ongi daude, baina garapen nagusiagoaz.

Dialogoak zaluak, freskoak dira, baina erosoegiak, merkeegiak batzuetan, tramaren ildo errazegi pasatzen baita batetik bestera, aurrekoa behar bezala garatu gabe. Hainbeste atal eta kapituluska —trama egituratuago baten gabezia— arriskutsu gertatzen da. Eleberria, maiz, inpresio, aldarte, eszenategi azkarrengien plataforman geratzen da.

Deskribapenetan Aristik badu lehen aipaturiko trebezia. Asmatu-rikokarakterizazioak eskema zehatzez eskainiak daude... Adibidez hurrengo pasartea aberatsa da: "Belargabea, antzigar eta iziteek artilearena dirudien kolore beis zuhaila eman dioten lur errantza-marroiaren ondoan zotal ezkoaren marroia ilun-biziaren gisa mugitzen dira dirdaitsu nekaren begi marroiak begi katiluen umeltasunean, begien aldamentetik aurpegian behera lerratuz datorren adatsaren ile sortek landu gabeko lur idorraren horitasunez

inguratzen dituztelarik". Pasarte honetan kolore-nabartasuna eta perpausaren andan luze eta malgua, periodo kateatuetan hedatzen dena. Horrelakoak ez dira falta eleberrian zehar... Perpau-sak, sintaxiaren aldetik ere, azterketa berezia mereziko luke. Epite-toak, bestalde, jori erabiltzen ditu, eta trebeago sentsualitatearen aldeak isladatzerakoan. Idazkera fresko horrek, ordea, tramaren ga-rapena behar luke, eta horrek

baldintzatzen du, funtsean, eleberria.

Urregilearen orduak, bada, ba-ditu bere aportazio garbiak —es-tilo zuzena, dialogo lortuak, ze-haztapan bitxiak—. Tramaren aldetik, berriz, ongi harilkatuga-bea da, harat-honat gehiegi dabi-len zerbait, ugaritasun komodo eta erraz batean kokatzen den zerbait. Horregatik, modernitatea —eta posmodernitatea— euska-raren esparruan tentu kritikiko es-tuagoz hartu beharko litzateke.

Luis Mari Mujika

RIVAS, Manuel. *El lápiz del carpintero*. Edit. Alfaguara 1998, 201 or.

Rivas idazlea Galiziako balio literario onenetakoa dugu, eta he-men erresainagai dugun liburu-kia, prezeski, galizieratik itzulia izan da. *El lápiz del carpintero* eleberria Espainian, berriro, moda jarri den gerrate zibilaren inguru-ko narrazioaren jalgipena dugu. Hala ere, eleberriaren pretentsioa ez da gerraren kronika zehatza egitea —ezta ere urruneko segida osatzea—; gerra aitzakitzat har-turik pasarte tangential batzuk ematen dira, non malura, zori-gaitz existentzialaren gainetiko umorea, ironia ongi oretua, eta amodioaren garaipena diren na-barmenen.

Manuel Rivasek doluaren edertasuna —saminak duen geru-

za sakon baikorra— destaltzen jakin du, pixkana berak aipaturi-ko *realidad inteligente* delakoa lortu du aldarte eskoren bidetik argira irtenaz. Eleberriak psikolo-gia eta poesia anitz dauka; dolua-ren alderdi positiboa bilatzen du, eta nahiz gizasemeak eta emaku-meak gerraren lokarrian ezarri, pasarte bakoitzean bizitza gain-ditzeko filosofia itzurtzen du modu aski originalean.

Idazlea ezaguna genuen *En salvaje compañía* eleberria iraku-rria genuelako. Aire errural —eta galiziar narrazioaren magiak uki-turiko prosan— batean emaniko olde literarioak nabarmen bertan. Galiziarrek —Cela eta Torrente Ballester lekuko direla besteen ar-

tean— egitate existentziala eszenategi oso primitibo —baino aberatsean erreakzioen aldetik— jarzteko trebezia azaltzen dute. Esanen nuke euskal erruralismoak ere narrazioan badituela batera-bideak Galizian ematen denarekin; bi kulturetan magia eta aintzin mitoekiko makurrera nabaria delako. Rivas, bestalde, *Todo ben* eta *Bala perdida* gisako narrazioak —gazteriarri bideratuak— ditu argitaratuak, eta orobat *¿Qué me quieres, amor?* (Alfaguara, 1966), Torrente Ballester eta 1966 urteko Sari Nazionala narrazioan irabazi zituena.

Hemengo eleberrian protagonista Da Barca doktore da, gerra-ko preso, mundu imaginario aberats bat ontzen duena, bere inguruan gerraren estampak, gartzelako pasarteak, tren-geltokiko pasarteak, amodioaren eremuan gertaturiko gazi-gezak maisuko isladatzen dakiena. Esan dugunez, gerra ez du oso-osoan —eta deblauki— ukitzen, zeharka baino; jakina denez, gerra zibilak ez zuen ukitu, hain zuzen, orokorki Galizia, Espainiako beste lurralde asko bezala. Gauza bitxi bezala jalgi dezagun pintore batek Obradoiroko atari nagusi marrazten duela, eta bertako profeta eta santuen betarteen apoteosia gartzelako adiskideen imajinekin osatzen. Preso-zaina, presoak, Da Barca doktorea eta honen emaztegaia gertatzen dira eleberriaren protagonista, bereziki. Herbal preso-

zainak, hain zuzen, Club bateko neskari kontaktzen dizkio —modu oso aske eta ez-harilkatuan— gerrarekin zeirikusia duten pasarteak. arakatzean marrazturiko ildoak eleberriaren oinarri izanen dira.

Eleberrian, bada, nabarmen-tzekoak dira —estilo oso zuzen, poetikoan— amodioaren inguruko andanak, Conxoko eroetxeko pasarte bortitzak, Izarne mojarrekin Da Barca dituen dialogo bitxiak, Herbal preso-zainaren erreakzio kontrajarriak, eta abar. Azkenean, errukiaren garaipena —une batzuetan, behintzat— eta gerra berak eleberriari ematen dion atze-ohial gaitz eta sugerentea dira narrazioaren ardatz.

Eleberriaren estiloa nabarra, gozoa —eta bortitza— da, Rivasen idazteko duen maisutasun original ez duen ondura. Prosa bizia —bitxia gehiago, behar bada— galiziar mundu zeltikoaren xarmaz ukitua ageri zaigu. Galiziarren ukitu ironikoa, orri askoren deje poetikoa ageri da gutxien espero duzunean. Dialogoak ere poesia berean ahoka daitezke. Nahiz gerraren historia nahiko salbaia, basaitia izan berez —guduak hala izaten direlako— galiziarren umore isila —ezkutukoa hobe— nabarmen da, mindurari esperantzaren alde positiboa ezarriz.

Poesiara metaforizazioaren bidez joateko joera hori nabarmen edonon. "Reconoció el escarnio.

Se sabía defectuoso, anormal, Y por eso también tenía el instinto de la muerte. Era a la vez animal y planta. Tenía y no tenía raíces. De ese trastorno, de esa rareza, surgió el gran ovillo. Una segunda naturaleza. Otra realidad. Eso que el doctor Novoa Santos llamaba la realidad inteligente" (31). Hemen mintzo poetikoa garbi. "Tenía y no tenía raíces" delakoan bizitzaren plataforma deskriptiboa. Berdin hurrengoan: "Ella dijo que le regalaría un saquito con horas. Que sabía de un feriante de Valença que vendía horas de tiempo perdido" (69).

Amodioaren tratamenduak ere parametro poetiko antzekoetan azaltzen dira, maiz. Mintzo bejetealean txertaturik, segidakoa eskaintzen digu: "El limonero tiene melancolía. El rododendro está simpático. Aquel castaño fue para Marisa un hogar clandestino, el hueco de un camarote en el tronco centenario con su ojo de buey desde el vigilar el mundo sin ser vista. Ella y el castaño compartían al menos un secreto" (137). Izarne mojaren pasarteek ere freskotasun aparta dute, mojen inguruko literaturan ohiko den melaskeria gaindituz. "Bajo la luna, andaban y reandaban el camino del monte de pinos. Lo que no sabía Herbal era que una ocasión la monja Izarne también había mandado al infierno al doctor Da Barca" (174). Mintzo bortitz eta zuzenbera hurrengoan ere: "Usted está

enfermo. Por lo que más quiera, madre, no diga eso. Son los nervios que se me meten en la cabeza. Esto también es una enfermedad, dijo a ella. Se cura rezando. Ya rezo. Pero no se me arregla. ¡Pues váyase al infierno!" (172). Hemen bi jarrera erlijioso —edo transzendental— kontrakoak. Mojak erreazio oldetsu, gogorrek azaltzen dizkio doktoari, topiko guztien gainetik.

Bestalde, garratzak islada-tzeakoan ezin utzi aipatu gabe Conxoko zoroetxean agertzen diren pasarteak. Han zoro ez dau-denak —eta gero ero bilakaturikoak— badira. Eta mintzoa euri buruz ere bortitza da. "Y llevo aquí encerrado dos años. El pintor pudo ver sus propios ojos. Un blanco de nieve con un lobo solitario en el horizonte. ¡Pero yo no estoy loco! Eso mismo fue lo que yo le dije" (45).

Rivasen estiloa zehatza, etenez beterikoa da, eta nahi duenean poesiara ere txangoa egiten badaki, mitoen mundu zabaletik datorren irudi-iturri oparoa profitatuz. Aipatzekoa da idazlearen trebezia pertsonaia zehatzen karakterizazioak eta deskribapen somatikoak ematerakoan. "El rostro delgado y pálido, ligeramente teñido en las mejillas. El barniz del sudor en esta aula fría. La melancolía de la mirada. Esa belleza física". (50). Hemen idazkera laburra, etena, eta "el barniz del su-

dor" gisako metafora bitxia. Orobat: "Allí estaba. Su pelo rojo, el arco iris de sus ojos, iban apartando la niebla del andén. El doctor, esposado, golpeó en el cristal con los nudillos" (187). Zehaztapen deskriptiboak eszenategi askoz sotilagoan ere kokatzen ditu, hegaztia pentagraman hegan jartzean bezala, ahantziriko amodiozko zitara ihes egina bailitzan (15 or.).

Beste gauza asko jalgi daitezke Rivasen estilo bereziaz. Goian esan dugunez, eleberri honen oihartzun sakonenak, galiziar estilo lanbrotsuaren xarman ahokatu behar da, eta idazleak gauza laztzetan ere punto oneko ironia leuna —eta limuria— itzurtzen trebezia erakusten du, bera dugularik gaur egun Galiziako ahots orginaletakoa.

Luis Mari Mujika

IRAIZOZKOA, Aita Polikarpo. *Hitz neurtuzko lanak*. 24 x 15,5 zm., 406 orr. Nafarroako Gobernua. Hezkuntza eta Kultura Departamentua. Hizkuntza Politikarako Zuzendaritza Nagusia. Iruña, 1997.

Agustin Zarranz Bermejo zituena bataiozko izen-deiturak Kaputxino Ordenan sartzerakoan Aita Polikarpo Iraizozkoa izentzat hartu zuenak. 1897an jaioa zen Nafarroan, Ultzamako Iraizotzen eta Lekarotzen hil 1980an.

Bere salmoak, hamalaudunak eta gainerako olerkiak, gure belaunaldian nork ez genituen maitate? Aita Polikarpok, "Urtsuya" eta "Irisarri" izenordeak erabiliz eskal aldizkarietan eman zituen olerkiak euskara aberatsez eta neurritz ongi taxutuak gogoz irakurtzen genituen.

Aldez aurretik esan beharra dut K. Mitxelena zenari gogoko zitzaizkiola eta *Egan*-en zenbait olerki argitaratu zituela.

Orain, Frantzisko Ondarra prestatzaileari esker iritsi zaigu olerki bilduma hau, Fernando Pérez de Viñaspre Hizkuntza Politikarako Zuzendari Nagusiaren aurkezpenarekin, Gregorio Anduezenaren hitzaurrea A. Polikarporen nortasunez eta F. Ondarra euskaltzainaren sarrerarekin.

Bere lehen olerkiak, berberak zioenez: "Gure Hirugarren Ordenako senidetzat Iruñean ateratzen zen hilabeterokoan, hor agertu ziren nere lehenbiziko bertsoak (1916), euskera berriz ikasten ari nintzalarik Hondarribian". Gero hilarteraino jarraitu zuen hiz-lauz zein bertsotan idazten, gure literaturarako lan baliagarriak eskainiz. Horregatik, ongi dio G. An-

dueza jaunak: "Euskaltzaindikoek, anartean, ez zeukaten ahazturik aita Iraizotz. Iruñean egindako bileran —1968 urteko abenduaren 4.ean—, On Manuel Lekuona buru zela, euskaltzain oso izendatu zuten".

Euzko-gogoa, Zeruko Argia eta Oleriti aldizkarietan argitaratu zituen bere olerkirik gehienak. Eta orain bertsozko liburu apain hau honako sailkapenez dator: I. Salmoak, II. Hamalaudunak, III. Gainerako olerkiak. Ondotik, hiztegia eta bibliografia.

Uste dut, adierazpenez, merezi duela olerkietariko zenbait hemen ematea, irakurleak jakin dezan nola janzten zuen bere bertsozaintza. Aipamen guti batzuk egitekotan, lehendabizi ezin utzi bere euskaraganako gogo zintzoa, zeren hala agertzen bai digu Etxepareren erara hamalaudunetan eman zuen honako lekukoak, 239. orrialdean datorrenaren arabera:

*Jalgi adi berriz kanpora, Euskara,
oi Euskara zahar eta beti guri;
ager adi garai, errege iduri,
gure mendi, zelai, herri, hiritara.*

*Ondikotz ! Luzegi egon haiz plazara
ezin jalgiz etxe-zokoan beltzuri;
hire ume onek negar ta zinkuri,
etsaiek artean irri ta karkara.*

*Erauntz ezak, erauntz doluzko zurdatz,
joan duk (agian betiko!) ekaitza,
zeruan agertu iguzkia diz-diz.*

*Jaiik adi, Euskara, gazte lerdan arrai;
jauntzi ederrenez apaindurik orai
jenden aitzinera jalgia adi berriz.*

Aldiz, Testamentu Zahar eta Berriko gaiak zerabilzkin hamalaudun gehienetan eta, zer esanik ere ez, horien artean oso bereziak dira Jaiotzari buruzkoak, 187-188. orrialdeetan.

Hitz jolasa ere maite zuen, adibidez, 359-360 orrialdeetako "Kukua" deritzanean agertzen denez.

Bere abertzaletasun sentipenen lekuko hor dira Gimnasia "Lekarotz"en (Tolosa, 1934) emanak, 388. orrian datorrenez:

*Bai ederra dala Aberri maitea,
bere mendi, ibai ta itsaso asarrea !
Nekazari sendo, itsartar gogorak,
ume musu-gorri eta gazte bizkorak.*

*Eia, Euskaldunak !
eutsi, eutsi Aberriari,*

*beti-betiko galdu ez dedin
eta erori.*

*Ots egin guziok: Gora, gora
Euskaldunen Aberri ederra !
Gora ta gora!*

*Seme-alaba zintzoak
dauden etxera*

*Jaunak bidaltzen du
zoriona esku beteka.*

*Eia bada ! Euskaldunak,
Aberri ama goratu dezagun,
zorionez bete dezagun.*

*Oi berdingabeko Euskalerrria!
zure edertasuna gorde beti !
zure oitura garbiak,
ez galtzera utzi zure legeak.*

Aita Polikarpo, langilea eta bake-gizona zen, oso humanista ageri denez, bere "Jauna, iguzu bakea", izatez 1954.ean idatzia, baina gaur bertan ere ez datoz gaizki, bereziki gure herriarentzat, gogoetabidez zerbait hoberik lortuko badugu. Hara zer zioen hamalaudun neurrikoan:

*Gizadi osoa nahasirik dago,
nonnahi gaiztoak dirade nagusi,
bazterretan hanbat bekatu itsusi,
hanbat bidegabe, gorroto, etsaigo.*

*Bakerik ez nihon, bai gudurik asko,
hanbat odol-ibai ta nigar-erauntsi;
gizaldeak, elkar ezinez ikusi,
elkar sarraskitzen ari zein gehiago.*

*Zuregana gatoz oihuz: Jauna, Jauna,
zuzen zazu hoinbat makurbide, zutaz
landa nihork hori egin ez dezake.*

*Urrikal zaitea, bai urrikal gutaz,
eta emaguzu egiazko bake
mundu galdu honek ezin demaguna.*

Goñiko Teodosioren kondairari buruz ere aritu zen. Izan ere, gazta-roan nork ez dugu irakurri Villosladaren Amaya eleberria? Hala ere, Aita Polikarpok bere ikuspegitik hartzen du gaia, "Iainkoa ta Goñi" Iruñean egin zen lehiaketan saritua izan zen 1925. urtean, eta liburuaren 237. orrialdean honako hamalauduna irakur dezakegu:

*Gauazko goibelak aienatu dira;
mendien atzetik sorturik emaro,*

*urrezko dirdirak banatuz oparo,
iguzki sutsua igan da ortzira.*

*Aralar aldeko Artxueta mendira
igan da Goñiko Zalduna goizago;
ta gain hartan orai gogoetan dago
ezker-eskuin dauzkan bazterrei begira.*

*Bera izan nahiz Euskaldunen Buru,
handinahiak du kezketan imini,
bihotza taupaka, sutan aurpegia.*

*Begiak irauliz inguru-inguru
oihu hau bota du: Jainkoa ta Goini!
neurea zara zu, Euskaldun Herria !".*

Liburu mardul honek ez dauka galgarririk, bai ordea bertatik zer ikasirik.

J. San Martin

NARBAIZA AZKUE, Antxon. *Eibarko euskara: Gutxiespenaren historia*. 24 x 17 zm., 127 orrialde. Eibarko Udala. Euskara batzordea, 1998.

Eibarko euskarari buruz Euskal Herrietan hain hedatua den euskara txarraren ustea jorratzen du Antxon Narbaizak liburu honetan, noiztik eta zertatikoak diren iritzi horiek. Zabal ari da lekukoak eskainiz, behar bada zabalegi, baina zentzuz eta ausart, uste horien konparaketaz bizkaieran orokorki azalduz egiten ditu.

Baina, gramatikaz bizkaierakoa izanarren, eibarkerak baditu bere bereiztasunak eta liburuaren azkenaldera horietara mugatzen da. Gainera, Testu zaharren artean aipatzen ditu bertako 1685eko Kopla zaharrak eta 1754ko Ordenanza Munizipalak elezinuetarakoz. Aurrerantzean,

uste dut, eibarkera idatzian aipatu beharrezkoak izango direla Franzisko Arrateren sermoiak ere, 1861-1873. urteetan Eibarko hizkeraz idatziak. Horietako bat oharrez argitaratu nuen Euskaltzaindiak Luis Villasanteri omenaldia eskaini zioenean, ikus *Iker-6* alearen 435-448. orrialdeetan.

Baina, liburuaren edukiari jarraituz, esate baterako, 14. orrialdean datorren iritzia, A. Irigoienena, nire ustez ez da hain zuzena, zeren, denborarekin euskara estandar batera joan beharra bai dugu, batasunaren bidez lor genezakeanez hizkuntzaren indarra. Jakina estandar horrek euskalkiak izan behar dituela oinarri, eta eskola-ikastola eta idazleen

eraginak eramango gaitu. Behar bada irrati-telebistak ere bai, baina hauek beren iharduna asko hobetu beharko dute, zeren gaur egun, zoritxarez, euskal irrati eta telebistan entzuten dena ez bai da eredugarri.

Ondotik, ongi dio Narbaizak, euskalkiok ahal den neurrian gordetzeaz. Freskotasuna aipatzen du. Baina zer da freskotasun hori? Nik esango nuke, eibartarri dagokigunez: joskera, aditza, esaldiak eta abar hor daudela, guk baturantz eskaini beharrezkoak. Aditzean nekeza zaigu baturako hautatua denaren jatortasunera iristea, euskara batua Nafar-gipuzkeran oinarritzen denez, eta gure sistema desberdina delako. Dena dela, denbora eskatzen digu. Baina guk ez dugu batura joskera jatorra, atzizkien aberastasuna, esaldiak eta lantegietarako teknika hitzak eskaini ezinik. Bide hortatik abiatuz, batuaren aberasgarri jokatu genuke. Horregatik esan behar dut, euskara biziko bada, ez dela gaizki Narbaiza berak ondotik agertzen duena ere, J. A. Mogelek gipuzkeraganakoa, funtsean, estandard baten beharragatik ikusten zuela. Gero, 17. orrialdean agertzen dituen Txepetxen argudioak baliagarriak direla esan nezake.

Batetik, bizkaierak bere banean, ibarrik-ibar oso nabariak ditu berezko desberdintasunak. Hor ditugu adibidez, bi liburu,

Otxandioko Iturzaetak idatziak eta Abadiñoko Untzuetak bizkaieratuak: *Urtearen domeca guztiñetaraco berbaldiac. Abade aurren Ochandianoco On Andres Iturzaetac. Eta doandigogocoac R. P. Juan Antonio de Unzueta Bizcaico eusqueran ibiniac* (Tolosa, 1894). Aldiz, gipuzkoarrak elkarren artean askoz berdina dira.

Zalantzarik ez dut gipuzkera landuagoa izatez gainera, ifarrendebaldeko nafarrerarekin baita, euskalki guzien erdialdekoa izateak eta hiztunik gehien edukitzeak berez indartzen duela.

Eta horrek dakar gipuzkeraren bidez elkarren artean batuagoa eramango gaituen aukera. Bestalde, beti izan ditzagun gogoan, bertsolaritzak ere Gipuzkoan kokatzen dutela beren indarra, eta Bizkaiko bertsolariek ere alde hortara hurbilduz joaten direla. Hortik doa lojikaren korrentea.

Bestalde, ahoskerako sinkopa edo laburpenak guziok baztertuko bagenitu, euskalkiok argiagoak lirake elkarren artean hobeto ulertu ahal izateko.

“Dittut” erabiltzen da Bizkairik gehienez, baina “ultra-vizcaino” horiek “dodaz”-en aldekoak dira. Guk eibarren, zein bata zein bestea erabiltzen ditugu geuk igarri gabe. Hori bedori egiten dugu -gaz eta -kin deklinazioekin ere. Gainera, bizkaierako -gaz deklinabidea pluralizatzean, guk -egaz

erabiltzen dugu, Bizkairik gehi-
nean -kaz dena. Bestalde, Bizkai-
rik gehiengan "dautsat" dena,
guk "detsat" (laburturik, baina gi-
putz eraginetik datorkigun e-
hori hor dela). Beste adibide bat
dugu, lotsagabea edo lotsabakua,
guk geu konturatzeka erabiltzean.
Hor argi dago eibartarron artean
gipuzkeraren eragina.

Horien arabera, hitz asko gi-
puzkoarrak erabiltzea da beste ei-
barkeraren berezitasun bat. Ho-
rregatik ez dugu inoiz izaten
eragozpenik gipuzkoarrei ondo
ulertzeko.

Kardaberaz aipatzean ez du
zehazten zertan den "Bizkaiko
hitz egiteko era ta armonia. Bes-
teak beñ ondo, ta gauzaren ba-
tzutan bearbada obeto, izkeraren
legeak an gordetzen dituzte". Nire
ustez, bat joskera izan daitake,
Seber Altubek *Erderismos* (1929)
delakoan hain egoki adierazi zi-
gunaren arabera; bestetik, esan
dudan bezala, atzizki, esaldi eta
aditz trinkoa aberasgarri. Horiek
dira guk batura eskaini behar di-
tugunak. Oroi Eibarren "euskal-
gaizto" esaten zaiela euskara tra-
kets erabiltzen dutenei, gramatika
legeak behar bezala betetzen ez
dituztenei hain zuzen.

Liburuaren lehen parte hori
Bizkai-Gipuzkoaren artean mu-
gatzen du. Eta, jarraian, 50.
orrialdetik aurrera dakartza eibar-
keraren iritzi zuzenak, nahikoa
adibide eskainiz.

Mende hasieratik, garbizaleta-
sun ustean aranismoaren garbi-
keria sartu zen, batez ere abertza-
leen artean, eta horren eraginak
eibartarron lehendikako gutxies-
pena gehitu besterik ez zuen egin.
Erderazko maileguak baztergarri-
tzat zituzten eta gure aditz-trinko
jatorra gipuzkoarrei ulertezinez-
koa. Bestela, nola zitekean gazte-
leraz zekiten giputz euskaldunen
ulertezina?

A. Narbaizak arrazoi osoa du
mordoilokeria non-nahi nabari
dela esatean. Horretan badakigu
bakoitzak bere bururik ez duela
ikusten. Tolosa eredu? Hara ba,
guretzat "jaia" dena, haientzat
"festa"; guk "irakorri", haiek "lei-
tu"; guk "lasterka" edo "antxitxi-
ka", haiek "korrika" eta abar. Bai-
na, azaleko iritzien aurretik hobe
lasterka batean alde. Oroitzen
naiz behin Eibarren tolosar adis-
kide batekin nindoalarik eta gure
herkide bat agurtuz galdetu nioe-
nean: "Zertan diarduzu?". Alde
eta gero, tolosarraren galdea: "Zer
da "diarduzu"?". Adierazi nioen
beraien "ari zera"-ren parekoa
zela, baina guk hori beste baten-
tzat soilik erabiltzen dugula, eta
bat baino gehiago izango balitz
"diarduzue", iraganez aritzean
"ziarduzun" eta bat baino gehia-
gori buruz "ziarduen". Ni neu une
berean aritzeaz "diardut", lehena-
go aritu nintzela esatean "niar-
duan" eta abar. Ezin ulerturik gel-
ditu zen gizajoa. Beste behin,
Gabriel Arestik eraman ninduen

beste euskaltzale batengana eta harreraz agurtzean honako hau esan nion: "Honek nakartzu". Eta Arestik esan zidan: "Nakartzu", zuk asmatua da?. Erantzun nion ezetz, eibartarron aditz-trinkoan, norbera zuk beste norbaitengana eramanez aurkeztean erabiltzen genuela. Adibidez, hau da: "ni honek zuregana nakar". Eta, bere ihardespina: "Banekien era hori lege jatorrez hola izan behar zela, baina ez nuen uste inork erabiltzen zuenik". Eibartarrok bai ordea.

Deklinabideekin, holako zer-bait gertatu zitzaidan Erreteriarrekin: "Orereta gure herriko izena da" oihukatzen zuten. Esan nioen: Jakina zuon herriko izena dela, baina beste gauza bat da "Orereta gure herriaren izena da". Alperrikakoa zen haiei bi deklinazioen desberdintasuna adieraztea, eman nizkioen adibide guziak alperrikoak izan ziren, ezin zuten ulertu, haien zat gauza bera zen. Baina, ez zen gauza bera Mitxele-*na* erreteriarrentzat, ez eta bere adinetik gorakoentzat.

Herri guztiak dituzte beren berezitasunak, bai ondo zein oker edo trakets mintzatzean. Euskal Herrian naturala izan da mende honetara arteko eskolarik eza, Espainiako politika itsuak gaztelera

soila ofizialtzat hartzeaz. Orain, horregatik, bidegintzari heldu behar diogu, herria kontutan harturik, bakoitza errespetaraziz hurbiltzera ahaleginduz, elkarren arteko istulurik sortu gabe. Horregatik hain zuzen, beharrezko genuen Antxon Narbaizaren liburu hau, eibartarrok gureganako gutxiespena baztertzeko. Oraindik adibide askoz gehiago ager genezake, baina agertzen diren horiek ez dira gutxi.

Eibarkera egoki ezagutu nahi duenarentzat hor ditugu, herri gutxi bezala, Toribio Etxebarriaren *Flexiones verbales y Lexicón del euskera dialectal de Eibar* alde batetik eta oraintsu elkarlanean burututako Eibarko aditz-*taulak* bestetik, hemen diogunaren lekuko. Gainera, ez ahaztu, literatura lanak ere baditugula eibarkeraz idatziriko liburu eta artikuluz. Euskara baturantz joan nahi duenarentzat ere, zer hoberik bere euskalki jatorretik abiatzea baino? Hortara berakin eramango ditu beste inun aurkituko ez dituen hainbat hitz, forma jator eta esaldi guzian aberasgarri.

Dena dela, desberdintasunak edonon aurkitu genezakeenez, ez onhar inori iseka eta trufa egiterik. Maiz esana dugunez: euskararik ederrena, erabiltzen dena.

J. San Martin

MUJIKÁ, Luis Mari, *Ladix Petrirenkoa*. Erein argit. 208 or.

Ladix Lizarbeko ergela da nobela osoaren giltzarria, bere inguruan eta beroni dagokionez agertzen dira ia gertakizun guztiak. Petrirena baserriko Ximona andrearen eta Akerretako On Orentzio apaiz osabaren fruitua da gure Ladix.

Lizarbeko On Benjamin apaiza herriko zenbait pertsonen fedearen faltagatik berezko fedea galtzearen prozesuan dago. Fedea galtzearekin batera herrian bertan sortu berria den izurria behiazlenda garbitzen hasia dago, Joantoreneko behia izanez, egin eginean ere, lehenengoetarikoa hiltzen. Izurria duten behiak hotzikaraz eta adur-jarioz jartzen dira heriotzak akabatu arte, Lizarbe izurri berri horren gune nagusi izanez. Honekin amaitzekotan, herriko al baitariak herriko ikuiluak kareztatzeke agindua ematen du, erremedio honek duen eraginkortasuna zalantzan jarri arren.

Urte hartan, Sorkoin ondoko Santa Luziaren ermitaren garbiketara egitea Amantziaren familiari dagokio. Normalean Amantzia da garbiketara horretaz arduratzen dena, baina, arratsalde batean bere alaba Maria Lurdesi bere orde ermitara igotzeko eskatzen dio. Behin ermitan, Santaren irudiari hautsa kentzen zion bitartean ezezagun batek bortizki bortxatzen du, elkarren artean

sortutako indarra fisikoaren ondorioz konortea galduz. Maria Lurdesek, konortea berreskuratzean, Santa Luziaren irudia desagertu dela ohartzen da, bere bortxaketaren lotsaz ihes egin duela pentsatuz. Honek ermita utzi duenerako Ladixek ardiak Sorkoin berditik etxera jaisten zitu.

Ladixek, egunero, ardiak etxera jaisten dituenean Migeltxo lagun itsuaren etxetik pasatzen da. Egun hartan, Migeltxo atarian ez dagoela ikustean, gaztainadiko bidea hartu du. Baina, bat batean, zuhaitzetatik datorren hots berezi bat aditzerakoan ardiek arrapaladan ihes egin dute. Ladix, harrituta, gaztainadiko ezkeraldera begiratu, eta gaztainondo handi baten adarretatik ezohiko argi disdiratsu bat ikusi du eta horrekin batera berak bakarrik entzun dezakeen ahots bat aditzen dela ohartu da. Ahots hark Santa Luziaren izenean hitzegiten dio. Harek esaten dio izurria desagertzeko Lizarbeko jendeak penitentzia egin behar duela, eta bitartean, Sorkoinen azalduko dela ostegunero herria haruntza errezatzeraz eta penitentzia egitera joan dadin. Gure Ladixek mezu hura harriduraz jasotzen du, eta zorabiatuta bezala lurrera erortzen da konortea galduz. Arrateko Maria gaztainadirantz abiatzen denean Ladix gaztainondo baten azpian kausi-

tzen du. Emakumea zuhaitzera hurbiltzean Ladix joanda dagoela ohartzen da, eta Ximonarengana abiatzea gertatukoaren berri ematera erabakitzen du. Denbora gutxian Ladixi Ama Birjina edo Jesukristo azaldu zaiolakoaren berria herrian zehar zabaltzen da, On Benjamini ere mirari horren berri iritsiz. Orduan, herri gehiena gatzainondo inguruan biltzen da berria bermatzeko asmoz, eta hara non, Ladix norbaitekin hitzegiten ikusi duten, Santa Luziarekin, alegia.

Mirari hau ikusita eta Lizarben izurria dela eta, prozesio bat antolatzea erabakitzen dute izurri horretaz libratu ahal izateko. Egunak joan, egunak etorri, Ladixek bere lehendabiziko miraria egiten du, Anbroxi amonaren ahuntza heriotzatik bizitzara bueltatuz. Herrian mirariaren berria azkar hedatzen da, albiste horren berri ongi jaso ez arren. Ahuntza bizira itzultzen badu zergatik ezin ditu Lizarbeko behiak izurritik libratu? Handik gutxira bere lagun Mieltxoren txakurrarekin bigarren miraria egiten du, bertako ez fededunen haserre bizia zuzpertuz. Ez dute mirari horien zergatia ulertzen. Gizonezko gehienek mirarien berri jakitean antzeko erreakzioak isladatzen dituzte. Amantzia erretoretzera doa mirari berriaren albistea On Benjamini ematera.

On Benjamin albiste honen be-

rri jasotzean pentsati geratzen da herrian jendeak ez baitu miraritan baino pentsatzen. Eta nolabait, Lizarbeko apaizaren zalantzak areagotzen joaten dira, bertako jendeak mirarien aurrean isladatzen dituen portaerak ikusita. Orduan, gertatutako guztiari argitze bat ematekotan On Benantzioarengana joatea erabakitzen du, Lizarbeko jendeak Jainkoaz zerbait behar duenean soilik oroitzen direlako, hots, Jainkoa tratalaritzat daukate. Jarrera magiko honek On Benjaminek fedea gehiago itzaltzen du, urte askotan sinesmena sendo mantentzen saiatu arren.

On Benjaminek, Benita, bizitzak zigortutako herriko andre bat, aitortzaile dauka. Honi federik ezaren sekretua jalgi zionetik lasaigo dabil. Fedea galdu arren ofiziko otoiak esaten jarraituko du apaizak Lizarbe herriak ilusiorik gal ez dezan.

On Benjaminek On Benantziori ostegunean prozesio egunean bere partez Santa Luziaren ermitara igo dadila mesedea eskatzen dio. Hala eta guztiz ere, gertaera horrek zenbait herritarren erreze-loak piztuko ditu. Prozesio Sor-koinera iristean Ladix gatzainondopean belaunikaturik otoiitzean hasten da. Herriko jendea, miraririk eza ikusita, oihuka hasten da Santak Lizarbetik izurria atera dezan, baina otoiak horiek alferrika-koak suertatzen dira. Honek mes-

fidantzako susmoa hedatzen du Ladixek egindako mirariak zailantzan ezarritz.

Handik hiru astetara, Ubillosko Klementek bereazienda gutxitzen hasia dagoela ikusita, Larretara joaten da irudigile bati ermitako Santa Luziaren zurezko estatua egin dezan agintzeko. Baina, hurrengo egunean —beste behi bat hiltzean— irudia amaitu gabe etxera eramatea erabakitzen du. Klemente Ladixen bila joaten da eta, bortizki, irudi horren aurrean miraria gerta dadila derrihortzen du, baina huts suertatzen da lehia. Klementek, haserre biazian, Santa Luziaren irudia aizkoraz txikitu ondoren Ladixerekin bukatzea planifikatzen du, bi tiro betartean hustuz. Supituki, izurritz jota zeuden behi guztiak zutitzen dira, izurria Lizarbetik erabat desagertuz. Apaizari galdutako fedea bere barnean berpizten zaio, Ladixi gertatukoaren eskerrak emanez. Honen ondorioz, herriko jendeak Ladix Santa Luziaren aldarapean ehorztea erabakitzen du, santu bat izango balitz bezala.

Berriz, Santa Luziaren ermitan bortxatutako Maria Lurdes gazteak bortxaketaren berri amari ematen dio. Amak ez du berri hori ongi hartzen, eta haurdunaldi horren berri herrian zehar zabaldu baino lehenago belar-errezeta bat bilatzen du guzti horrekin amaitu ahal izateko. Maria Lurdesek

amaren intentzioak somatu bezain pronto Lizarbetik ihes egiten du. Haurra jaiotzerakoan Santa Ana komentuko atarian uzten du. Handik aste batetara, eta amata-sunaren sekretua ongi ezkutatu, postulante gisa sartzen da komenturaren horretan bere semearen zaintzaz ezkutuan arduratu ahal izateko. Lizarben ez zuten inoiz albiste horren berri izanen.

Gaiaren aldetik ezingo dugu esan gai nagusi baten inguruan osaturiko nobela denik. Ez dago gai zehatzik, ohitura koadro desberdinen kontaketa da, koadro desberdin hauei nolabaiteko batasuna Ladixek ematen diela. Bada-go, hala nola, korapilo edo trama arin bat Ladixen mirarrietan, baina hauek ere sakabanaturik daude oso, nobelako ataletan zehar.

Nobelan isladatzen den giroa funtsean, Primo de Rivera, diktadorearen garaiko baserritarren sinesmenetan oinarritzen da. Bate-tik, erlijio kutsukoa; eta bestetik, mitologiaren inguruan hedatzen dena. XX.mendearen haserako Euskal Herria aurkezten digu. Euskal Herria baserritar eta menditarra aurkezten digu. Gizarte arazoak ere isladatzen dira, hots, gizarte-mailaketa horretan dagoen ierarkia: herri xumea, azien-da handiko nagusiak, erretorea, tratalaria, al baitaria..., eta, batez ere, erlijioaren alde magikoa.

Esan daiteke, narrazioaren denbora eta fikzioarena ia batera

dihoaztela nobelan zehar gertae-
ren kontaketa nahasian suertatu
arren. Fikzioaren kontaketa ger-
tatzan den momentuan egiten da.
Narrazioa jarraikakoa eta zuzena
bada ere, fikzio mailan, noiz edo
noiz, etenak ematen dira iragane-
ko gertakizun batzuk kontatzeko.
Nahasketa honetan posibilitate
guztiak ematen dira, irakurle ba-
koitzaren irudimena laguntzen
duenaren arabera, hots, kontake-
ta bat hasten da (adibidez, Ladi-
xen inguruan suertaturiko gerta-
kizunak), eta kontaketa honetan
narrazioa eta fikzioa paraleloak
dira, baina ondorengo atalean
kontaketa berarekin jarraitu be-
harrean moztu egiten da. Biga-
rren kontaketa amaitzen denean,
lehen etenarekin jarraitzen du
batzuetan, eta besteetan, hiruga-
rren kontaketa berri bati hasiera
ematen dio. Gertakizun hauek be-
raien artean nolabaiteko lotura
izan arren, gaiaren arabera hiru
istorio ezberdinetan bana dai-
tezke:

1.- Ladixen inguruan suertatu-
riko gertakizunak, mirariak direla
eta.

2.- Maria Lurdesen bortxaketa
eta horren barnerapena Santa
Anako komentuan.

3.- On Benjamin fedea galtzea-
ren prozesua, eta horren berres-
kuratzea.

Gertakizunak linealki aurre-
ratzen dira. Gertakizunak naha-
sian badaude ere, kontraera ba-

koitzak linealki aurreratzen du.
Dena den, narratzaileak ematen
dizkigun denbora xehetasunak
nahiko ilunak dira, gertakizun
batzuetatik besteetara igarotzen
den denboraldia ez digu garbi
adierazten: "Hiru bat aste igaro
dira..." (192. or.).

Baina, bada beste zenbait xe-
hetasun nobelan igarotako denbo-
raldia zenbatekoa den, gutxi gora
behera, adierazten diguna: Nobe-
laren hasieran Maria Lurdesen
bortxaketa suertatzen da, eta no-
belaren bukaeran Maria Lurdesek
haurra izan duelaren aipamena
egiten da. Honen arabera, esan
daiteke mirariak gertatzen hasi
zirenetik Ladixen heriotzaraino
hamar bat hilabete igarotzen di-
rela.

Narratzailearen aditz-denbora-
ren erabilkera nahasian azaltzen
da. Gehienetan, orainaldia erabil-
tzen du, baina, besteetan lehenal-
diko gertaeraren bat aipatu beha-
rra dagoenean lehenaldia darabil.
Bi denbora hauek oso garbi mar-
katuak agertzen dira nobelan ze-
har. Baina nagusitzen den aditz-
denbora oraina da, eta aditza,
gehienetan, orainaldian egiten
du. Aditzen erabilera bikoitz hau
etengabe agertzen zaigu nobelan
zehar.

Beste aldetik, santuen egunak
erabiltzen ditu egunak edo sa-
soiak aipatzeko. Adibidez: San
Lorentzo, San Martin... Txori-mo-
tek ere urte-sasoiaeren informa-

zioa ematen dute. Urte-sasioak estuki erlasionaturik daude nobelaren garatuko diren gertakizunekin, hau da, neguaren etorrerak Ladixen heriotza isladatuko du, nolabait. Bakarrizketetan denboraren ikuspegi subjektiboa atzematen da.

Fikzioa Nafarroako Lizarbe herrian suertatzen da, lekua egiaztagarria ez izanez. Mapan begiratzen badugu, ikus daiteke Santa Luziaren ermita handik gertu kausitzen dela, eta ingurutik Urederra ibaia pasatzen dela.

Nobelaren fikzioa nekazal giro batean kokatzen da. Lizarbe herriko zenbait baserrien izenak aipatzen dira: Amillene, Urkieta, Bas-tagillenea, Eguzkibegi... besteen artean. Mendiz inguratutako herribat da, bailara batean, alegia.

Narratzailea behin bakarrik ateratzen da Euskal Herritik: Madrilera joan den Maria Lurdesen senargaiaren kasuan. Gerò senargai Lizarbera itzultzean Gaztelako zenbait herritik pasatzen da, euskararen mugak nolabait isladatuz.

Fikzioa lau eskenatoki ezberdinetan, batez ere, garatzen da:

1.- Santa Luziaren ermitan. Bortxaketaren eskenatokia eta bertako emakumeen biltokia.

2.- Tabernan. Herriko gizonz-

koen biltokia, eta zenbait eztabaiden sorgunea.

3.- Gaztainondoan. Lehendabiziko mirariaren agerlekua eta Santa ikusteko lekua. Sorkoin aldeko gaztainadia mirariaren agerleku eta Ladixen heriotzaren lekuko da.

4.- Ikuiluan. Zorigaitzaren sorlekua, izurriaren tokia.

Euskal Herri erruralaz hitz egiten zaigu. Lekuak emeki-emeki pertsonaiekin batera azaltzen zaizkigu. Mujikaren narratiban ohikoak diren paisaiak deskribatzen dira.

Nobelan azaltzen diren lekuak mota askotakoak dira: kanpo-koak, barrukoak, leku magikoak... Leku horiek gertakizunen araberakoak izaten dira. Lekuen deskripzioen zehaztasunak hain bitxiak dira ezen leku horietan deskribatzen diren paisaiek guztiz errealak dirudite. Irakurleari errealitate-sentsazioa sortarazi nahi zaio, nobelaren suertatzen diren gertakizunak, biziki, hurbilduz.

Ladixen ergeltasuna leku magikoekin lotzen da, leku subjektiboak izakerara ongi egokitzen direla. Eleberriaren alde gatazkatsuena apaizaren fede galtzean datza, eta horrek narrazio osoari originaltasun bizia darmaio. Asko pentsatzeko eleberria da.

Maita Zulaika

Euskal literatur sorkuntza: 1998an argitaratutako liburuen zerrenda

Oharrak:

- 1.- Parentesi artean ageri den data *Euskaldunon Egunkaria*-n liburuaren berri eman zenekoa da. Ezer aipatzen ez denean, *Kultura* sailean eman zen liburuaren berri; gainerakoetan, zehaztuta dago zein sailetan eman zen berria; D.A.dioenean, aipamena Durangoko Azokako gehigarrian egina dela adierazi nahi da. *Nafarkaria*-ko aipamenean berri ez da ematen.
- 2.- (*) euskal idazle batek erdaraz idatzitako liburua.
- 3.- (**): idazleak erdaraz idatzia izan arren beste ezein hizkuntzatan baino lehen euskaraz argitaratutako liburua.
- 4.- Testu zahar, berrargitalpen, bilduma eta antologiaren sailean ez da liburuaren aurreko argitalpenaren agortzearen ondoriozko berrargitalpen arrunten berri ematen.
- 5.- Litekeena da aipatutako liburuetakoz batzuk, *Saiakera*, *kazetaritza eta beste* sailean aipatuak batik bat, ez izatea berez, *stricto sensu*, literatur sorkuntzakotzat jotzeko modukoak, eta litekeena da, halaber, literatur sorkuntzatik hemen aipatutako batzuk baino gertuago dauden beste liburu batzuk kanpoan geratu izana. Mugak ez baitira beti oso garbi ageri.
- 6.- Zerrenda hau ez da osoa, literatur sorkuntzako hainbat libururen aipamena falta dira: hainbat lehiaketarako lan saridunak biltzen dituzten liburu kolektiboak, saiakeratzat jotzeko moduko doktorego tesi batzuk, herri edo eskualde jakin batean baino zabalduta ez diren liburuak, zabalkunde eta promozio eskasekoak...

1. Eleberria

- GIL BERA, Eduardo: *Os quiero a todos* (*), Pre-Textos, Valenzia, 1998 (98-II-5).
- EGUZKITZA, Andolin: *Herioaren itzalpeetan*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-III-17).
- MUJIKA, Luis Mari: *Ladix Petrirenekoa*, Erein, Donostia, 1998 (98-IV-18; 98-V-17).
- MENDIGUREN ELIZEGI, Xabier: *Gure barrioa 1975*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-IV-21).
- LERTXUNDI, Anjel: *Argizariaren egunak*, Alberdania, Irun, 1998 (98-V-22; 98-V-27).
- ESNAL, Pello: *Nada de agua en Madrid*, Euskaltzaindia -BBK, Bilbo, 1998 (98-V-23).
- IZAGIRRE, Koldo: *Nik ere Germinal! egin gura nuen aldarri*, Susa, Zarautz, 1998 (98-VI-11; 98-VI-17).
- ARRIETA, Yolanda: *Jostorratza eta haria*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (98-VI-14; 98-XI-15).
- RIKARTE, Isidro: *Desioen hiria*, Pamiela, Iruñea, 1998 (98-VI-24; 98-VII-26).
- ZABALETA, Patxi: *Errolanen harria*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-VI-25).
- VELEZ DE MENDIZABAL, Josemari: *Samurai berria*, Elkarlanean, 1998 (98-IX-30).
- EGAÑA, Andoni: *Pausoa noiz luzatu*, Alberdania, Irun, 1998 (98-XI-27).
- ELEXPURU, Juan Martin: *Krabelina beltza*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-XI-28; 98-XII-3 D.A.).
- ARISTI, Pako: *Urregilearen orduak*, Erein, Donostia, 1998 (98-XII-1).
- ARRETXE, Jon: *Oroituz*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XII-5 D.A.; 98-XII-16).
- URRETABIZKAIA, Arantxa: *Koalderno gorria*, Erein, 1998 (98-XII-6 D.A.; 98-XII-19).

2. Ipuina

- BELMONTE, Joxe: *Eskultorearen heriotza abisu barik etorri zen*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (98-I-25).
- OSORO, Jasone: *Tentazioak*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-III-25; 98-IV-9 *Barkatu, ama gehigarrian*).
- LUKU, Antton: *Botoiletan*, Maiatz, Baiona, 1998 (98-IV-10; 98-IV-24; 98-V-3).
- LEGORBURU, Mailux: *Apoa eta beste*, Maiatz, Baiona, 1998 (98-IV-10; 98-IV-24).
- CANO, Harkaitz: *Bizkarrean ta-tuaturiko mapak*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-V-21).
- LIZARRALDE, Pello: *Un ange passe -isilaldietan-*, Erein, Donostia, 1998 (98-VI-4; 98-VII-8).

SASTRE, Pablo: *Gauzak apur bat konplikatuta dira*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-IX-30).

ASKOREN ARTEAN: *Ipuin berde berriak*, Eguzki-zaleak, Bilbo, 1998 (98-XI-18).

ASKOREN ARTEAN: *Euskal idazleen ipuin erotikoak*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-XI-28; 98-XII-3 D.A.).

ASKOREN ARTEAN: *9808 narrazioak*, Euskaldunon Egunkaria, Andoain, 1998 (98-XII-2).

LINAZASORO, Karlos: *Gret*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (99-I-24).

3. Poesia

ARISTI, Pako: *Oherako hitzak*, Erein, Donostia, 1998 (98-IV-18; 98-IV-29).

SAN MARTIN, Juan: *Giro gori*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Donostia, 1998 (98-IV-24; 98-V-20).

SANTISTEBAN, Karlos: *Arima basaltoan*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (98-VI-14; 98-XI-15).

BORDA, Itxaro: *Orain*, Susa, Zarautz, 1998 (98-VI-19).

GARCÍA DE CORTÁZAR, Mirari: *Kea urruntzean*, Euskaltzaindia BBK, Bilbo, 1998 (98-V-23).

ARTZE, JosAnton: *Mundua gizonarentzat egina da, baina ez gizona munduarentzat*, Zubi Zubiri, Andoain, 1998 (98-X-1).

ESTANKONA, Igor: *Anemometroa*, Susa, Zarautz, 1998 (98-X-8; 98-X-29 *Barkatu, ama gehigarrian*).

OLASO, Xabier: *Ariaren hariak*, Arabako Foru Aldundia, Gasteiz, 1998.

PADRON, Jose Luis: *Txori erratuen bilera*, Erein, Donostia, 1998 (98-XI-20; 98-XI-26 *Barkatu, ama gehigarrian*).

IZAGA, Xabier: *Bart irakurtzeko gaur izkiriatura*, Susa, Zarautz, 1998 (98-XI-20; 98-XII-8 D.A.).

ARREGI DIAZ DE HEREDIA, Rikardo: *Kartografia*, Alberdania, 1998 (98-XI-26; 98-XI-27).

IRIGOIEN, Joan Mari: *Hautsa eta maitemina*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XI-29).

ARANBARRI, Iñigo: *Harrien lauhazka*, Susa, Zarautz, 1998 (98-XII-2).

4. Saiakera, kazetaritza eta beste

ARRIETA, Leyre - ACHÏN, Jose Angel: *Julian Lizardi martiri asteasuarrak*, Larramendi Kultur Bazkuna, Andoain, 1998 (98-I-25).

IZAGIRRE, Koldo: *IncurSIONES en territorio enemigo* (*), Pamiela, Iruñea, 1998 (98-II-26).

ASTIAZARAIN, Isabel: *Gipuzkoako erretablistika II. Miguel de Iratzusta*, Gipuzkoako Foru Al-

- dundia, Donostia, 1998 (98-III-15).
- GARZIA, Juan: *Joskera lantegi*, HAEE-IVAP, Gasteiz, 1998 (98-IV-3 *Gizartea* sailean).
- MÚGICA, Matías: *La cultura en euskera* (*), Ediciones Oria, Alegia, 1998 (98-IV-7).
- BARANDIARAN, Alberto: *Pasionaria*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-IV-8).
- OSORO, Jasone: *Isadora Duncan*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-IV-8).
- ATXAGA, Bernardo: *Groenlandia-ko lezioa*, Erein, Donostia, 1998 (98-IV-16; 98-V-30).
- SAN MARTIN, Juan: *Euskararen ostarteak*, Erein, Donostia, 1998 (98-IV-18; 98-V-20).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Herrenaren arrastoan*, Alberdania, Irun, 1998 (98-IV-22; 98-IV-30).
- TORREALDAI, Joan Mari: *El Libro Negro del euskara* (*), Ttarttalo, Donostia, 1998 (98-IV-23 *Gizartea* sailean; 98-IV-26 *Gizartea* sailean).
- MONTOIA, Xabier: *Plastikozko loreak erregearentzat*, Susa, Zarautz, 1998 (98-V-3).
- LEKUONA, Juan Mari: *Ikaskuntzak euskal literaturaz (1974-1996)*, Deustuko Unibertsitatea, Donostia, 1998 (98-V-12).
- KORTAZAR, Jon: *Pastoralak*, Euskalerriaren Adiskideen Elkar-
tea, Donostia, 1988.
- LOPEZ ADAN, Emilio: *Terrorismoa eta biolentzia iraultzailea*, Likiniano Elkartea, Bilbo, 1998.
- OLASAGARRE, Juanjo: *Mandela-ren Afrika*, Susa, Zarautz, 1998 (98-V-22; 98-V-24 *Igan-deko KZ* gehigarrian).
- ODRIOZOLA, Joxe Manuel: *Hizkuntza, kultura eta gizartea*, Euskaltzaindia - BBK, Bilbo, 1998 (98-V-23).
- ALDEKOA, I-aki: *Munduaren neurria (Arestiren ahots biblikoaz)*, Alberdania, Irun, 1998 (98-VI-12).
- AZURMENDI, Joxe: *Teknikaren meditazioa*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (98-VI-14; 98-XI-15).
- OLAZIREGI, Mari Jose: *Bernardo Atxagaren irakurlea*, Erein, Donostia, 1998 (98-VI-26).
- NABERAN, Josu: *Sugearen iraultza*, Gaiak, Donostia, 1998.
- AZURMENDI, Joxe: *Oraingo gazte eroak*, Luma, Irun, 1998 (98-VI-19; 98-VII-12; 98-VII-14).
- LEKUONA, Andoni: *Euskal kantagintzan urrats berri*, Euskalerriaren Adiskideen Elkar-
tea, Donostia, 1998 (98-VII-11; 98-VII-14).
- ZAVALA, Antonio: *Euskal erromantzeak*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-VII-18).

- ASKOREN ARTEAN: *Erresistentziaren pentsamendua*, Besata-ri, Bilbo, 1998 (98-IX-23).
- BARANDIARAN, Alberto: *Ez zaigu ahaztu*, Susa, Zarautz, 1998 (98-IX-27 *Igandeko KZ* gehigarri; 98-X-9).
- ASKOREN ARTEAN (Jean Louis Laka *Hariñordoki*, Fermin Mihura, Aitor Sarasua, Beñat Soule): *Bertsularien artea, bertsularitza zer den jakiteko*, Bertsularien Lagunak, Baiona, 1998 (98-IX-27; 98-XII-6 D.A.).
- PERURENA, Patziku: *Etorrerakoak*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-X-3).
- ZUMETA, Jose Luis: *Mendebal Afrika*, Emak Bakia Baita, Iruñea, 1998 (98-X-10; 98-XII-5 D.A.).
- EGAÑA, Xabin: *Oinez*, Arabera, Gasteiz, 1998 (98-X-20; 98-XI-14; 98-XII-5 D.A.).
- MARTINEZ LIZARDUIKOA, Alfontso: *Euskal zibilizazioa (gure herriaren sustraien bila)*, Gaiak, Donostia, 1998 (98-X-23 *Gizartea* sailean).
- ASKOREN ARTEAN (Harkaitz Cano, Edorta Jimenez, Itxaro Borda, Juan Garzia, Anjel Lertxundi, Miguel Sánchez-Ostiz): *Izu zinezkoak*, Alberdania - Donostia Kultura, Irun, 1998 (98-X-30; 98-XI-18; 98-XII-3).
- TORREALDAI, Joan Mari: *Martin Ugalde. Andoaindik Hondarri-bira Caracastik barrena*, Jakin - Euskaingintza Elkarlanean Fundazioa, Donostia, 1998 (98-XI-8 *Igandeko KZ* gehigarri; 98-XI-13 *Gizartea* sailean).
- ASKOREN ARTEAN: *Maitasunez... amodiozko gutunak eta piro-poak (1993-1998)*, Jardun, Bergara, 1998 (98-XI-13).
- GARATE, Gotzon: *27.173 Atsotitzak, Refranes, Proverbes, Proverbia*, Bilbao Bizkaia Kutxa, Bilbo, 1998 (98-XI-17; 98-XII-8 D.A.).
- GARZIA, Joxerra: *Jon Sarasua bertso-ispiluan barrena*, Alberdania, Irun, 1998 (98-XI-18; 98-XII-3 D.A.; 98-XII-6 D.A.).
- FERNANDEZ, Luis: *Etxepare porno (Zibernetika euskalduntzeko metodoa)*, Alberdania, Irun, 1998 (98-XI-18; 98-XII-3 D.A.).
- ELOSEGI, Amaia - MUGERTZA, Esther: *Txirringaren aienean. Turkiatik Myanmar-era*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-XI-19 *Barkatu, ama* gehigarri; 98-XI-27; 98-XII-5 D.A.).
- RAMIREZ DE LA PISCINA, Txema: *Kazetari lana Euskal Herrian: interpretaziorako eta espezializaziorako abiaburuak*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 1998 (98-X-7 *Gizartea* saileko *Jakina* gehigarri).
- ALONSO, Jon: *Camembert helburu. Toulouse-Lautrec mende bat*

- geroago*, Susa, Zarautz, 1998 (98-XI-19; 98-XII-3 D.A.).
- AMUNARRIZ, Kike - TELLERIA, Xabier: *Txorakikeriak*, Argia, Lasarte-Oria, 1998 (98-XI-19).
- IPARRAGIRRE, Xanti: *Biziaren azala*, Bertsolari, Donostia, 1998 (98-XI-20; 98-XII-3 D.A.; 98-XII-5 D.A.).
- ALDEKOA, Iñaki: *Mendebaldea eta narraziogintza*, Erein, Donostia, 1998 (98-XI-20; 98-XII-3 D.A.).
- MURUA URIA, Imanol: *Palestina zauritua*, Susa, Zarautz, 1998 (98-XI-22 *Igandeko KZ* gehigarrian, 98-XII-2; 98-XII-17).
- IZAGIRRE, Koldo: *Euskararen Historia txikia Donostian, 1800-1998*, Susa, Zarautz, 1998 (98-XI-24 *Gizartea* saillean; 98-XII-3 D.A.).
- ASKOREN ARTEAN: *Anton Abbadia (1810-1897)*, Eusko Jaur-larritza, Gasteiz, 1998; *apailatzailea: Patri Urkizu* (98-XII-2; 98-XII-16).
- GOTZON, Joseba: *Euskadiko futbol selekzioaren historia*, Beitia, Bilbo, 1998 (98-XII-3 *Kiro-la* saillean).
- ARozENA, Eugenio: *Ander Arzelus eta Antonio Maria Labaien, 98ko belaunaldiko antzerkilariak*, Euskal Antzerki Topaketak, Azpeitia, 1998 (98-XII-3).
- BUZTARRI (Juan Ibarzabal): *Nire azterrenak*, Bizkaiko Bertsozale Elkartea, Bilbo, 1998, (98-XII-6 D.A.; 98-XII-22).
- VILLASANTE, Luis: *Nazareteko Jesusi buruz gogarteak*, Gero-Mensajero, Bilbo, 1998.
- ATXAGA, Mikel: *Gerra aurreko eta ondoko euskalgintza*. Sabino Arana Fundazioa, Bilbo, 1998.
- ALBERRO, Luzia: *Areatzakoko jaialdiak 1897*, Sabino Arano Fundazioa, Bilbo, 1998.
- ASKOREN ARTEAN: *Higuina eder*, Napartheid, Iruñea, 1998 (98-XII-13).
- LARRONDE, Jean-Claude: *Manuel Maria de Ynchausti. Etorri handiko mezenas bat*, Bidasoa, Milafranga, 1998.
- LIZASO, Koxme: *Joxe Joakin Mitxelena gogoan*, Sendoa, Oiartzun, 1998.
- TORREALDAI, Joan Mari: *La censura de Franco y los escritores vascos del 98 (*)*, Ttartalo, Donostia, 1998 (98-XII-23).
- IRIGOIEN, Ana: *Frida Kahlo*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (99-I-6).
- LERTXUNDI, Anjel: *Munduaren neurriak*, Anjel Lertxundi -BBK, Donostia, 1998 (99-I-28).
- OLAZIREGI, Mari Jose: *Euskal gazteen irakurzaletasuna. Azterketa soziologikoa*, Bergarako Udala, Bergara, 1998 (99-II-28).
- ZURBANO, Mikel: *Munduko eko-*

nomia, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 1998.

ERRIONDO, Lore - GARAGORRI, Xabier - ISASI, Xabier: *Hezkuntzaren normalakuntza*, Udako Euskal Unibertsitatea, Bilbo, 1998.

5. Antzerkia

LUKU, Antton: *Antso Azkarra edo Miramamolinen esmeralda*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (98-I-25).

LINAZASORO, Karlos: *Burdindenda*, Euskaltzaindia - BBK, Bilbo, 1998 (98-V-23).

HIRIGARAY: *Beherearta*, Kutxa Fundazioa, Donostia, 1998 (99-I-24).

6. Haur eta gazte literatura

GARCIA-VIANA, Txema: *Triangelu hautsia*, Alberdania, Irun, 1998 (98-II-19).

MENDIGUREN ELIZEGI, *Kanibalarren kaiolan*, Elkarlanean, 1998 (98-IV-21).

JUARISTI, Felipe; *Eguzkiren etxea*, Alberdania, Irun, 1998 (98-IV-22).

LOPEZ GASENI, Manu: *Olio urpean*, Alberdania, Irun, 1998 (98-IV-22).

ALBERDI, Pedro: *Nire kalea*, Erein, Donostia, 1998 (98-V-6).

KAZABON, Antton: *Ttantto*, Ibaizabal, Euba, 1998.

ZUBIZARRETA, Patxi: *Midasen eratzuna*, Erein, Donostia, 1998 (98-VI-13; 98-XII 4 D.A.).

URKIXO, Joanes: *Zeruak erori zirenekoa*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8).

ARISTI, Pako: *Benetako lagun aterbea*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8).

IGERASORO (Juan Kruz Igerabide eta Karlos Linazasoro): *Kartapazioko poemak*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8).

FRIERA, I-aki: *Non bizi da Bildur?*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8).

SANTISTEBAN, Karlos: *Ostadarren zazpi ateak*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8; 98-X-17).

OTXOA, Julia: *Mister Popoffen abestia* (**itz.: Sabin Berrueta-be-a), Ibaizabal, Euba, 1998 (98-VII-8; 98-X-17).

EPALTZA, Aingeru: *Sorginkerien liburua, edo Katalin Kattalin-xorgin bilakatu zenekoa*, Pamiela (98-IX-18).

SUAREZ, Jon: *Eta alkatea?*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 98-XII-4 D.A.; 99-II-21).

KAZABON, Antton: *Izar baten gainean*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 98-XII-4 D.A.; 99-II-21).

GENUA, Enkarni: *Ku-ku, ku-ku, aito naren erlojua*, Desclée de Brouwer, 1998 (98-X-7; 99-II-21).

- ARNAL, Txabi: *Rasa, 'veeka' aritzen zen ardia*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 99-II-21).
- ARNAL, Txabi: *Hogeita bost ipuin motz*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 99-II-21).
- CALLEJA, Seve: *Esklabo zoriontsuen uhartea* (** itzultzailea: Mari Eli Ituarte), Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 99-II-21):
- OTXOA, Julia: *Mundua sagarrean* (** itzultzailea: Jon Suarez), Desclée de Brouwer, 1998 (98-X-7; 99-II-21).
- PANTERAGORRI, Clousseau: *Zazpikotea sagardotegian*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 98-XII-4 D.A.).
- PANTERAGORRI, Clousseau: *Zazpikotea barnetegian*, Desclée de Brouwer, Bilbo, 1998 (98-X-7; 98-XII-4 D.A.).
- ARANA, Aitor: *Nitjerida eta Koomori saguzarrak*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-X-17).
- ETXEBARRIA, Juan Manuel: *Txorien zoria*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-X-17).
- ZUBELDIA, Iñaki: *Pako belea*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-X-17; 98-XII-4 D.A.; 98-XII-15).
- ALONSO ERAUSKIN, Manuel: *Dragoi dantzariak*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-X-17).
- ESNAL, Pello: *Txirrita*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-XI-12; 98-XII-6 D.A.).
- ESNAL, Pello: *Pello Errota*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-XI-12; 98-XII-6 D.A.).
- ARANALDE, Joxe Mari: *Xalbador*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-XI-12; 98-XII-6 D.A.).
- ATXAGA, Bernardo: *Bambulo. Lehen urratsak*, Erein, Donostia, 1998 (98-XI-13; 98-XII-4 D.A.; 98-XII-16 *Ikasmendi* gehigarrian).
- GARIKANOPENA, Julen: *Sosak, koplak eta rock and rolla*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XI-14).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Jonas eta hozkailu beldurtia*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18; 98-XII-4 D.A.).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Joanaren erregin aulkia*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18; 98-XII-4 D.A.).
- ITURRALDE, Joxemari: *Espaloiak biltzen*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18; 98-XII-4 D.A.).
- SANTISTEBAN: *Hau gozoa!*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18; 98-XII-4 D.A.).
- JUARISTI, Felipe: *Laura eta itsasoa*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18; 98-XII-4 D.A.).
- AÑORGA, Pello: *Jira-biran*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18).
- AGIRRE, Joxean: *Osaba Txirrita*, Bertsolari, Donostia, 1998 (98-

- XI-20; 98-XII-3 D.A.; 98-XII-6 D.A.).
- LERTXUNDI, Anjel: *Lehorreko koadernoak*, Alberdania, Irun, 1998 (98-XI-21; 98-XII-4 D.A.).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Atlas sentimentala*, Alberdania, Irun, 1998 (98-XI-27; 98-XII-4 D.A.).
- FRIERA, Iñaki: *Aska itzazue potokak!*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-XII-4 D.A.; 98-XII-15).
- URKIXO, Joanes: *Thule*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XII-4 D.A.; 98-XII-16).
- IGERABIDE, Juan Kruz: *Abraham*, Erein, Donostia, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- ZUBIZARRETA, Patxi: *Ostiraleta-ko opila*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- IRUSTA, Antton: *Luki barrabasa*, Gero-Mensajero, Bilbo, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- LARTATEGI, Josu: *Lamia*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- LARTATEGI, Josu: *Misterioa Piriñoetan*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- LARTATEGI, Josu: *Tren eroa metroan*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- MARKOTEGI, Maria: *Izarratu*, Txalaparta, Tafalla, 1998 (98-XII-4 D.A.) (1999-IV-13).
- KAZABON, Antton: *Eguzkilore*, Zubia-Alfaguara, Bilbo, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- KAZABON, Antton: *Balantx*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- GARMENDIA, Mikel: *Azoreak eta baporeak*, Zubia-Alfaguara (98-XII-4 D.A.).
- ATXAGA, Bernardo: *Bambulo. Kri-sia*, Erein, 1998 (98-XII-4 D.A.).
- ARRIZABALAGA, Mikel: *Aitona Blas eta iratxoak*, Elkarlanean, Donostia, 1998.
- ORMAZABAL, Joxantonio: *Txoko txiki txukuna*, Elkarlanean, Donostia, 1998.
- ARANA, Aitor: *Herauskorritse*, Gero-Mensajero, Bilbo, 1998.
- ETXEZARRETA, Jexux Mari: *Uztapide*, Sendoa, Oiartzun, 1998.
- MINABERRY, Marijane: *Marijane konta zan*, Elkarlanean, Donostia, 1998 (98-XII-22).

7. Literatur aldizkariak

- Garziarena Berria*, 2, Emak Bakia Baita, Iruñea, 1998 (98-I-18).
- Karmel*, 221. zenbakia, Euskalerriko Karmeldarrak, Markina-Xemein, 1998 (98-III-7).
- Garziarena Berria*, 3. zenbakia, Emak Bakia Baita, Iruñea, 1998 (98-III-10).
- Garziarena Berria*, 4. zenbakia, Emak Bakia Baita, Iruñea, 1998 (98-III-28).

- Ostiela!*, 9. zenbakia, Paperzaleak elkarte, Ordizia, 1998 (98-IV-7).
- Maiatz*, 30. zenbakia, Maiatz, Baiona, 1998 (98-IV-10).
- Hegats*, 17-18. zenbakiak, Euskal Idazleen Elkarte, Donostia, 1998.
- Enseiukarrean*, 13. zenbakia, Deustuko Unibertsitatea, Bilbo, 1998 (98-IV-30).
- Garziarena Berria*, 5. zenbakia, Emak Bakia Baita, Iruñea, 1998 (98-V-5).
- Egan*, 1998ko 1-2 zenbakiak, Euskalerriko Adiskideen Elkarte, Donostia, 1998 (98-VII-2, 98-VII-11 eta 98-VII-14).
- Ostiela!*, 10. zenbakia, Paperzaleak elkarte, Ordizia, 1998 (98-VII-7).
- Idatz & Mintz*, 25. zenbakia, Labayru Ikastegia, Bilbo, 1998 (98-X-8).
- Hegats*, 19-20. zenbakiak, Euskal Idazleen Elkarte, Donostia, 1998 (98-X-10; 98-XII-5 D.A.).
- Ostiela!*, 11. zenbakia, Paperzaleak Elkarte, Ordizia, 1998 (98-X-11; 98-XII-5 D.A.).
- Eztakipa*, 1. zenbakia, Gazte Kultur Gunea, Bilbo, 1998 (98-XII-5 D.A.; 98-XII-10 *Barkatu, ama gehigarrian*).
- Egan*, 1998ko 3-4. zenbakiak, Euskalerriarren Adiskideen Elkarte, Donostia, 1998 (98-XII-5 D.A.; 98-XII-31).
- Karmel*, 221, 222, 223 eta 224. zenbakiak, Euskalerriko Karmeldarrak, Markina-Xemein, 1998 (98-XII-5 D.A.).
- Maiatz*, 31. zenbakia, Maiatz, Baiona, 1998 (98-XII-5 D.A.).
- Vladimir*, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12 eta 13. zenbakiak, Vladimir Brigadak, Zarautz, 1998 (98-XII-5 D.A.).
- Zantzoa*, Zantzoa, Igorre, Neguko zenbakia, Igorre, 1998 (99-I-5).
- Ostiela!*, 12. zenbakia, Paperzaleak Elkarte, Ordizia, 1998 (99-I-6).

8. Testu zahar, berrargitalpen, bilduma eta antologiak

- IRAIZOZKOA, Polikarpo: *Hitz neurtuzko lanak*, Nafarroako Gobernua, Iruñea, 1998; apailatzailea: Francisco Ondarra (98-VI-26).
- WEBSTER, Wenworth: *Kanpotiar baten astiuneak Euskal Herrian*, Elkarlanean, Donostia, 1998; apailatzailea: Manex Goienetxe (98-VII-28, *Gizartea sailean*).
- OTAMENDI, Jose Luis: *Bakarrik bahago neguan*, Pamiela, Iruñea, 1988 (98-IX-9).
- AXULAR: *Axularren historiak*, Pamiela, Iruñea, 1998; apailatzailea: Patxi Salaberri (98-IX-16).
- ARRUTI, Antonio: *Olerki galduak*, Elkarlanean, Donostia, 1998; apailatzaileak: Joseba Intxaus-

- ti, Joxe Azurmendi eta beste (98-X-30; 98-XI-1; 98-XI-8; 98-XII-8 D.A.).
- ASKOREN ARTEAN: *Euskal literaturaren antologia*, Elkarlanean - Ikastolen Elkarte, Donostia, 1998; apailatzaileak: Koldo Izagirre eta Xabier Mendiguren Elizegi (98-XI-4; 98-XII-8 D.A.).
- TARTAS, Iuan de: *Sugearen errautsa*, Alberdania, Irun, 1998; apailatzailea: Inazio Mujika Iraola (98-XI-14; 98-XII-8 D.A.).
- ARRIETA, Yolanda: *Badago ala ez dago...?*, Aizkorri, Bilbo, 1998 (98-XI-18).
- MUJIKA, Luis Mari: *Bidean thes...*, Kriselu, Alegia, 1998.
- AGIRRRE, Txomin: *Auñemendiko lorea*, Euskal Editoreen Elkarte, Donostia, 1998; apailatzailea: Ana Maria Toledo (99-II-19).
- MONASTERIO, Xabier: *Atzekoz aurrera*, Zenbat Gara, Bilbo, 1998.
- 9. Bertso liburuak**
- AYERBE, Bartolo: *Alako batean*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-III-15).
- ASKOREN ARTEAN: *Bertsolari Txapelketa 97*, Bertsozale Elkarte, Donostia, 1998.
- KALONJE, Segundo: *Loreak udan intza bezela*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-V-10).
- ZENDOIA, Nikolas: *Beranduko birigarroa*, Sendoa, Oiartzun, 1998 (98-VI-28).
- ASKOREN ARTEAN: *Bizkaiko bertsozaintza II. Izendunak*, Bizkaiko Bertsozale Elkarte - Zenbat Gara, Bilbo, 1998; apailatzailea: Xabier Amuriza (98-X-1; 98-XII-6 D.A.).
- 10. Komiki liburuak**
- LOPETEGI, Jose - MUÑOZ, Joxean: *Sir Endikaren eskopeta*, Ibaizabal, Euba, 1998 (98-XII-6 D.A.).

Juan Luis Zabala

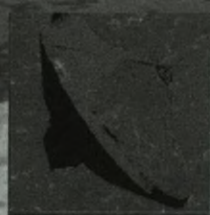
Elhuyar

ZIENTZIA ETA TEKNIKA

hilabetekaria

Zientziaz eta Teknikaz goza dezazun

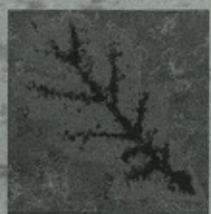
ZIENTZIA

TEKNOLOGIA

NATURA
eta
INGURUGIROA

OSASUNA

egin zaitez harpidedun.....✂

- Urtebeteko harpidetza
5.750 pta.
(230 libera)
- Bi urteko harpidetza
10.500 pta.
(420 libera)
- Hiru urteko harpidetza
16.000 pta.
(640 libera)

Harpidedun bazara % 20ko beherapena izango duzu Elhuyarreko produktuetan. Gainera, etxean jasoko dituzu.

Izena _____

Helbidea _____

Hiria _____ P.K. _____

IFZ/ENA zk. _____ Tel. _____

Ordainketa: _____

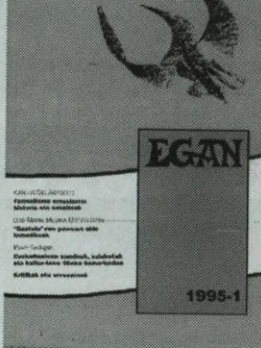
Banku edo Aurrezki Kutxa _____

Kontu korrontea/libreta* _____

Entitatea Sukurtsala K.D. Kontu-zenbakia

* Zenbaki guztiak ipini arren.

Bidali: Asteasuain poligonoa, 14. pabilioia.
Txikiardi auzoa. 20170 USURBIL (Gipuzkoa)
Tel. (943) 363040 (943) 363041; Fax-zk. (943) 363144
E-mail: elhuya01@sarenet.es

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkarteko
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

EDUKIAK

- 1.- Azterketa literarioak
- 2.- Sorkuntza: poesia, antzerkia, kontakizunak
- 3.- Ahozko tradizioa
- 4.- Itzulpenak. Autore unibertsalen itzulpenak
- 5.- Adabakiak: Euskara eta literatur inguruko berrien komentarioak.
- 6.- Kritikak eta erreseinak: euskal eta erdal liburuak

Harpidetu zaitez:	Urteko harpidetza:	2.500 pezta.
	Atzerrian:	2.800 pezta.
	Dendan ale bakoitza:	1.800 pezta.
	Ale atzeratuak:	2.500 pezta.

Informazio gehiago nahi baduzu, eskatu konpromisorik gabe.

Gure helbidea: **EGAN**

Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea

Peña y Goñi, 5-2gn. ezk.

Postakutxatilla 3.263 - 20080 - DONOSTIA

HARPIDE TXARTELA

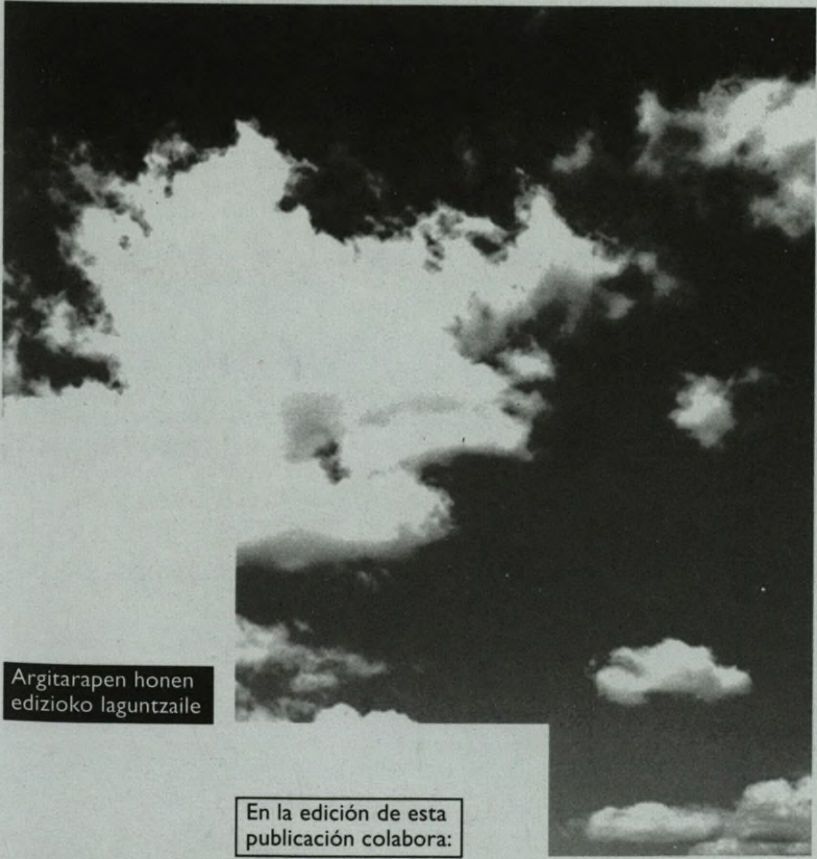
Izen deiturak _____

Helbidea _____

Herria _____ Posta-kodea _____ tel. _____

Banku edo Kutxa _____

Kontu zkia.: _____

Argitarapen honen
edizioko laguntzaile

En la edición de esta
publicación colabora:

kutxa

fundazioa
fundación

EGAN-en GEHIGARRIAK

1- Antzerkia-1

DANIEL LANDART. *Ama*. 41 or. (500 pta.).

2- Antzerkia-2

MIKEL UGALDE. *Añarberen bila*. 40 or. (500 pta.).

3- Antzerkia-3

ANASTASIO ALBISU. *Santa Kruz apaiza gerralari*. 44 or. (500 pta.).

4- Azterketak eta Saiakerak-1

GILLERMO ETXEBERRIA. *Orixeren metrikaz*. 87or. (1.500 pta.).

5- Azterketak eta Saiakerak-2

JON KORTAZAR. *Pastoralak* 80 or. (1.500 pta.).

6- Sorkuntza-1

ANDONI LEKUONA. *Euskal kantagintzan urrats berri*.
48 or. (500 pta.).

Eskaerak: Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea
EGAN Aldizkaria. Donostiako 992 postakutxatila.
(Harpidedunek %30eko deskontua izango dute).

Egunkaria

azala
eta mamia.

Egunkaria Harpidetza Txartela

Izen/deiturak

Helbidea

Posta kodea Herria

Telefona

Euskaldunon Egunkaria.
Gudarien Etorbidea z/g. 20140 Andoain

KRITIKAK ETA ERRESEINAK

EGAÑA, Andoni. <i>Pausoa noiz luzatu.</i> (Luis Mari Mujika)	233
ARISTI, Pako. <i>Urregilearen orduak.</i> (Luis Mari Mujika).....	237
RIVAS, Manuel. <i>El lápiz del carpintero.</i> (Luis Mari Mujika)	239
IRAIZOZKOA, Aita Polikarpo. <i>Hitz neurtuzko lanak.</i> (J. San Martin)	242
NARBAIZA AZKUE, Antxon. <i>Eibarko euskara: Gutxiespenaren historia.</i> (J. San Martin) .	245
MUJIKA, Luis Mari, <i>Ladix Petrirenekoa.</i> (Maite Zulaika)	249
JUAN LUIS ZABALA, Euskal literatur sorkuntza: 1998an argitaratutako liburuen zerrenda	254

EGAN

Euskalerrriaren Adiskideen Elkartea
BOLETIN-aren euskarazko gehigarria

Urteko harpidetza	2.500 pta.
Atzerrian	2.800 pta.
Dendan ale bakoitza	1.800 pta.
Ale atzeratuak	2.500 pta.

BOLETIN

De la Real Sociedad Bascongada
de los Amigos del País

Suscripción anual	3.000 ptas.
Número suelto	2.000 ptas.
Número atrasado	2.200 ptas.

**EUSKALERRIAREN ADISKIDEEN ELKARTEKO
"BOLETIN"-AREN EUSKARAZKO GEHIGARRIA**

Idazkaritza: Euskal Herriaren Adiskideen Elkarte, Gipuzkoako Salla
3.263 Postakurxatila — DONOSTIA